VERSLAGEN

VAN DE

INSPECTEURS VAN DEN ARBEID

IN HET

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

over 1899 en 1900.

EERSTE BUNDEL.

(Inleiding, Algemeene Inhoud en Verslagen der Inspectiën I—IV).

Uitgegeven door het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

'S-GRAVENHAGE,
DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

Typ. Gebrs. J. & H. van Langenhuijsen, 's Hage.

VERSLAGEN

VAN DE

INSPECTEURS VAN DEN ARBEID

IN HET

KONINKRIJK DER NEDERLANDEN

over 1899 en 1900.

EERSTE BUNDEL.

(Inleiding, Algemeene Inhoud en Verslagen der Inspectiën I—IV).

Uitgegeven door het Departement van Waterstaat, Handel en Nijverheid.

'S-GRAVENHAGE,
DE GEBROEDERS VAN CLEEF.

Gedrukt bij GEBRS. J. & H. VAN LANGENHUYSEN te 's-Gravenhage.

INLEIDING.

Op 1 Juli 1900 is in werking getreden het Koninklijk Besluit van 18 Mei 1900 (*Staatsblad* n°. 74) tot regeling van den werkkring en de bevoegdheden van de bij art. 12 der Arbeidswet en art. 9 der Veiligheidswet bedoelde inspecteurs en verdere ambtenaren.

Art. 2 van dit besluit bepaalt, dat het Rijk verdeeld is in 9 arbeidsinspectiën, waarvan:

de 1ste omvat de provinciën Limburg en Noordbrabant:

de 2de de provincie Zeeland en dat gedeelte der provincie Zuidholland, dat gelegen is bezuiden den rechter oever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg benevens de gemeente Rotterdam;

de 3de dat gedeelte der provincie Zuidholland, dat gelegen is benoorden den rechteroever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, met uitzondering van de gemeente Rotterdam;

de 4de dat gedeelte der provincie Noordholland, dat gelegen is bezuiden de noordelijke oevers van het Noordzeekanaal en het Y, met uitzondering van het bezuiden die oevers gelegen gedeelten der gemeente Zaandam; de benoorden de genoemde oevers gelegen gedeelten van de gemeenten Amsterdam en Velsen; het niet tot eenige provincie behoorende watergebied des Rijks;

de 5de dat gedeelte der provincie Noordholland, dat gelegen is benoorden de noordelijke oevers van het Noordzeekanaal en het Y, met uitzondering van de benoorden die oevers gelegen gedeelten van de gemeenten Amsterdam en Velsen; het bezuiden de genoemde oevers gelegen gedeelte der gemeente Zaandam;

de 6de de provincie Utrecht;

de 7de de provincie Gelderland;

de 8ste de provinciën Overijssel, Drenthe en Groningen;

de 9de de provincie Friesland.

Met ingang van 1 Juli 1900, zijn aangewezen als bevoegd:

in de 1ste arbeidsinspectie, ter standplaats Breda:

Dr. H. F. Kuyper, inspecteur van den arbeid;
Is. P. de Vooys, adjunct-inspecteur van den arbeid;
Mejuffrouw A. A. Nuysink, adjunct-inspectrice van den arbeid;
G. C. Snijders, adjunct-inspecteur van den arbeid;

in de 2de arbeidsinspectie, ter standplaats Rotterdam:

E. H. Ekker, inspecteur van den arbeid;
J. J. Klompe, adjunct-inspecteur van den arbeid;
B. Quispel, opzichter van den arbeid;

in de 3de arbeidsinspectie, ter standplaats 's-Gravenhage:

H. W. E. Struve, inspecteur van den arbeid;
C. C A. Last, adjunct-inspecteur van den arbeid;

in de 4de arbeidsinspectie, ter standplaats Amsterdam:

J. H. L. van Deinse, inspecteur van den arbeid;
W. H. M. de Fremery, adjunct-inspecteur van den arbeid;
Mevrouw E. J. Tilanus, echtgenoote van R. K. H. Kuyper, adjunct-inspectrice van den arbeid;

in de 5de arbeidsinspectie, ter standplaats Alkmaar:

S. R. Smit, inspecteur van den arbeid;

in de 6de arbeidsinspectie, ter standplaats Utrecht:

M. Raven, inspecteur van den arbeid;

in de 7de arbeidsinspectie, ter standplaats Arnhem:

A. D. P. V. van Löben Sels, inspecteur van den arbeid;
C. J. Ph. Zaalberg, adjunct-inspecteur van den arbeid;

in de 8ste arbeidsinspectie, ter standplaats Groningen:

G. J. van Thienen, inspecteur van den arbeid;
P. Leendertz, adjunct-inspecteur van den arbeid;
J. J. van Male, adjunct-inspecteur van den arbeid;
Mejuffrouw Dr. E. Kleerekoper, adjunct-inspectrice van den arbeid;

in de 9de arbeidsinspectie, ter standplaats Leeuwarden:

D. Blanson Henkemans, inspecteur van den arbeid.

De achterstaande verslagen der inspecteurs van den arbeid bevatten de gegevens over de jaren 1899 en 1900. Aangezien de uitbreiding van het aantal inspectiën van 6 tot 9 plaats vond op 1 Juli 1900 konden de inspecteurs in de 5de, de 6de en de 9de inspectie slechts verslag uitbrengen over het laatste halfjaar van 1900. Hetzelfde geldt voor den inspecteur in de 8ste inspectie ten aanzien van zijn verslag betreffende de provincie Overijssel, welke provincie eerst sedert 1 Juli 1900 tot zijne inspectie behoort. Teneinde echter het raadplegen van de in de verslagen voorkomende statistische gegevens te vergemakkelijken en het vervaardigen van eene recapitu-

latie dier gegevens mogelijk te maken, zijn de tabellen in de verslagen betreffende die inspectiën over het geheele jaar 1900 opgemaakt.

De indeeling in vier hoofdstukken zooals die in de vroegere verslagen was aangenomen, is onveranderd behouden.

Over de inrichting der staten werden in het Voorloopig Verslag over het IXde Hoofdstuk der Staatsbegrooting voor het dienstjaar 1900 eenige opmerkingen gemaakt. Deze hebben aanleiding gegeven tot het hooren van de Centrale Commissie voor de Statistiek en van de vergadering der inspecteurs van den arbeid. Voor zoover zulks mogelijk was met het oog op de reeds verzamelde en gerangschikte gegevens, is aan alle in het Voorloopig Verslag geuite wenschen gevolg gegeven, terwijl de onderscheiding naar de inspectiën, provinciën en jaren consequent is doorgevoerd.

Aan de verslagen is, evenals dit reeds ten aanzien der verslagen over 1897 en 1898 geschiedde, een alphabetisch register toegevoegd. Dit register is geplaatst achter den tweeden bundel.

INHOUD.

EERSTE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

TWEEDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

DERDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

VIERDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

VIJFDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

ZESDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

ZEVENDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

ACHTSTE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

NEGENDE ARBEIDSINSPECTIE.

HOOFDSTUK I.

HOOFDSTUK II.

HOOFDSTUK III.

HOOFDSTUK IV.

ERRATUM.

In *Staat L*, jaar 1900, betreffende de vierde arbeidsinspectie bladz. 592 is in kolom 7 voor Weesp ingevuld het getal 43 en voor het totaal 13 467. Deze getallen moeten zijn resp. 182 en 13 606.

EERSTE ARBEIDSINSPECTIE

(de provinciën Limburg en Noord-Brabant.)

I. ALGEMEEN OVERZICHT.

De uitbreiding van het aantal arbeidsinspectiën in Juli 1900 had geene wijziging van de eerste inspectie tengevolge, zoodat mijn werkkring bleef uitgestrekt over de beide provinciën Noord-Brabant en Limburg. In het personeel der mij toegevoegde ambtenaren kwam echter in de beide jaren, waarover dit verslag loopt, belangrijke vermeerdering en wijziging.

Naast den adjunct-inspecteur, den heer I. P. de Vooijs, die al sinds 1 September 1896 in deze inspectie werkzaam is, werden benoemd tot adjunct-inspecteur de heer G. de Gelder, en tot adjunct-inspectrice mejuffrouw A. A. Nuijsink, die respectievelijk op 1 en 15 Mei 1899 in functie traden. Den heer G. de Gelder werd echter reeds in April 1900 op zijn verzoek eervol ontslag verleend, ten einde zijne studiën voor electro-technisch ingenieur te Karlsruhe te kunnen voortzetten; in diens plaats werd benoemd, met ingang van 1 September 1900, de heer G. C. Snijders.

Hoewel de vele werkzaamheden, door deze ambtenaren verricht, niet speciaal in het verslag vermeld zijn, en de resultaten van hun arbeid slechts hier en daar in het verslag zijn ingeweven, verklaar ik gaarne, dat ik van allen zonder onderscheid zeer goede hulp mocht ondervinden, zonder welke eene uitgebreide inspectie als de mijne lang niet tot haar recht had kunnen komen.

Tot chef de bureau werd benoemd de heer J. de Groot en tot bureelambtenaar mejuffrouw A. W. Bosch, beiden met ingang van 1 April 1899.

Kon ik in mijn vorig verslag reeds vermelden, dat ik met den heer inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht voor Limburg en Oostelijk Noord-Brabant o. a. de lucifersfabriek te Eindhoven bezocht, waarvan op blz. 40, 41 en 48 van datzelfde verslag ook de resultaten zijn aangegeven, thans kan ik mededeelen, dat dezelfde hoofdambtenaar mij, met de meeste belangstelling en voorkomendheid, niet alleen nog meermalen naar dezelfde lucifersfabriek, maar ook met het oog op mogelijke lood- en andere metaalintoxicaties naar verschillende andere groote fabrieken vergezelde. De belangrijke resultaten hiervan zullen in hoofdstuk II uitvoerig worden vermeld.

Niet alleen door mij, maar ook door de adjunct-inspecteurs en de adjunct-inspectrice werd dikwijls gebruik gemaakt van de door den Minister van Oorlog onder zekere voorwaarden gegeven vergunning, om in het chemisch laboratorium der Koninklijke Militaire Academie onderzoekingen te doen. Door deze vergunning en de welwillendheid, betoond door den heer Dr. van

Eijk, die inmiddels als leeraar aan die inrichting den heer Dr. C. Hoitsema had opgevolgd, kon door de inspectie zelve niet alleen voortdurend worden toegezien op de naleving van het ingevolge art. 4 der Arbeidswet uitgevaardigde Koninklijke besluit van 24 Juni 1898 (*Staatsblad* n°. 148), met betrekking tot het gehalte der pâte voor phosphorlucifers, maar konden ook herhaaldelijk monsters stof, in sommige fabrieken verzameld, op lood en andere schadelijke metalen worden onderzocht, de mate van betrouwbaarheid der verschillende methoden van koolzuurbepaling in werkplaatsen worden nagegaan, enz. Eenmaal slechts moest ik een al te uitgebreid en ook reeds daardoor al te bezwarend onderzoek uit handen geven : in de luciferspâte toch, die in Frankrijk voor zoogenaamde phosphorvrije lucifers wordt gebezigd, meende ik bij een voorloopig onderzoek toch nog eenigen witten phosphor te ontdekken. Ten einde daaromtrent volledige zekerheid te erlangen, stelde ik aan den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid voor, met dat onderzoek een van de hoogleeraren aan de Polytechnische School te willen belasten, en werd de hoogleeraar Dr. L. Aronstein daarvoor aangewezen. In diens belangrijk rapport staat vermeld, dat er werkelijk 0.76 % witte phosphor aanwezig was.

Werkstakingen van beteekenis hadden in mijne inspectie niet plaats : aangaande een viertal in steenbakkerijen vernam ik slechts iets van ter zijde en, daar ze maar een paar dagen duurden, heb ik geen nadere inlichtingen ingewonnen. Belangrijker was de mijnwerkersstaking in het Wormrevier, welke zich ook over de twee mijnen in Kerkrade dreigde uit te breiden, doch voor zoover de domaniale mijnen betreft door schikking voorkomen werd. Een staking in een wollen stoffenfabriek te Vaals eindigde, na velerlei bemoeiingen, met sluiting der fabriek, ook omdat de arbeiders in Aken werk konden vinden. Slechts van ééne komt mij de oorzaak belangrijk genoeg voor om die hier meer uitvoerig te vermelden. De hoofden van de drie grootste schoenfabrieken, tevens winkeliers terzelfde plaatse, vroeger scherpe concurrenten, kwamen in November 1900 overeen, o. a. om elkaars arbeiders niet in dienst te nemen. Hierbij dient in het oog te worden gehouden, dat de schoenmakersknechts, die tegen vastenavond voor één jaar gehuurd worden, 3 % van het loon moeten afstaan voor een reservefonds, welke gelden hun na ieder vol dienstjaar worden terugbetaald, terwijl zij die verbeuren, wanneer zij binnen dat jaar hun dienst verlaten. Spoedig werd door een der drie fabrikanten het loon beduidend verlaagd. Hoewel zulks door de arbeiders des Zaterdagsavonds, toen het hun bekend werd gemaakt, schijnbaar werd goedgevonden, werd 's Maandags daarop, terwijl de patroon afwezig was, door eenige arbeiders in de fabriek, of althans op haar terrein, mede onder den invloed van drank, het werk dien dag gestaakt; door één van hen werden dienzelfden avond baldadigheden gepleegd vóór of in de nabijheid van het huis van den patroon. Drie arbeiders werden voor goed ontslagen en de overigen weer in dienst genomen, wel niet op het aanvankelijke, maar toch op hooger loon, dan bij de verlaging op den Zaterdagavond te voren was bepaald. Voorloopig hebben de beide andere patroons den vroegeren loonstandaard behouden.

In 1899 werden bezocht 2502 en in 1900, 1877 fabrieken en werkplaatsen; de desbetreffende gegevens vindt men in de hier volgende staten A, voor elke provincie afzonderlijk. Bovendien werden in 1900, hetzij ter contrôle der gegeven voorschriften, hetzij tot het onderzoeken van de gevolgen van een ongeval, of ter bespreking van een uitbreiding ingevolge de Hinderwet, de navolgende inrichtingen bezocht, waaraan ook reeds in 1899 een bezoek was gebracht en die dus in de staten A over 1900 niet zijn opgenomen:

1 automobielfabriek, 3 borstelmakerijen, 1 beeldhouwerij, 1 bandfabriek, 1 baleinfabriek, 8 bierbrouwerijen, 2 bouwbedrijven, 2 branderijen, 1 cacaofabriek, 2 chemische wasscherijen, 11 drukkerijen, 3 draadnagelfabrieken, 1 goud- en zilversmederij, 2 gloeilampenfabrieken, 3 houtzagerijen, 2 houtdraaierijen, 1 horlogemakerij, 18 katoen- en linnenweverijen, 1 kunstwolfabriek, 1 kuiperij, 1 kaardenfabriek, 3 kleermakerijen, 1 koffiebranderij, 2 koperslagerijen, 1 kandijfabriek, 1 lucifersfabriek, 2 lompensorteerderijen, 1 loonbleekerij, 2 leerlooierijen, 4 machinefabrieken, 1 meelfabriek, 3 molens, 2 margarinefabrieken, 1 mandenmakerij, 1 muziekinstrumentenfabriek, 1 meubelmakerij, 2 passementfabrieken, 2 peekoffiefabrieken, 3 parapluiefabrieken, 4 pannenfabrieken, 2 papierfabrieken, 6 roomboterfabrieken, 29 sigarenfabrieken, 2 sigarenkistenfabrieken, 17 suikerfabrieken, 31 schoenmakerijen, 20 steenfabrieken, 2 scheepstimmerwerven, 5 smederijen, 1 spiegellijstenfabriek, 5 stroohulzenfabrieken, 11 stoomwasscherijen, 1 stijfselfabriek, 1 stoelenfabriek, 7 steenhouwerijen, 1 tricotfabriek, 2 turfstrooiselfabrieken, 1 tabakskerverij, 2 timmerfabrieken, 1 vernisfabriek, 5 stoffenververijen, 2 fabrieken van verduurzaamde levensmiddelen, 2 vermicellifabrieken, 2 wolwasscherijen, 20 wollenstoffenfabrieken, 1 wagenmakerij, 1 zwavelzuurfabriek, benevens 37 bakkerijen en 145 werkplaatsen van naaisters. In het geheel werden in de beide jaren bezocht 5066 inrichtingen.

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Noord-Brabant, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	68	75	52	56	849	3	13	7	6
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	14	24	31	19	529	6	6	1	3
3	Bouwbedrijven	4	4	4	8	375	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz. .	6	13	11	33	138	5	6	6	8
5	Hout- en stroobewerking enz.	35	39	33	24	612	10	9	23	16
6	Kleeding en reiniging . . .	31	51	58	52	1 226	86	136	273	224
7	Kunstnijverheid	"	3	4	6	66	"	"	"	3
8	Leder, wasdoek enz. . . .	1	2	6	5	245	"	"	2	1
9	Metalen (winnen van) enz. .	2	"	"	1	17	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van)	25	36	35	48	694	7	16	11	20
11	Papier enz.	"	2	3	"	96	"	1	2	8
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	2	10	14	9	221	"	"	"	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	4	18	24	19	464	3	4	6	2
14	Textiele nijverheid	70	116	134	112	3 776	49	86	100	89
15	Verlichting, olie, vernis enz.	18	20	19	20	323	30	57	49	60
16	Voedings- en genotmiddelen.	142	217	226	235	8 341	58	67	76	63
	Totaal . . .	422	630	654	647	17 972	257	401	556	503

[1]) In 16 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie*
naar bedrijfsgroepen.

ersonen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
41	„	1 170	74	12	„	„	2	16 [1])	57
17	1	651	33	5	„	„	20	„	8
„	„	395	31	1	„	„	2	„	28
109	21	356	3	3	„	„	„	„	„
71	2	874	65	18	„	„	8	„	39
1 606	23	3 766	614	24	„	„	6	„	584
7	„	89	5	„	„	„	„	„	5
13	„	275	19	5	„	„	1	„	13
„	„	20	3	1	„	„	„	„	2
23	„	915	97	20	„	„	19	„	58
6	„	118	5	2	„	„	„	„	3
„	„	256	10	„	„	„	2	„	8
10	„	554	25	19	„	„	5	„	1
1 162	31	5 725	129	90	„	„	4	„	35
273	8	877	24	11	„	„	3	„	10
775	95	10 295	899	208	„	5	34	2 [1])	747
4 113	181	26 336	2 036	419	„	5	106	18 [1])	1 598

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Limburg, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING. DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	25	36	39	36	630	7	9	7	8
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	2	10	13	18	217	»	»	2	»
3	Bouwbedrijven	2	2	»	»	148	»	»	»	»
4	Chemische nijverheid enz. .	»	»	1	»	57	»	»	»	»
5	Hout- en stroobewerking enz.	»	»	3	3	76	»	»	»	»
6	Kleeding en reiniging . . .	»	»	3	»	22	35	77	93	92
7	Kunstnijverheid	»	»	»	»	»	»	»	»	»
8	Leder, wasdoek enz. . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»
9	Metalen (winnen van) enz. .	1	8	9	9	979	»	»	»	»
10	Metalen (eerste bewerking van)	2	6	8	9	145	»	»	»	»
11	Papier enz.	1	2	»	»	157	»	1	1	3
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	1	»	»	»	2	»	»	»	»
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	»	3	3	4	228	»	»	»	»
14	Textiele nijverheid	»	»	»	2	30	»	1	1	»
15	Verlichting, olie, vernis enz.	»	2	4	1	43	1	5	2	4
16	Voedings- en genotmiddelen.	31	26	35	17	531	7	14	2	4
	Totaal . . .	65	95	118	99	3265	50	107	108	111

[1]) In 16 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
49	5	851	60	19	"	"	"	16 1)	25
2	"	264	17	5	"	"	6	"	6
"	"	152	12	"	"	"	2	"	10
"	"	58	2	2	"	"	"	"	"
"	"	82	10	6	"	"	3	"	1
400	8	730	173	1	"	"	"	"	172
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1 006	11	10	"	"	1	"	"
14	1	185	16	3	"	"	3	"	10
55	2	222	4	2	"	"	"	"	2
"	"	3	1	"	"	"	"	"	1
"	"	238	4	3	"	"	1	"	"
13	"	47	5	3	"	"	"	"	2
45	"	107	3	2	"	"	1	"	"
26	3	696	148	19	"	5	10	2 1)	112
604	19	4 641	466	75	"	5	27	18 1)	341

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Noord-Brabant, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz	13	19	15	16	253	„	„	1	1
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	5	7	9	16	183	„	„	„	„
3	Bouwbedrijven	„	„	10	7	538	„	„	„	„
4	Chemische nijverheid enz. .	6	6	10	11	82	2	6	11	8
5	Hout- en stroobewerking enz	22	16	22	26	192	16	15	5	2
6	Kleeding en reiniging . . .	15	16	18	13	527	21	51	57	72
7	Kunstnijverheid	„	1	1	1	19	„	„	„	„
8	Leder, wasdoek enz. . . .	2	4	4	1	155	„	„	„	„
9	Metalen (winnen van) enz. .	„	„	1	„	77	„	„	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van)	8	16	24	33	264	„	„	„	„
11	Papier enz.	2	4	2	„	1	„	„	„	„
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	5	8	2	10	122	„	„	„	„
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	„	1	„	3	1041	„	„	„	„
14	Textiele nijverheid	7	22	24	21	779	3	5	18	26
15	Verlichting, olie, vernis enz.	„	„	„	„	15	„	„	„	„
16	Voedings- en genotmiddelen.	79	105	123	136	3105	31	35	38	52
	Totaal . . .	164	225	265	294	7353	73	112	130	161

[1]) In 8 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1900 bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie
naar bedrijfsgroepen.

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
5	„	323	13	5	„	„	1	4 [1])	3
„	„	220	17	2	„	„	4	„	11
„	„	555	35	1	„	„	1	„	33
48	7	197	3	3	„	„	„	„	„
52	„	368	27	6	„	„	6	„	15
541	40	1 371	285	4	„	„	2	„	279
„	„	22	1	„	„	„	„	„	1
„	„	166	24	4	„	„	1	„	19
„	„	78	6	4	„	„	1	„	1
27	„	372	40	5	„	„	9	„	26
5	„	14	2	„	„	„	„	„	2
5	„	152	7	„	„	„	3	„	4
„	„	1 045	4	3	„	„	„	„	1
153	„	1 058	71	19	„	„	5	„	47
„	„	15	3	1	„	„	1	„	1
227	37	3 968	846	40	„	2	9	33 [1])	771
1 063	84	9 924	1 384	97	„	2	43	37 [1])	1214

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen* *Limburg, gerangschikt*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	49	111	160	154	2148	37	52	99	100
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	„	„	1	1	11	„	„	„	„
3	Bouwbedrijven	„	„	1	1	75	„	„	„	„
4	Chemische nijverheid enz. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	1	2	4	4	105	„	„	„	„
6	Kleeding en reiniging . . .	„	„	„	„	14	4	14	17	33
7	Kunstnijverheid	7	4	1	5	30	„	„	„	„
8	Leder, wasdoek enz. . . .	1	2	„	„	18	„	„	„	„
9	Metalen (winnen van) enz. .	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van)	6	1	2	6	101	„	„	„	„
11	Papier enz.	„	2	1	1	280	1	16	19	26
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	„	„	1	„	9	„	„	„	„
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	1	„	1	„	50	„	„	„	„
14	Textiele nijverheid	„	2	2	1	56	„	„	„	„
15	Verlichting, olie, vernis enz.	„	„	„	„	11	„	„	„	„
16	Voedings- en genotmiddelen.	14	22	30	30	883	11	12	3	„
	Totaal . . .	79	146	204	203	3791	53	94	138	159

[1]) In 10 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1900 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie*
naar bedrijfsgroepen.

ersonen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
272	124	3 306	52	26	„	1	„	10 [1])	29
„	„	13	2	„	„	„	1	„	1
„	„	77	4	„	„	„	1	„	3
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	116	12	5	„	„	3	„	4
145	12	239	60	3	„	„	„	„	57
„	„	47	2	„	„	„	„	„	2
„	„	21	3	„	„	1	1	„	1
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	116	3	2	„	„	1	„	„
111	70	527	5	12	„	„	„	„	3
„	„	10	3	„	„	„	„	„	3
„	„	52	3	1	„	„	2	„	1
19	„	80	2	2	„	„	„	„	„
„	„	11	4	2	„	„	„	„	2
37	15	1 057	338	13	„	9	1	17	298
584	221	5 672	493	66	„	11	10	27 [1])	404

Arbeidswet.

Art. 2. Daar in mijne inspectie niet minder dan 21 beetwortelsuikerfabrieken zijn gelegen, blijft de vraag belangrijk of het bietenlosserswerk al dan niet valt onder de bepalingen der Arbeidswet. Reeds in mijn vorig verslag op blz. 7 en 8, wees ik daarop, met vermelding dat er nog geen principieele rechterlijke beslissing was gegeven. Om deze te verkrijgen, liet ik tijdens de campagne van 1899 ten tweede male proces-verbaal opmaken tegen de directie der fabriek »Groenendijk« wegens dezelfde overtreding. De Officier van Justitie was slechts dan bereid mede te werken tot het uitlokken eener beslissing in hoogste ressort, indien hem zulks door den Minister van Justitie zou worden opgedragen. Toen ik den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid hiermede in kennis had gesteld, mocht ik van Z. Exc. de mededeeling ontvangen, dat de Minister van Justitie de bovenbedoelde opdracht had gegeven.

Sedert sprak de kantonrechter vrij. In hooger beroep is door de Rechtbank nog geen uitspraak gedaan.

Art. 3. Kinderen beneden 12 jaren werden tijdens het fabrieksbezoek aan den arbeid gevonden in: 2 brood- en 3 brikkenbakkerijen, 1 vlasserij, 1 kleidelverij en 3 confectiebedrijven. Ook de betreffende dit artikel door ambtenaren der politie opgemaakte processen-verbaal bewijzen, dat overtreding meermalen voorkwam. Op een kleine steenfabriek werd een 9-jarig dochtertje van den eigenaar aan het werk aangetroffen; de kantonrechter veroordeelde haar ouderen broeder, omdat deze, met de leiding der werkzaamheden belast, toegelaten had, dat zij dezen arbeid verrichtte.

Art. 4. Het komt mij doelmatig voor den in dit artikel bedoelden algemeenen maatregel van bestuur te behandelen in hoofdstuk II, bij art. 6 en 7 der Veiligheidswet, wegens het nauw verband, waarin deze maatregel staat tot dien naar aanleiding van deze beide artikelen genomen. Alleen dit zij hier reeds vermeld, dat ik meermalen moest verbieden, dat jeugdige personen een last droegen welke kennelijk hun krachten te boven ging. Vooral in de bouwbedrijven, komt zulk een overmatige arbeid dikwijls voor, bij het naar boven brengen van steenen en specie: den ganschen langen werkdag met 12 - 14 waalsteenen op den schouder de ladders beklimmen, vordert te veel van de menschelijke kracht, in het bijzonder wanneer daarvoor physiek minder krachtige mannen of jongens, die maar even boven de 16 jaar zijn, worden genomen. Eénmaal zag ik vrouwen bezig met het lossen van een kolenschip, welk werk echter geheel buiten de Arbeidswet omging.

Art. 5. Omtrent de hierin vervatte zeer belangrijke bepaling der Arbeidswet bleef een voortdurend toezicht, vooral op de kleinere werkplaatsen, immer noodig en bleek nog herhaaldelijk overtreding te bestaan. Reeds het fabrieksbezoek door de inspectie bewees zulks, zoodat niet minder dan 33 processen-verbaal te dier zake tegen modistes en naaisters werden opgemaakt. Dat die bekeu-

ringen gaandeweg hebben meegewerkt tot het aanvragen van vergunning tot overwerk in het confectiebedrijf, blijkt uit het getal dier verzoeken in 1899 en 1900, zijnde respectievelijk voor Noord-Brabant 4 en 29, en voor Limburg 5 en 40. Het misbruik geheel tegengaan, zal zeer moeilijk zijn, vooreerst omdat de werksters zelven den bedrijfshoofden dikwijls behulpzaam zijn in het misleiden der ambtenaren, maar ook omdat in sommige gemeenten het aantal politieagenten te gering is om 's avonds genoegzaam contrôle uit te oefenen.

In voor- en najaar hield de inspectie dan ook een druk contrôlebezoek — vooral op Vrijdag- en Zaterdagavond — waarbij de politie steeds welwillend hulp verleende. In sommige steden bestaat de gewoonte, dat in het confectiebedrijf 's Maandags niet of maar kort gewerkt wordt, en waarschijnlijk hoopt zich ook daardoor het werk tegen het einde der week op; reeds is op eenige ateliers daarin verandering gebracht.

De kennisgeving van een ongeval, dat ongeveer te middernacht plaats had, bracht aan het licht dat het een 15-jarigen jongen gold; op het oog scheen hij veel ouder en het bleek, dat de ouders zijn leeftijd ook opzettelijk te hoog hadden opgegeven. Nog werden in enkele suikerfabrieken jongens van 15 jaar in de nachtploeg aangetroffen, en werd deswege proces-verbaal opgemaakt.

Waar sub IX van het Koninklijk besluit van 9 December 1889 (*Staatsblad* n⁰. 176), de arbeid voor jeugdige personen in steenbakkerijen toegestaan is tusschen 5 uur 's morgens en 9 uur 's avonds, is het dikwijls moeilijk om te constateeren, dat er niet meer dan 11 uur wordt gearbeid. Op een groote steenfabriek was reeds bij vroeger bezoek gebleken, dat er voor de jongens, die van 5 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds werkten, geen vaste regeling van rusttijden bestond, zoodat het mogelijk was hen 13 uren te doen arbeiden; op regeling der rusttijden werd toen aangedrongen. Bij een volgend bezoek bleek daaraan geen gevolg te zijn gegeven, en daar verschillende jongens verklaarden, dat zij geregeld 13 uur werkten, werd van deze verklaringen proces-verbaal opgemaakt. De meesterknecht werd veroordeeld tot 5 boeten van *f* 25.—.

Het loon, dat in de Limburgsche steenbakkerijen, waarover ik in mijn vorig verslag blz. 8—10 uitvoerige mededeelingen deed, wordt uitbetaald, is hoogstens *f* 1.75 per 1000 steenen, terwijl een ploeg van 10 personen per dag niet meer dan 8000 steenen kan maken tusschen 5 uur 's morgens en 7 uur 's avonds, met korte rusttijden te 6½, 10½, 12, 3½ en 6 uur: de ploeg verdient derhalve per dag *f* 14.—.

Waar nu de ploegbaas iederen dag behalve den Zondag, aan zijn *volwassen* arbeiders *f* 1.40 moet uitbetalen, ook wanneer door regen niet gewerkt kan worden, is het duidelijk, dat zijn winst moet voortkomen uit den minder betaalden arbeid van de 3 of 4 jeugdige personen, die gewoonlijk in een ploeg van 10 personen voorkomen en dat, vooral wanneer door regen één of meer dagen het werk gestaakt moet worden, de verleiding groot wordt om gedurende de volgende dagen den kinderarbeid met dien der volwassenen langer te doen voortduren dan de wet toelaat.

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1899 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	1	„	5	13	47
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	3	5	7	4	4
3	Bouwbedrijven	1	1	1	2	„
4	Chemische nijverheid enz.	„	„	„	„	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	2	5	6	14	22
6	Kleeding en reiniging	103	42	93	62	71
7	Kunstnijverheid	„	2	„	„	„
8	Leder, wasdoek enz.	1	2	1	5	3
9	Metalen (winnen van) enz.	1	1	„	„	1
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	1	4	13	13	26
11	Papier enz.	„	1	2	„	3
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	„	„	1	2	5
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	„	„	1	2	5
14	Textiele nijverheid	4	8	15	24	53
15	Verlichting, olie, vernis enz.	„	2	1	1	2
16	Voedings- en genotmiddelen	8	11	16	35	76
	Totaal . . .	125	84	162	177	318
		866 bedrijven [1])				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Noord-Brabant, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	"	3	10	39	8	4	3	3	"	2
1	"	7	5	3	5	1	"	"	"	"
1	2	"	3	1	2	9	5	"	"	"
"	"	1	1	"	1	"	"	"	"	"
"	3	5	7	21	14	7	3	3	2	1
2	1	11	24	53	10	17	3	1	"	1
"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	4	3	4	2	6	2	"	"	"
1	"	1	"	1	"	"	"	"	"	"
"	"	7	10	21	11	15	5	4	"	3
"	"	1	1	5	"	"	"	"	"	"
"	"	1	2	3	"	1	"	1	"	"
"	"	"	1	4	3	3	"	2	"	"
"	5	11	14	31	10	19	7	5	2	3
"	1	3	"	"	2	3	"	1	"	"
15	14	20	26	67	24	26	9	9	"	2
21	27	75	109	253	92	111	37	29	4	12

770 bedrijven. [1])

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1899 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	1	2	9	1	28
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	3	3	4	»	»
3	Bouwbedrijven	»	»	1	»	1
4	Chemische nijverheid enz.	»	»	1	»	»
5	Hout- en stroobewerking enz.	»	»	1	»	2
6	Kleeding en reiniging	16	22	18	31	24
7	Kunstnijverheid	»	»	»	»	»
8	Leder, wasdoek enz.	»	»	»	»	»
9	Metalen (winnen van) enz.	1	1	2	3	»
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	»	2	1	3	3
11	Papier enz.	»	»	1	2	3
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	»	»	»	»	1
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	»	»	»	»	2
14	Textiele nijverheid	1	»	»	1	1
15	Verlichting, olie, vernis enz.	»	2	1	»	»
16	Voedings- en genotmiddelen	5	1	4	6	11
	Totaal . . .	27	33	43	47	76
		226 bedrijven [1]).				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermd personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Limburg, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„	2	9	3	20	2	3	„	3	„	1
3	3	4	1	3	„	„	„	„	„	„
„	„	1	1	2	„	3	„	„	„	„
„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	1	„	3	4	1	„	„	„	„
„	„	1	1	3	„	„	„	1	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
1	1	3	3	„	„	„	„	„	„	„
„	2	1	2	6	1	„	„	„	„	„
„	„	„	2	1	1	1	„	„	„	„
„	„	„	„	1	„	1	„	„	„	„
„	„	„	„	2	1	1	„	„	„	„
2	„	„	1	1	2	„	„	„	„	„
„	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„
11	1	4	8	23	3	3	„	1	1	„
17	10	27	22	65	14	13	„	5	1	1

175 bedrijven [1]).

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1900 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	"	1	6	2	16
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	2	4	7	5	3
3	Bouwbedrijven	"	2	4	"	4
4	Chemische nijverheid enz.	"	1	"	"	2
5	Hout- en stroobewerking enz.	"	5	6	7	21
6	Kleeding en reiniging	55	28	68	60	93
7	Kunstnijverheid	"	1	1	1	,
8	Leder, wasdoek enz.	"	1	3	5	7
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	1	"	1
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	1	"	4	7	22
11	Papier enz.	"	"	4	"	1
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	"	"	1	"	3
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	1	1	2	2	5
14	Textiele nijverheid	2	8	9	24	35
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	"	"	"	1
16	Voedings- en genotmiddelen.	26	10	35	25	56
	Totaal . . .	87	62	151	138	270
		708 bedrijven. [1]				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Noord-Brabant, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	$9^1/_2$ uur.	10 uur.	$10^1/_2$ uur.	11 uur.	$11^1/_2$ uur.	12 uur.	$12^1/_2$ uur.	13 uur.	$13^1/_2$ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	6	2	11	1	5	1	1	”	”
2	4	4	4	7	”	1	2	”	”	”
”	1	3	1	3	4	11	6	1	”	”
”	”	”	1	2	1	1	”	”	”	1
”	2	6	8	17	3	5	1	1	”	1
1	6	5	23	49	13	5	2	1	”	”
”	”	”	2	”	1	”	”	”	”	”
”	1	5	2	8	2	5	”	1	”	”
”	”	1	”	3	”	”	”	”	”	”
1	”	5	3	11	6	18	”	2	”	”
”	”	3	”	1	”	”	”	”	”	”
”	”	1	”	2	”	2	”	1	”	”
”	1	2	1	6	1	1	”	”	”	1
”	10	12	17	22	10	15	2	6	”	2
”	”	”	”	1	”	3	”	”	”	”
234	36	61	40	87	22	49	8	15	”	”
238	61	114	104	230	64	121	22	29	”	5

988 bedrijven. [1])

STAAT B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1900 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	4	1	4	5	34
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	"	"	"	1	1
3	Bouwbedrijven	"	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz.	"	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	"	"	1	"	4
6	Kleeding en reiniging	7	5	12	16	17
7	Kunstnijverheid	"	"	1	"	"
8	Leder, wasdoek enz.	"	"	"	"	1
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	"	1	"
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	"	"	"	"	1
11	Papier enz.	"	1	1	2	1
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	"	"	"	"	1
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	"	"	1	"	2
14	Textiele nijverheid	1	"	1	1	"
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	1	"	"	"
16	Voedings- en genotmiddelen.	20	2	12	7	15
	Totaal . . .	32	10	33	33	77
		185 bedrijven. [1]				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet worden vastgesteld.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Limburg, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
4	2	1	4	32	1	5	"	3	"	1
"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1	"	"	2	"	"	"	"
"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"
1	"	"	"	5	"	5	"	"	"	"
"	"	1	6	3	1	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"
"	"	"	2	1	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"
"	1	"	1	"	1	2	1	"	"	"
"	"	1	"	1	1	"	"	"	"	"
"	"	1	"	2	"	"	"	"	"	"
1	"	1	"	"	1	"	"	"	"	"
"	1	1	"	1	"	"	"	"	"	"
127	15	40	15	37	7	15	7	16	1	1
133	19	47	30	85	12	31	8	19	1	2

387 bedrijven. 1)

Uit voorgaande staten *B* blijkt, dat in meerdere bedrijven nog een zeer lange arbeidsduur bestaat voor mannen boven 16 jaar: zoo in sommige pannenen in vele brikkenbakkerijen van 4 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds en in hoepelmakerijen evenzoo, met korte rusttijden; in vele wollenstoffenfabrieken wordt nog 13 à 14, in een wolwasscherij zelfs 15 uren gewerkt. In een draadnagelfabriek werkte de stoker geregeld van 5 uur 's morgens tot 10½ uur 's avonds. In steenfabrieken met ringovens hebben vooral de stokers zeer lange werktijden: er zijn er die in 24 uren maar 2 rusttijden kennen, één van 5½ à 6 en één van 2 uren, terwijl de geheele Zondagsrust 14 uren bedraagt, waarin de nachtrust begrepen is. Ik kwam te weten, dat letterzetters buiten hun patroon om, ook nog avond- en zelfs nachtwerk gingen verrichten in een andere drukkerij en ook wel als kellner dienst deden.

Aangezien het herhaaldelijk voorkwam, dat een burgemeester vergunning tot overwerk gaf voor 2 achtereenvolgende werkdagen, zoodat bepaald misbruik van de desbetreffende bepaling dreigde te ontstaan, heb ik den heer Commissaris der Koningin daarop gewezen, en was inkrimping dier vergunning daarvan het gevolg. Te meer was zulks gewenscht, omdat de fabrieken, welke het gold, door den aard der daarin verwerkte stoffen, gevaar voor de gezondheid der werklieden opleverden.

Staat C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1899, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep, waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door:				Totaal der vergunningen in de 1e inspectie.
		den Commissaris der Koningin in de provincie:		burgemeesters in:		
N°.	OMSCHRIJVING.	Noord-Brabant.	Limburg.	Noord-Brabant.	Limburg.	
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	"	"	"	1	1
4	Chemische nijverheid:					
	a. Chemische wasscherijen .	1	"	3	"	4
	b. Lucifersfabrieken. . . .	2	"	16	"	18
5	Hout- en stroobewerking . .	6	"	6	"	12
6	Kleeding en reiniging:					
	a. Modisterijen	1	"	2	4	7
	b. Naaisters	"	"	7	6	13
	c. Passementfabrieken . .	2	"	"	"	2
	d. Schoenfabrieken	4	"	5	"	9
	e. Wasch- & strijkinrichtingen	19	"	9	"	28
10	Metalen (eerste bewerking):					
	a. Capsulenfabrieken . . .	7	"	2	"	9
	b. Draadnagelfabrieken . .	1	5	3	2	11
14	Textiele nijverheid:					
	a. Bandfabrieken.	4	"	"	"	4
	b. Katoendrukkerijen . . .	2	"	1	"	3
	c. Linnenfabrieken	6	"	5	"	11
	d. Machinale breierijen . .	3	"	"	"	3
	e. Wollenstoffenfabrieken .	25	"	5	"	30
15	Verlichting, olie, vernis enz. .	2	5	17	1	25
16	Voedings- en genotmiddelen:					
	a. Chocoladefabrieken . . .	6	"	"	"	6
	b. Cichoreifabrieken . . .	2	"	4	"	6
	c. Sigarenfabrieken	6	"	6	"	12
	d. Tabakskerverijen. . . .	1	"	1	"	2
	e. Vermicellifabrieken . . .	1	"	"	"	1
	Totaal . . .	101	10	92	14	217

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.
Voor zoover bekend werd op 7 aanvragen afwijzend beschikt.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1900, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep, waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door:				Totaal der vergunningen in de 1e inspectie.
		den Commissaris der Koningin in de provincie :		burgemeesters in :		
N°.	OMSCHRIJVING.	Noord-Brabant.	Limburg.	Noord-Brabant.	Limburg.	
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	2	»	3	»	5
2	Boek- en steendrukkerijen . .	»	1	»	1	2
4	Chemische nijverheid	»	»	10	»	10
5	Hout- en stroobewerking . .	4	3	1	3	11
6	Kleeding en reiniging:					
	a. Modisterijen	6	»	3	»	9
	b. Naaisters.	»	»	20	39	59
	c. Passementfabrieken . .	3	»	»	»	3
	d. Schoenfabrieken	3	»	10	»	13
	e. Wasscherijen (chemische)	1	»	6	»	7
	f. Waschinrichtingen . . .	9	»	30	»	39
10	Metalen (eerste bewerking):					
	a. Capsulenfabrieken . . .	5	»	1	»	6
	b. Draadnagelfabrieken . .	»	3	»	2	5
	c. IJzergieterijen	1	»	1	»	2
12	Scheepsbouw, rijtuigen . . .	1	»	1	»	2
14	Textiele nijverheid:					
	a. Bandfabrieken	1	»	»	»	1
	b. Katoenfabrieken	»	»	1	»	1
	c. Linnenfabrieken	1	»	4	»	5
	d. Machinale breierijen . .	4	»	»	»	4
	e. Wollenstoffenfabrieken .	25	»	20	»	45
15	Verlichting, olie, vernis . . .	»	1	13	»	14
16	Voedings- en genotmiddelen:					
	a. Chocoladefabrieken . . .	6	»	»	»	6
	b. Sigarenfabrieken	5	»	22	»	27
	c. Tabakskerverijen	»	»	1	»	1
	d. Vermicellifabrieken . . .	4	»	1	»	5
	Totaal . . .	81	8	148	45	282

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.

Voor zoover bekend werd op 2 aanvragen afwijzend beschikt.

Art. 6. In hoepelmakerijen moest op het verplichte rustuur tusschen 11 uur en 3 uur goed worden toegezien: immers bij het fabrieksbezoek bleek, dat jeugdige personen reeds te 12½ uur te werk zouden gaan, hoewel zij tot 12 uur hadden gearbeid.

Art. 8. Voorzoover mij bekend wordt voor de stipte naleving van dit artikel zorg gedragen. Op verreweg de meeste fabrieken der textielindustrie en der glas-, porcelein- en aardewerkfabricage worden gehuwde vrouwen zooveel mogelijk geweerd; de meeste worden aangetroffen in sigarenfabrieken, wasscherijen en lompensorteerderijen, in den regel als de verdiensten van den man te gering zijn om in de behoeften van het gezin te voorzien of indien zij weduwe zijn met kinderen te haren laste.

Artt. 10 en 11. De administratieve bepalingen dezer artikelen vereischten nog al veel toezicht en bezorgden ook nog heel wat werk aan de gemeentebesturen. Het kwam nog een enkele maal voor, dat arbeidskaarten waren afgegeven voor personen boven 16 jaren en werklijsten in blanco door of namens den burgemeester waren geteekend. Oud model lijsten werden ook hier en daar nog aangetroffen. Slordigheid werd meermalen opgemerkt b. v., dat als geboortejaar op de arbeidskaarten 1898 en de leeftijd van 12 als 10 jaar was aangegeven. Dikwijls ontbraken arbeidskaarten, niet zelden ook werklijsten. Deze laatste kwamen ook al voor, wel gewaarmerkt, doch ingevuld met een grooter aantal dan 11 werkuren, soms met werkuren na 7 uur 's avonds.

Een der firmanten eener steen- en pannenfabriek had, als hoofd dier onderneming, gecontracteerd met verschillende vormers, om van de klei der firma en op haar terrein steenen en pannen te leveren tegen vooraf bepaalden prijs Eén dier vormers had daartoe een jeugdigen persoon in dienst genomen, door hem betaald, maar was niet in het bezit van kaart of lijst. Deswege werd hij veroordeeld.

Staat D.

RECAPITULATIESTAAT *der bedrijven in den zin der Arbeidswet in de 1e Arbeidsinspectie over 1899, gerangschikt naar bedrijfsgroepen en provinciën.*

Nommer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven in:		
		Noord-Brabant.	Limburg.	Totaal.
1	Aardewerk, diamant, glas, enz.	131	246	377
2	Boek- en steendrukkerijen, enz..	46	27	73
3	Bouwbedrijven	377	86	463
4	Chemische nijverheid, enz..	5	3	8
5	Hout- en stroobewerking, enz.	239	72	311
6	Kleeding en reiniging.	1281	410	1691
7	Kunstnijverheid	8	11	19
8	Leder, wasdoek, enz.	61	8	69
9	Metalen (winnen van) enz.	5	5	10
10	Metalen (eerste bewerking van).	236	84	320
11	Papier enz.	5	11	16
12	Scheepsbouw, rijtuigen, enz.	35	4	39
13	Stoom- en andere werktuigen, enz.	14	7	21
14	Textiele nijverheid	94	8	102
15	Verlichting, olie, vernis, enz..	12	7	19
16	Voedings- en genotmiddelen	429	115	544
	Totaal . . .	2978	1104	4082
	Totalen over 1900 . . .	3466	1211	4677

Hinderwet.

De naleving van de betrekkelijke artikelen vorderde wederom een zeer uitgebreide correspondentie met de gemeentebesturen en met de aanvragers om vergunning tot oprichting of uitbreiding.

In 4 gevallen werd art. 8*bis* toegepast zonder dat de stukken bedoeld bij art. 5*bis*, 6*bis* en 7*bis*, en in zes gevallen zonder dat die, bedoeld bij art. 7*bis* mij gewerden, terwijl de beslissing voorwaardelijk werd genomen in 3 gevallen, zonder dat art. 12*bis* werd toegepast.

In 4 gevallen ontving ik het proces-verbaal der zitting, zonder dat de stukken, bedoeld bij art. 5 sub 1 en 2 en art. 6*bis* mij waren toegezonden.

Verder moesten in verschillende gevallen de navolgende stukken worden gevraagd: Art. 5 sub 1, 8 maal, art. 5 sub 2, 7 maal, art. 6*bis*, 19 maal, art. 7*bis*, 32 maal, art. 8*bis*, 35 maal.

Meermalen moest verdaging der beschikking worden gevraagd, omdat door den aanvrager geene of geene voldoende inlichtingen waren verstrekt, en bij herhaling ontving ik van burgemeesters de stukken ingevolge art. 2—5 der Veiligheidswet, wanneer bedoeld was art. 5 der Hinderwet.

Eén gemeentebestuur zond de stukken tegelijk met de beschikking, 24 dagen nadat deze was genomen : art. 11 kon dus niet meer worden toegepast. Eene andere gemeente bleef telkens in gebreke met de toezending der stukken. Op enkele processen-verbaal werd tevens een uittreksel der beschikking vermeld. Zes aanvragen tot oprichting werden in 1899 en 8 in 1900 ingetrokken; geweigerd werden er 2.

Door een gemeentebestuur werd ik uitgenoodigd deel uit te maken eener commissie, om in het buitenland te onderzoeken in hoever de bezwaren, hier tegen de oprichting eener melassespiritusfabriek met daaraan verbonden potaschfabriek ingebracht, al dan niet gegrond konden worden geacht: ik heb gemeend zulks te moeten weigeren.

Van een ander gemeentebestuur ontving ik, betreffende den bouw van een steenkolenmijn met 6 stoomketels, alleen de stukken betrekkelijk de plaatsing der stoomketels. Aangezien de burgemeester beslist bleef beweren, dat slechts daarvoor, en niet voor de geheele inrichting eene vergunning krachtens de Hinderwet noodig was, en de ketels niet alle te gelijk, maar gaandeweg tot een 6-tal, geplaatst zouden worden, kreeg ik driemaal voor 2 ketels tegelijk, de desbetreffende stukken.

Een ander gemeentebestuur was door mij herhaaldelijk gewezen op een minder juiste opvatting, o. a. van het bepaalde in art. 12*bis*, en toen wederom een voorwaardelijke vergunning verleend werd, zonder dat mij inzage was gegeven van de daarbij gestelde voorwaarden, terwijl mij ook een afschrift der vergunning eerst eenige dagen nà den daarvoor gestelden termijn bereikte, meende ik door beroep de aandacht der Regeering op deze handelwijze van het gemeentebestuur te moeten vestigen. Daar het echter wenschelijk werd geoordeeld den concessionaris door de nalatigheid van het gemeentebestuur niet in ongelegenheid te brengen, werd het beroep door mij ingetrokken.

Van een groot aantal op te richten of uit te breiden inrichtingen, vallende

onder de Hinderwet in verband met de Veiligheidswet, gewerden mij de stukken ingevolge art. 5*bis*; ik was dus in staat met de hoofden der bedrijven niet alleen over de noodzakelijke, maar dikwijls over gewenschte wijzigingen in de bouwplannen te onderhandelen.

Groot was alzoo ook in deze jaren de invloed der Veiligheidswet in verband met de Hinderwet, op de goede inrichting der sinds tot stand gekomen of uitgebreide fabrieken en werkplaatsen. Als zoodanig mogen o. a. genoemd worden de volgende nieuwe fabrieken van M. Azijnman, sigarenfabriek en H. S. Menco, lompensorteerderij, beiden te 's-Hertogenbosch, H. J. Knottnerus, stroohulzenfabriek te Helmond, Hirdes en C°., passementfabriek te Breda, A. H. van Schijndel, schoenfabriek te Waalwijk en C. J. E. Redelé, zeepfabriek te Eindhoven; eveneens de volgende fabrieken, die aanzienlijk werden vergroot: van den Bergh's stoomschoenfabriek te 's-Hertogenbosch, de wollenstoffenfabrieken van Thomas de Beer te Tilburg en van H. Eijcken en Zn. te Geldrop en de lucifersfabriek «de Vlinder» te Teteringen.

Staat E.

OVERZICHT

der gedurende het jaar 1899 genomen beslissingen omtrent aanvragen tot een vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.

Staat E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1899, *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven			
		Noord-Brabant			
		tot oprichting		tot uitbreiding	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	Malerij voor metselspecie	1	"	"	"
	Steenfabriek	18	"	2	"
2	Boekdrukkerij	1	"	7	"
3	Timmerwinkel	"	"	1	"
5	Houtzagerij	1	"	3	"
	Kistenmakerij	1	"	1	"
	Meubelmakerij	1	"	2	"
6	Militaire uitrustingen	"	"	1	"
	Schoenfabriek	1	"	4	"
	Waschinrichting	"	"	4	"
8	Leerlooierij	4	"	3	"
9	Briquettenfabriek	1	"	"	"
10	Emailleerinrichting	"	"	1	"
	Klinknagelfabriek	"	"	1	"
	Koperslagerij	2	"	"	"
	Smederij	6	"	8	"
	Slijperij	2	"	1	"
	IJzergieterij	"	"	4	"
11	Lompensorteerderij	1	"	1	"
12	Wagenmakerij	1	"	2	"
13	Machinenfabriek	"	"	1	"
14	Machinale breierij	"	"	1	"
	Katoendrukkerij	"	"	1	"
	Ververij van stoffen	3	"	2	"
	Wattenfabriek	"	"	1	"
	Weverij	1	"	2	"
	Wollenstoffenfabriek	2	"	4	"
15	Gasfabriek	1	"	"	"
	Licht (Electrisch-)	1	"	"	"
	Oliemolen	1	"	"	"
	Vernisstokerij	"	"	"	"
	Zeepziederij	1	"	2	"
16	Bakkerij	69	"	7	"
	Bierbrouwerij	4	"	3	"
	Boterfabriek	7	"	3	"
	Graanmolen	2	"	1	"
	Koekfabriek	1	"	"	"
	Koffiebranderij	1	"	5	"
	Melassespiritusfabriek	1	"	"	"
	Mousseerende dranken	2	"	"	"
	Pompstation (waterleiding-)	1	"	"	"
	Sigarenfabriek	9	"	4	"
	Suikerfabriek	"	"	2	"
	Vleeschhouwerij	"	"	"	"
	Totaal	148	"	85	"

eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of bedrijfsgroepen.

omschreven, in de provincie:				Totaal der aanvragen waaromtrent werd beslist, in de 1ste arbeidsinspectie			
Limburg							
tot oprichting		tot uitbreiding		tot oprichting		tot uitbreiding	
verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
"	"	"	"	1	"	"	"
18	"	2	"	36	"	4	"
"	"	"	"	1	"	7	"
"	"	3	"	"	"	4	"
"	"	1	"	1	"	4	"
"	"	"	"	1	"	1	"
"	"	2	"	1	"	4	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	1	"	4	"
"	"	"	"	"	"	4	"
"	"	1	"	4	"	4	"
1	"	"	"	2	"	"	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	2	"	"	"
1	"	1	"	7	"	9	"
"	"	"	"	2	"	1	"
"	"	"	"	"	"	4	"
"	"	"	"	1	"	1	"
"	"	"	"	1	"	2	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	3	"	2	"
"	"	"	"	"	"	1	"
"	"	"	"	1	"	2	"
"	"	"	"	2	"	4	"
"	"	2	"	1	"	2	"
"	"	"	"	1	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"
2	"	"	"	2	"	"	"
"	"	"	"	1	"	2	"
14	"	5	"	83	"	12	"
1	"	6	"	5	"	9	"
2	"	1	"	9	"	4	"
5	"	"	"	7	"	1	"
"	"	"	"	1	"	"	"
"	"	3	"	1	"	8	"
"	"	"	"	1	"	"	"
"	"	"	"	2	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"
"	"	"	"	9	"	4	"
"	"	"	"	"	"	2	"
"	"	1	"	"	"	1	"
44	"	28	"	192	"	113	"

Staat E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1900 *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven			
		Noord-Brabant			
		tot oprichting		tot uitbreiding	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd
1	Glasbranderijen	»	»	»	»
	Pannenfabriek	»	»	»	»
	Spiegelfabriek	»	»	1	»
	Steenfabriek	12	»	4	»
2	Boekdrukkerij	1	»	»	»
3	Timmerwinkel	3	»	10	»
4	Chemische fabriek	2	»	»	»
	Lucifersfabriek	»	»	1	»
5	Kuiperij	»	»	1	»
	Fabriek van machinale houtbewerking	1	»	9	»
	Stroohulzenfabriek	2	»	1	»
6	Passementfabriek	1	»	»	»
	Schoenfabriek	6	»	»	»
	Waschinrichting	2	»	2	»
8	Leerlooierij	1	»	9	»
9	Briquettenfabriek	»	»	»	»
	Steenkolenmijn	»	»	»	»
	Zoutziederij	»	»	»	»
10	Koperslagerij	4	»	1	»
	Smederij	9	»	6	»
	IJzergieterij	»	»	1	»
	Andere inrichtingen in deze groep	5	»	5	»
11	Lompensorteerderij	1	»	»	»
	Papierfabriek	»	1	1	»
12	Scheepswerf	»	»	2	»
	Wagenmakerij	»	»	1	»
13	Stoomketelfabriek	»	»	2	»
14	Ververij van stoffen	2	1	»	»
	Vlaszwingelarij	»	»	1	»
	Weverij van stoffen	3	»	3	»
	Wollenstoffenfabriek	3	»	9	»
	Wolwasscherij	»	»	1	»
15	Gasfabriek	»	»	3	»
	Gloeilampenfabriek	»	»	1	»
	Inrichting voor electrisch licht	1	»	»	»
	Zeepziederij	»	»	2	»
16	Broodbakkerij	74	»	2	»
	Bierbrouwerij	2	»	3	»
	Boterfabriek	2	»	3	»
	Cacaofabriek	»	»	2	»
	Graanmolen	11	»	6	»
	Koffiebranderij	»	»	»	»
	Sigarenfabriek	11	»	2	»
	Suikerfabriek	»	»	5	»
	Andere inrichtingen in deze groep	2	»	6	»
	Totaal	161	2	106	»

eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of bedrijfsgroepen.

omschreven, in de provincie: Limburg				Totaal der aanvragen waaromtrent werd beslist, in de 1ste arbeidsinspectie			
tot oprichting		tot uitbreiding		tot oprichting		tot uitbreiding	
verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
2	〃	6	〃	2	〃	6	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
23	〃	2	〃	35	〃	6	〃
7	〃	2	〃	8	〃	2	〃
〃	〃	2	〃	3	〃	12	〃
〃	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
2	〃	〃	〃	3	〃	9	〃
〃	〃	〃	〃	2	〃	1	〃
〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
〃	〃	1	〃	6	〃	1	〃
1	〃	1	〃	3	〃	3	〃
〃	〃	〃	〃	1	〃	9	〃
1	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
〃	〃	3	〃	〃	〃	3	〃
2	〃	〃	〃	2	〃	〃	〃
〃	〃	〃	〃	4	〃	1	〃
3	〃	〃	〃	12	〃	6	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
〃	〃	〃	〃	5	〃	5	〃
〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
〃	〃	〃	〃	〃	1	1	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	〃
〃	〃	〃	〃	2	1	〃	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
〃	〃	2	〃	3	〃	5	〃
〃	〃	〃	〃	3	〃	9	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	3	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	1	〃
〃	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	〃
17	〃	〃	〃	91	〃	2	〃
1	〃	5	〃	3	〃	8	〃
1	〃	〃	〃	3	〃	3	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	2	〃
4	〃	3	〃	15	〃	9	〃
1	〃	〃	〃	1	〃	〃	〃
2	〃	4	〃	13	〃	6	〃
〃	〃	〃	〃	〃	〃	5	〃
3	〃	1	〃	5	〃	7	〃
71	〃	32	〃	232	2	138	〃

Artt. 17 der Arbeidswet en 19 der Veiligheidswet. In 1899 werden gewezen 79 en in 1900 75 vonnissen, betrekking hebbende respectievelijk op 178 en 209 overtredingen ; deze cijfers werden genomen uit de uittreksels der vonnissen, voorzoover mij deze door de betrokken ambtenaren van het Openbaar Ministerie werden toegezonden. In 4 gevallen volgde vrijspraak wegens niet wettig en overtuigend bewijs en in 1 geval wegens niet juist opgemaakt proces-verbaal. Eén veroordeelde kwam in hooger beroep: de Rechtbank echter bevestigde het door den kantonrechter gewezen vonnis. Proces-verbaal werd opgemaakt: 23 malen door de gemeentepolitie, 1 maal door den burgemeester, 18 malen door de Rijksveldwacht, 84 malen door de Koninklijke marechaussee en 34 malen door ambtenaren der inspectie.

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Noord-Brabant, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Arbeidswet.					
		Totaal aantal vonnissen.	Aantal over-				
			van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Steenfabrikant.	6	3	6	„	2	5
3	Timmerman.	2	„	„	„	„	„
5	Borstelmaker	1	„	„	„	„	„
	Houtzagerij	1	„	„	„	„	„
	Weverij benoodigdheden	1	„	3	„	„	1
6	Modiste	6	„	14	„	„	„
	Naaister	6	„	11	„	„	1
	Schoenmaker	2	„	„	„	„	1
	Strijkster.	2	„	2	„	„	1
	Waschinrichting	1	„	1	„	„	„
10	Koperslager	1	„	„	„	„	1
	Smid	3	„	2	„	„	„
11	Lompensorteerderij	„	„	„	„	„	„
13	Horlogemaker	1	„	„	„	„	„
14	Linnenfabrikant	1	„	„	„	„	1
	Touwslager	1	„	„	„	„	1
15	Gloeilampenfabrikant	„	„	„	„	„	„
16	Broodbakker	2	„	„	„	„	„
	Koekbakker.	1	„	„	„	„	„
	Suikerfabrikant	„	„	„	„	„	„
	Vleeschhouwer.	1	„	„	„	„	„
	Sigarenfabrikant	2	„	„	„	„	1
	Totaal	41	3	39	„	2	13

in het jaar 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
						van Art.			der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	der overige artikelen.	ingevolge art. 6 der wet	ingevolge art. 7 der wet.	Totaal aantal overtredingen.
"	5	"	"	21	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	14	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	16	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	"	"	"	2	"	2
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	2	"	"	"	"	2
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	28	"	"	85	3	3	"	"	2	"	5

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Limburg, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet. Aantal over- van Artikel 3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Pannenfabrikant	1	"	"	"	"	1
	Steenfabriek.	19	11	10	"	"	12
3	Timmerman	1	"	"	"	"	2
6	Kleermaker	1	"	"	"	"	"
	Modiste	2	"	5	"	"	"
	Naaister	10	"	21	"	"	3
	Schoenmaker	1	"	"	"	"	1
7	Gipsenbeeldenfabrikant	1	"	"	"	"	"
16	Sigarenfabrikant	2	"	"	"	"	3
	Totaal	38	11	36	"	"	22

in het jaar 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
		der overige arti-kelen.	der bepalin-gen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtre-dingen.	Totaal aantal von-nissen.	van Art.		der ove-rige arti-kelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		Totaal aan-tal over-tre-din-gen.
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6. der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
„	1	„	„	2	„	„	„	„	„	„	„
„	5	„	„	38	„	„	„	„	„	„	„
„	2	„	„	4	„	„	„	„	„	„	„
„	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	5	„	„	„	„	„	„	„
„	5	„	„	29	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„
„	1	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„
„	4	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„
„	19	„	„	88	„	„	„	„	„	„	„

Staat F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Noord-Brabant, waaro*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet. Aantal over- van Artikel 3 Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	5 Arbeid doen verrichten op verboden uren.	6 Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	7 Zondagsarbeid.	10, 1e lid. Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Steenfabrikant.	3	1	"	"	"	2
	Steenhouwer	1	"	"	"	"	1
2	Boekdrukker	1	"	"	"	"	1
3	Aannemer	"	"	"	"	"	"
	Timmerman.	3	"	"	"	"	2
5	Hoepelmaker	2	4	"	"	"	"
6	Modiste	5	"	13	"	"	"
	Naaister	6	"	11	"	"	"
	Pettenmaker	1	"	"	"	"	1
	Schoenmaker	1	"	"	"	"	1
	Waschinrichting	2	"	2	"	"	"
10	Koperslager	1	"	"	"	"	1
	Smid	3	"	"	"	"	1
12	Rijtuigfabrikant	1	"	"	"	"	"
16	Broodbakker	5	"	1	"	"	4
	Suikerbakker	1	"	"	"	"	1
	Sigarenfabrikant	1	"	"	"	"	1
	Suikerfabrikant	4	"	1	"	"	8
	Totaal	41	5	28	"	"	24

in het jaar 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

					Veiligheidswet.						
tredingen				Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	Aantal overtredingen					Totaal aantal overtredingen.
		der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.			van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
"	3	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	2	2	1	"	"	"	3
"	3	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	14	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	1	1	"	"	"	"	1
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	1	1	"	"	"	"	1
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	8	"	"	17	"	"	"	"	"	"	"
"	30	"	"	87	4	4	1	"	"	"	5

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Limburg, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 3: Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	5: Arbeid doen verrichten op verboden uren.	6: Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	7: Zondagsarbeid.	10, 1e lid. Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Pannenfabrikant	1	„	„	„	„	1
	Steenfabrikant	10	9	„	„	„	9
2	Boekdrukker	1	„	2	„	„	„
	Steendrukker	1	1	„	„	„	„
3	Aannemer	3	„	„	„	„	9
	Metselaar	1	„	„	„	„	1
	Timmerman	2	„	„	„	„	1
5	Klompenmaker	1	„	„	„	„	1
6	Kleermaker	1	„	„	„	,	1
	Naaister	5	„	7	„	„	3
	Schoenmaker	2	„	„	„	„	1
9	Steenkolenmijn	„	„	„	„	„	„
10	Smid	4	„	„	„	„	4
12	Scheepstimmerman	1	„	„	„	„	1
16	Koffiebrander	1	1	„	„	„	15
	Totaal	34	11	9	„	„	47

in het jaar 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

:redingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
						van Art.			der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen	Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	der overige artikelen.	ingevolge art. 6. der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	Totaal aantal overtredingen.
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	10	"	"	28	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	9	"	"	18	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	5	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	15	"	"	31	"	"	"	"	"	"	"
"	49	"	"	116	1	1	"	"	"	"	1

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet.									Veiligheidswet.					Totaal.
	Aantal overtredingen									Aantal overtredingen					
	van Artikel							der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215.		
	3	5	6	7	10 1e lid	10 4e lid	11			12	13				
	Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.	Niet terug-bezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.			Geene mededeeling van een ongeval.	Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
0.50	„	21	„	„	7	„	13	„	„	„	„	„	„	„	41
1.—	6	24	„	„	26	„	25	„	„	„	„	„	„	„	81
1.50	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5
2.—	7	7	„	2	1	„	7	„	„	„	„	„	„	„	24
2.50	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4
3.—	1	7	„	„	1	„	2	„	„	1	„	„	„	„	12
4.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
5.—	„	2	„	„	„	„	„	„	„	2	„	„	1	„	5
6.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
7.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
8.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
12.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
15.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
20.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	„	1
25.—	„	5	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	5
50.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totaal.	14	75	„	2	35	„	47	„	„	3	„	„	2	„	178

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet.									Veiligheidswet.					Totaal.
	Aantal overtredingen									Aantal overtredingen					
	van Artikel							der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215.		
	3	5	6	7	10 1e lid	10 4e lid	11			12	13				
	Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.	Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.			Geene mededeeling van een ongeval.	Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
0.50	„	1	„	„	24	„	25	„	„	„	„	„	„	„	50
1.—	6	11	„	„	24	„	45	„	„	3	„	„	„	„	89
1.50	„	7	„	„	2	„	2	„	„	„	„	„	„	„	11
2.—	3	„	„	„	20	„	6	„	„	1	1	„	„	„	31
2.50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
3.—	3	11	„	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	16
4.—	„	4	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	4
5.—	4	1	„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	„	6
6.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
7.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
8.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10.—	„	2	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2
12.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
15.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
20.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
25.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
50.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
Totaal.	16	37	„	„	71	„	79	„	„	5	1	„	„	„	209

Veiligheidswet.

Artt. 2—5. Van de bevoegdheid, in art. 2 gegeven, werd veel minder dan bij het in werking treden der wet gebruik gemaakt. Zulks schijnt daarin zijn grond te hebben, dat dikwijls gelijktijdig met het gewone fabrieksbezoek reeds de plannen van uitbreiding uitvoerig besproken werden en dat, na de verplichte inzending der stukken ingevolge art 5 der Hinderwet, althans voor fabrieken en werkplaatsen van eenige beteekenis, ter plaatse het geheele bouwplan nagegaan en beoordeeld werd.

Art. 12. Ernstige en zelfs minder ernstige ongevallen zijn mij, voorzoover ik kon nagaan, niet onbekend gebleven. Van weinig beteekenende ongevallen bleek mij, dat de kennisgeving, niettegenstaande mijne groote oplettendheid te dezer zake, nog dikwijls achterwege bleef. Zulks bleek hieruit dat, na het opmaken van betrekkelijke processen-verbaal, van één fabriek na 14 maanden 39 en van eene andere binnen ruim 4 maanden niet minder dan 54 kennisgevingen inkwamen.

En toch is er aan het behoorlijk naleven van dit artikel veel gelegen. Vooreerst kan daardoor het overzicht der door dit artikel bedoelde ongevallen eerst juist worden, maar, al zijn de gevolgen soms onbeteekenend, wijl alles buitengewoon gunstig afliep, de oorzaak kan dikwijls van groot gewicht zijn en een gereede aanleiding om na te gaan, of de bepalingen der Veiligheidswet behoorlijk zijn nagekomen. Zelfs ongevallen, die geen 2 × 24 uren beletsel hebben gegeven om den gewonen arbeid te hervatten, en waarvan de kennisgeving dus niet verplichtend is, zouden uit dit laatste oogpunt nog zeer leerzaam kunnen zijn.

Een zeer bijzonder geval deed zich voor in een wollenstoffenfabriek: daar kreeg een draadmaker een onbeteekenend wondje aan den vinger op een Vrijdagavond te 6 uur, maar dat hem toch belette voorloopig zijn gewone werk te hervatten, ook des anderen daags. Toen ook Dinsdags (Zondag en Maandag waren beide Pinksterdagen) de jongen nog niet te werk kwam, zond het hoofd van het bedrijf de kennisgeving aan den burgemeester, dus niet binnen 3 × 24 uren, aangezien de 2de Pinksterdag geen wettelijk erkende rustdag is. Deswege werd wel geverbaliseerd, doch de zaak werd niet vervolgd.

Een schildersknecht bekwam een ernstig ongeval waarvan ik geen kennisgeving ontving; bij onderzoek bleek, dat de patroon den burgemeester een gedeeltelijk ingevulde kennisgeving overhandigde, doch van dien ambtenaar moest hooren, dat het stuk overbodig was.

Tegen twee fabrikanten werk gelijktijdig geverbaliseerd wegens het niet aangeven van een ongeval. De een meende, dat de arbeider, wien het ongeval was overkomen, niet ongeschikt was om te werken en had daarom de kennisgeving niet ingezonden; de ander had, ofschoon hij de wettelijke verplichting kende, het ongeval niet vermeld, omdat hij het daarop steeds volgend onderzoek zoo lastig vond. De kantonrechter sprak beiden vrij, omdat niet voldoende getuigen gedagvaard en om deze reden de feiten niet ten volle ter terechtzitting bewezen waren. In beroep werd de eerste fabrikant veroordeeld, terwijl ik van het beroep tegen den tweeden fabrikant geen verder bericht ontving.

Art. 13. De opgave ingevolge dit artikel verschaft ook contrôle over het al of niet ontvangen der bescheiden betreffende de artt 5 en vooral 8*bis* der Hinderwet. Eveneens kan ook de nakoming van dit laatste artikel doen zien of de opgave volgens bovenbedoeld art. 13 werd ingezonden. Het bleek meermalen, dat contrôle mijnerzijds noodzakelijk was.

Art. 22. Bij het fabrieksbezoek werd eenmaal toegang geweigerd tot een graanmolen met petroleummotor, onder voorwendsel dat deze gesloten was, en de molenaar, die afwezig was, den sleutel bij zich had. Toen daarna bleek, dat een deur van het gebouw openstond, werd de vrouw van den molenaar hierop gewezen, doch bleef zij weigeren toegang te verleenen, en begon de moeder bedreigingen en minder gepaste woorden te uiten. Toen later de molenaar wel toegang tot den molen verschafte, doch de door zijne moeder geuitte bedreigingen herhaalde en tot vervolging provoceerde, werd deze zaak voor de Rechtbank gebracht. Daar de Rechtbank echter aannam, dat de moeder van den molenaar slechts bij hem inwoonde en in geenerlei verband tot het bedrijf stond, werd zij vrijgesproken.

Art. 26. Vrijstellingen werden nog dikwijls aangevraagd en verleend. Verreweg het grootste aantal betrof de bakkerijen, welke nu nagenoeg alle bezocht zijn. Ik stel mij voor dat slechts voor enkele andermaal vrijstelling zal worden gevraagd, omdat den hoofden dier bedrijven is aangezegd, dat er mijnerzijds op geen medewerking te rekenen valt, daar de termijn van vrijstelling ruim genomen werd en de veranderingen doorgaans vrij gemakkelijk, en met betrekkelijk weinig kosten zijn aan te brengen. Toch kunnen er ook hier omstandigheden voorkomen, die verlenging van vrijstelling zeer gewenscht, zelfs noodzakelijk maken: zoo o. a. waar het hoofd van het bedrijf al zeer bejaard is of waar een armoedige bakker zijn bedrijf in een huurhuis uitoefent, waarvan de eigenaar weinig of niet tot verbetering gezind is, of waar een sinds jaren zeer ruim beklante bakkerij met winkel, op goeden stand wordt uitgeoefend, en voorshands geen aangrenzend perceel zelfs niet tegen zeer hoogen prijs te krijgen is, enz.

Vrijstelling van bepalingen van het Koninklijk Besluit van 7 December 1896 (*Staatsblad* n°. 215) werd gevraagd:

van art. 11 sub 1 en 2 door 334 bakkers;
» » 11 » 1 » 174 »
» » 11 » 2 » 134 »
» » 4 door 6 bakkers, 1 schoenmaker en 4 naaisters;

van art. 12 sub 4 door 1 sigarenfabrikant; van art. 13 sub 2 en van art. 14 door de directie van een chemische fabriek; van art. 15 sub 3 door 1 smid en 1 wollenstoffenfabrikant, en van art. 15 sub 4 door 1 spijker- en draadnagelfabrikant.

II. INRICHTING VAN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

De onder dit hoofdstuk vallende onderwerpen worden hieronder in het kort behandeld in de volgorde der bepalingen van het, naar aanleiding van art. 6 der Veiligheidswet, uitgevaardigd Veiligheidsbesluit, terwijl daarna is opgenomen hetgeen in verband staat met het Koninklijk Besluit van 24 Juni 1898 (*Staatsblad* n°. 148).

Vrije luchtruimte.

Art. 1. Bij het onderzoek in de aardewerkindustrie naar het gevaar voor vergiftiging door het gebruik van loodhoudend glazuur deed zich de vraag voor of de lokalen, waar dit glazuur *toebereid* en *verwerkt* wordt, vallen onder de in art. 1 van het Veiligheidsbesluit genoemde, welke vraag in ontkennenden zin moest beantwoord worden.

Art. 2—4. Veel invloed blijven de hierin vervatte bepalingen uitoefenen, vooral op nieuwe en op uitgebreide fabrieken: gaandeweg verdwijnen de al te bekrompen werkplaatsen. Van bezwaren of moeilijkheden heb ik maar weinig meer bespeurd, veeleer trof het mij steeds, hoe de zorg voor de vereischte luchtruimte thans meer en meer als een van zelf sprekende eisch werd opgevat. Ook in bedrijven, ten aanzien van welke geen eischen zijn gesteld, b. v. in de confectiewerkplaatsen met minder dan 10 personen, werd door overreding meermalen verbetering aangebracht.

Toch blijven toezicht en bespreking, vooral in het confectiebedrijf, voortdurend noodig. Bij het bezoeken van een aantal werkplaatsen bleek o. a., dat 10 personen pleegden te verblijven in eene ruimte waar er slechts 4, 9 waar 5, 29 waar 22, 26 waar 17, 13 waar 10, 12 waar 7 en 5 of 6 waar 3 mochten werken. In een vertrek met een hoogte van 2.35 M. en een inhoud van 44 M^3. werden 12 arbeidsters aangetroffen; op een zolderkamertje zaten 13 personen, waar slechts voor 4 genoegzame ruimte was. Soms kon, òf door een ander lokaal mede in gebruik te nemen òf door een verbinding met een aangrenzend werklokaal aan te brengen de noodige verbetering vrij gemakkelijk worden aangebracht. Meermalen was echter van een herhaald bezoek geheele verbouwing het gevolg, terwijl zelfs eene gemeente, die een huis met bekrompen vertrekken jaren lang had verhuurd voor een naaisterswerkplaats, dat gaandeweg uitgebreid was, er toe overging om het huis aanzienlijk te vergrooten. Waren de omstandigheden gunstig, en werd eenige tijd gelaten, dan werden sommige bedrijven, die zich sinds beduidend ontwikkeld hadden, naar grootere inmiddels leeggekomen panden verplaatst. Krachtige handhaving van dit

artikel, zoodat er ten slotte geverbaliseerd werd, wegens niet voldoende vrije luchtruimte, waarna de kantonrechter veroordeelde en de Rechtbank dat vonnis bekrachtigde, deed een lompensorteerderij nagenoeg uit het centrum eener groote stad verdwijnen; daarbuiten verrees toen een flinke nieuwe inrichting. Maar ook meerdere andere bedrijven vooral schoen-, borstel- en sigarenmakerijen laten wat ruimte betreft te wenschen over. Sommige bakkerijen, inzonderheid die in kelderlokalen, voldeden niet aan de wet; zoo werd er een aangetroffen met steenen gewelf, waarvan de gemiddelde hoogte 1.36 M. en de inhoud 19 M^3. was, terwijl 2 personen daarin pleegden te arbeiden.

Luchtverversching.

In het algemeen geschiedt de luchtverversching eenvoudig door middel van ramen; in oude werkplaatsen, waar de ramen van onderen worden opengeschoven, dring ik steeds aan op het veranderen in van boven gedeeltelijk neerschuivende ramen of op het aanbrengen van tuimelramen; deze laatste, ook wel koekoeksramen, worden in nieuwe gebouwen steeds aangebracht. Soms wordt verbetering aangebracht door een luchtkanaal opgemetseld langs een schoorsteen, en door muuropeningen met roosters en schuiven nabij den vloer.

Hoewel het voeren van lucht langs den oven, hetwelk geschiedt bij verwarming volgens het stelsel Perret, een goede ventilatie in lokalen verzekert, en goed voldoet in de sigarenfabrieken, waarin het werd toegepast, levert het toch dit bezwaar op, dat het voor de drogerijen geen voldoende warmte kan verschaffen. In een sigarenfabriek had men met aanzienlijke kosten, ter bereiking van hetzelfde doel, de buitenlucht laten strijken door een hoogen mantel om een kachel, terwijl de onzuivere lucht onder in het lokaal weggevoerd werd in een kanaal, dat tevens als schoorsteen van de kachel diende; wegens onvoldoende verwarming en zeer hooge kosten, moest men dit systeem echter spoedig laten varen. In een papierfabriek was de ventilatie niet voldoende, ofschoon de ramen voor eene behoorlijke ventilatie alleszins geschikt waren, omdat de buitenlucht fijne roetdeeltjes naar binnen bracht, die het witte papier bedierven.

Verlichting.

Bepaald onvoldoende verlichting in verband met de eischen van het bedrijf werd nergens aagetroffen.

Maatregelen ter voorkoming van brand en van ongevallen bij brand.

Brand in fabrieken en werkplaatsen bij dag en onder werktijd kwam niet voor. Behalve in bakkerijen, waar het doorvoeren der bepalingen van art. 11 van het Veiligheidsbesluit zeer veel tijd vorderde, moest ook in tal van andere fabrieken en werkplaatsen nog heel wat gebeuren om aan die bepalingen te voldoen. Zoo voldeden droogkamers in tal van sigarenfabrieken en ook enkele drogerijen van katoenengarens niet aan de bepaling van art. 11 sub 2 en 3, terwijl in zeer vele plaatsen krachtens art. 11 sub 4 op het aanbrengen van ijzeren of zinken platen onder kachels moest worden aangedrongen. In enkele gasfabrieken was op plaatsen, waar gevaar voor ont-

ploffing kon ontstaan, niet geïsoleerd kunstlicht aanwezig; wellicht kan een ernstige ontploffing in eene dergelijke fabriek worden toegeschreven aan een gasvlam, waarmede een mengsel van gas en lucht in aanraking kon komen. In vele fabrieken werden gasvlammen gevonden, die zich dicht bij houten zolders bevonden, zonder dat deze ter plaatse met ijzer waren bedekt. Het bewaren van brandstoffen op en bij bakovens moest herhaaldelijk verboden worden. Terwijl nog in een aantal bakkerijen aan den oven houtwerk werd aangetroffen, dat geen gevaar voor brand opleverde, zoodat er geen bezwaar bestond om krachtens art. 26 der Veiligheidswet vrijstelling te verleenen, moest ik op onmiddellijke verandering aandringen wanneer de schoorsteen zelf bijna geheel uit bepleisterd hout bestond, of wanneer een houten balk dwars door den schoorsteen liep. Op onmiddellijke verandering moest ik eveneens aandringen bij een windmolen, waar tevens olie werd geslagen en waar een schoorsteen niet in de vrije lucht maar in de ruimte van den graanmolen uitkwam Van locomobielen en kleine staande stoomketels waren de ijzeren schoorsteenpijpen meermalen op niet genoegzamen afstand van daksparren en ander houtwerk geplaatst. Dikwijls viel het op hoe weinig met de middelen om brand en ongevallen bij brand te voorkomen bij den bouw rekening was gehouden. Meermalen moest worden geëischt het aanbrengen van een tweede trap of van een noodtrap, verbreeding van bestaande trappen, het maken eener gelegenheid tot ontvluchten over belendingen, verandering van een noodladder in een noodtrap. Waar bij den bouw van nieuwe fabrieken voor meer dan 50 personen een of meer trappen moesten ingesloten worden door wanden van steen of eenig ander onbrandbaar materiaal, gaf zulks in den regel weinig bezwaar, nu daarop steeds bij de beoordeeling en bespreking der bouwplannen werd gelet. In enkele gevallen, wanneer de eigenaars hadden opgegeven dat er geen 50 personen in de fabriek of werkplaats zouden verblijven, bleek later dat getal overschreden te zijn; het nakomen van art. 12 bleek dan kostbaar en moeilijk.

Een uitstekende inrichting tegen brandgevaar n.l. het bekende systeem «Grinwel» zag ik aangebracht in de katoendrukkerij der firma P. F. van Vlissingen en C°. te Helmond. Wegens de uitgebreidheid der fabriek zijn hier 5 afzonderlijk werkende vertakkingen aangebracht, terwijl er aansluiting bestaat aan de gemeentelijke waterleiding en aan een groot waterreservoir der fabriek, en eindelijk zoo noodig ook nog een waterperspomp in werking kan worden gebracht.

Kleedkamers en schaftlokalen.

Behalve de kleedkamers en schaftlokalen, die in fabrieken, waar giftige stoffen worden verwerkt, reeds aanwezig waren of werden beschikbaar gesteld, moest ik ook op het inrichten van dergelijke lokalen aandringen in een gloeilampenfabriek, waar de kwikluchtpompen tijdelijk afgeschaft, maar nu weer in gebruik waren genomen en in een chemische fabriek, waar chromaatstoffen bereid werden. Het ophangen van afgelegde kleeren in vernikkelinrichtingen, vooral indien daar ook koperbaden gebruikt werden en evenzeer in kleinere verffabrieken moest herhaaldelijk worden verboden.

Bijzondere aandacht werd gewijd aan de inrichting in suikerfabrieken van de zoogenaamde keten en aan het verblijf daarin van de werklieden, vooral vrouwelijke. Het bleek, dat van de meesten de bietenlossers, mannelijke en vrouwelijke, daar niet blijven overnachten. Zij wonen of zijn tijdelijk gehuisvest in naburige dorpen; waar dit niet het geval is, stelt de fabrikant één of meer keten op het fabrieksterrein beschikbaar, waar de losploegen ook 's nachts verblijven. De inrichting dezer keten is zeer verschillend; hoewel die van de meesten nog veel te wenschen overlaat, is in den laatsten tijd ook hier verbetering gekomen; slechts in één keet waren mannen en vrouwen niet gehuisvest in afzonderlijke slaap- en schaftlokalen. De keten worden schoongehouden en de voeding verzorgd door ééne der vrouwelijke werksters, daartoe door het losserspersoneel aangesteld en betaald, tenzij de fabrikant daarvoor een persoon aanwijst. Bedden met stroozakken worden door één fabriek verstrekt, de overige keten zijn voorzien van met stroo belegde houten kribben $^1/_2$ M. boven den vloer; voor dekens moeten de arbeiders zelven zorgen.

Meer primitief zijn de keten, ingericht in de Biesbosch. De hakkers van het zoogenaamd hoephout, blijven daar gewoonlijk 6 dagen achtereen op een der vele eilanden, nemen genoegzaam eetwaren mede, die zij zelven toebereiden na afloop van het dagwerk, en slapen in een keet door den eigenaar van het hout opgeslagen uit ruw bintwerk van sparren, met rietmatten bekleed. Voor spijskokerij en tevens voor verwarming en om de kleeren te drogen, want het verblijf in de open rietketen valt in den laten herfst, brandt van het afval van het groene hout een vuur midden in de keet. De zware walm hierdoor ontstaan, blijft in het vertrek hangen, daar er geen schoorsteen bestaat en er zorgvuldig gewaakt moet worden, dat er geen dakopening is, waardoor gevaar voor brand zoude ontstaan, zooals herhaaldelijk voorkwam. Een groote houten bak in zulk een keet dient tot algemeene slaapplaats. Soms worden bij hoog water de eilanden overstroomd en is de keet die op het hoogste punt is geplaatst, geheel afgesloten. De bazen en de rietsnijders, die in de Biesbosch verblijven, huizen gewoonlijk in daarvoor ingerichte schuiten.

Privaten.

Het aantal privaten, naar seksen gescheiden en door de wet in verband met het aantal werklieden bepaald, is thans overal aanwezig; voor personen, die geregeld in zeer warme lokalen werken, als de turbineurs in beetwortelsuikerfabrieken, zijn deze thans tochtvrij en binnendoor te bereiken. Ik vond een beduidend aantal privaten niet alleen in werklokalen in drukkerijen, weverijen, schoenfabrieken, wasscherijen, naaisterswerkplaatsen, maar zelfs in koffiebranderijen en bakkerijen. Die privaten zijn thans buiten de werkplaatsen geplaatst voor zoover zij niet van geventileerde portalen voorzien of in waterclosets veranderd werden. Bij nieuwe fabrieken levert het naleven van § 6 van het Veiligheidsbesluit geen moeilijkheid op. In eene pas gebouwde stoomhoutzagerij was het privaat buiten aangebracht, maar al spoedig verrees daaromheen een afzonderlijk lokaal voor raamzagen, zoodat

toen verandering noodzakelijk was. In sommige oude sigarenfabrieken met een zeer groot aantal arbeiders zijn de privaten en urinoirs wel op de geventileerde trapgangen van de werklokalen geplaatst, maar verspreiden zij in die werklokalen een ondragelijken stank; op meerdere reinheid werd in die gevallen aangedrongen. Meerdere reinheid is trouwens zeer dikwijls ook voor buitenprivaten gewenscht.

Zindelijkheid.

Vooral in kleinere werkplaatsen laat de zindelijkheid dikwijls zeer veel te wenschen over; de patroon die daarvoor zelf geen oog heeft, wordt ook van den kant der werklieden zelden tot verbetering aangespoord. In lompensorteerderijen, sigarenfabrieken, vellenblooterijen, vollerijen der wollenstoffenfabrieken en drukkerijen moest meermalen op de voorschriften van art. 16 van het Veiligheidsbesluit nadrukkelijk worden gewezen. In een drukkerij was de zetterij waarschijnlijk in 3 jaren niet gereinigd; het was dan ook geen wonder, dat een der arbeiders een ziekte kreeg, die volgens den arts chronische loodvergiftiging aanduidde.

Aan waschgelegenheden werd in den regel ook maar weinig gedacht; waar die verplichtend zijn gesteld, zijn zij nu aangebracht of aanmerkelijk verbeterd o. a. in fabrieken van verfstoffen, in een lucifersfabriek, in drukkerijen en in lompensorteerderijen. In de aardewerkfabriek der Société Céramique te Maastricht bestaat een uitstekende wachinrichting, zoo ook in de cacaofabriek te Helmond, hoewel het Veiligheidsbesluit dergelijke inrichting in die fabrieken niet voorschrijft; in een afzonderlijk lokaal bevindt zich een groote waschtafel met wentelbare bakken, die in verbinding staan met de gemeentelijke waterleiding en van zeep en handdoeken zijn voorzien.

Het bevorderen van dragelijke temperatuur.

Te groote warmte heerschte in het begin der campagne in vele beetwortelsuikerfabrieken, vooral waar onoordeelkundig de luchttrek door een koker boven op de fabriek plaats had, terwijl de buitenlucht beneden door een lokaal langs apparaten met veel uitstralingswarmte, als verdamppannen, intrad.

Tegenover de vele voordeelen van den fabrieksbouw met Shed-daken, blijven de groote hitte 's zomers en de sterke afkoeling 's winters, vooral in lagere werkplaatsen, een groot bezwaar; aan dit laatste kan door doelmatige verwarming gemakkelijk worden tegemoet gekomen, maar het eerste is doorgaans moeilijk te vermijden. Hiertoe werden in enkele fabrieken de binnenzijden der daken met rietplanken bekleed, terwijl in een weverij door middel van een ventilator afkoeling werd verkregen.

Verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof.

Onder de schadelijke gassen en dampen, tegen welker inademing dit artikel voorziening eischt, moeten zeker wel gerekend worden die, welke ontstaan in het beitzlokaal van metaaldraad in de draadnagelfabrieken, waar doorgaans ruw arsenikhoudend zwavelzuur word gebruikt; daartoe moeten ook gerekend worden de gassen in koper- en blikslagerijen, waar veel gesoldeerd

wordt met behulp van zoutzuur, en vooral de gassen in kunstmestfabrieken, waar fluorhoudende kalksteen met zwavelzuur tot superphosphaat wordt omgezet. In sommige suikerfabrieken, waar de kalk met dunsop wordt gebluscht, was de opstijgende waterdamp met kalk sterk bedeeld. In kleinere gasfabrieken bleef dikwijls veel damp, afkomstig van het cokesblusschen in het stookhuis hangen; in smederijen, zelfs van machinefabrieken, waar de smidsen niet alle van kappen waren voorzien, vond ik meermalen de ruimte geheel met rook gevuld. Terwijl in een enkele gloeilampenfabriek boven iedere glasblazerslamp een afvoerbuis met trechtervormige opening ter opname van het koolzuur zich bevond, waren in andere daaromtrent geen maatregelen genomen en moest ik in ééne aandringen, hetgeen trouwens met goed gevolg geschiedde, op het buiten gebruik stellen van een uit 6 glasblazersvlammen samengestelden Bunsenbrander, waarin de spitse uiteinden in het midden bij elkaar kwamen, en waarvan er 3 naar het gelaat der blazers waren gekeerd. Die branders waren door hooge hitte der verbrandingsproducten schadelijk, maar bovendien ook nog gevaarlijk door het veroorzaken van brandwonden. In al deze fabrieken was de lucht hinderlijk bedeeld met vluchtige koolwaterstoffen, afkomstig van de verdamping en de ontleding van de bij het carbureeren der filamenten gebruikte benzine, en andere gelijksoortige vloeibare vooral zware koolwaterstoffen.

Een werkman in een kopergieterij werd ziek door koper- en zinkdampen, een ander eveneens door koperstof, bij het voortdurend schuren van koperen kranen.

In een sigarenkistenfabriek werd een uitgebreide inrichting gemaakt om bij alle zagen zaagsel en houtstof, direct in buizen weg te zuigen en dit door middel van een cycloon in het stookhuis te verzamelen.

In een tegelfabriek werd fijn gemalen en droog mineraal stof op een gewonen vloer gemengd. Voor stofafzuiging was een groote horizontaal geplaatste ventilator boven het lokaal aangebracht, die echter een tegengestelde werking had, door n.l. het stof van den vloer op te zuigen en in de lucht zwevende te houden, zoodat er arbeiders werden aangetroffen die zich uit eigen beweging een zakdoek voor den mond hadden gebonden

In eene nieuwe turfbrikettenfabriek was men bij den aanbouw onmiddellijk bedacht het uiterst fijne stof, overal waar het zoude ontstaan af te zuigen, terwijl bewerking en transport zooveel mogelijk in gesloten werktuigen en kanalen zouden geschieden. Hoewel men er niet in geslaagd is om het stof volledig te verwijderen, wordt nog voortdurend door de directie er naar gestreefd den toestand te verbeteren.

In een kleine slijperij was een stofafzuiging aangebracht, die door onjuist gekozen vorm der afzuigtrechters niet voldeed

Een weverij van turfvezelstof, waar zeer veel stof zich in de lucht bevond, is buiten werking gesteld.

Afzuiging van stof bij amarilslijpsteenen was dikwijls gemakkelijk aan te brengen; zelfs in werkplaatsen, waar het slijpen een hulpbewerking is, zooals in houtzagerijen, werd met vrucht aangedrongen op het aanbrengen van eene inrichting tot stofafzuiging.

In een fabriek, waar petroleumtoestellen vervaardigd werden, gebruikte men ter bestrooiing van het ijzer met uiterst fijn aluminiumpoeder om er zilverglans aan te geven, geheel gesloten glazen kasten, waarin de arbeiders door twee met doek bekleede gaten, hunne handen staken

In een groote lompensorteerderij, verbonden aan een papierfabriek, werd een afzuiging van het daarin ontstane stof besproken De directeur verklaarde zich bereid eene inrichting hiervoor te maken, indien hem in eene groote binnen-of buitenlandsche fabriek de gelegenheid verschaft werd, een practischen vorm voor die afzuiging te zien. Hiertoe trad ik met den Gewerbe-Inspector te Keulen in briefwisseling en bezocht met een der adjunct-inspecteurs in de nabijheid van Keulen een zeer groote papierfabriek, waaraan een uitgebreide, doch oude lompensorteerderij was verbonden In die fabriek zoude echter eerst in het volgend jaar een stofafzuiging worden gemaakt, en door deze omstandigheid, bleef die ook in eerstbedoelde papierfabriek alsnog achterwege.

Ter handhaving van het Koninklijk Besluit van 24 Juni 1898 (*Staatsblad* n⁰. 148) werd voortdurend nagegaan of het medisch onderzoek van de beschermde personen, werkzaam bij den witten phosphorus in lucifersfabrieken, op bepaalde tijden geschiedde. Door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid werd in 1899 opdracht gegeven aan Dr. Walter te 's-Gravenhage om, krachtens art. 3 sub *c* van bovengenoemd besluit een onderzoek in te stellen naar de geschiktheid der werkzame personen. Tengevolge van dat onderzoek werden in de lucifersfabriek van Dijkerman en C⁰. te Teteringen 2 personen ongeschikt verklaard voor arbeid in werklokalen, waar zij den schadelijken invloed van den witten phosphor konden ondervinden, terwijl 4 andere personen ook niet met dergelijken arbeid konden worden belast, omdat zij zich aan het onderzoek hadden onttrokken.

Op verzoek van den directeur der fabriek werd vervolgens door den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid te kennen gegeven, dat naar zijn inzien een der ongeschikt verklaarde personen in de pakkerij werkzaam zoude mogen zijn, wanneer de pakkerij zorgvuldig zoude zijn afgesloten van de lokalen, waar witte phosphorus wordt verwerkt.

Hoewel het onderzoek, door dr. Walter in opdracht van den Minister in de fabriek der «Vereenigde Nederlandsche Lucifersfabrieken» te Eindhoven ingesteld, geen enkel persoon aanwees als ongeschikt voor den bedoelden

arbeid, gaf dat onderzoek den fabrieksdokter aldaar aanleiding aan directeuren mede te deelen, dat hij niet meer bereid was de in art. 3 sub *a* van het bovengenoemd besluit bedoelde verklaringen af te geven. Deze weigering van den fabrieksdokter was blijkbaar het gevolg van overleg met alle medici uit den omtrek, daar geen dezer bereid was zijn plaats in te nemen. Aangezien het gevolg van de houding, door de bedoelde medici aangenomen, zoude zijn, dat voor de in de fabriek werkzame jeugdige personen en vrouwen geen verklaring zoude zijn af te geven, zoude de in art. 3 sub 1, 2 en 3 van het Veiligheidsbesluit, bedoelde arbeid daar niet door jeugdige personen of door vrouwen kunnen worden verricht. Intusschen verklaarde de heer dr. Wintgens, inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht in Limburg en Oostelijk Noord-Brabant, zich op mijn verzoek bereid het onderzoek te verrichten. Eene naar ik hoop spoedige aanneming der Phosphorluciferswet 1901, die het verwerken van witten phosphor in lucifersfabrieken niet toestaat, zal er toe kunnen leiden, dat de Eindhovensche medici niet op hun verzet behoeven terug te komen en dat van de welwillende bereidvaardigheid van den heer Wintgens geen verder gebruik behoeft te worden gemaakt.

Nog valt betreffende het Phosphorbesluit op te merken, dat van enkele jeugdige personen, die in werklokalen verbleven, welke in gemeenschap stonden met lokalen, waar witten phosphor werd verwerkt, geen geneeskundige verklaring aanwezig was. Op mijne aanwijzing werd ook hierin voorzien.

In verband met de noot onder blz. 41 van mijn vorig verslag, kan ik thans mededeelen, dat er nog één geval van phosphornekrose te mijner kennis kwam. Dit geval betrof een werkman, die gedurende 10 jaar als vuller en 9 jaar bij de drogerij van de «Vereenigde Nederlandsche Lucifersfabrieken» te Eindhoven werkzaam was en is het eerste en eenige geval, dat voor zoover mij bekend, aldaar voorkwam.

Ten einde zekerheid te verkrijgen omtrent den aard der ziekte verzocht ik bovengenoemden inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht, bedoelden patient te willen onderzoeken. Aan dit verzoek voldeed de heer Wintgens met de meeste bereidwilligheid. In zijn zakelijk en uitvoerig rapport komt o. a. de volgende zinsnede voor:

«Ik moet bekennen, dat de man, die er bleek en cachectisch uitzag, niet op «mij den indruk heeft gemaakt, van zijne klachten te overdrijven. Integendeel «bij het openen van den mond bleek al dadelijk, dat hij schier al zijne «tanden in de bovenkaak miste, terwijl deze, vooral aan de rechterzijde, sterk «en over eene belangrijke uitgestrektheid gezwollen was, het tandvleesch «donkerrood gekleurd en de tandkasten met etter en bloed min of meer waren «bedekt of opgevuld. In één woord de anamnex in aanmerking genomen, kreeg «ik de zekerheid hier voor mij te hebben een beeld van periostitis der boven- «kaak, tengevolge van phosphorvergiftiging, zooals men die in alle chirurgische «handboeken beschreven vindt. Ook ben ik overtuigd, dat dit ziektegeval, «behalve met de reeds verloren tanden, in de gunstigste omstandigheden «zal eindigen met nekrose van een stuk der bovenkaak, en acht ik het ge-

«biedend noodzakelijk, dat de arme lijder in een degelijke chirurgische kliniek «ter behandeling worde opgenomen. Gebeurt dit niet en laat men de ziekte «aan haar natuurlijk beloop over, dan is de natuur wel in staat de afstooting «van het genekrotiseerde been te voleindigen, doch het einde van het ziekte-«proces is dan niet spoedig te voorzien, terwijl gevaar voor het leven door «uitputting of andere oorzaken blijf bestaan».

«De vraag wie in deze hulp kan en moet verleenen, heb ik niet te beant-«woorden. Alleen moet ik er op wijzen, dat de ongelukkige lijder niet bij «machte is de verpleegkosten in een ziekenhuis te betalen en in de naaste «toekomst alleen gebrek en ellende voor hem en zijn gezin te wachten zijn».

Goede raad was hier gelukkig niet duur; ik besloot onmiddellijk te trachten den man in het academisch ziekenhuis te Leiden te doen opnemen, en toen de hoogleeraar J. E. van Iterson mij welwillend mededeelde, dat de patient daar geheel kosteloos verpleegd en behandeld zoude worden en de man zelf mij, evenals zijn vrouw, verklaard had met dat plan zeer ingenomen te zijn, waren de gelden voor reiskosten, onderhoud van het gezin tijdens zijn afwezigheid, enz. spoedig ruimschoots gevonden, en kwam hij, na te Leiden geopereerd te zijn, gezond en flink naar zijn gezin en de fabriek terug. Thans werkt hij daar niet meer in een lokaal, waar hij in aanraking kan komen met phosphordampen, maar op het buitenterrein bij het bewerken van hout.

In het verslag aan H. M. de Koningin van de bevindingen en handelingen van het geneeskundig staatstoezicht in het jaar 1898, hetwelk eerst in 1900 in druk verscheen, komen op meerdere plaatsen mededeelingen en beschouwingen voor omtrent phosphornekrose. De inspecteur van het geneeskundig staatstoezicht voor Zeeland en Westelijk Noord-Brabant heeft goedgevonden in bovenbedoeld verslag op blz. 220—223 op te nemen zijn rapport aan den Minister van Binnenlandsche Zaken op diens verzoek uitgebracht «over het voorkomen van phosphornekrose in de 2 lucifersfabrieken te Breda», en daarin ook mijne bemoeiingen te dier zake, even als die van de geneeskundigen te Breda, en de geheele terughoudendheid van een heelkundige aldaar, aangehaald en beoordeeld.

Van den Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, aan wien bedoeld rapport door den Minister van Binnenlandsche Zaken was gezonden, ontving ik dat stuk ter kennisneming, met de mededeeling, dat het Zijner Excellentie aangenaam zoude zijn, wanneer zulks wenschelijk door mij werd geacht, de beschouwingen te vernemen, waartoe die kennisneming mij aanleiding zoude geven.

Ik heb niet nagelaten in mijn antwoord mijne beschouwingen mede te deelen en ik zoude dit uitvoerig antwoord hier hebben opgenomen, wanneer sinds dien niet een wetsontwerp, bevattende het verbod van het gebruik van witten phosphor in lucifersfabrieken ware ingediend. Eene tweede reden, waarom mijn uitvoerig antwoord in dit verslag niet behoeft te worden opgenomen vind ik in hetgeen tot mijne groote voldoening op blz. 71 van het eerstbedoeld verslag voorkomt, en waaruit blijkt dat de Minister van Binnenlandsche Zaken aan de vergadering der geneeskundige inspecteurs mededeelde :

«De Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid, vestigde er mijne aan- «dacht op, dat hetgeen in het rapport van den geneeskundigen inspecteur «voor Zeeland en Westelijk Noord-Brabant wordt opgemerkt omtrent het «door den inspecteur van den arbeid in zijn jongste verslag medegedeelde, «hem ook na kennisneming van de ter zake ingewonnen ambtsberichten, «geene aanleiding gaf, aan de juistheid der mededeelingen van laatstbedoelden «ambtenaar te twijfelen».

«De vergadering der geneeskundige inspecteurs verzocht mij thans het «daarheen te leiden, dat het staatstoezicht op de gezondheid der werklieden «in fabrieken en werkplaatsen werkzaam — waarmede blijkbaar bedoeld «wordt het toezicht op de naleving van de Arbeids- en van de Veiligheidswet, «althans van de eerste — alsnog bij het geneeskundig staatstoezicht worde gebracht».

«Ik meen aan dit verzoek niet te moeten voldoen, omdat ik geen grond «heb te verwachten, dat het gevolg daarvan zal zijn, wat de inspecteurs wen- «schen. Sedert een afzonderlijk toezicht op de naleving van genoemde wetten «in het leven is geroepen, is er niets voorgevallen wat gunstig gevolg zou «kunnen doen verwachten van eene poging om dat toezicht onder het genees- «kundig staatstoezicht te brengen».

Voorloopig en althans in dit verslag, meen ik met het hier door mij medegedeelde te kunnen volstaan.

Van prof. F. E. Thorpe, met wien ik de eer had in 1898 lucifersfabrieken en aardewerkfabrieken in mijne inspectie te bezoeken, ontving ik twee rapporten over «The Use of phosphorus in the manufacture of lucifermatches» en «The employement of lead in the manufacture of pottery».

Dit laatste rapport, waaruit blijkt hoe ernstig en omvangrijk het gevaar voor loodvergiftiging in de Engelsche aardewerkindustrie is, gaf mij aanleiding om een uitgebreid onderzoek in te stellen, teneinde uit te maken, in hoeverre die gevaren ook bij ons te lande bestaan, en of de maatregelen, daartegen genomen, ook afdoende zijn. Dit onderzoek moest niet alleen 2 groote aardewerkfabrieken en 1 tegelfabriek omvatten, doch zich ook uitstrekken tot de zink- en zinkwitindustrie, de vervaardiging van looden platen en buizen en van capsules. Hiervoor was medische hulp, maar ook de medewerking van de hoofden der bedrijven noodig. De medische hulp vond ik wederom onmiddellijk bij den heer inspecteur van geneeskundig staatstoezicht voor Limburg en Oostelijk Noord-Brabant dr. E. Wintgens, terwijl alle hoofden van bedrijven zonder eenige uitzondering bereid werden bevonden om toe te staan, dat hunne werklieden zich zelfs gedurende de werkuren voor het onderzoek beschikbaar stelden, terwijl zij bovendien lokalen voor het onderzoek afstonden. In twee gevallen gaven de directeur der aardewerkfabriek «de Sphinx» te Maastricht, en der zinkfabriek te Budel, schadeloosstelling voor vrijen tijd, die door het onderzoek was in beslag genomen, terwijl mij eindelijk gegevens omtrent ziektedagen bereidwillig werden verschaft.

Het bestuur van een groot plaatselijk ziekenfonds, stelde mij in de gelegen-

heid afschrift te nemen van de aanteekeningen der uitkeeringen gedurende 8½ jaar. Eene uit die aanteekeningen opgemaakte statistiek gaf mij eenige aanduiding omtrent het meer of minder schadelijke der beroepen van loodpletters en capsulewerkers. Ik acht de hier bedoelde statistiek van genoeg belang, om die hierachter te laten volgen; daarbij dient echter te worden opgemerkt, dat daarin geen beroepen zijn opgenomen, waarin minder dan 4 leden van het ziekenfonds werkzaam waren.

Uit het bovenbedoeld onderzoek van niet minder dan 465 personen, bleek overtuigend, dat er meerdere ernstige gevallen vooral van loodintoxicatie voorkomen, zoodat vooral de vernisarbeid in de aardewerkindustrie, en wellicht in de toekomst ook de zinkindustrie, aanleiding kan geven tot beroepsziekten. Daar echter het zeer uitvoerig rapport te dezer zake, door dr. Wintgens en mij opgemaakt, hier niet in zijn geheel kan worden opgenomen zal dat stuk gezonden worden aan de Ministers van Binnenlandsche Zaken en van Waterstaat, Handel en Nijverheid [1]).

LEDEN.	Aantal.	Aantal ziektedagen over 8½ jaar.	Aantal ziektedagen per jaar.	Aantal ziektedagen per persoon per jaar.
Loodpletters	4	571	67	16.75
IJzergieters	6	268	32	5.3
Capsulewerkers	6	232	27	4.5
Voerlieden en koetsiers	15	573	67	4.46
Koperslagers	10	374	44	4.4
Metselaars	22	789	93	4.2
Brouwers	8	231	27	3.75
Smeden	35	1 109	130	3.7
Boterwerkers	17	539	63	3.7
Typografen en letterzetters	85	2 639	310	3.6
Gemeentewerkers	8	193	23	2.9
Rijtuig- en wagenmakers	10	243	29	2.9
Steenhouwers	30	742	87	2.9
Timmerlieden	80	1 901	224	2.8
Sigarenmakers	86	2 006	236	2.75
Loodgieters	12	280	33	2.75
Looiers	13	295	35	2.7
Borstelmakers	9	208	24	2.7
Behangers	16	354	42	2.6
Over te brengen	472	13 547	1 593	

[1]) Het rapport, tijdens het afdrukken van dit jaarverslag ontvangen, wordt als bijlage aan het einde van den bundel toegevoegd.

LEDEN.	Aantal.	Aantal ziektedagen over 8½ jaar.	Aantal ziektedagen per jaar.	Aantal ziektedagen per persoon per jaar.
Overgebracht	472	13 547	1 593	
Schoenmakers	119	2 541	299	2.5
Kuipers	7	147	17	2.4
Meubelmakers	12	243	29	2.4
Kleermakers	43	857	101	2.35
Schilders	45	865	102	2.3
Machinisten en stokers	16	296	35	2.2
Zoutzieders	5	94	11	2.2
Bakkers	19	340	40	2.1
Pakhuisknechts	50	882	104	2.1
Spiegelmakers	6	79	9	1.5
Zadelmakers	20	240	28	1.4
Sigarensorteerders	17	170	20	1.2
Mandenmakers	5	50	6	1.2
Passementwerkers	6	59	7	1.2
Winkelbedienden	37	354	42	1.1
Molenaars	6	51	6	1.0
Tabakskervers	5	23	3	0.6
Goud- en zilversmeden	19	74	9	0.5
Slagers	25	109	13	0.5
Beeldhouwers	7	23	3	0.4
Brievenbestellers	7	28	3	0.4
Boekbinders	6	16	2	0.3
Totaal . . .	954	21 088	2 482	Gemiddeld 2.5

III. BEVEILIGING TEGEN ONGEVALLEN IN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Eene der belangrijkste bemoeiingen blijft nog steeds de bespreking met de hoofden der bedrijven van de maatregelen ter voorkoming van ongevallen, eene bemoeiing die gaandeweg ook maar weinig zal verminderen, omdat steeds nieuwe fabrieken verrijzen, of reeds bestaande worden uitgebreid, ook omdat de beveiligingsmiddelen verbeterd en vermeerderd worden, maar niet minder omdat nog maar al te dikwijls nalatigheid of onverschilligheid te overwinnen is, deze laatste vooral van den kant der arbeiders zelven. Meermalen toch zijn van sommige zelfs zeer gevaarlijke werktuigen de aanwezige en alleszins doelmatige beschuttingen weggenomen; stofbrillen, respirators enz. liggen ongebruikt. Vandaar dat de hoofden der bedrijven of de bazen zeer ernstig moeten toezien op de handelingen vooral der jeugdige en ongeoefende arbeiders. Onverschilligheid, onnadenkendheid en speelschheid hadden ook nu weder een tal van ongevallen tengevolge, waaronder zelfs van zeer ernstigen aard en enkele met doodelijken afloop.

Zoo werd van een jongen de duim afgerukt, doordat hij een stuk touw er om geslagen had, welks andere einde hij op een wentelende as wierp, om te zien hoe aardig dat er zich omheen rolde. Een andere jongen klom in eene ijzergieterij op het platform boven de kerndrogerij, aan welks achtereinde een wentelende as zich bevond, en waar een vormer van tijd tot tijd wat leem droogde. Deze belastte toen den jongen met dat eenvoudige werk en verwijderde zich. Een andere jongen kwam ook naar boven. Al spoedig liepen zij uit nieuwsgierigheid naar de as en probeerde om die te laten ronddraaien tusschen gebogen duim en vinger; van één hunner werd de mouw door de as gegrepen en daardoor ook al spoedig het geheele lichaam meegeslingerd. Ware de as dichter bij den muur aangebracht geweest, dan zou het hoofd daartegen te pletter zijn geslagen; nu braken de beide beenen, waarvan één zoo ernstig, dat het tot boven de knie moest worden afgezet. In een tegelfabriek en in een stoomhoutzagerij waren jongens werkzaam. Door hun ijver en lust tot medewerken, begonnen ze zonder dat gezegd kon worden of zulks op iemands last gebeurde, ook reeds enkele drijfriemen op de schijven te brengen; een dier jongens werd daarbij meegesleurd en tegen een dicht bijzijnden muur verpletterd, van den anderen

werd de arm geheel afgerukt. In een papierfabriek was een 15-jarige jongen belast met het smeren der papiermachine; gaandeweg verrichtte hij dien arbeid ook 's nachts en was ook van tijd tot tijd behulpzaam bij het inbrengen van afgescheurd papier, tusschen vilt en droogcylinder, waarbij hij aan de hand en den arm zeer ernstige brandwonden met hinderlijke blijvende gevolgen bekwam. Een 13-jarige jongen werkte voor het eerst in een steenfabriek op den zolder, nabij een liftopening. Louter uit nieuwsgierigheid ging hij op de lift staan, maar toen hij bemerkte dat deze naar beneden ging, werd hij angstig, sprong naar boven en raakte daarbij tussschen lift en liftopening zoodanig beklemd, dat hij spoedig overleed. In een spijkerfabriek rustte een afgeworpen, vrij smalle drijfriem op de in beweging zijnde as, nabij de riemschijf. Een speelsche jongen stak er zijn hoofd door, maar onmiddellijk kwam de riem tegen de schijf in beweging, werd opgewonden en sleurde den jongen mee, zoodat de hals werd uitgerekt en de dood volgde. Op zeer gevaarlijke plaatsen werden jongens beneden 16 jaar aangetroffen als: bij onvolledig beschermde kleiwalsen, in een andere fabriek bij reparatiewerk aan de toestellen tot automatischen aanvoer van klei naar de walsen, en in een stoomhoutzagerij bij geheel onbeschut drijfwerk. In meerdere kleine gasfabrieken werkt over dag en ook 's nachts maar één persoon, zoodat bij eenig ongeval eerste hulp uitgesloten is. In een machinefabriek kwamen opmerkelijk veel ongevallen voor bij sjouwers, die voor een laag loon werkten, en daarom spoedig en herhaaldelijk door anderen vervangen werden.

Een watertoren van eene stedelijke waterleiding verzakte en viel omver; gelukkig was op dat oogenblik niemand in of nabij den watertoren werkzaam, zoodat hierbij geen persoonlijke ongevallen voorkwamen. Ook doordat toevallig geen werklieden in de nabijheid waren, kwamen geen persoonlijke ongevallen voor bij het springen zonder bekende oorzaak, éénmaal van een Laval-turbine, een andermaal van den tamboer van een duivelmolen.

Soms dreigt ernstig gevaar, waar men het niet verwachten zou. In een suikerfabriek vloog plotseling de onderdeur van een in volle werking zijnden diffuseur open, zoodat de geheele inhoud pulp en sap van 80° C. uitgestort werd in den diffusieput, waar gewoonlijk 3 personen arbeiden; toevallig werd niemand verwond, noch door het warme sap, noch door de openslaande zware deur, die door den druk der massa en nog 1¼ atm. overdruk door opgeperst water, werd stukgeslagen. Bij onderzoek bleek, dat de draad van den schroefbout, die in de gleuf van den beugel der deur wordt geplaatst, en waardoor deze vastgezet wordt, geheel versleten was, zoodat de moer plotseling over den schroefdraad heen schoof. De directeur der fabriek, de heer F. H. v. d. Honert, liet nu aan de deuren van alle diffuseurs den schroefbout vervangen door een zwaren verticalen beugel, die voor om de deur heen kan gedraaid worden, en waarin een schroefbout zich bevindt, die de deur vastzet; mocht die bout onverhoeds onklaar raken, dan houdt de beugel de deur nog tegen.

In een andere suikerfabriek was de campagne reeds eenige dagen geëindigd en moest de gesloten bak, waarin de kalk uit de carbonatatiepannen zich had

afgezet, worden schoongemaakt. Na opening bekeek een werkman den inhoud bij een open licht. Hierdoor werden de aanwezige brandbare met lucht gemengde gassen, aangestoken; de uitslaande vlam verwondde den werkman deerlijk in het gelaat.

Een zeer onbeduidende verwonding aan een vinger, door eenige schuring van een lederen drijfriem bij het opleggen daarvan door een werkman opgedaan, belette hem niet om in de eerste twee dagen na die verwonding met zijn gewonen arbeid voort te gaan; daarna echter zwollen de hand en de arm tengevolge van bloedvergiftiging snel op, en, hoewel die lichaamsdeelen ten slotte nog vrij wel behouden bleven, doorstond de man weken lang de felste pijnen. Een al te ijverige bakkersknecht wilde deeg uit de door een hond bewogen kneedmachine nemen, voor dat die stilstond. Zijn arm werd door een der schoepen van de as zwaar gekneusd, waarna zeer spoedig bloedvergiftiging intrad, en de man reeds den volgenden dag overleed. Een andere bakkersknecht verloor in een zelfde maar door stoom bewogen machine op gelijke wijze zijn rechterhand, hoewel de machine met een riemverzetter behoorlijk kon worden stilgezet.

In een cementfabriek scheen het wel te gebeuren, dat een arbeider, boven in den oven langs een ladder afdaalde om daarin de te branden cementsteenen te plaatsen of te ordenen, ook terwijl de oven nog brandde; wel werd ter plaatse het vuur dan zoo goed mogelijk door gebrand cement afgedekt, maar, terwijl de arbeider daarmede bezig was, stikte hij door den nog opstijgenden damp; een ijlings toegeschoten kameraad trachtte hem nog te redden en zou zelf ook slachtoffer zijn geworden, wanneer niet een derde man hem nog snel had weggetrokken. De eerstbedoelde arbeider werd daarna levenloos opgehaald. Daar het mij bleek, dat het voorshands noodzakelijk was voor den goeden gang van het bedrijf, dat een werkman soms in den oven afdaalde, stelde ik, gebruik makende van de bevoegdheid mij bij art. 8 der Veiligheidswet verleend, het ophangen van een reglement, als daar bedoeld, verplichtend, waarbij krachtens art. 7 dier wet, een voorschrift als bedoeld in art. 20 van het Veiligheidsbesluit werd gegeven.

Bijna alle *voorschriften* ingevolge art. 7 der Veiligheidswet werden mondeling gegeven, slechts in drie gevallen deed ik dat schriftelijk, eenmaal omdat het hoofd of de bestuurder zulks verzocht, maar in de beide andere gevallen, omdat ik meende, dat daardoor spoediger en ook beter aan de gegeven voorschriften zou worden voldaan. Zij betroffen alle het voorkomen van ongevallen door werktuigen, werktuigdeelen, drijfwerken of bij brand.

Hier volgen eenige beschouwingen omtrent de naleving van de ingevolge art. 7 der Veiligheidswet bij art. 19 van het Veiligheidsbesluit gegeven voorschriften in verband met het Koninklijk Besluit ingevolge art. 4 der Arbeidswet.

Art. 19, sub 1. Van de grootere stoommachines vond ik de vliegwielen nagenoeg alle beschut; de groote noodzakelijkheid daarvan wordt vrij alge-

meen ingezien. Maar een enkele maal moest ik meer gebiedend optreden, waar een zeer groot vliegwiel zonder eenige beschutting, gedeeltelijk in den werkvloer liep en onmiddellijk daarnaast en daarachter allerlei voorwerpen en stoffen voor het bedienen der machine zich bevonden. De fabrikant zag daarin geen gevaar en motiveerde die zienswijze door aan te voeren, dat de zeer bejaarde machinist reeds tal van jaren zonder eenig letsel daar ter plaatse had heen en weer geloopen!

Niet beschutte krukken trof ik meer aan, ook nog wel zeer gevaarlijke waterraderen.

Vooral nieuw aangebrachte werktuigen eischen voortdurend toezicht op raderen, riemschijven enz. Dat meer dan 1.80 M. van den werkvloer verwijderde assen zeer zeker beschut moeten zijn, blijkt uit het treurig ongeval in een ijzergieterij hiervoren vermeld. Zoodra ook maar één arbeider, laat staan een jeugdig persoon, op de kerndrogerij slechts wat leem ging drogen, had die as op de gewone en doelmatige wijze beschut moeten worden. Hoe licht soms het gevaar wordt geacht van gladde assen, bleek in een houtdraaierij met petroleummotor. Op dat gevaar gewezen, wilde de patroon, zonder dat ik den tijd had zulks te voorkomen, bewijzen dat hij gerust zijn voorschoot in aanraking met de snel wentelende as kon brengen, toen op hetzelfde oogenblik het voorschoot er zich omwikkelde. Doordat deze bijtijds werd stuk getrokken, werd de man niet meegesleurd. In een stoomsmederij moest men, om in de machinekamer te komen, langs de transmissie gaan en over een as, met zeer gevaarlijke spieën, stappen.

Onder doelmatige beschutting versta ik niet bv. een enkelen vertikalen beugel vóór riemschijven of een omgeving van vliegwiel of kruk door slechts één dwarsstang, zooals ik dat herhaaldelijk aantrof. Een dwarsstang langs een kruk te plaatsen als beveiliging, levert nog steeds gevaar op. Afdoende kan slechts een geheele stevige beschutting zijn van plaatijzer zoo noodig door hoekijzer versterkt.

Hetzelfde geldt ook voor kamraderen. Vooral bij de grootere, als van pulppersen en snijmolens der suikerfabrieken en van de volkommen der wollenstoffenfabrieken, moest ik herhaaldelijk op het aanbrengen van zulk eene beschutting aandringen; in deze laatste fabrieken zijn thans ook alle zijdelingsche kamraderen der assortimenten behoorlijk omschut.

Art. 19, sub 2. Waar, zooals in oude en gaandeweg meer uitgebreide fabrieken, de doorgangen tusschen de werktuigen lang niet voldoende breed zijn, worden de voorschriften ter beveiliging evenredig verscherpt. Herhaaldelijk moest ik voorschrijven zulke doorgangen af te sluiten, wanneer die werktuigen langs anderen weg te bereiken waren. Dit gebeurde ook in eene letterzetterij achter een boekwinkel gelegen, welks bedienden geregeld door de zetterij heen papier moesten halen uit een pakhuis, achter de zetterij gelegen. In een paar tabakskerverijen zag ik weer, op den vloer vlak bij het vliegwiel van den motor, een gasbuis aangebracht.

Art. 19, sub 5. Een paar zeer ernstige verwondingen bij papiersnijwerktuigen, niet door het mes zelf, maar door de schuine openingen in het op- en neergaand snijblad veroorzaakt, bewezen de noodzakelijkheid om daaraan een beschutting aan te brengen. De snijder zelf loopt weinig gevaar, maar wel de persoon, meestal een jongen, die staat te wachten op het gesneden papier. Deze begint met de eene hand op het frame te laten rusten nabij de uiterste schuine opening, verzet onnadenkend de hand en komt, afgeleid door een of ander gesprek met een zijner makkers, met de vingers tusschen frame en neergaande opening. De vingers worden dan geheel of gedeeltelijk afgeklemd. Een schuine gebogen omschutting van blik, daar ter plaatse aan het frame bevestigd, heft alle gevaar op.

Tegelpersen in drukkerijen kunnen gevaarlijk zijn, vooral wanneer de drukker niet door een breed tafelblad genoegzaam verwijderd blijft van het dichtslaande persvlak, en er geen afzetinrichting aanwezig is; bij de oude tegelpersen wordt dan de bekende doelmatige beschutting voorgeschreven. Sommige nieuwe worden reeds, met die beschutting voorzien, afgeleverd.

In een pannenfabriek werd een oude handpers bewogen door tweemaal voor dezelfde pan een langen hefboom neer te halen; de persoon, die achter de pers de gevormde pan van de plaats moest nemen, meende na de eerste maal, dat er reeds tweemaal was neergehaald en kwam met de vingers onder de pers. Als verlenging van het panvlak is nu een stuk ijzerblik aangebracht; wie den hefboom bedient duwt de pan nu een weinigje naar achteren op dat ijzerblik.

Zeer gevaarlijk kunnen de thans in groote stoomleerlooierijen gebruikelijke zware leerpersen zijn. Is er beschutting aanwezig, en deze kan bestaan uit een opstaande lat, langs de geheele baan, die de pers doorloopt, hoog genoeg opgesteld om er onder door het vooraf plat geslagen uiteinde van het leder te schuiven, dan is er weinig gevaar; door afwezigheid dier beschutting kwamen echter meerdere ernstige vingerverwondingen voor. Opmerkelijk hadden die in één stoomleerlooierij reeds sinds ruim een jaar geheel opgehouden en toch waren geen andere voorzorgen genomen, dan dat eenzelfde geoefende kalme werkman uitsluitend met de bediening dier pers was belast geworden waarbij volstrekt niet haastig behoeft gewerkt te worden en oplettendheid zonder eenige afleiding hoofdzaak is; bovendien had de patroon een premie van *f* 0.50 per week uitgeloofd, te betalen om het half jaar ad *f* 13.—, zoo er geen vingerverwonding door die machine meer plaats had.

Bijzonder groot is nog steeds het aantal ongevallen bij cirkelzagen; ondanks de beste beschuttingen zullen die wel nooit ophouden. Kalmte bij het zagen is hoofdzaak; stukwerk moet dus zooveel mogelijk worden vermeden, maar kennis van zagen, gepaard aan groote voorzichtigheid blijft tevens een noodzakelijk vereischte. Dit laatste bleek bij een ongeval met ernstige handverwonding, dat voorviel toen een ongeoefende zager een dun latje direct over de geheele lengte willende doorzagen, ten slotte tegen het onderdeel der zaag stiet. Ware het latje, na tot op de helft gezaagd te zijn, omgekeerd

en daarna verder doorgezaagd, dan zou het ongeval lichtelijk voorkomen zijn; ook de beste beschutting zou hier niet hebben gebaat.

In de sigarenkistenfabriek der firma J. Bruning & Zn. te Eindhoven, waar vroeger de jongens, die achter het zaagblad de dunne plankjes moesten wegnemen, herhaaldelijk en ook vrij ernstig gewond werden, zag ik een zeer doelmatige beschutting bij het groot aantal cirkelzagen aangebracht, zoodat de ongevallen thans aanzienlijk verminderd zijn. Daar de heer Bruning een model voor het veiligheidsmuseum te Amsterdam heeft afgestaan, kunnen belangstellenden het aldaar bezichtigen; een beschrijving, zonder afbeelding, zou geen juist denkbeeld er van kunnen geven.

Art. 19, sub 8. Hier en daar trof ik amarilslijpsteenen aan, welker rand met een stevigen ijzeren band was omgeven. Waar dat niet kon, omdat op of nabij den rand moest geslepen worden, waren de meeste gedeeltelijk overkapt en behoorlijk opgesloten aan de as. Ook zag ik er gebruiken, die inwendig van sterk ijzerdraad waren voorzien. Eens moest ik met nadruk wijzen op het gevaar van een gedeeltelijk gebarsten amarilsteen, die ± 600 omwentelingen per minuut maakte.

In een stoomgraanmolen was de ijzeren band om een molensteen gebarsten en daarna verwijderd. Aanvankelijk door wind bewogen en later door waterkracht, maakte hij ± 40 omwentelingen; toen echter stoom als drijfkracht werd gebezigd, klom het aantal omwentelingen tot ± 110. Spoedig vloog de steen uit elkaar, tengevolge waarvan de molenaar, die in de nabijheid was, 3 M. ver tegen een muur werd geslingerd, maar geen beduidend letsel kreeg.

Art. 19, sub 10. Dikwijls nog zag ik afgeworpen drijfriemen rusten op de draaiende as; wel verbiedt nevenaangehaald voorschrift zulks voor zware riemen, maar ook voor lichtere acht ik het verbod noodig sinds het hierboven omschreven ongeval voorviel, waarbij een jongen, die uit speelschheid het hoofd door zulk een riem stak, het leven verloor. Er kan meestal zeer gemakkelijk een haak tot ophanging van den riem worden aangebracht.

Art. 19, sub 14. Het smeren van drijfwerk en vooral het opleggen van riemen niet bij stilstand heeft wederom meerdere en zelfs ongevallen met doodelijken afloop tengevolge gehad, o. a. in een stoomhoutzagerij en in een tegelfabriek, zooals in het begin van dit hoofdstuk is vermeld. Ofschoon de meeste wind- en watermolens gesmeerd worden bij stilstand, werd een enkele maal bevonden dat dit niet geschiedde. Met nadruk moest hiertegen gewaarschuwd worden, daar in den regel het smeren in deze bedrijven hoogst gevaarlijk is, zoo het in gang gebeurt.

Een machinist had 's morgens de stoomkraan opengezet om den cylinder voor te warmen; middelerwijl smeerde hij in de nabijheid van een paar stangen, toen de machine zich langzaam begon te bewegen en de man een ernstige verwonding aan de pols bekwam; de machine kwam juist op het

doode punt en draaide wegens den nog te geringen druk en toevoer van stoom niet verder door, anders ware 's mans hand afgeklemd geworden.

Art. 19, sub 15. Torninrichtingen voor stoommachines moesten meermalen worden voorgeschreven. Goeden dienst deden daarbij teekeningen der modellen, aanwezig in het veiligheidsmuseum te Amsterdam, vooral waar het bestaande vliegwiel niet van tanden was voorzien of waar een nieuwe machine zou worden aangeschaft.

Bij gasmotors en ook bij petroleummotors komen meer veiligheidszwingels in gebruik, volgens het model in bovenbedoeld museum aanwezig, doch van eenvoudiger vorm. Op de as is evenals daar een bus met 4 schuine vlakken aangebracht, waarin de zwingel past. Een methode van aanzetten, die uitstekend voldoet, (een selfstarter) zag ik bij een gasmotor van 40 Pk. in de ijzergieterij der firma A. Asselbergs & Zn. te Bergen op Zoom. Doordat kruk en vliegwiel behoorlijk omschut zijn is alle gevaar, terwijl de machine loopt, buitengesloten, en omdat een gasmotor niet onverwachts, zooals een stoom machine, in gang kan komen zoolang de gasaanvoerbuis afgesloten is, kan ook veilig het wiel vooraf over het doode punt worden gebracht.

Art. 19, sub 17. In grootere fabrieken worden thans verbandkisten met min of meer volledigen inhoud aangetroffen. Het trof mij herhaaldelijk dat evenals in inrichtingen, waar waschgelegenheden verplichtend waren gesteld dat voorschrift niet voldoende in het oog wordt gehouden, dat ook aan nevengenoemde bepaling door den patroon dikwijls weinig aandacht wordt geschonken. Men meende, dat een weinig doek uit de nabijzijnde woning bij een ongeval wel voldoende zou wezen, soms achtte men zich van de verplichting ontslagen, doordat een geneesheer dicht in de buurt woonde, of wel men voerde aan, dat er nog nooit een ongeval plaats vond en dat er toch niemand in de fabriek in staat zoude zijn, zoo noodig, de eerste hulp te verleenen.

Art. 19, sub 27. Op verandering en versterking van steigers moest meermalen worden aangedrongen, ook van leuningen, schutplanken en valsteigers. Hoewel bij de laatste aanvankelijk planken aanwezig waren, bleken deze maar al te spoedig weder ten behoeve van een steiger bij een nieuw bouwwerk weggenomen te zijn.

Boven aan een kerktoren werd gevoegd op een steiger zonder dat eenige voorzorgsmaatregel was genomen. Bij andere bouwwerken waren de steigers zóó slecht geconstrueerd, dat onder een doorbuigende batting 2 tonnen stonden als grondslag voor nieuwe steigerhouten, zoodat een voortdurende beving was waar te nemen.

Tusschen 2 schoorhouten was een losse steen geplaatst en er lag een baksteen tusschen een korteling en het verzakte scheerhout.

Van hooge ladders ontbraken soms sporten of zij waren zoo afgesleten,

dat ze ieder oogenblik dreigden te breken. Steigers in eigen beheer laten opstellen door metselaars, die voeg- of stukadoorwerk hebben aangenomen, is bedenkelijk. Een ongeval, dat na eenigen tijd den dood tengevolge had, was door de slechte constructie van zulk een steiger ontstaan.

Een kerk was nagenoeg afgebouwd, toen de leien van het dak op een binnensteiger werden opgestapeld, om uit dien voorraad den volgenden dag het dak te kunnen voorzien. De arbeider had de onvoorzichtigheid de geheele massa leien, rondom het gat van den steiger, waardoor ze naar boven werden geheschen, op te stapelen. Hierdoor brak de sterke steiger; de man viel en vond den dood.

Art 19, sub 33 en 34. Niettegenstaande de wettelijke voorzorgsmaatregelen kwamen toch nog enkele ongevallen bij liften, 2 zelfs met doodelijken afloop voor. Een der laatstbedoelde had plaats bij een hydraulische lift op welker platform een arbeider bezig was een gevulden kolenwagen op de rails te plaatsen. Hij verzuimde het veiligheidssluitstuk voor het rad te schuiven, waardoor de wagen kon worden vastgezet, terwijl hij zijn kameraad toeriep, de waterkraan te openen. Op het oogenblik dat de lift ging stijgen, bemerkte hij zijn verzuim en wilde dit nog herstellen, maar de wagen liep van het platform, hij geraakte daaronder en werd daarbij zóó zwaar gekneusd, dat hij na eenige uren overleed. Het andere ongeval met doodelijken afloop, dat in een stoomsteenfabriek plaats had en waarvan een 13-jarige jongen het slachtoffer werd, is op bldz. 63 van dit verslag beschreven.

In dezelfde fabriek bekwam een werkman een ernstige schouderverwonding doordat hij, het hek om de liftopening weggenomen hebbende, nog wel achteruit trekkende, een wagen met steenen op rails tot voor de opening wilde vervoeren, nog voor dat de liftbak genoegzaam naar boven was gegaan. Hij viel eenige meters diep op den liftbak.

Staat H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	1	„	„	„	1	„
2	Drijfwerk.	„	„	„	„	2	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	„	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout.	„	„	4	2	16	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	1	„	„	„	1	2
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	1	3	„	„	1	1
7	Liften, lieren, kranen	1	„	1	„	„	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	3	„	5	1	„	„
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	1	„	31	3	1	1
10	Vallende voorwerpen	2	2	7	3	7	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	1	„	„	„	1	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	„	„	2	1	„	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	„	„	16	1	2	1
	Totaal . . .	11	5	66	11	32	5

aar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Noord-Brabant.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	2	"	"	"	"	"	4	8
"	"	"	1	"	"	1	1	"	5	10
"	"	"	6	"	1	10	"	"	"	17
"	"	1	1	"	"	4	"	"	"	28
"	"	"	1	"	"	"	12	"	4	21
"	"	"	4	"	"	1	"	2	2	15
"	"	"	1	1	"	3	2	"	1	10
"	"	"	1	"	1	6	"	1	6	24
"	1	1	12	"	1	9	1	5	20	87
"	1	"	2	"	2	20	3	"	4	53
"	"	"	3	"	"	10	"	2	"	17
"	"	1	23	"	"	4	"	4	12	47
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	10	"	"	21	5	2	8	67
"	2	4	67	1	5	89	24	16	66	404

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	"	"	"	"	"	"
2	Drijfwerk.	"	"	"	"	"	"
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	"	"	"	"	"	"
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	"	"	1	"	"	"
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	"	"	"	"	"	"
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	1	"	"	"	"	"
7	Liften, lieren, kranen	2	"	"	"	"	"
8	Wagens en transport van voorwerpen	7	"	1	"	"	"
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	9	"	4	"	1	"
10	Vallende voorwerpen	6	"	10	"	"	"
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	"	"	"	1	"	"
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	4	"	1	"	"	"
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	"	"	"	"	"	"
14	Andere oorzaken	4	"	1	"	"	"
	Totaal . . .	33	"	18	1	1	"

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Limburg.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	2	„	„	„	„	„	2
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	2	„	„	2	„	„	„	4
„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	3
„	„	„	„	„	„	„	1	„	„	1
„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	3
„	„	2	„	„	„	„	„	„	„	4
„	„	1	„	1	„	4	„	„	„	14
„	„	4	1	4	„	3	„	„	2	28
„	„	2	„	1	„	1	„	1	„	21
„	„	1	„	„	„	2	„	„	„	4
1	„	„	1	1	„	2	„	„	„	10
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	7
1	„	14	4	9	„	16	1	1	2	101

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	1	"	"	"	"	"
2	Drijfwerk.	"	1	"	"	2	1
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	"	"	"	"	"	"
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	"	"	2	2	19	"
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	"	1	1	"	"	2
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	"	2	"	"	"	1
7	Liften, lieren, kranen	"	"	"	"	"	"
8	Wagens en transport van voorwerpen	3	"	2	1	"	"
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	1	1	27	2	3	"
10	Vallende voorwerpen	5	1	14	1	5	"
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	"	"	"	"	"	"
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	"	"	"	"	1	"
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	"	"	"	"	"	"
14	Andere oorzaken	2	"	13	"	2	1
	Totaal . . .	12	6	59	6	32	5

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Noord-Brabant.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	”	”	”	”	”	2	1	”	3	7
”	”	1	2	”	”	2	6	”	1	16
”	”	”	7	”	”	13	”	1	”	21
”	”	1	1	”	”	2	1	1	1	30
”	5	”	”	1	”	1	14	”	5	30
”	”	1	”	”	”	”	”	1	2	7
”	”	”	”	”	”	1	1	”	1	3
”	”	”	1	”	”	1	”	2	”	10
”	1	1	10	”	1	11	14	4	13	89
”	2	1	17	”	1	33	3	3	14	100
”	”	”	2	”	”	15	”	19	1	37
”	”	”	21	”	”	6	5	10	5	48
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	16	”	1	44	1	6	7	93
”	8	5	77	1	3	131	46	47	53	491

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	„	„	„	„	„	„
2	Drijfwerk	2	„	„	„	„	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	„	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	„	„	„	„	3	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	1	„	„	„	„	„
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz.	3	„	„	„	„	„
7	Liften, lieren, kranen	„	„	„	„	„	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	„	„	„	„	„	„
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	5	„	3	1	„	„
10	Vallende voorwerpen	16	„	„	„	„	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	„	„	„	„	„	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	„	„	„	„	1	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	„	„	„	„	„	„
	Totaal . . .	27	„	3	1	4	„

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Limburg.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
,,	,,	1	,,	1	,,	,,	,,	1	1	4
,,	,,	,,	2	2	,,	,,	,,	,,	,,	6
,,	,,	,,	1	,,	,,	1	,,	,,	,,	2
,,	,,	3	,,	,,	,,	2	,,	,,	,,	8
,,	,,	,,	,,	3	,,	,,	,,	,,	,,	4
,,	,,	3	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	7
,,	,,	4	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	5
,,	,,	25	,,	,,	,,	,,	,,	,,	2	27
,,	,,	15	1	4	,,	6	,,	1	2	38
,,	,,	22	1	3	,,	4	,,	1	1	48
,,	,,	3	,,	,,	,,	2	,,	,,	1	6
,,	,,	1	,,	2	,,	2	,,	,,	,,	6
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
,,	,,	13	,,	,,	,,	5	,,	,,	1	19
,,	,,	90	5	17	,,	22	,,	3	8	180

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	„	„	5	1	„	„
2	Beleedigde deelen. Oogen	„	„	„	„	1	„
3	Beleedigde deelen. Aangezicht	„	„	2	„	„	„
4	Beleedigde deelen. Armen en handen	2	1	14	4	8	„
5	Beleedigde deelen. Vingers	4	4	13	1	17	3
6	Beleedigde deelen. Bovenlichaam	„	„	8	„	„	„
7	Beleedigde deelen. Onderlichaam	„	„	13	1	4	1
8	Beleedigde deelen. Voeten	4	„	4	2	2	1
9	Brandwonden	„	„	2	1	„	„
10	Inwendige kneuzingen	1	„	4	1	„	„
11	Gedood	„	„	1	„	„	„
	Totaal	11	5	66	11	32	5

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Noord-Brabant.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	2	„	1	„	1	1	6	17
„	„	„	5	„	„	9	„	1	1	17
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2
„	1	1	11	„	„	16	5	„	17	80
„	„	„	18	„	1	26	12	6	7	112
„	1	„	3	„	1	4	„	2	5	24
„	„	1	„	„	2	14	3	1	7	47
„	„	1	4	1	„	15	3	1	5	43
„	„	1	23	„	„	4	„	4	12	47
„	„	„	„	„	„	1	„	„	2	9
„	„	„	1	„	„	„	„	„	4	6
„	2	4	67	1	5	89	24	16	66	404

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.		Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen.	Hoofd	„	„	5	„	1	„
2		Oogen	1	„	„	1	„	„
3		Aangezicht	„	„	„	„	„	„
4		Armen en handen	5	„	1	„	„	„
5		Vingers.	5	„	1	„	„	„
6		Bovenlichaam	2	„	1	„	„	„
7		Onderlichaam	2	„	4	„	„	„
8		Voeten	8	„	3	„	„	„
9	Brandwonden		4	„	1	„	„	„
10	Inwendige kneuzingen.		1	„	„	„	„	„
11	Gedood.		5	„	2	„	„	„
	Totaal . . .		33	„	18	1	1	„

aar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Limburg.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	”	1	”	”	”	2	”	”	”	9
”	”	1	1	”	”	1	”	”	”	5
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	1	”	”	”	1	1	”	”	9
”	”	3	1	1	”	6	”	”	”	17
”	”	3	1	1	”	2	”	1	1	12
”	”	2	”	4	”	2	”	”	1	15
”	”	1	”	1	”	”	”	”	”	13
1	”	”	1	1	”	2	”	”	”	10
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	1
”	”	2	”	1	”	”	”	”	”	10
1	”	14	4	9	”	16	1	1	2	101

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	"	"	4	"	1	"
2	Oogen	"	"	"	"	"	"
3	Aangezicht	"	"	"	1	1	"
4	Armen en handen	3	3	18	1	5	2
5	Vingers.	5	1	6	3	19	3
6	Bovenlichaam	2	1	9	"	"	"
7	Onderlichaam	2	"	7	"	4	"
8	Voeten	"	1	10	1	1	"
9	Brandwonden	"	"	"	"	1	"
10	Inwendige kneuzingen.	"	"	1	"	"	"
11	Gedood.	"	"	4	"	"	"
	Totaal . . .	12	6	59	6	32	5

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Noord-Brabant.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	1	1	”	”	”	3	4	4	3	21
”	1	”	1	”	”	12	”	10	”	24
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	2
”	”	1	18	”	1	25	9	7	7	100
”	6	1	17	1	”	41	14	8	14	139
”	”	”	4	”	1	7	2	”	5	31
”	”	1	2	”	1	11	5	3	8	44
”	”	1	13	”	”	23	6	5	7	68
”	”	”	21	”	”	6	5	10	5	48
”	”	”	1	”	”	3	”	”	3	8
”	”	”	”	”	”	”	1	”	1	6
”	8	5	77	1	3	131	46	47	53	491

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.		Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen.	Hoofd	3	„	„	„	„	„
2		Oogen	„	„	„	„	„	„
3		Aangezicht	„	„	„	„	„	„
4		Armen en handen	7	„	„	„	1	„
5		Vingers	3	„	„	„	2	„
6		Bovenlichaam	3	„	1	„	„	„
7		Onderlichaam	2	„	1	„	„	„
8		Voeten	6	„	„	„	„	„
9	Brandwonden		„	„	„	„	1	„
10	Inwendige kneuzingen		„	„	„	„	„	„
11	Gedood		3	„	1	1	„	„
	Totaal		27	„	3	1	4	„

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Limburg.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	5	„	1	„	„	„	„	„	9
„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	2
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	21	1	3	„	3	„	1	1	38
„	„	17	1	6	„	7	„	1	1	38
„	„	5	„	1	„	1	„	„	1	12
„	„	19	„	3	„	1	„	„	2	28
„	„	18	1	1	„	6	„	„	1	33
„	„	1	1	2	„	„	„	1	„	6
„	„	1	„	„	„	2	„	„	1	4
„	„	3	1	„	„	„	„	„	1	10
„	„	90	5	17	„	22	„	3	8	180

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen plaats*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag	„	„	„	„	1	„
2	Maandag	4	1	14	„	6	„
3	Dinsdag	2	„	6	2	6	1
4	Woensdag	1	„	13	„	6	„
5	Donderdag	3	2	16	1	4	1
6	Vrijdag.	„	1	9	6	5	1
7	Zaterdag	1	1	8	2	4	2
	Totaal . . .	11	5	66	11	32	5

…adden in de provincie Noord-Brabant, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	"	"	1	"	"	3	5
"	1	"	10	"	"	21	"	2	11	70
"	1	"	12	1	1	16	5	3	13	69
"	"	1	11	"	1	6	2	2	6	49
"	"	3	13	"	1	13	8	3	9	77
"	"	"	8	"	2	15	6	2	9	64
"	"	"	13	"	"	17	3	4	15	70
"	2	4	67	1	5	89	24	16	66	404

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	„	„	„	„	„	„
2	Maandag	9	„	4	1	„	„
3	Dinsdag	4	„	6	„	„	„
4	Woensdag	6	„	2	„	„	„
5	Donderdag	7	„	1	„	1	„
6	Vrijdag.	5	„	4	„	„	„
7	Zaterdag	2	„	1	„	„	„
	Totaal . . .	33	„	18	1	1	„

plaats hadden in de provincie Limburg, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	2
"	"	1	1	1	"	3	"	"	"	20
"	"	2	"	1	"	1	"	"	"	14
"	"	3	1	1	"	3	"	"	1	17
"	"	"	"	3	"	4	"	"	1	17
1	"	4	1	"	"	1	"	1	"	17
"	"	4	1	2	"	3	1	"	"	14
1	"	14	4	9	"	16	1	1	2	101

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1900 *de ongevallen plaats*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	„	„	„	„	„	„
2	Maandag	4	3	13	1	3	„
3	Dinsdag	3	2	8	2	10	„
4	Woensdag	1	1	11	1	5	2
5	Donderdag	1	„	9	„	4	2
6	Vrijdag.	„	„	9	2	5	1
7	Zaterdag	3	„	9	„	5	„
	Totaal . . .	12	6	59	6	32	5

hadden in de provincie Noord-Brabant, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
,,	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	,,	2	3
,,	1	,,	17	1	,,	30	9	7	10	99
,,	1	2	12	,,	,,	22	6	3	2	73
,,	1	1	12	,,	2	23	8	18	10	96
,,	1	,,	10	,,	,,	15	9	3	5	59
,,	3	1	11	,,	,,	23	5	6	14	80
,,	1	1	15	,,	1	17	9	10	10	81
,,	8	5	77	1	3	131	46	47	53	491

STAAT K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1900 *de ongevallen*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	"	"	"	"	"	"
2	Maandag	2	"	"	1	"	"
3	Dinsdag	4	"	1	"	1	"
4	Woensdag	5	"	"	"	1	"
5	Donderdag	8	"	1	"	1	"
6	Vrijdag.	4	"	"	"	1	"
7	Zaterdag	4	"	1	"	"	"
	Totaal . . .	27	"	3	1	4	"

plaats hadden in de provincie Limburg, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	1
„	„	12	2	2	„	5	„	„	2	26
„	„	10	„	3	„	7	„	„	1	27
„	„	17	„	2	„	3	„	„	„	28
„	„	12	1	3	„	3	„	„	3	32
„	„	19	2	2	„	4	„	2	1	35
„	„	20	„	4	„	„	„	1	1	31
„	„	90	5	17	„	22	„	3	8	180

De ongevallen hadden plaats in de beide jaren:
van 's morgens 5—12 uur . . . . 538.
» 's middags 12—7 » . . . . 546.
» 's avonds 7—12 » . . . . 43.
» 's nachts 12 tot 's morgens 5 uur . . . . 15.

Nader onderzoek werd ingesteld naar 503 ongevallen.

De verhindering tot werken was:

9 maanden 1, 8 maanden 1, 7½ maand 1, 6½ maand 1, 6 maanden 4, 5 maanden 3, 4 maanden 11, 3½ maand 3, 3 maanden 15, 2½ maand 5, 2 maanden 15, 1½ maand 5, 18 weken 1, 15 weken 1, 14 weken 6, 13 weken 3, 12 weken 4, 11 weken 4, 10 weken 8, 9 weken 5, 8 weken 9, 7 weken 22, 6 » 30, 5 » 26, 4 » 41, 3 » 78, 89 dagen 1, 87 dagen 1, 80 dagen 3, 64 dagen 1, 60 dagen 3, 58 dagen 1, 57 » 1, 55 » 1, 54 » 1, 52 » 1, 51 » 3, 45 » 2, 41 » 2, 40 » 2, 39 » 1, 38 » 1, 37 » 4, 36 » 5, 34 » 2, 33 » 2, 32 » 2, 31 » 1, 30 » 22, 29 » 1, 27 » 5, 25 » 8, 24 » 10, 23 » 12, 22 » 4, 20 » 9, 19 » 9, 18 » 15, 17 » 5, 16 » 7, 15 » 12, 14 » 76, 13 » 11, 12 » 29, 11 » 12, 10 » 19, 9 » 14, 8 » 66, 7 » 47, 6 » 44, 5 » 51, 4 » 42, 3 » 39, 2½ » 16.

OVERZICHT

der belangrijkste ongevallen in 1899 *en* 1900.

OVERZICHT *der belangrijkste*

Volg-nummer.	Bedrijf.	Beroep.	Werktuig waaraan of waardoor het ongeval plaats vond.
1	Windgraanmolen.	Molenaar.	
2	Wollenstoffenfabriek.	Ruwer.	Riemschijf.
3	Vloertegelfabriek.	Arbeider.	Idem.
4	Spijkerfabriek.	Leerling.	
5	Broodbakkerij.	Bakker.	Deegmolen.
6	Steenfabriek.	Werkjongen.	Lift.
7	Papierfabriek.	Kolenlosser.	Platform van een hydraulischen elevator.
8	Afbreken van een huis.	Arbeider.	
9	Schildersbedrijf.	Schilder.	
10	Bouwbedrijf.	Opperman.	
11	Kerkbouw.	Metselaar.	
12	Idem.	Opperman.	
13	Brikkenbakkerij.	Ovenbouwer.	
14	Steenfabriek.	Grondwerker.	
15	Bakkerij.	Knecht.	
16	Chemische fabriek.	Arbeider.	
17	Aardewerkfabriek.	Rangeerder.	
18	Turfstrooiselfabriek.	Arbeider.	
19	Bierbrouwerij.	Brouwersknecht.	
20	Idem.	Knecht.	
21	Suikerfabriek.	Bietenlosser.	
22	Cementfabriek.	Brander.	
23	Kiezeldelverij.	Arbeider.	
24	Steenkolenmijn.	Houwer.	
25	Idem.	Mijnwerker.	
26	Idem.	Houwer.	

ongevallen in 1899 *en* 1900.

Oorzaak.	Gevolgen.	
	Tijdelijk.	Blijvend.
Door een molenwiek aan het hoofd getroffen.	„	Overleden.
Gegrepen tusschen riem en schijf.	„	Overleden.
Idem.	„	Overleden.
Spelende het hoofd gestoken door een afhangenden riem, die plotseling in beweging kwam.	„	Overleden.
Kneuzing van den arm tusschen den wand van den deegmolen en een der schoepen, waardoor koudvuur ontstond.	„	Overleden.
Uit nieuwsgierigheid op een neerdalende lift gegaan en, uit angst er weer af willende springen, tusschen liftbak en muur beklemd geraakt.	„	Overleden.
Doordat verzuimd was een veiligheidssluitstuk voor het rad van den kolenwagen te schuiven voordat de waterkraan geopend werd, liep de wagen van het platform en viel op hem.	„	Overleden.
Onder een instortenden muur geraakt.	„	Overleden.
Bij het plafondschilderen van een trap gevallen.	„	Overleden.
Gevallen bij het steiger maken, arm gebroken en hoofd verwond.	„	Overleden.
Schedelbreuk bij een val van een steiger, tengevolge van het aantrekken van een touw, dat brak.	„	Overleden.
Schedelbreuk bij een val van een steiger, die brak door te zware plaatselijke belasting met leien.	„	Overleden.
Onder een omvallenden muur van den oven verpletterd.	„	Overleden.
Zwaar gekneusd bij de pomp van een waterput gevonden.	„	Overleden.
's Nachts door een openstaand luik van den donkeren zolder gevallen.	„	Overleden.
Door een luik vallende op het hoofd terecht gekomen.	„	Overleden.
Bij het aankoppelen van waggons gestruikeld en door een waggon overreden waarbij het rechterbeen afgesneden en de rechterarm gebroken werd.	„	Overleden.
Hoofd verpletterd tusschen een rangeerenden wagen en een muur.	„	Overleden.
Van een bierkar springende, toen het paard op hol ging, inwendig gekneusd.	„	Overleden.
Bij het overbrengen van vaten uitgegleden en met het hoofd tegen een muur geslagen.	„	Overleden.
Van de loopplank van een schip in het water gevallen en verdronken.	„	Overleden.
Bedwelmd door ovengassen.	„	Overleden.
Bedolven onder neerstortend kiezel.	„	Overleden.
Bij het afdalen in de mijn van den rand van den bak gevallen, bekwam hij een schedelbreuk.	„	Overleden.
Bedolven geraakt onder neervallende steenen en kolen.	„	Overleden.
Schedelbreuk door een vallenden steen.	„	Overleden.

Volg-nummer.	Bedrijf.	Beroep.	Werktuig waaraan of waardoor het ongeval plaats vond.
27	Steenkolenmijn.	Mijnwerker.	
28	Bouwbedrijf.	Landbouwer.	
29	Wegwerken.	Arbeider.	
30	Bouwbedrijf.	Steigermaker.	
31	Schildersbedrijf.	Schilder.	
32	Roomboterfabriek.	Machinist.	As der transmissie.
33	IJzergieterij.	Leerling-vormer.	Idem.
34	Windmolen.	Molenaar.	
35	Papierfabriek.	Arbeider.	
36	Stoelenfabriek.	Meubelmaker.	
37	Houtzagerij.	Leerling-zager.	Drijfriem.
38	Turfpluisfabriek.	Arbeider.	Drijfriem.
39	Draadnagelfabriek.	Idem.	Idem.
40	Boekdrukkerij.	Drukker.	Tegelpers.
41	Idem.	Idem.	Idem.
42	Idem.	Leerling.	Idem.
43	Idem.	Drukker.	Snelpers.
44	Zeepfabriek.	Arbeidster.	Zeeppers.
45	Papierfabriek.	Arbeider.	Koldergang.
46	Idem.	Poetsjongen	Droogcylinder.
47	Staniolfabriek.	Fabriekarbeidster.	

Oorzaak.	Gevolgen.	
	Tijdelijk.	Blijvend.
Onder een neerstortende laag steen bedolven.	„	Overleden.
Bij het afbreken van een huis door een omvallenden paal aan het hoofd getroffen.	„	Overleden.
Bij het herstellen van een weg aangereden door een rijwiel.	„	Overleden.
Beenbreuk door van een steiger te vallen.	„	Overleden.
Van een steiger gevallen en inwendig gekneusd.	„	Overleden.
Met den arm tusschen as en drijfriem geraakt.	„	Arm afgekneld.
Gegrepen aan de mouwen door de bewegende as.	„	Verlies van een been.
Arm gebroken en beenen gekwetst door in aanraking te komen met het staakijzer.	90 dagen verlet.	
Beenwond door in een opening van den vloer te trappen, waarin een drijfwiel met riem zich bevindt en waarvan de beschutting was weggenomen.	5 weken verlet.	
Arm gebroken bij het opleggen van een riem op het wiel van een draaibank, meenende dat de machine al genoegzaam stil stond.	6 weken verlet.	
Arm afgerukt en beide beenen gebroken door het geraken tusschen riem en schijf bij het opleggen van een riem.	„	Verlies rechterarm, kreupel aan rechterbeen.
Spelende door een afhangenden riem gegrepen; been gebroken, arm ontwricht.	„	Kan nog geen zwaar werk verrichten.
Behulpzaam bij het repareeren van een lossen riem, die op een bewegende as rustte, door den riem gegrepen en den arm op twee plaatsen gebroken.	70 dagen verlet.	
2 vingers geklemd tusschen tegel en lettervorm.	7 weken verlet.	
Verwonding der vingers tusschen legger en vorm der pers.	27 dagen verlet.	
Vinger verwond tusschen vorm en legger der pers.	28 dagen verlet.	
Voet geklemd tusschen kruk en vloer.	24 dagen verlet.	
Vinger onder den stempel verwond.	84 dagen verlet.	Verlies van een vingertop.
Knie en hand gekneusd door onbekendheid met het werk aan den koldergang, waarmede hij niet belast was.	36 dagen verlet.	
Arm en hand gebrand tusschen droogcylinder en viltrol.	120 dagen verlet.	
Een andere arbeidster het gelaat willende zwart maken met smeer van kamraderen, geraakte zij met de vingers daartusschen.	3 maanden verlet.	Verlies van 3 vingers.

Volg-nummer.	Bedrijf.	Beroep.	Werktuig waaraan of waardoor het ongeval plaats vond.
48	Stoomlederfabriek.	Looier.	Walsmachine.
49	Idem.	Idem.	Idem.
50	Idem.	Idem.	Idem.
51	Bontweverij.	Appreteerder.	Appreteermachine.
52	Stoomweverij.	Arbeidster.	
53	Vermicellifabriek.	Idem.	Deegmachine.
54	Stoomkuiperij.	Kuiper.	Cirkelzaag.
55	Broodfabriek.	Bakker.	Deegmachine.
56	Bouwbedrijf.	Opperman.	
57	Idem.	Timmerman.	
58	Suikerfabriek.	Sjouwer.	
59	Bouwbedrijf.	Rietdekker.	
60	Steenkolenmijn.	Leerling-houwer.	
61	Idem.	Mijnwerker.	
62	Idem.	Idem.	
63	Mijnboring.	Arbeider.	Handkabel.
64	Stoomsteenfabriek.	Idem.	Lift.
65	Wollenstoffenfabriek.	Idem.	
66	Sigarenfabriek.	Stripster.	
67	Bierbrouwerij.	Voerman.	
68	Stoomdistilleerderij.	Machinist.	Ruwketel.

Oorzaak.	Gevolgen.	
	Tijdelijk.	Blijvend.
Vinger onder de machine verwond.	28 dagen verlet.	
Duim onder de machine verwond.	28 dagen verlet.	
Twee vingers onder de machine verwond.	28 dagen verlet.	Verlies van de toppen van 2 vingers.
Bij het zuiveren van een in beweging zijnde frictie-schijf, kwam hij te dicht bij den conus en raakte met 3 vingers tusschen schijf en conus.	„	Voorste lid der 3 vingers stijf.
Vinger geklemd tusschen tandraderen, waarvan de omschutting weggenomen was.	7 weken verlet.	Verlies van een vinger.
Arm geklemd tusschen den wand en een der vleugels.	4 maanden verlet.	Stijve arm.
Hand gewond bij het aandraaien van een smeerpot onder de zaag.	3 weken verlet.	Verlies van 2 vingers.
Hand gekneusd tusschen de deegmessen.	„	Verlies van een hand.
Door duizeling van een 5 M. hoogen steiger gevallen.	3 maanden verlet.	
Bij het betimmeren van een dakvenster duizelig geworden, naar beneden gevallen en beide beenen gebroken.	5 maanden verlet.	
Beenbreuk door breken van een ladder.	56 dagen verlet.	
Van een 12 M. hoogen steiger gevallen en het linkerbeen gebroken.	12 weken verlet.	
Bij het vervoeren van kolen in de mijnschacht gevallen.	33 dagen verlet.	
Been gebroken door een vallend stuk steen.	120 dagen verlet.	
Beenbreuk bij het vullen der kuip door het breken van een haak.	„	Kreupel.
Zwengel tegen het hoofd geslagen.	90 dagen verlet.	
In de liftopening gevallen, door het veiligheidshek weg te nemen, vóór dat de lift naar boven kwam.	5 weken verlet.	
Door een liftkoker gevallen.	4 weken verlet.	
Heup gekwetst bij den val door een liftopening.	33 dagen verlet.	
Van een bierkar gevallen.	35 dagen verlet.	Kromme rug
Brandwonden door dat, vóór het afnemen van den helm, de stoom niet werd afgesloten, terwijl de afvoerbuis der spoeling eenigszins verstopt was.	2 maanden verlet.	

Volg-nummer.	Bedrijf.	Beroep.	Werktuig waaraan of waardoor het ongeval plaats vond.
69	Suikerfabriek.	Stoker.	Stoomketel.
70	Gloeilampenfabriek.	Arbeidster.	
71	Gasfabriek.	Fitter.	
72	Idem.	Idem.	
73	Suikerfabriek.	Arbeider.	Carbonatatiebak.
74	Mineraalwaterfabriek.	Leerling.	

Oorzaak.	Gevolgen.	
	Tijdelijk.	Blijvend.
Beenen gebrand door kokend water bij het openmaken van een mandeksel.	56 dagen verlet.	
Brandwonden aan hals en been door ontploffende gasoline.	49 dagen verlet.	
Brandwonden door gasontploffing bij het aankoppelen van een unificateur.	56 dagen verlet.	
Als boven.	42 dagen verlet.	
Brandwonden door gasontploffing bij het schoonmaken van een carbonatatiebak.	35 dagen verlet.	
Bij het vullen van flesschen sprong een stuk glas in het oog, daar het masker weggenomen was.	30 dagen verlet.	Verlies van een oog.

IV. INSTELLINGEN IN HET BELANG DER WERKLIEDEN.

Ondersteuning bij ongevallen. Dat de Ongevallenwet een heilzamen invloed kan doen gevoelen en aan velerlei ongerechtigheden een einde kan maken, moge uit de volgende voorbeelden blijken.

Een jong machinist, die door een ongeval in een stoomzuivelfabriek zijn linkerhand verloor, zoude in het geheel niet meer dan *f* 117.— ontvangen — zooals hem namens de directie reeds duidelijk was te kennen gegeven — wanneer niet door belangstellenden ten slotte was verkregen, dat het weekloon, althans gedeeltelijk, nog uitbetaald werd en de rekeningen voor geneeskundige behandeling ad *f* 42.95 door de fabriek betaald werden. Bovendien gaf de Directie nog *f* 10.— als tegemoetkoming in de kosten van een kunsthand; deze werd overigens geheel kosteloos verstrekt door de «Nederlandsche vereeniging de Stuers ter verschaffing van kunstledematen voor behoeftige verminkten te 's-Gravenhage.»

Een 55 jarig werkman zou met 2 kameraden voor een aannemer van een stadsbouwwerk, voor eigen rekening een loods van binnen bepleisteren, en moest zelf den ruim 2 M. hoogen steiger plaatsen, doch met hout door den aannemer verstrekt. De steiger kantelde, zoodat de daarop werkzame personen naar beneden vielen, twee zonder letsel te bekomen, doch de eerst bedoelde werkman kreeg een ernstige beenbreuk, waardoor de voet geamputeerd moest worden. Daar de werklieden van dat stadsbouwwerk niet tegen ongevallen verzekerd waren, werd geen ondersteuning verleend en kwam deze reeds bejaarde arbeider tot den bedelstaf. Na eenige weken overleed hij, zijn vrouw geheel onverzorgd achterlatende.

In een groote klinknagelfabriek was een jonge werkman, de inwonende zoon van zeer armoedige en hoog bejaarde ouders, nog maar enkele jaren te werk, toen hij door den patroon aan het kalkblusschen werd gezet een arbeid, die den werkman geheel vreemd was. Dienzelfden morgen reeds geraakte hij met zijn voet in den heeten kalkbak en werd hij met ernstige brandwonden in het Liefdegesticht ter verpleging opgenomen. De patroon betaalde gedurende 8 dagen de kosten ad *f* 0.75 daags, maar weigerde aan de ouders eenige tegemoetkoming te geven, toen hem zulks werd gevraagd.

Hij verklaarde toen ook de kosten der verpleging niet meer te willen dragen. Per hondenkar werd de man naar het station gebracht, met een kar van den trein in zijn geboorteplaats naar zijne ouders vervoerd, waar hij nog een volle maand vertoefde voordat de brandwonden genezen waren, en hij weer uit werken kon gaan. Thans verdient hij als looiersknecht in de buurt *f* 0.90 per dag. Zijn vorige patroon had hem één week loon uitbetaald ad *f* 6.60, zijnde 10 cents per uur, waarbij dan nog *f* 1.— werd gevoegd.

In een draadnagelfabriek werd een werkman door een riem meegesleurd en een paar malen om een as rondgeslingerd; alleen de omstandigheid, dat de as zich ver genoeg van de zoldering bevond, redde deze man van een anders wissen dood. Een arm werd op 2 plaatsen gebroken. Het is zeer wel mogelijk, dat die arm niet volkomen zal genezen en tot gebruik geheel of gedeeltelijk ongeschikt zal zijn. Vanwege het ziekenfonds der fabriek wordt slechts de geneeskundige hulp betaald benevens een gedeelte van het loon. Aan de fabriek bestaat geene verzekering tegen ongevallen.

In een papierfabriek bekwam een werkman in 1896 zoodanige brandwonden aan handen en armen, dat hij voor allen arbeid geheel ongeschikt werd. Na maanden lang verpleegd te zijn, werd hij aan de fabriek als nachtwaker aangesteld; ook tijdens zijn langdurig verlet na het ongeval had de fabriek hem niet aan zijn lot overgelaten. In 1898 ging de fabriek echter in andere handen over en reeds spoedig bleek de nieuwe directie, dat haar nachtwaker ook voor die taak lichamelijk ten eenen male ongeschikt was; hij kon niet eens kloppen wanneer hij den directeur of den meesterknecht moest wekken, ook geen deuren sluiten of openen, en durfde door zijn onbeholpenheid niets bekend maken van hetgeen hij verkeerds van de werklieden, bij zijn rondgang had bespeurd, omdat hij reeds enkele malen door hen met steenen en slaag was bedreigd. De directeur moest en zou hem in 1900 na 6 weken ontslaan met behoud van 3 maanden loon ad *f* 60.— ongeveer. Na eenige besprekingen gaf de directeur het dubbele, kreeg de man ontslag zoo spoedig hij maar wilde, kerk- en armbestuur, die hem en zijn zeer ouden en hulpbehoevenden vader, met wien hij samenwoonde, toch hadden moeten onderhouden, gaven ook ieder *f* 60.— zoodat hij thans per hondenkar een vrij wel beklante negotie langs den weg drijft. Zijn dorpsgenooten helpen hem trouw en het kerkbestuur verschaft hem bovendien gratis woning.

De lijder aan phosphornekrose, waarover ik op pag. 41 van mijn vorig verslag schreef, bekwam in dezelfde fabriek een ongeval waardoor hij eenige weken verlet had, en van het ziekenfonds dier fabriek de helft van zijn loon, zijnde dit laatste *f* 2.60 per week, ontving. Hij was aanvankelijk, of is dit misschien gaandeweg geworden, achterlijk van begrip, zoodat hij, nog een paar weken na zijn herstel in de fabriek gewerkt hebbende, voor goed werd ontslagen. Daar hij nu geheel zonder verdiensten was en ook tot niets anders in staat, was hij overal te veel en zwierf hij eenige dagen en nachten zonder

goed onderkomen rond, totdat kerk- en armbestuur zich over hem ontfermden en hij, hoewel nog maar 25 jaar oud, in een gesticht onder dak werd gebracht, waar hij zijn leven lang kan blijven.

Ook al zijn de werklieden verzekerd tegen ongevallen, dan is dikwijls de daaruit voortvloeiende ondersteuning nog onvoldoende.

Een gehuwde 35-jarige schildersknecht viel van een ladder en bekwam daarbij zulk een ernstige beenbreuk, dat het been niettegenstaande allerlei voorafgaande operaties, toch geamputeerd moest worden. Nadat de man ongeveer 80 dagen tehuis was verpleegd, gedurende welken tijd hij *f* 1.08 per dag van de verzekeringsmaatschappij genoot, moest hij naar het gasthuis worden overgebracht, waar zijn been werd geamputeerd. Nu werd hem *f* 540 uitbetaald, verminderd met de reeds genoten *f* 86.40. In het gasthuis, waar hij reeds ongeveer 6 maanden verpleegd wordt, moet hij *f* 3.50 per week betalen, zoodat, neemt men van de ontvangen som ook de huishuur ad *f* 2.— per week af, gedurende de reeds bijna 9 maanden sinds het ongeval plaats had, voor de vrouw en 4 kinderen voor levensbehoeften eene som van ruim *f* 280 overschiet, d. i. ongeveer *f* 7.— per week, en de man wanneer hij eindelijk mocht genezen, verminkt en ongeschikt voor zijn gewoon werk, dus hulpbehoevend met zijn gezin zal wezen.

Ook kan er lichtelijk verschil ontstaan over het bedrag der uitkeering bij verzekering. In een groot en winstgevend bedrijf kwam een ongeval met doodelijken afloop voor, waarvan de oorzaak uitsluitend aan den gevaarlijken aard van het bedrijf moest worden toegeschreven. De overledene was de zoon van behoeftige ouders, de kostwinner van het gezin, dat door zijn dood in kommervollen toestand verkeerde. Volgens de regeling van het verzekeringsfonds zouden de ouders uitbetaald krijgen 600 × het dagloon van den overledene, omtrent de wijze van berekening van het dagloon waren echter geene regelen vastgesteld. Reeds was hij eenige maanden voor het ongeval bevorderd tot een hoogere klasse van arbeiders, waaraan hooger loon maar ook moeilijker en gevaarlijker werk verbonden was en om nu het gemiddelde dagloon te berekenen, nam de directeur het gemiddelde van het loon over een willekeurig tijdsverloop, zoodanig dat een beduidend mindere uitkeering zoude gegeven worden; doch de directie op deze onbillijkheid gewezen en tot een meer juiste berekening van de uitkeering in het beschreven geval aangezet, heeft ten slotte gezorgd, dat het zuivere bedrag werd uitgekeerd.

Soms werd door de verzekeringsmaatschappij bezwaar tegen de uitkeering gemaakt; zoo éénmaal bij een ongeval met doodelijken afloop, een ander maal bij een ongeval, dat verlies van het been tengevolge had, en wel op grond, dat de ongevallen tengevolge van eigen onnadenkendheid of speelschheid waren ontstaan. Er was eenige overreding noodig om de bepaalde sommen alsnog uitgekeerd te krijgen.

Van de 1176 ongevallen die in 1899 en 1900 te mijner kennis kwamen werden er 503 nader onderzocht, omdat deze òf den dood veroorzaakten òf van ernstigen aard waren òf wegens de wijze, waarop zich het ongeval had toegedragen, belangrijk waren in verband met de voorschriften der Veiligheidswet, of op eenige andere wijze een onderzoek wenschelijk maakten. Toch ben ik in staat om ook nu, wederom geholpen door de welwillend daaromtrent verstrekte opgaven van burgemeesters of van ambtenaren der rijks- en gemeentepolitie, van nagenoeg alle ongevallen de al of niet genoten ondersteuning op te geven:

Uit ziekenfondsen: Vol loon èn geneeskundige hulp in 29 gevallen, vol loon zonder geneeskundige hulp in 19 gevallen, gedeelte loon èn geneeskundige hulp in 51 gevallen, gedeelte loon zonder geneeskundige hulp in 134 gevallen, vol loon met den werkgever samen in 28 gevallen.

Van den werkgever: Vol loon èn geneeskundige hulp in 91 gevallen, vol loon zonder geneeskundige hulp in 71 gevallen, gedeelte loon èn geneeskundige hulp in 44 gevallen, gedeelte loon zonder geneeskundige hulp in 67 gevallen, alleen geneeskundige hulp in 27 gevallen.

Verpleging in gast- of ziekenhuizen werd door den werkgever betaald in 20, door het burgerlijk armbestuur in 14 gevallen, terwijl in 21 gevallen de verplegingskosten door den gekwetste of zijn bloedverwanten werden betaald.

In 53 gevallen werd in het geheel geen ondersteuning genoten.

Uitkeering door verzekeringsmaatschappijen. In 325 gevallen was de persoon tegen ongevallen verzekerd: de uitkeeringen bedroegen: in 42 gevallen het volle loon en in 263 een gedeelte van het loon: dit werd in 28 gevallen door den werkgever tot het volle loon aangevuld.

Bijzondere uitkeeringen. *f* 300.— aan de ouders van een 13-jarigen jongen (overleden), benevens de kosten der begrafenis, door de firma.

Levenslange ondersteuning aan de kinderlooze weduwe van een kolenlosser door de firma.

f 1357.— aan de nagelaten betrekkingen van een overleden mijnwerker door de firma.

f 800.— aan de weduwe van een stoker.

f 720.— van de verzekeringsmaatschappij, 2 maanden ½ loon uit het ziekenfonds, begrafeniskosten voor rekening der firma: aan ouders van een overleden werkman.

f 630.— (betaalbaar in driemaandelijksche termijnen gedurende 4 jaar) en *f* 50.— voor begrafeniskosten aan ouders van een 16-jarigen overleden jongen.

f 1000.— aan de kinderen (3 in getal) van een overleden weduwnaar, door de firma.

f 720 — aan de weduwe van een grondwerker.

f 1230.— aan de weduwe van een arbeider.

f 800.— van de verzekeringsmaatschappij aan de weduwe van een opperman.

f 1200.— idem.

Levenslang pensioen van *f* 12.— per maand, benevens voor het eenig kind

tot diens 15e jaar *f* 9.— per maand aan de weduwe van een mijnwerker door de firma.

Levenslang 30 cent daags benevens 20 cent daags voor het eenig kind tot het 12e jaar aan de weduwe van een rangeerwerker door de firma.

Geringe of geen ondersteuning. Aan ouders of nagelaten betrekkingen — van een schildersknecht, die van een steiger dood viel, van een jongen die door een drijfriem omkwam, van een overleden brouwersknecht, van een ongehuwden mijnwerker — werd geen andere ondersteuning verstrekt dan alleen geneeskundige hulp of de begrafeniskosten, terwijl deze laatsten een enkele maal nog van wege het burgerlijk armbestuur werden betaald.

Hoegenaamd geen ondersteuning werd verleend in 53 gevallen met korter of langer verlet en zonder blijvende gevolgen; eenige ondersteuning werd evenmin toegekend aan de weduwe van een bakkersknecht, van een stoker aan een steenoven, van een werkman aan een gemeentewerk en van een wever in een wollenstoffenfabriek.

In verband met hetgeen ik reeds schreef in mijn verslag over 1895/96, blz. 51, omtrent een voorstel aangenomen door de Provinciale Staten van Noord-Brabant, om ook alle straatmakers aan de provinciale wegen bij ziekte door de provincie te doen ondersteunen, kan ik thans mededeelen dat sedert Januari 1896 alle vaste arbeiders, 124 in getal, zoowel bij ongeval als bij ziekte verzekerd werden bij «het Algemeen Noord-Brabantsch werkliedenfonds». Sinds Januari 1898 besloten de Staten die verzekering in eigen beheer te nemen.

In mijn verslag over 1897/98 op blz. 79 sprak ik de hoop uit, dat ik ook den gunstigen afloop zou kunnen mededeelen: 1°. omtrent de onbekrompen wijze, waarop een firma zich met een jeugdigen arbeider bemoeide, die in haar stoompannenfabriek den rechterarm verloor, teneinde hem voor het onderwijs op te leiden; 2°. omtrent een jeugdigen persoon, die in een fabriek van wollenstoffen de rechterhand verloor en 3° omtrent een anderen jeugdigen persoon, die, eveneens in een wollenstoffenfabriek, een ernstige verwonding aan de hand bekwam, die daardoor stijf bleef. De eerstbedoelde werd op kosten der firma gedurende ruim 3 jaar onderwezen doch werd, toen hij voor het onderwijs minder geschikt bleek te zijn, eveneens op kosten der firma, in een zaakje geplaatst; de tweede is thans onderwijzer op een salaris van *f* 550.—; de derde heeft het niet zoover kunnen brengen, maar is thans colporteur van twee couranten en kan daarmede in zijn onderhoud voorzien.

Een belangrijke ondersteuning, *f* 1242.—, genoot de weduwe van een schipper, die op een kanaaldijk bij het lossen van palen van een waterstaatswerk, door een militairen wielrijder zoodanig werd aangereden, dat hij doodelijk werd gekwetst. Een courantenbericht meldde later, dat de Minister van Oorlog nog bepaald had, dat de weduwe bovendien *f* 6.— per week zou genieten gedurende 10 jaar en dat, mocht zij in dien tijd komen te overlijden, die ondersteuning zou overgaan ten bate harer kinderen beneden de 20 jaar.

Ondersteuning bij ziekten. Het gaat hiermede, zooals het ook tot nu toe gegaan is met de ondersteuning bij ongevallen; naast eenige goed ingerichte fabrieksziekenfondsen werd in het algemeen met weinig ernst, evenzeer van den kant van den patroon als van dien van den arbeider, deze belangrijke zaak ter hand genomen. Zeer vele arbeiders zijn geen lid van eenig fonds, een betrekkelijk gering getal wel, maar er heerscht geen vast plan, geen eenheid, waardoor het doel grootendeels wordt gemist. Wat ook in dit opzicht goede organisatie binnen enkele jaren vermag, leert de R. C. Werkliedenbond te 's-Hertogenbosch, met 1200 leden, welks ziekenfonds bij ziekte of ongeval *f* 6.60 per week uitkeert, zoo noodig gedurende 13 weken, en waarvoor 6 cent per week wordt ingelegd. Deze bond is verdeeld in 10 vakafdeelingen, gilden genaamd, waarin de vakgenooten, uitsluitend om de vakbelangen te bespreken, onderling vergaderen en waaraan tevens verbonden is een fonds tot onderlinge ondersteuning. Bij overlijden van een lid wordt aan de nagelaten betrekkingen *f* 25.— uitgekeerd. Er is ook een fonds «Helpt elkaar» aan verbonden, waarvan de 370 leden, telkens als een hunner overlijdt, 10 cent bijdragen ter ondersteuning der nabestaanden.

De St. Eloij-vereeniging van goudsmidsknechts, eveneens te 's-Hertogenbosch, telt 110 leden van de 120 werklieden in dat vak; ook zij bezit een belangrijk ziekenfonds, dat niet door de patroons wordt ondersteund.

Werktijden. In hoofdstuk I wees ik op de buitensporig lange werktijden in meerdere bedrijven. Dikwijls kan alleen daardoor een eenigszins voldoend loon worden verkregen, maar ook sleur en gewoonte houden overmatigen arbeid in zwang. Vóór kermisdagen — in die dagen wordt alsdan niet gewerkt en worden allicht meerdere uitgaven gedaan — stijgt de productie meestal op verbazende wijze; in 3 dagen werden dan 134 stuks geweven tegen anders 180 in 6 dagen. Een fabrikant kreeg bij een verkorten werkdag in 66 uren evenveel stukken als vroeger in 72 uren, maar de arbeiders wenschten den vroegeren werktijd van 11 en 12 uren terug. In een katoendrukkerij bleek bij invoering van 8 werkuren 's zomers en behoud van het zelfde loon, bezuiniging voor de fabriek door verhooging der productie; daar en ook nog in een andere fabriek met verkorten werktijd, wisten de arbeiders hun vrijen tijd niet doelmatig te besteden.

Beter scheen dat te gaan in de «Gastelsche Beetwortelsuikerfabriek» en de «Beetwortelsuikerfabriek St. Antoine» beide onder beheer van den heer J. F. Vlekke, waar «de 8 urige werkdag in de turbine kamer volstrekt geen overbodige weelde is», zooals deze directeur in «de Kleine Courant» schreef.

Loonen. Zijn in de meeste bedrijven de loonen laag, opvallend was dat in de brikkenbakkerijen in Limburg; bij een werktijd van 5 uur 's morgens tot 9 uur 's avonds, met korte tusschenpoozen, werd ter nauwernood *f* 1.40 verdiend, jeugdige personen verleenen daarbij hulp tegen zeer karig loon. De vele processen-verbaal ter zake van overtreding van art. 5 der Arbeidswet bewijzen, dat van hen dikwijls zeer overmatige arbeid werd geeischt.

De huisweverij wordt voortdurend minder door de machinale getouwen; een wever verdient nauwelijks *f* 7.— per week, ook al helpt de vrouw bij het spoelen; toch zijn vele zoo gehecht aan hun vrijheid en het meester zijn van hun tijd, dat ze geen fabriekswerk verlangen. Een firma echter, die vroeger 50 à 60 huiswevers bezat, heeft er thans niet meer dan 6 à 7.

De huisindustrie in mijne inspectie bestaat hoofdzakelijk te Tilburg, een natuurlijk gevolg van het groot aantal wollenstoffenfabrieken aldaar, welker nopsters en pluisters wel voor een deel fabrieksarbeidsters, doch voor het meerendeel huiswerksters zijn. De fabrieksarbeidsters werken in den regel op een uurloon van 5 à 6 cent, en naar dezen maatstaf worden ook de stukloonen voor de huiswerksters berekend. Dit geschiedt door den fabrikant, zoodra het bewerkte stuk op de fabriek teruggebracht wordt; de arbeidster zelve kan haar stukloon niet opgeven.

Vroeger kon vooral een stopster nog een goed weekloon maken; thans is de vraag naar dit werk tegenover het aanbod zóó gering, dat er soms dagen achtereen niets te doen valt en men reeds tevreden kan zijn als *f* 2.— à *f* 3.— per week verdiend kan worden.

De stukloonen voor noppen, pluizen, stoppen en doppen zijn zeer verschillend, zij staan in verband met den tijd, die aan de bewerking gegeven moet worden en met de qualiteit en ellemaat van het in bewerking gegeven stuk.

Ook heeft Tilburg nog zijn huiswevers. Alleen die stukken worden echter buiten de fabriek geweven, welke uit slechte wol, voor het meerendeel kunstwol, samengesteld worden. De machinale getouwen zijn minder geschikt om deze stukken te verwerken, het garen is daarvoor niet sterk genoeg, zoodat de langzaam gaande handgetouwen voor dit werk worden gebezigd. Des zomers werkt de huiswever gewoonlijk 15 à 16 uren, in den winter 11 à 12 uur, ter besparing van vuur en licht.

Door gebrek aan werk is ook voor den huiswever het gemiddeld weekloon winter en zomer niet hooger dan *f* 4.50 à *f* 5.— Veel tijd gaat verloren met het lijmen der ketting, wat den arbeiders 40 à 45 cent per stuk van 50 à 60 ellen kost, terwijl het drogen, boomen en aanknoopen te zamen ten minste een dag kost. Ook het reinigen en uitzoeken van wol is dikwijls huisindustrie, het uurloon hierbij is ongeveer 5 cent.

Te Eindhoven, Horst en Geldrop bestaat huisindustrie in het confectiebedrijf. Wel zijn de uitbetaalde stukloonen in den regel laag, maar het schijnt, dat door vlug werk nog een vrij voldoend weekloon gemaakt kan worden. Het aantal arbeidsuren is echter groot; in den zomer dikwijls 14 à 15 uren. Het geheele gezin neemt gewoonlijk aan de werkzaamheden deel. De afgewerkte kleedingstukken zijn tweede soort confectiewerk, waardoor de stukloonen niet hoog zijn, doch aan het afwerken wordt ook minder tijd besteed. Die loonen zijn:

Winterjas of koetsiersjas *f* 1.25, jekker *f* 0.80 à *f* 0.90, colbert *f* 0.50, wollen pantalons *f* 0.20, *f* 0.25 à *f* 0.30, kamgaren *f* 0.22^5 à *f* 0.25, katoenen pantalons *f* 0.15 à *f* 0.17, vesten *f* 0.30 à *f* 0.40.

Militaire kleedingstukken worden gedeeltelijk aan naaisters uitgegeven, gedeeltelijk op de fabriek vervaardigd.

In de Langstraat bepaalt zich de schoenindustrie, behoudens eenige groote fabrieken, tot de huisindustrie.

Het gemiddelde weekloon der schoenstiksters bedraagt 3 à 4 gulden.

In Woensel en Eindhoven met hun vele en uitgebreide sigarenfabrieken is tabakstrippen meestal, en het maken van poppen of wikkels gedeeltelijk huisindustrie. Dit laatste wordt doorgaans betaald met 2 cent per blok van 20 poppen.

In Nuenen en andere plaatsen, waar veel linnenweverijen worden aangetroffen, werken de wevers en de garenspoelsters in den regel thuis. Hier zijn de loonen nog lager dan die van den Tilburgschen huiswever. Meestal zijn dan ook zoowel de linnen- als de baaiwever tevens kleinere landbouwers. Achter het huis hebben zij hun grond, waar aardappelen, peulvruchten en groenten verbouwd worden.

Te Goirle bepaalt zich de huisindustrie tot het nazien van uien- en zoutzakken. In vele gevallen behoort dit ook tot den kinderarbeid.

Uitbetaling van loon. Het uitbetalen van het loon in herbergen schijnt niet zeldzaam te zijn. Tweemaal gelukte het mij zulks ongemerkt bij te wonen. Daarbij bleek mij, dat van een timmerman-aannemer-herbergier de arbeiders in de herberg werden uitbetaald; maar ook zag ik gebeuren, dat de arbeiders van een timmerman-aannemer in de nog wel in eene naburige gemeente gelegen herberg van diens broeder hun loon kregen. Iederen Zaterdagavond herhaalde zich dat. De vrouw van den baas noteerde zorgvuldig iederen gebruikten borrel *op de verschillende loonboekjes*, misschien wel wat al te zorgvuldig, want ik merkte herhaaldelijk op, dat bij de verrekening gereclameerd werd, wèl in alle kalmte, maar toch zóó, dat de aanmerking doel trof en het getal opgeschreven borrels verminderd werd. Ik moet aannemen, dat het getal 10, hetwelk ik wel eens hoorde verrekenen, voor één arbeider, niet voor den Zaterdagavond alleen zal gegolden hebben. Nog teeken ik hierbij aan, dat een der bovenbedoelde herbergiers zelf mij mededeelde, dat er 's zomers, wanneer het kappen en zagen van hout voor zijn bedrijf in vollen gang was, er wel ruim 50 arbeiders in zijn herberg werden uitbetaald.

Woningen. Scholen De firma Pieter van Dooren te Tilburg bouwde 9 flinke arbeiderswoningen, die aan haar eigen arbeiders verhuurd worden à *f* 1.25 per week met kosteloos gebruik van een aanzienlijken lap gronds voor tuin. In Helmond zijn, meestal voor rekening van fabrikanten, meerdere arbeiderswoningen gebouwd, die zeer goed voldoen; de gemeente verstrekt de binnenleiding voor drinkwater, waarvoor de eigenaars *f* 2.50 's jaars aan de gemeente en de huurders 5 cent per week aan hen betalen; in 2 gevallen werd 10 cent geëischt, zeker wel een hooge rente. In deze stad bestaat ook algemeen de gewoonte, dat de fabrikanten achterstallige woninghuur afhouden van het loon, ook van arbeiders, die in huizen van andere fabrikanten wonen.

In Maastricht zijn al sinds lang plannen om arbeiderswoningen, daar vooral zeer noodig, te bouwen; de daartoe gevormde corporatie vroeg aan de gemeente grond te koop, maar deze laatste, hoewel geneigd dien tegen *f* 1.— per M². af te staan, meende voorwaarden te moeten stellen om zeker te zijn, dat de grond niet aan bovengenoemde bestemming zoude onttrokken worden; over deze voorwaarden schijnt nog geen overeenstemming verkregen te zijn.

De firma P. F. van Vlissingen en Co. te Helmond zal woningen gaan bouwen en ook een school voor haar personeel oprichten.

Overigens kan ik noch over arbeiderswoningen noch over scholen meer verblijdende berichten geven.

Zeer trok mijne aandacht het «jongenskosthuis» verbonden aan de groote glasfabriek «de Sphinx» te Maastricht. Het schijnt, dat daar ter stede wel genoeg mannen voor het eigenlijk glasblazen te krijgen zijn, doch te weinig jongens beneden 16 jaar, die als z.g. gamins beginnen en boven 14 jaar ook reeds nachtarbeid verrichten. In navolging met hetgeen aan de groote glasfabrieken o. a. in België en Duitschland gebeurt, worden jeugdige personen aangeworven uit verschillende plaatsen en verbinden zij zich met schriftelijke goedkeuring hunner ouders voor ten minste 3 maanden op de volgende voorwaarden:

1⁰. het loon bedraagt tien franken = *f* 4.80 per maand, dat zoolang de leerling aan de inrichting verbonden blijft, na afloop van iedere maand aan de ouders per postwissel zal overgemaakt worden, en wel den 6den van elke maand;

2⁰. inwoning, kost en bewassching wordt verstrekt;

3⁰. de werkmanskleeding en klompen worden verstrekt;

4⁰. tweemaal per jaar en wel in Maart en September kan de leerling voor drie dagen naar huis gaan, de reis heen en terug vrij;

5⁰. ingeval hij na het verlof der drie dagen niet mocht terugkomen zal hij geen recht hebben op het in de afgeloopen maand door hem verdiende geld;

6⁰. indien niet ten minste 14 dagen voor afloop van dit contract schriftelijke opzegging is gedaan, wordt het beschouwd als telkens voor drie maanden verlengd;

7⁰. in geen geval worden personen beneden de 12 jaren aangenomen.

Bij mijn herhaald bezoek aan het kosthuis trof ik er gemiddeld een 50tal jongens aan, waarvan 12 beneden 14 jaar; deze laatsten verrichtten volgens mededeeling alleen dagarbeid. Ik vond deze jongens werkelijk terug, toen ik een paar malen onverwachts de slaapzaal bezocht, onmiddellijk nadat de jongens te bed waren gegaan; kwam ik tegen middernacht in de fabriek, dan zag ik daar alleen jongens boven 14 jaar.

Hun werk bestond dan in het snel wegdragen der pas geblazen voorwerpen naar de koelovens, trap op trap af, wel geen zware, maar toch inspannende arbeid, omdat er in één nacht heel wat afstand wordt afgelegd; meer gevorderden bewijzen reeds eenige diensten bij het blazen, als het aangeven

van de pijp met gesmolten glas, totdat zij carreur en eindelijk souffleur of glasblazer worden. Van de hitte der ovens hebben deze gamins al zeer weinig last, zelfs de blazers bevinden zich op genoegzamen afstand, evenals de carreurs, die het geblazen voorwerp verder afwerken. De werkuren zijn van 6½ uur 's avonds tot 6 uur 's morgens met 2 schafttijden van ruim een kwartier en 1 te middernacht van een half uur; om de andere week werken de jongens in dagploeg. Wat ik van de maaltijden herhaaldelijk zag, gaf mij den indruk, dat de voeding niets te wenschen overlaat; ook melk wordt ruimschoots verstrekt. De beide slaapkamers zijn ruim en bevatten 50 ijzeren bedden met toebehooren; de bedden zijn van een voldoend aantal wollen dekens voorzien; een afzonderlijk lokaal met waschgelegenheid en verdere benoodigdheden is aanwezig; bij ziekte worden de jongens goed verzorgd. Er wordt onderwijs gegeven in lezen, schrijven, rekenen en teekenen Behalve werkmanskleeding, klompen en pet werden voor den winter wollen borstrokken en onderbroeken verstrekt en, boven de hiervoren vermelde driedaagsche verloven om naar huis te gaan, was met kerstmis eenzelfde verlof verleend, eveneens met vrije reiskosten heen en terug. Met St.-Nicolaas waren alle jongens goed bedacht.

Toch kan ik niet ontkennen, dat het feit, dat zulke jongens al zoo vroeg het ouderlijk huis meestal voor goed moesten verlaten, om in een geheel vreemde omgeving reeds inspannenden en zelfs nachtelijken arbeid te verrichten, mij aanvankelijk zeer ernstig voorkwam; vandaar dat ik aan deze zaak mijne bijzondere aandacht heb gewijd. Het voortdurend toezicht is scherp, de jongens brengen al hun tijd, behalve in de fabriek, in het kosthuis door; des Zondags mogen zij na kerktijd tot het middagmaal de stad ingaan, daarna gaan zij wandelen onder geleide. Op hun godsdienstige en zedelijke ontwikkeling wordt zeer bijzonder toegezien.

De indruk, welken de nauwkeurige kennisneming van dat alles ten slotte bij mij achterliet, was deze, dat het kosthuis voor aanstaande glasblazers, eene kostschool is, welke wat opleiding, voeding en verdere verzorging betreft aan alle billijke eischen voldoet en waar voor de studie hoofdzakelijk handenarbeid in de plaats treedt. Maar laat ik er dadelijk bijvoegen, dat er door of namens den patroon op tal van bijzonderheden ernstig en voortdurend gelet moet worden, want zonder dat kunnen zeer gemakkelijk allerlei misbruiken of tekortkomingen ontstaan. En ook vooral dient er gezorgd te worden, dat de jongens geleidelijk tot beter werk in de fabriek kunnen opklimmen en na het verlaten van het kosthuis, op 16-jarigen leeftijd ongeveer, nog niet aan hun eigen lot worden overgelaten.

Kamers van arbeid. Deze lichamen bestaan thans: te Eindhoven voor de tabaksindustrie, te Tilburg voor de wolindustrie, te Breda voor de bouwbedrijven, te 's-Hertogenbosch eene voor de voedings- en genotmiddelen, eene voor de confectiebedrijven en eene voor de bouwbedrijven. Eene Kamer voor de voedings- en genotmiddelen te Breda werd opgeheven, terwijl die te Maastricht voor de aardewerkfabricage door bijzondere omstandigheden nog niet in werking kwam.

Het is bekend, dat in het voorjaar duizenden werklieden, vooral nabij de Duitsche grenzen, ons land verlaten om te arbeiden, hoofdzakelijk in steenfabrieken of bij bouw- en grondwerken, uit meerdere gemeenten mijner Inspectie vertrekken zij bij honderden, waaronder geheele gezinnen, om in het najaar hier weer te komen overwinteren. Alleen uit Maastricht en omstreken gaan er dagelijks ongeveer 700 per arbeiderstrein heen en terug naar Aken.

Toen ik einde November 1899, 's avonds van Vaals naar Maastricht gaande, te Aken kwam, trof mij reeds dadelijk de buitengewone drukte aan het station aldaar, veroorzaakt door naar huis keerende arbeiders; niet alleen een goed deel van het perron was door hen ingenomen, maar ook een geheele wachtkamer. Al spoedig raakte ik in gesprek en één hunner betuigde mij zijn leedwezen, dat de arbeiderstrein hen zoo laat vervoerde, terwijl voor verreweg de meesten nu gedurende de wintermaanden het werk al $1^1/_2$ à 2 uur te voren was afgeloopen. Zelfs was ik er alzoo getuige van, dat dezelfde arbeiders, die in den winter 's morgens reeds een goed eind van uit hun dorp moeten loopen om den arbeiderstrein van 5.10 te Maastricht te halen (gemakshalve zal hier overal Greenwich-tijd worden aangegeven) eerst te 6.50 's avonds uit Aken konden vertrekken, en zij een paar uren vermoeid en slaperig, misschien ook wel hongerig, aan het station of in nabijgelegen herbergen moesten doorbrengen. Bedenkelijk vond ik het ook, dat meerdere jeugdige personen daaronder waren, dat het buffet tot uitgaven verlokte en dat die mannen nog een paar uur langer aan hun gezin en hun nachtrust onttrokken werden.

Zeer goed begrijpende hoe uiterst moeilijk het is in den treinenloop eenige verandering te brengen, nam ik toch de vrijheid de aandacht op deze zaak te vestigen van den toenmaligen Directeur-Generaal der Exploitatie-maatschappij, die mij al spoedig mededeelde, dat, zoo het belang der werklieden vorderde gedurende een deel van het jaar b. v. van October tot Mei den trein te vervroegen, hij genegen was daartoe mede te werken; het verzoek diende echter uit te gaan van alle belanghebbenden, en niet van een enkele. Verder stelde ik mij in betrekking met den heer Just de la Paisières, inspecteur der exploitatie te Maastricht, uit wiens zeer welwillend verstrekte mededeelingen mij het volgende bleek:

Reeds bij de voormalige Grand Central Belge moesten de werklieden met den voorlaatsten personentrein te 5.00 's avonds uit Aken teruggaan; bij ziekte of verhindering om te werken wegens weersgesteldheid mocht men van een voorafgaanden trein gebruik maken en werden daarvoor bewijzen door de verschillende stationschefs te Aken afgegeven. De ondervinding nu bij den *Staatsspoorweg* opgedaan was, dat de werklieden door hun groot aantal dikwijls de bestaande bepalingen poogden te overtreden zoowel door het terugreizen met een anderen trein, als door het plaats nemen in niet voor hen bestemde rijtuigen, zoodat klachten van andere reizigers daarvan het gevolg waren. Afwisselend waren proeven genomen met het versterken van treinen, doch alweer door de willekeurige handelingen van de werk-

lieden, had de eene trein te veel, de andere te weinig rijtuigen. Toen is. ook reeds bij wijze van proef, ingaande den 14 Augustus 1899, een afzonderlijken werkliedentrein ingelascht, vertrekkende te 6.50 's namiddags uit Aken; deze vorderde het zenden van een locomotief met personeel naar Aken, en zijn loop bleef afhankelijk van den overigen dienst. Maar een groot deel van de werklieden vond dezen trein weer te laat, en de betrokken stations te Aken klaagden over de volle wachtkamers, hinderlijk voor het overige publiek; aan het verzoek der minderheid om weder tot den vorigen toestand terug te keeren, kon niet worden voldaan. Toen begon opnieuw de vorige moeielijkheid; er werd zelfs plaats genomen in een personentrein, met plaatskaart Aken—Marschirthor tot Aken—Templeibend, en men stapte daar dan niet uit, zoodat klachten van andere reizigers weer inkwamen.

Nadat door een overgroot aantal der werklieden een request om verandering geteekend en aan den Directeur-Generaal der Staatsspoorwegen verzonden was, werd de zaak nogmaals ter hand genomen, en om vrijheid van handelen te hebben tegenover het publiek, is met ingang van den zomerdienst 1900 de werkliedentrein niet meer op de «dienstregeling» vermeld geworden, en werd die trein facultatief gesteld op 6.50 's namiddags van Aken, waarmede voor den zomerdienst vrij algemeen genoegen werd genomen.

Ten einde tegemoet te komen aan een verlangen van de meerderheid, die in de open lucht werkt, is gevraagd, of het vervroegen van dien trein voor den winterdienst October 1900 op 5.50 beter zou schikken, doch een groot deel was alsdan niet gereed, en de tijd bleef als vooraf bepaald, n.l. 6.50 's namiddags uit Aken. Toen is echter tevens de bevoegdheid verstrekt om te reizen met een trein te 5.26 uit Aken, waarvoor aanvankelijk drie rijtuigen werden beschikbaar gesteld met opschrift «Arbeiter»; dit getal bleek weldra te klein en werd tot 6 gebracht.

Niettegenstaande allerlei bezwaren is er derhalve terecht zeer ernstig getracht om de werklieden uit Aken des winters zoo spoedig mogelijk terug te voeren; voorshands is dus reeds verkregen, dat zij èn te 6.50 èn te 5.26 van daar konden vertrekken. Nog zij hier vermeld, dat bij de opening der halte Bocholtz op 1 October 1900 ook zooveel mogelijk voor een vergemakkelijkt reizen der arbeiders van daar naar Aken gezorgd werd. Aanvankelijk werden door deze arbeiders, die het vertrekuur meer naar hun zin wenschten, ongeregeldheden gepleegd op een volgenden, niet voor hen bestemden trein, doch zij hebben zich, nadat daartegen voorzorgsmaatregelen waren genomen, spoedig geschikt in de eenige extra gelegenheid, die voor die halte kon worden aangewezen in de morgenuren.

Zweeg ik in mijn vorig verslag over «de gedwongen winkelnering», omdat ik in het verslag over 1895 en 1896 meende de zaak genoegzaam te hebben toegelicht, ook thans deel ik niet mede al wat ik daaromtrent nog te weten kwam, omdat zich dat geheel aansluit bij mijne vroegere opgaven. Alleen wensch ik, nu ik ervaren heb dat noch van werkgevers noch van arbeiders

ernstige pogingen te wachten zijn om die hoogst ergerlijke toestanden op te heffen, ook dit verslag te besluiten met dezelfde woorden van dat over 1895/96: «dat alleen door *wettelijke* bepalingen aan de gedwongen winkelnering een einde kan worden gemaakt.»

Breda, 30 April 1901.

De Inspecteur van den Arbeid in de 1*ste Inspectie*,

H. F. Kuijper.

STAAT L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van H.H. Commissarissen der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van de*

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Noord-Brabant.						
1	Aalst	1	„	4	15	18	10
2	Aarle-Rixtel	„	„	4	21	18	10
3	Alem	„	„	7	22	22	19
4	Almkerk.	1	„	6	„	7	7
5	Alphen en Riel . . .	„	„	9	13	12	12
6	Andel Op en Neer . .	„	„	1	1	1	1
7	Asten	„	„	7	2	15	12
8	Baardwijk	„	1	62	13	58	36
9	Baarle-Nassau	„	„	2	6	5	5
10	Bakel	„	„	„	„	„	„
11	Beek en Donk. . . .	„	2	2	23	36	27
12	Beers	1	„	1	1	1	1
13	Bergen op Zoom. . .	5	4	107	285	238	167
14	Bergeijk	2	„	11	22	37	37
15	Berghem.	„	„	3	2	2	2
16	Berkel.	„	„	1	32	11	11
17	Berlicum.	2	„	2	8	12	12
18	Besoijen	„	1	40	35	46	26
19	Best	1	„	12	25	24	21
20	Beugen	1	„	„	„	„	„
21	Bladel.	1	„	4	10	18	18

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12–16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
8	20	*e*	*e*	"	"	"	2	"	"
8	32	"	*e*	*e*	"	"	"	1	"
3	5	"	"	*e*	"	"	"	1	"
"	"	*a*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	1	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
3	5	*e*	*e*	"	"	"	1	"	"
22	79	*e*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
9	8	*a*	"	*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	*e*	"	"	"	"	"	"
71	135	110	*e*	"	"	"	33	10	"
"	4	15	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	*e*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	*e*	*e*	"	"	2	"	"
"		*e*	"	*e*	"	"	"	"	"
20	41	*vd. tz.*	"	"	"	"	"	"	"
3	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	13	*e*	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprichting.	uitbreiding.	in den … — Aan … — Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
22	Boekel.	,,	,,	,,	,,	,,	,,
23	Bokhoven	,,	,,	1	1	1	1
24	Borkel en Schaft. . .	,,	,,	,,	,,	,,	,,
25	Boxmeer	,,	,,	32	34	51	47
26	Boxtel.	5	2	42	105	145	96
27	Breda	8	7	396	462	541	368
28	Budel	7	,,	9	54	17	17
29	Capelle	,,	,,	4	1	4	4
30	Chaam.	2	,,	4	5	2	2
31	Cromvoirt	,,	,,	,,	,,	,,	,,
32	Cuijk	1	1	14	26	35	30
33	Deurne	2	,,	15	47	47	20
34	Deursen	,,	,,	1	1	1	1
35	Dieden.	,,	,,	2	2	1	1
36	Diessen	,,	,,	1	1	1	,,
37	Dinteloord	,,	,,	8	8	8	8
38	Dinther	,,	,,	2	2	2	1
39	Dommelen	1	,,	1	,,	2	2
40	Dongen	3	,,	60	74	79	63
41	Drongelen	,,	,,	,,	,,	,,	,,
42	Drunen	,,	,,	14	10	13	6
43	Deuzel en Steensel. .	,,	,,	,,	,,	,,	,,
44	Dungen den	1	,,	,,	,,	,,	,,
45	Dussen	,,	,,	8	8	11	11

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
4	2	3	e	e	"	"	"	1	"
·49	56	a	e	"	4	3	7	1	"
173	205	52	e	"	11	3	52	1	"
"	"	2a	e	"	"	"	5	"	"
"	"	e	"	"	"	"	"	"	"
"	1	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
5	"	e	e	"	"	"	1	"	"
27	12	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
1	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	"	"	"	"	1	"	"
16	21	9	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7	6	e	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	1	"	"
"	"	1	"	e	"	"	1	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprichting.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot uitbreiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	geldige arbeids… voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
46	Eersel	1	"	1	6	9	9
47	Eindhoven	4	1	66	548	571	272
48	Empel c. a..	"	"	"	"	"	"
49	Engelen	"	"	"	"	"	"
50	Erp.	"	"	1	7	2	1
51	Esch	"	"	2	"	2	2
52	Escharen.	"	"	"	"	"	"
53	Etten en Leur. . . .	4	1	25	79	60	50
54	Fijnaart	"	"	9	11	10	10
55	Gassel.	"	"	1	1	1	1
56	Geertruidenberg . . .	3	"	30	22	36	30
57	Geffen.	1	"	1	1	1	1
58	Geldrop	"	1	17	51	113	64
59	Gemert	3	"	38	40	43	32
60	Gestel c. a..	1	1	21	28	46	32
61	Giessen	"	"	"	"	"	"
62	Gilze en Rijen. . . .	"	1	18	73	48	36
63	Ginneken	2	1	42	33	68	34
64	Goirle	1	1	14	55	75	36
65	Grave	"	"	11	13	13	9
66	's Gravemoer	"	"	12	3	10	10
67	Haaren	1	"	9	8	14	14
68	Halsteren	1	1	13	25	25	9
69	Haps	"	"	3	1	3	3

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	4	*e*	*e*	"	"	"	"	"
299	778	"	*e*	"	11	45	13	"	1
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	5	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
10	"	*e*	"	*e*	"	"	1	"	"
"	"	*vd. tz.*	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	1	*e*	*e*	"	"	"	"	"
6	8	*e*	"	*e*	"	"	1	"	"
"	"	"	*e*	"	"	"	"	"	"
49	130	"	*e*	*e*	3	"	2	"	"
11	26	4	*e*	*e*	"	"	2	"	"
14	33	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
12	3	*g*	*e*	*e*	"	"	2	"	"
34	10	*e*	"	*e*	"	"	3	"	"
39	77	*e*	"	"	2	"	2	"	"
4	"	2 *a*	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	3	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	"	"	"	"	"	"	"
16	6	2 *a*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
70	Hedikhuizen	„	„	9	1	9	9
71	Heesbeen	„	„	1	1	1	1
72	Heesch	„	„	„	„	„	„
73	Heeswijk.	„	„	2	10	10	8
74	Heeze	„	„	5	12	22	14
75	Helmond.	5	4	53	440	770	406
76	Helvoirt	„	„	1	„	1	1
77	Herpen	„	„	„	„	„	„
78	Herpt	„	„	1	1	1	1
79	's-Hertogenbosch. . .	8	6	240	1452	1189	738
80	Heusden.	„	„	14	26	32	29
81	Hilvarenbeek	„	„	23	19	30	25
82	Hoeven	„	„	3	6	2	1
83	Hoogeloon	„	„	6	17	38	38
84	Hooge- en Lage Mierde.	„	„	4	12	16	16
85	Huisseling	„	„	2	6	1	„
86	Huijbergen	„	„	1	1	1	1
87	Klundert.	„	„	17	16	19	19
88	Leende	„	„	6	3	10	10
89	Liempde	„	„	3	3	3	3
90	Lierop.	„	„	„	„	„	„
91	Lieshout	2	„	5	9	10	8
92	Linden	„	„	„	„	„	„
93	Lith	„	„	3	20	„	„

*) Zijn niet opgegeven.

W E R K P L A A T S E N — A A N T A L

zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12–16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	1	12 *a*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*e*	”	”	”	”	”	”
2	”	3	*e*	”	”	”	”	”	”
8	3	”	*e*	”	4	”	”	”	”
364	*)	*e*	*e*	”	3	8	16	”	”
”	”	2	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
451	*)	106	*e*	”	15	4	28	14	1
3	”	”	*e*	”	”	”	3	”	”
5	41	4	*e*	*e*	4	4	”	”	”
1	”	*e*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	1	2 *a*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	*e*	*e*	”	”	”	”	”	”
1	”	3	”	”	”	”	”	”	”
”	”	4	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*e*	”	”	”	4	”	”
”	”	1 *a*	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	3	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
2	”	4	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*e*	”	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich- ting.	uit- breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
94	Lithoijen	,,	,,	9	23	7	7
95	Loon op Zand	,,	,,	99	42	131	108
96	Luijksgestel.	,,	,,	5	12	12	12
97	Maarheeze	,,	,,	1	1	,,	,,
98	Maashees	,,	,,	2	5	,,	,,
99	Made c. a.	,,	,,	8	10	8	8
100	Meeuwen	,,	,,	1	1	1	1
101	Megen	,,	,,	,,	,,	,,	,,
102	St. Michielsgestel . .	1	,,	11	7	12	5
103	Mierlo	,,	,,	6	8	6	6
104	Mill.	,,	,,	7	5	9	8
105	Moergestel	,,	,,	6	3	7	4
106	Nieuwkuijk	,,	,,	3	5	7	7
107	Nieuw Vosmeer . . .	,,	,,	2	1	1	,,
108	Nistelrode	,,	,,	6	9	8	6
109	Nuland	,,	,,	,,	,,	,,	,,
110	Nuenen	,,	,,	12	6	10	6
111	St. Oedenrode	3	,,	30	16	24	17
112	Oeffelt	1	,,	2	21	2	1
113	Oerle	,,	,,	3	3	6	1
114	Oijen	,,	,,	,,	,,	,,	,,
115	Oirschot	,,	1	14	12	18	18
116	Oisterwijk	,,	,,	42	109	90	68
117	Oostelbeers	,,	,,	1	3	3	3

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. | AANTAL

tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	tal — vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Verrichte inspectiën — Rijks politie. — Koninklijke marechaussee.	Verrichte inspectiën — Rijks politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den burgemeester.	kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	"	e	"	"	"	"	1	"
23	26	"	e	e	"	"	"	1	"
"	"	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	a	e	4a	"	"	3	"	"
"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
7	1	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	e	"	e	"	"	"	"	"
1	"	e	e	"	"	"	"	"	"
3	2	3	e	"	"	"	"	"	"
"	"	g	"	e	"	"	"	"	"
1	5	"	"	"	"	"	"	"	"
2	2	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
4	8	"	"	"	"	"	"	"	"
7	47	8	e	e	"	"	"	"	"
1	"	e	e	e	"	"	1	"	"
5	5	g	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2	e	"	"	"	1	"	"
22	24	1	e	e	"	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprichting.	uitbreiding.	in den … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	Aan … uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
118	Oosterhout	8	2	164	186	280	202
119	Oploo	"	"	3	1	3	3
120	Oss	1	"	53	88	80	80
121	Ossendrecht	"	1	10	11	15	10
122	Oud-Gastel	1	1	9	64	29	24
123	Oudenbosch.	3	3	42	57	107	83
124	Oud-Heusden	"	"	2	1	3	3
125	Prinsenhage	5	1	34	85	101	89
126	Putte	"	"	"	"	"	"
127	Raamsdonk.	"	1	33	49	94	64
128	Ravestein	"	1	25	47	34	18
129	Reek	"	"	"	"	"	"
130	Reusel	"	"	3	13	32	32
131	Riethoven	"	"	"	"	"	"
132	Rijsbergen	1	"	3	1	3	2
133	Rijswijk	"	"	"	"	"	"
134	Roosendaal	1	3	111	168	221	121
135	Rosmalen	"	"	6	12	12	12
136	Rucphen	"	"	5	4	3	3
137	Sambeek.	"	"	3	12	"	"
138	Schaijk	"	"	1	5	1	1
139	Schijndel.	1	"	64	261	53	41
140	Soerendonk.	"	"	5	7	12	9
141	Someren	"	"	4	2	4	4

W E R K P L A A T S E N — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	A A N T A L kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
78	16	"	*e*	*e*	1	2	4	"	"
"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	6	*e*	"	"	"	3	"	"
5	33	4*a*	*e*	*e*	3	4	"	"	"
5	172	*vd. tz.*	"	"	"	"	6	"	"
24	"	*e*	*e*	"	"	"	6	"	"
"	"	*a*	"	*e*	"	"	"	"	"
12	"	*e*	*e*	*e*	"	"	27	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
30	14	*e*	*e*	"	"	"	2	"	"
16	9	4	*e*	"	"	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
100	141	"	*e*	*e*	"	"	"	1	"
"	"	3	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	"	*e*	"	"	"	"	"
"	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	*e*	"	"	"	"	"	"
12	42	1	"	*e*	"	"	1	"	"
3	1	"	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	"	*e*	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
142	Son	„	„	1	„	1	„
143	Sprang	„	„	18	11	15	15
144	Standdaarbuiten . . .	„	1	2	3	6	6
145	Steenbergen	„	„	33	31	43	29
146	Stiphout	„	„	„	„	„	„
147	Stratum	1	2	17	151	151	59
148	Strijp	„	„	5	68	70	42
149	Terheijden	3	„	7	25	10	4
150	Teteringen	2	„	17	103	109	65
151	Tilburg	21	27	*)	976	2064	1643
152	Tongelre	„	„	3	9	9	9
153	Uden	„	„	22	18	16	16
154	Udenhout	„	„	6	18	25	25
155	Valkenswaard	4	„	18	67	110	54
156	Veen	„	„	7	36	17	15
157	Veghel	„	1	11	9	12	12
158	Veldhoven	„	„	6	17	13	12
159	Velp	„	„	1	„	1	1
160	Vessem	„	„	3	4	„	„
161	Vierlingsbeek	„	„	9	6	6	4
162	Vlierden	„	„	„	„	„	„
163	Vlijmen	„	„	14	43	17	17
164	Vrijhoeven-Cappel . .	„	„	8	3	9	9
165	Vught	1	1	34	67	46	36

*) Zijn niet opgegeven.

WERKPLAATSEN								AANTAL		
zin der Arbeidswet.								kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door					
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.			Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.						
9	10	11	12	13	14	15		16	17	18
1	"	5	"	"	"	"		"	"	"
"	"	*a*	"	*e*	"	"		"	"	"
"	9	*e*	*e*	"	"	"		"	"	"
14	18	4	*e*	"	"	"		8	"	"
"	"	"	"	"	"	"		"	"	"
92	148	2	*e*	"	5	1		17	"	"
28	86	"	*e*	"	"	1		"	"	"
6	"	"	2	"	"	"		1	"	"
44	110	*a*	*e*	"	1	1		3	"	"
421	*)	*vd. tz.*	*e*	*e*	26	14		107	6	"
"	2	3	"	"	"	"		"	"	"
"	"	"	*e*	*e*	"	"		1	"	"
"	"	"	*e*	*e*	"	"		"	"	"
56	106	"	*e*	*e*	4	1		"	"	"
2	4	3 *a*	*e*	*e*	"	"		"	"	"
"	7	1 *a*	*e*	*e*	"	"		1	"	"
1	1	*e*	*e*	"	"	"		"	"	"
"	"	10	"	"	"	"		"	"	"
"	"	"	"	*e*	"	"		"	"	"
2	"	2	"	*e*	"	"		"	"	"
"	"	"	"	"	"	"		"	"	"
"	"	2	*e*	*e*	"	"		"	"	"
"	"	*e*	"	*e*	"	"		"	"	"
10	25	5	"	*e*	1	1		4	2	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot: oprich-ting.	uit-breiding.	FABRIEKEN EN … in den … Aan …: Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids…: Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
166	Waalre	"	"	2	5	18	10
167	Waalwijk	2	2	98	98	143	83
168	Wanroij	"	"	5	4	6	3
169	Waspik	"	"	15	26	37	26
170	Werken (de en Sleeuwijk)	"	"	5	3	8	8
171	Werkendam	"	"	12	28	16	16
172	Westerhoven	"	"	4	6	3	2
173	Wijk en Aalburg. . .	1	"	4	7	5	3
174	Willemstad.	"	"	7	3	6	6
175	Woensdrecht	"	"	5	19	19	18
176	Woensel	3	1	14	"	86	36
177	Woudrichem	"	"	2	2	2	2
178	Wouw.	1	"	17	17	16	10
179	Zeeland	"	"	1	1	1	1
180	Zeelst.	"	"	8	22	21	11
181	Zes Gehuchten . . .	"	"	3	9	9	4
182	Zevenbergen	1	"	39	95	84	75
183	Zundert	"	"	2	2	1	1
184	Zwaluwe (Hooge en Lage)	"	"	11	17	21	21
	Totaal Noord-Brabant	148	85	2978	7842	9558	6591

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12 – 16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
8	30	2	*e*	*e*	”	”	”	”	”
60	80	4	*e*	”	”	”	”	”	”
3	”	”	*e*	*e*	”	”	”	”	”
11	”	”	4	”	”	”	7	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	4	*e*	*e*	”	”	6	”	1
1	”	3 *a*	”	*e*	”	”	”	”	”
2	”	4	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	2	*e*	”	”	”	”	”	”
1	4	*e*	”	*e*	”	”	1	”	”
50	100	”	*e*	*e*	3	”	”	1	”
”	”	4	*e*	”	”	”	”	”	”
6	6	*e*	*e*	*e*	”	”	1	”	”
”	”	2	*e*	”	”	”	”	”	”
10	1	”	*e*	”	”	”	”	”	”
5	4	*e*	*e*	”	”	”	”	”	”
9	”	”	*e*	”	”	”	7	”	”
”	”	*e*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	*e*	*e*	”	”	1	”	”
2967	3054				101	92	404	40	3

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
						geldige arbeids	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Limburg.						
1	Ambij	„	„	„	„	„	„
2	Amstenrade	„	„	1	6	„	„
3	Arcen en Velden	„	„	5	11	19	10
4	Baexem	„	„	„	„	„	„
5	Beegden	„	„	1	2	„	„
6	Beek	„	„	10	34	91	72
7	Beesel	1	„	11	36	29	21
8	Belfeld	„	„	14	29	61	48
9	Bemelen	„	„	„	„	„	„
10	Bergen	„	„	3	14	13	9
11	Berg en Terblijt	„	„	„	„	„	„
12	Bingelrade	„	„	„	„	„	„
13	Bocholtz	„	„	„	„	„	„
14	Borgharen	„	„	1	2	2	2
15	Born	„	„	„	„	„	„
16	Broekhuizen	„	„	1	6	1	1
17	Broeksittard	„	„	5	10	2	„
18	Brunssum	„	„	3	8	8	7
19	Buggenum	„	„	„	„	„	„
20	Bunde	„	„	„	„	„	„
21	Cadier en Keer	„	„	„	„	„	„
22	Echt	„	„	15	44	25	15
23	Eijgelshoven	„	„	„	„	„	„

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„	„	e	„	„	„	„	„	„	„
„	„	e	e	e	„	„	„	„	„
9	„	e	e	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	e	e	e	„	„	„	„	„
19	7	e	e	e	„	„	„	„	„
8	7	e	e	„	„	„	„	„	„
13	1	„	e	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
4	1	*g*	e	e	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	e	„	„	„	„	„	„
„	„	„	e	„	„	„	„	„	„
„	„	1	e	„	„	„	„	„	„
„	„	„	e	e	„	„	„	„	„
„	„	e	„	„	„	„	„	„	„
2	7	„	e	e	„	„	„	„	„
1	7	1*a*	e	„	„	„	„	„	„
„	„	„	e	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	e	„	„	„	„	„	„
10	2	e	e	e	„	„	„	1	„
„	„	„	„	e	„	„	„	„	„

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
24	Eijsden	„	„	7	14	15	12
25	Elsloo	„	„	2	10	8	7
26	Geertruid St.	„	„	„	„	„	„
27	Geleen	„	„	6	17	5	5
28	Gennep	2	„	14	21	28	17
29	Geulle	„	„	2	6	„	„
30	Grathem	„	„	„	„	„	„
31	Grevenbicht	„	„	1	3	3	3
32	Gronsveld	„	„	„	„	„	„
33	Grubbenvorst	„	„	1	„	„	„
34	Gulpen	1	1	15	13	16	13
35	Haelen	„	„	„	„	„	„
36	Heel en Panheel	„	„	3	6	9	5
37	Heer	5	„	9	26	10	7
38	Heerlen	3	1	30	80	70	58
39	Heijthuizen	„	„	2	3	3	3
40	Helden	„	„	11	19	15	11
41	Herten	„	„	9	26	10	„
42	Hoensbroek	„	„	„	„	„	„
43	Horn	„	1	2	1	1	1
44	Horst	2	1	19	18	19	14
45	Houthem	„	„	2	10	8	5
46	Hulsberg	„	„	„	„	„	„
47	Hunsel	1	„	„	„	„	„

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
3	2	e	e	e	"	"	"	"	"
1	3	2	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	4	e	e	"	"	"	"	"
11	"	e	e	e	"	"	4	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3	4	4	e	e	"	"	"	1	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
4	"	3	e	"	"	"	1	"	"
3	8	"	e	"	"	"	"	"	"
12	17	"	e	e	"	"	5	2	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
4	1	3	e	e	"	"	"	"	"
10	"	2	e	e	"	"	"	"	"
"	"	e	"	"	"	"	"	"	"
"	"	e	e	e	"	"	"	"	"
5	7	g	e	"	"	"	9	2	"
3	2	e	e	"	"	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	1	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
48	Itteren	"	"	"	"	"	"
49	Ittervoort	"	"	"	"	"	"
50	Jabeek.	"	"	1	1	1	"
51	Kerkrade.	"	"	17	19	25	23
52	Kessel.	"	"	"	"	"	"
53	Klimmen	"	"	"	"	"	"
54	Limbricht	"	"	"	"	"	"
55	Linne	"	"	2	14	19	10
56	Maasbracht	2	"	1	4	4	4
57	Maasbree.	"	"	30	44	44	37
58	Maasniel	2	1	16	37	36	27
59	Maastricht	5	7	196	1087	1323	751
60	Margraten	1	"	1	3	3	3
61	Meerlo.	"	"	10	20	26	16
62	Meerssen.	4	"	"	"	"	"
63	Meijel	"	"	2	1	3	2
64	Melick c. a..	"	"	7	20	20	20
65	Merkelbeek	"	"	3	2	2	2
66	Mesch	"	"	"	"	"	"
67	Mheer	"	"	2	3	3	3
68	Montfort	"	"	"	"	"	"
69	Mook	"	"	1	5	"	"
70	Munstergeleen. . . .	"	"	"	"	"	"
71	Nederweert.	"	1	10	11	6	6

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet.								AANTAL		
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	"	3	e	"	"	"	"	"	"
2	"	e	e	e	"	"	"	1	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
9	1	e	e	e	1	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
7	"	e	e	e	"	"	3	4	"
9	"	"	e	e	"	"	"	"	"
572	1649	e	e	"	5	8	26	4	"
"	"	2	e	"	"	"	"	"	"
10	5	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	13	"	"
1	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	7	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	e	"	"	"	"	"
"	3	2	e	"	"	"	"	1	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	1	"	e	e	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN …					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den …			
					Aan …		
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids…	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
72	Neer	„	„	13	13	9	7
73	Neeritter.	„	„	3	4	2	2
74	Nieuwenhagen . . .	„	„	„	„	„	„
75	Nieuwstad	„	„	2	8	8	4
76	Noorbeek	„	„	„	„	„	„
77	Nunhem	„	„	1	3	„	„
78	Nuth	„	„	1	1	1	1
79	Obbicht c. a.	„	„	2	2	3	3
80	Odilienberg St. . . .	„	„	2	3	3	2
81	Ohé en Laak	„	„	„	„	„	„
82	Oirsbeek	„	„	„	„	„	„
83	Ottersum.	„	„	5	11	13	13
84	Oud-Valkenburg . . .	„	„	1	2	2	2
85	Oud-Vroenhoven . . .	1	„	8	44	28	22
86	Pieter St.	1	„	1	2	1	1
87	Posterholt	„	„	5	11	3	1
88	Rijckholt.	„	„	„	„	„	„
89	Roermond	3	2	187	198	287	176
90	Roggel.	„	„	2	2	2	2
91	Roosteren	„	„	1	2	2	1
92	Schaesberg	„	„	3	11	11	7
93	Schimmert	1	„	1	2	2	1
94	Schinnen.	„	„	2	„	3	3
95	Schin op Geulle . . .	„	„	„	„	„	„

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal							AANTAL		
kaarten		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
voor meisjes van 12 – 16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2	3	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	7	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	e	"	"	"	"	"
4	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	e	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
1	"	e	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	1	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	2	e	"	"	"	"	"	"
6	7	"	e	e	"	"	2	1	"
"	"	4	e	"	"	"	"	"	"
2	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
111	81	9	e	"	"	"	16	3	"
"	"	2	e	e	"	"	"	"	"
1	"	"	"	e	"	"	"	"	"
4	"	"	"	e	"	"	2	"	"
1	1	2	e	e	"	"	"	"	"
"	1	1	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
						geldige arbeids	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
96	Schinveld	„	„	3	3	3	1
97	Sevenum	„	„	8	5	3	3
98	Simpelveld	„	„	1	3	2	2
99	Sittard	„	„	34	53	54	27
100	Slenaken	„	„	1	1	1	„
101	Spaubeek	„	„	2	2	2	2
102	Stein	„	„	5	7	2	2
103	Stevensweert	„	„	„	„	„	„
104	Stramproij	„	„	„	„	„	„
105	Susteren	„	„	2	4	4	3
106	Swalmen	2	„	18	46	21	19
107	Tegelen	1	3	39	155	155	94
108	Thorn	1	3	9	18	6	2
109	Ubach over Worms	„	„	6	„	„	„
110	Ulestraten	„	„	3	8	1	„
111	Urmond	„	„	„	„	„	„
112	Vaals	1	„	26	47	25	19
113	Valkenberg	„	„	5	5	5	2
114	Venlo	„	7	94	298	391	169
115	Venraij	2	„	42	27	69	59
116	Vlodrop	„	„	4	7	2	2
117	Voerendaal	„	„	1	1	1	1
118	Wanssum	1	„	1	3	3	3
119	Weert	„	„	37	48	33	21

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2	10	e	e	e	"	"	"	2	"
"	1	2	e	"	"	"	"	"	"
"	1	"	e	e	"	"	"	"	"
27	16	e	e	"	"	"	"	"	"
1	"	2	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	1	"
"	"	a	e	"	"	"	"	2	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	"	e	e	e	"	"	"	"	"
2	5	e	e	e	"	"	2	"	"
61	"	e	e	e	"	"	7	2	"
4	"	2	e	e	"	"	"	1	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
1	"	e	e	e	"	"	"	1	"
"	"	"	e	"	"	"	"	1	"
6	"	"	e	"	"	"	4	1	"
3	"	"	e	"	"	"	2	"	"
222	"	"	e	e	4	6	1	7	"
10	2	"	e	e	"	"	1	"	"
"	"	1	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
,	"	e	e	"	"	"	"	"	"
12	5	"	e	e	"	"	1	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
120	Wessem	„	„	1	5	5	3
121	Wijlre	„	„	9	10	4	3
122	Wijnandsrade	„	„	„	„	„	„
123	Wittem	„	„	9	19	7	2
	Totaal Limburg. . .	44	28	1104	2840	3165	1937
	Recapitulatie.						
	Noord-Brabant. . .	148	85	2978	7842	9558	6591
	Limburg	44	28	1104	2840	3165	1937
	Totaal . . .	192	113	4082	10682	12723	8528

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2	"	10	"	"	"	"	"	"	"
1	5	*a*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
5	2	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
1228	1883				10	14	101	38	"
2967	3054	"	"	"	101	92	404	40	3
1228	1883	"	"	"	10	14	101	38	"
4195	4937				111	106	505	78	3

Staat L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van H.H. Commissarissen der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van de*

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	FABRIEKEN EN … in der … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Noord-Brabant.						
1	Aalst	„	1	4	16	19	5
2	Aarle-Rixtel	„	„	4	3	3	3
3	Alem	„	„	9	36	13	10
4	Almkerk.	„	„	12	13	12	12
5	Alphen en Riel . . .	2	„	5	3	10	8
6	Andel Op en Neer . .	„	„	1	„	1	1
7	Asten	„	„	7	36	22	18
8	Baardwijk	„	„	32	39	65	42
9	Baarle-Nassau	3	1	3	29	17	17
10	Bakel	„	„	5	6	5	3
11	Beek en Donk. . . .	3	„	5	42	42	28
12	Beers	„	„	1	1	1	1
13	Bergen op Zoom . . .	7	5	120	305	386	285
14	Bergeijk	„	„	11	14	31	29
15	Berghem	„	„	4	3	4	3
16	Berkel.	„	„	5	21	5	5
17	Berlicum	„	„	2	4	15	15
18	Besoijen	„	„	41	36	47	29
19	Best	„	2	12	33	28	23
20	Beugen	„	„	2	3	3	2
21	Bladel	„	„	8	11	20	19

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
14	24	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	"	*e*	*e*	"	1	"	"	"
3	"	2	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	*e*	*e*	"	"	"	"	"
2	1	"	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
4	"	*e*	*e*	"	"	"	1	"	"
23	46	*e*	*e*	"	"	1	1	"	"
"	"	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
2	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
14	12	*a*	*e*	*e*	"	"	4	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
101	107	87	*e*	"	"	1	34	"	"
2	1	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
1	"	4	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	6	*e*	*e*	"	1	1	"	"
"	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
18	43	*vd. tz.*	*e*	*e*	"	"	1	"	"
5	4	2	*e*	*e*	"	"	"	"	"
1	"	1	*e*	"	"	"	"	"	"
1	"	"	4	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN			
				in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
22	Boekel.	"	"	2	2	2	2
23	Bokhoven	"	"	"	"	"	"
24	Borkel en Schaft. . .	"	"	"	"	"	"
25	Boxmeer	"	"	33	42	61	52
26	Boxtel.	2	"	31	96	132	85
27	Breda	7	8	438	521	601	403
28	Budel	1	"	15	48	22	22
29	Capelle	2	"	14	9	9	9
30	Chaam.	"	"	3	5	3	2
31	Cromvoirt	"	"	"	"	"	"
32	Cuijk	1	"	13	12	37	29
33	Deurne	3	1	13	57	57	33
34	Deursen	"	"	"	"	"	"
35	Dieden.	"	"	"	"	"	"
36	Diessen	"	"	"	"	"	"
37	Dinteloord	"	"	16	22	22	15
38	Dinther	"	"	"	"	"	"
39	Dommelen	"	"	1	"	2	2
40	Dongen	2	1	87	83	201	136
41	Drongelen	"	"	"	"	"	"
42	Drunen	1	"	15	6	11	6
43	Deuzel en Steensel. .	1	"	2	4	3	1
44	Dungen den	1	"	"	"	"	
45	Dussen	"	"	11	8	13	13

W E R K P L A A T S E N							A A N T A L		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
9	6	*e*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
47	107	*a*	*e*	”	”	6	6	”	”
198	211	2*a* en 71*e*	*e*	”	8	15	54	”	”
”	”	4	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	*e*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
1	1	2	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
8	”	2	”	*e*	”	”	”	”	”
24	”	*e*	*e*	*e*	”	”	2	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
7	”	*vd. tz.*	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	1	*e*	*e*	”	”	”	”	”
65	25	*e*	*e*	”	”	”	1	”	”
”	”	”	”	”	”	”	1	”	”
5	5	”	”	”	”	”	”	”	”
2	”	”	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”		”	”	”	”	”	”	”
”	”	1	*e*	*e*	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[N …] in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de[n …] Aa[…]			
		oprichting.	uitbreiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid[…] Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
46	Eersel	1	„	3	23	21	21
47	Eindhoven	7	5	82	429	627	299
48	Empel c. a..	„	„	2	4	„	„
49	Engelen	„	„	„	„	„	„
50	Erp	„	„	3	7	1	1
51	Esch	„	„	5	5	2	2
52	Escharen.	„	„	„	„	„	„
53	Etten en Leur. . . .	1	1	40	42	56	44
54	Fijnaart	„	„	10	8	10	10
55	Gassel.	„	„	1	2	2	2
56	Geertruidenberg . . .	1	„	23	36	42	28
57	Geffen.	„	„	1	„	1	1
58	Geldrop	2	„	21	90	109	66
59	Gemert	2	1	25	32	49	38
60	Gestel c. a..	1	2	17	64	68	44
61	Giessen	„	„	„	„	„	„
62	Gilze en Rijen. . . .	1	3	27	77	98	80
63	Ginneken	2	„	42	54	70	46
64	Goirle	2	1	13	25	68	34
65	Grave	„	„	11	19	16	9
66	's Gravemoer	„	„	16	6	13	13
67	Haaren	„	„	11	13	18	18
68	Halsteren	„	„	11	39	32	11
69	Haps	„	„	4	2	1	1

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet.							AANTAL		
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
328	917	"	*e*	"	"	41	50	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
12	"	*e*	*e*	*e*	"	"	1	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
14	12	3	*e*	*e*	"	"	3	"	"
"	"	"	*e*	"	"	"	"	"	"
43	138	"	*e*	*e*	6	"	2	"	"
11	24	4	*e*	*e*	"	"	1	"	"
24	44	4	"	"	"	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
18	10	*g*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
24	9	*e*	*e*	*e*	"	"	1	"	"
34	84	*e*	"	"	"	"	3	"	"
7	"	6	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	2 *a*	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	"	"	"	"	"	"	"
21	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	*e*	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
70	Hedikhuizen	"	"	1	9	18	17
71	Heesbeen	"	"	"	"	"	"
72	Heesch	"	"	"	"	"	"
73	Heeswijk.	"	"	2	11	"	"
74	Heeze	1	"	10	17	39	28
75	Helmond.	8	3	72	590	1160	565
76	Helvoirt	1	"	2	4	4	4
77	Herpen	"	"	1	2	1	1
78	Herpt	"	"	"	"	"	"
79	's-Hertogenbosch. . .	8	13	468	1362	1222	794
80	Heusden	"	"	25	26	33	26
81	Hilvarenbeek	"	"	18	17	17	13
82	Hoeven	"	"	5	4	5	4
83	Hoogeloon	"	"	7	27	39	58
84	Hooge- en Lage Mierde.	"	"	4	3	12	12
85	Huisseling	"	"	1	1	1	"
86	Huijbergen	"	"	2	1	2	2
87	Klundert.	4	1	25	32	29	29
88	Leende	"	"	8	1	7	7
89	Liempde	"	"	3	3	3	3
90	Lierop.	"	"	"	"	"	"
91	Lieshout	"	"	2	8	9	9
92	Linden	"	"	"	"	"	"
93	Lith	"	"	5	20	2	2

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Verrichte inspectiën — Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Verrichte inspectiën — Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1	12	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	1	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	2	e	"	"	"	"	"	"
11	8	"	e	"	1	"	1	"	"
595	"	e	e	"	"	2	16	"	"
"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
428	"	90	e	"	15	3	27	"	"
7	1	g	e	"	"	"	"	"	"
4	38	3	e	e	5	6	"	"	"
1	"	e	e	e	"	"	"	"	"
1	1	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	3	e	"	"	"	"	"	"
1	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	"	e	e	"	"	"	2	"	"
"	"	2	e	"	"	"	"	"	"
"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	4	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
94	Lithoijen	„	„	4	5	8	8
95	Loon op Zand	1	„	96	59	177	128
96	Luijksgestel.	„	„	1	2	2	2
97	Maarheeze	„	„	„	„	„	„
98	Maashees	„	„	1	4	„	„
99	Made c. a.	„	„	10	8	13	12
100	Meeuwen	„	„	„	„	„	„
101	Megen.	„	„	„	„	„	„
102	St. Michielsgestel . .	„	„	13	5	11	7
103	Mierlo	2	„	10	33	25	5
104	Mill c. a..	„	„	10	7	6	5
105	Moergestel	„	„	7	5	8	4
106	Nieuwkuijk.	„	„	13	11	13	13
107	Nieuw Vosmeer . . .	„	„	1	1	2	1
108	Nistelrode	1	„	4	3	8	5
109	Nuland	„	„	„	„	„	„
110	Nuenen	„	„	11	17	12	5
111	St. Oedenrode. . . .	2	„	36	19	29	21
112	Oeffelt	„	„	4	12	4	3
113	Oerle	„	„	3	2	4	1
114	Oijen	„	„	1	6	„	„
115	Oirschot	5	1	19	28	40	34
116	Oisterwijk	„	„	47	42	156	95
117	Oostelbeers.	„	„	2	6	1	1

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*g*	*e*	"	"	"	"	"	"
49	31	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
1	1	3	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	1	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
4	"	4	"	"	"	"	"	"	"
20	23	6	*e*	*e*	"	"	"	"	"
1	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
4	4	3	*e*	*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
1	"	*e*	"	"	"	"	"	"	"
3	2	*e*	*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	"	*e*	"	"	"	"	"	"
7	12	*g*	"	"	"	"	"	"	"
8	54	8	*e*	*e*	"	"	"	"	"
1	"	*e*	*e*	*e*	"	"	"	"	"
3	6	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*e*	"	"	"	"	"	"	"
6	"	5	*e*	"	"	"	"	"	"
61	21	"	*e*	*e*	"	"	4	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als be loeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
118	Oosterhout	2	5	174	218	354	243
119	Oploo	”	”	11	9	12	10
120	Oss	1	1	72	122	140	126
121	Ossendrecht	1	2	10	14	17	10
122	Oud- en Nieuw-Gastel	4	”	11	64	22	14
123	Oudenbosch	”	1	46	53	65	50
124	Oud-Heusden	1	”	4	2	4	4
125	Prinsenhage	4	1	42	92	104	90
126	Putte	”	”	”	”	”	”
127	Raamsdonk	2	1	33	54	98	67
128	Ravestein	1	”	15	30	28	18
129	Reek	”	”	”	”	”	”
130	Reusel	3	”	4	6	24	24
131	Riethoven	”	”	”	”	”	”
132	Rijsbergen	1	”	”	”	1	1
133	Rijswijk	”	”	”	”	”	”
134	Roosendaal	7	4	98	177	235	122
135	Rosmalen	”	”	3	4	5	5
136	Rucphen	2	”	8	8	8	8
137	Sambeek	”	”	3	10	”	”
138	Schaijk	”	”	3	5	4	4
139	Schijndel	3	1	69	95	36	26
140	Soerendonk	”	”	3	3	10	6
141	Someren	”	”	5	4	5	5

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
111	29	*e*	*e*	*e*	2	”	7	”	”
2	”	3	”	”	”	”	”	”	”
14	4	12	*e*	”	”	”	3	”	”
7	35	3	*e*	*e*	”	”	”	”	”
8	163	*vd. tz.*	”	”	”	”	4	”	”
15	”	*e*	*e*	”	”	”	5	”	”
”	”	*a*	*e*	*e*	”	”	1	”	”
14	”	*e*	*e*	*e*	1	1	22	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
31	24	*e*	*e*	”	”	”	4	”	”
10	7	4	*e*	”	”	3	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	5	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*e*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
113	85	*g*	*e*	”	”	”	3	”	”
”	”	*e*	*e*	*e*	”	”	1	”	”
”	”	*g*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	2	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	6	*e*	”	”	”	”	”	”
10	38	1	*e*	*e*	”	”	1	”	”
4	1	1	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	”	*e*	*e*	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
142	Son en Breugel . . .	„	„	2	1	2	1
143	Sprang	2	„	13	5	14	14
144	Standdaarbuiten . . .	„	1	3	7	8	5
145	Steenbergen	4	„	40	59	54	37
146	Stiphout	„	„	„	„	„	„
147	Stratum	1	4	19	115	160	98
148	Strijp	„	„	5	48	49	32
149	Terheijden	1	„	7	23	15	8
150	Teteringen	2	1	10	88	131	50
151	Tilburg	16	18	*)	1037	2684	1933
152	Tongelre	„	„	2	7	„	„
153	Uden	5	„	25	21	18	18
154	Udenhout	„	„	7	22	24	24
155	Valkenswaard	1	„	18	52	123	58
156	Veen	„	„	6	56	30	14
157	Veghel	1	„	20	17	18	18
158	Veldhoven	„	„	11	32	48	30
159	Velp	„	„	1	1	1	1
160	Vessem	„	„	1	3	„	„
161	Vierlingsbeek	„	1	7	4	2	2
162	Vlierden	„	„	„	„	„	„
163	Vlijmen	„	2	24	54	28	28
164	Vrijhoeven-Cappel . .	„	„	5	13	10	10
165	Vught	1	1	26	59	56	29

*) Zijn niet opgegeven.

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	1	*vd. tz.*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	1 *a*	*e*	*e*	”	”	”	”	”
3	”	*e*	*e*	”	”	”	”	”	”
17	17	4	*e*	”	”	”	3	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
62	162	2	*e*	”	1	1	8	”	”
17	83	*e*	*e*	”	”	1	”	”	”
7	”	4	”	”	”	”	2	”	”
81	107	*e*	*e*	”	1	1	2	”	”
751	*)	*vd. tz.*	*e*	*e*	34	59	179	”	”
”	1	4	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	*e*	*e*	”	”	2	”	”
”	”	2	*e*	*e*	”	”	”	”	”
65	2	4	*e*	”	7	5	”	”	”
16	11	2	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	8	2	*e*	*e*	”	”	”	”	”
18	12	*e*	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	6	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	2	*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	2	*e*	*e*	”	”	”	”	”
”	”	5	*e*	*e*	”	”	2	”	”
27	24	22	*e*	*e*	”	”	1	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprichting.	uitbreiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
166	Waalre	″	″	2	9	29	17
167	Waalwijk	1	5	105	96	302	169
168	Wanroij	″	″	4	2	7	2
169	Waspik	1	3	28	31	38	27
170	Werken (de en Sleeuwijk)	″	″	4	3	8	8
171	Werkendam	″	″	1	36	22	21
172	Westerhoven	″	″	4	6	4	2
173	Wijk en Aalburg. . .	″	″	3	37	5	3
174	Willemstad	″	″	12	10	12	12
175	Woensdrecht	″	1	5	20	3	3
176	Woensel	1	″	14	114	93	41
177	Woudrichem	″	″	7	9	6	5
178	Wouw.	″	″	15	14	17	10
179	Zeeland	1	″	1	″	″	″
180	Zeelst.	1	″	6	15	30	21
181	Zes Gehuchten . . .	″	″	5	44	21	5
182	Zevenbergen	″	1	62	134	120	101
183	Zundert	1	1	5	10	10	8
184	Zwaluwe (Hooge en Lage)	″	1	8	27	19	19
	Totaal Noord-Brabant	161	106	3466	8270	11744	7757

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
12	"	4	e	"	"	"	"	"	"
133	110	3	e	"	"	"	5	"	"
5	"	e	"	"	"	"	"	"	"
11	"	e	"	"	"	"	5	"	"
"	"	vd. tz.	e	e	"	"	"	"	"
1	"	4	e	e	"	"	1	"	"
2	1	3	e	e	"	"	"	"	"
2	"	4	e	e	"	"	"	"	"
"	"	2	e	"	"	"	"	"	"
"	"	2	e	e	"	"	2	"	"
52	120	g	e	e	"	"	"	"	"
1	"	4	e	e	"	"	"	"	"
7	7	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	2	e	"	"	"	"	"	"
9	1	1	"	"	"	"	"	"	"
16	"	e	e	e	"	"	"	"	"
19	5	52	e	"	"	"	8	"	"
2	"	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	1	"	"
3987	3092				81	148	491	41	4

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot: oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Limburg.						
1	Ambij	1	„	1	1	1	1
2	Amstenrade.	„	„	1	5	„	„
3	Arcen en Velden. . .	„	„	9	14	12	7
4	Baexem	„	„	1	1	1	1
5	Beegden	„	„	„	„	„	„
6	Beek	3	„	5	77	83	68
7	Beesel.	„	1	14	39	39	29
8	Belfeld.	„	„	16	73	73	60
9	Bemelen	„	„	„	„	„	„
10	Bergen.	„	„	7	12	12	11
11	Berg en Terblijt . . .	„	„	„	„	„	„
12	Bingelrade	„	„	„	„	„	„
13	Bocholtz	„	„	1	2	„	„
14	Borgharen	„	„	1	2	2	2
15	Born	„	„	1	3	„	„
16	Broekhuizen	„	„	1	3	3	3
17	Broeksittard	„	„	9	7	„	„
18	Brunssum	„	„	5	6	1	1
19	Buggenum	„	„	„	„	„	„
20	Bunde.	„	„	2	3	3	3
21	Cadier en Keer . . .	„	„	„	„	„	„
22	Echt	1	„	16	48	29	17
23	Eijgelshoven	1	„	„	„	„	„

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
5	"	e	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
15	13	"	e	e	"	"	1	"	"
10	2	g	e	"	"	"	"	"	"
13	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
1	"	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	3	e	e	"	"	"	"	"
"	"	3	e	e	"	"	"	"	"
"	"	12	e	e	"	"	"	"	"
"	"	e	"	"	"	"	"	"	"
"	14	4	e	"	"	"	"	"	"
"	3	3	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	g	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
12	2	e	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	1	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN … in der … Aan …			
						geldige arbeids…	
		oprichting.	uitbreiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als be loeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
24	Eijsden	1	"	11	17	25	15
25	Elsloo	"	"	3	4	4	2
26	Geertruid St.	"	"	"	"	"	"
27	Geleen	1	"	2	1	2	2
28	Gennep	1	"	17	32	35	23
29	Geulle	"	"	1	2	"	"
30	Grathem	"	"	2	1	"	"
31	Grevenbicht	"	"	"	"	"	"
32	Gronsveld	"	"	1	3	2	"
33	Grubbenvorst	"	"	1	1	1	1
34	Gulpen	5	"	20	19	22	16
35	Haelen	"	"	"	"	"	"
36	Heel en Panheel	"	"	1	6	3	"
37	Heer	4	1	7	10	9	5
38	Heerlen	9	1	36	93	74	58
39	Heijthuizen	"	"	2	"	2	2
40	Helden	"	"	7	7	12	7
41	Herten	"	"	7	18	13	4
42	Hoensbroek	"	"	"	"	"	"
43	Horn	"	1	1	5	"	"
44	Horst	3	"	42	39	34	20
45	Houthem	"	"	2	17	14	10
46	Hulsberg	"	"	"	"	"	"
47	Hunsel	"	"	"	"	"	"

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet.								AANTAL		
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12–16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
10	5	5	e	e	".	"	"	"	"
2	"	4	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	4	e	"	"	"	"	"	"
12	"	e	e	"	"	"	11	"	"
"	"	8	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
2	"	6	e	e	"	"	"	"	"
"	"	e	"	"	"	"	"	"	"
6	7	4	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
3	1	"	e	e	"	"	"	"	"
4	5	e	e	e	"	"	"	"	"
16	16	8	e	e	"	"	61	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
5	"	e	e	e	"	"	"	"	"
9	2	2	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	e	e	e	"	"	"	"	"
14	10	e	e	"	"	"	16	"	"
4	3	a	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
48	Itteren	„	„	„	„	„	„
49	Ittervoort	„	„	„	„	„	„
50	Jabeek.	„	„	„	„	„	„
51	Kerkrade.	5	4	13	59	56	40
52	Kessel.	„	„	„	„	„	„
53	Klimmen	„	„	„	„	„	„
54	Limbricht	„	„	„	„	„	„
55	Linne	„	„	2	20	27	15
56	Maasbracht	1	„	„	„	„	„
57	Maasbree.	„	„	20	38	40	28
58	Maasniel	„	„	13	27	42	26
59	Maastricht	6	11	266	1179	1397	811
60	Margraten	1	„	„	„	„	„
61	Meerlo.	„	„	14	24	19	11
2	Meerssen.	3	„	12	136	138	69
63	Meijel	„	„	5	5	7	7
64	Melick c. a..	„	„	9	19	19	19
65	Merkelbeek	„	„	„	4	4	4
66	Mesch	„	„	„	„	„	„
67	Mheer	„	„	3	8	„	„
68	Montfort	„	„	„	„	„	„
69	Mook	„	„	„	„	„	„
70	Munstergeleen. . . .	„	„	„	„	„	„
71	Nederweert.	„	„	8	8	5	5

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
16	..	e	e	"	"	"	13	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
12	1	e	e	e	3	2	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
12	"	"	e	"	"	"	4	"	"
16	"	e	e	e	"	"	3	"	"
586	1577	e	e	e	3	3	39	"	"
"	"	e	e	"	"	"	"	"	"
8	8	e	e	"	"	"	"	"	"
69	272	e	e	e	"	"	12	"	"
"	1	*vd. tz.*	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	5	e	e	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	e	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	e	e	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN … in den … Aan…			
						geldige arbeid…	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
72	Neer	"	"	15	11	28	12
73	Neeritter.	"	"	2	2	"	"
74	Nieuwenhagen . . .	"	"	"	"	"	"
75	Nieuwstad	"	"	2	5	5	3
76	Noorbeek	"	"	"	"	"	"
77	Nunhem	"	"	1	3	"	"
78	Nuth	"	"	"	"	"	"
79	Obbicht c. a.	"	"	"	"	"	"
80	Odilienberg St. . . .	1	"	1	7	3	2
81	Ohé en Laak	"	"	"	"	"	"
82	Oirsbeek	"	"	"	"	"	"
83	Ottersum.	"	"	8	12	15	14
84	Oud-Valkenburg . . .	"	"	1	2	2	2
85	Oud-Vroenhoven . . .	6	1	9	40	38	32
86	Pieter St.	1	"	1	2	5	5
87	Posterholt	"	"	3	12	9	3
88	Rijckholt.	"	"	"	"	"	"
89	Roermond	2	"	169	205	307	171
90	Roggel.	2	"	1	1	1	1
91	Roosteren	"	"	"	"	"	"
92	Schaesberg	"	"	1	3	"	"
93	Schimmert	"	"	1	5	2	"
94	Schinnen.	"	"	6	13	2	2
95	Schin op Geulle . . .	"	"	"	"	"	"

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
16	3	„	*e*	*e*	„	„	„	„	„
„	1	2	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	*e*	*e*	„	„	„	„	„
2	„	„	*e*	„	„	„	„	„	„
„	„	„	*e*	„	„	„	„	„	„
„	„	6	*e*	*e*	„	„	„	„	„
„	„	„	*e*	*e*	„	„	„	„	„
„	„	„	*e*	*e*	„	„	„	„	„
1	„	*a*	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	*e*	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
1	„	*e*	*e*	*e*	„	„	„	„	„
„	„	3	„	„	„	„	„	„	„
6	„	„	*e*	„	„	„	„	„	„
„	1	4	*e*	*e*	„	„	„	„	„
6	„	„	*e*	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
136	52	5	*e*	*e*	„	2	10	„	„
„	„	*e*	*e*	„	„	„	„	„	„
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	*e*	*e*	*e*	„	„	„	„	„
2	1	1	*e*	„	„	„	„	„	„
„	2	5	*e*	*e*	„	„	1	„	„
„	„	„	*e*	*e*	„	„	„	„	„

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
						geldige arbeids	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
96	Schinveld	„	„	4	3	3	3
97	Sevenum.	„	„	11	17	14	5
98	Simpelveld	„	„	1	3	2	2
99	Sittard	„	„	38	45	43	19
100	Slenaken.	„	„	„	„	„	„
101	Spaubeek.	„	„	„	„	„	„
102	Stein	„	„	8	15	3	„
103	Stevensweert . . .	„	„	„	„	„	„
104	Stramproij	„	„	„	„	„	„
105	Susteren	„	„	2	5	6	6
106	Swalmen.	4	2	9	27	27	24
107	Tegelen	1	3	39	149	120	83
108	Thorn	1	2	7	23	13	1
109	Ubach over Worms. .	„	„	„	„	„	„
110	Ulestraten	„	„	2	6	1	„
111	Urmond	„	„	„	„	„	„
112	Vaals	„	„	21	61	38	16
113	Valkenberg	„	„	7	20	17	5
114	Venlo	„	5	131	322	433	203
115	Venraij	3	„	29	36	46	38
116	Vlodrop	„	„	„	„	„	„
117	Voerendaal	„	„	5	2	5	3
118	Wanssum	„	„	2	4	4	4
119	Weert	4	„	43	44	58	45

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	WERKPLAATSEN — vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Verrichte inspectiën — Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Verrichte inspectiën — Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	”	e	e	”	”	”	”	”
9	3	1	e	”	”	”	”	”	”
”	1	”	e	”	”	”	”	”	”
24	16	e	e	”	”	”	”	”	”
”	”	”	e	e	”	”	”	”	”
”	”	”	e	”	”	”	”	”	”
3	”	a	e	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	e	e	”	”	”	”	”
”	”	6	e	e	”	”	1	”	”
3	”	e	e	”	”	”	2	”	”
37	”	”	e	e	”	”	1	”	”
12	2	3	e	e	”	”	”	”	”
”	”	”	e	e	”	”	”	”	”
1	”	3	e	e	”	”	”	”	”
”	”	”	e	”	”	”	”	”	”
22	11	3	e	e	”	”	1	”	”
12	3	e	e	”	”	”	”	”	”
230	125	”	e	e	1	38	2	”	”
8	”	2	e	e	”	”	1	”	”
”	”	”	e	”	”	”	”	”	”
2	”	”	e	e	”	”	”	”	”
”	”	e	e	”	”	”	”	”	”
13	7	4	e	e	1	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
120	Wessem	„	„	1	6	4	3
121	Wijlre	„	„	7	7	2	2
122	Wijnandsrade	„	„	„	„	„	„
123	Wittem	„	„	5	9	1	„
	Totaal Limburg. . .	71	32	1211	3225	3522	2112
	Recapitulatie.						
	Noord-Brabant. . . .	161	106	3466	8270	11744	7757
	Limburg	71	32	1211	3225	3522	2112
	Totaal . . .	232	138	4677	11495	15266	9869

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12–16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	»	9	e	»	»	»	»	»	»
»	5	a	e	e	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
1	4	e	e	e	»	»	»	»	»
1410	2179				8	45	180	38	»
3987	3092	»	»	»	81	148	491	41	4
1410	2179	»	»	»	8	45	180	38	»
5397	5271				89	193	671	79	4

TWEEDE ARBEIDSINSPECTIE

(de provincie Zeeland en dat gedeelte der provincie Zuid-Holland, dat gelegen is bezuiden den rechteroever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, benevens de gemeente Rotterdam.)

I. ALGEMEEN OVERZICHT.

Op den 15en November 1899 vond het noodlottig spoorwegongeluk te Capelle aan de IJssel plaats, waarbij de toenmalige inspecteur van den arbeid J. Arendsen de Wolff, zoodanige ernstige inwendige verwondingen bekwam, dat hij op 16 November d. a. v. overleed.

Aanvankelijk werd de toen opengevallen functie door den inspecteur van den arbeid, den heer H. W. E Struve waargenomen, terwijl later, in December, de inspecteur van den arbeid de heer M Raven, als zoodanig in de 2de inspectie bevoegd werd verklaard.

Bij mijne benoeming in April 1900 zag ik mij dit ressort als toekomstig arbeidsveld aangewezen.

Ontegenzeggelijk viel de mij daarmede opgedragen taak eenerzijds als vergemakkelijkt te beschouwen, in zooverre ik slechts in de voetstappen van mijne ambtsvoorgangers had te treden, op hunnen arbeid als het ware voortbouwend, doch anderdeels mag niet uit het oog worden verloren, dat ook hierin eene eigenaardige moeilijkheid was gelegen, waar nu op mij de verplichting kwam te rusten, om de door hen en door den in deze inspectie werkzamen adjunct-inspecteur verzamelde gegevens in vereeniging met mijne alsnog te verkrijgen indrukken tot een geheel in den vorm van het volgend verslag te verwerken.

De omstandigheid, dat ik geroepen werd de plaats te vervullen, eertijds door den algemeen betreurden Arendsen de Wolff ingenomen, gaf aan deze mijne taak eene zekere wijding, daar ik in den te vroeg aan zijn werkkring ontrukten ambtsvoorganger een voormalig studiegenoot mocht zien, van wiens goede hoedanigheden ik mij reeds verzekerd achtte, alvorens mijne huidige ambtsplichten de ervaring bijbrachten, dat hij door allen die hem leerden kennen in gelijke mate werd gewaardeerd.

Al hoewel hier eene herhaling der vele hiervan getuigende woorden, aan zijne nagedachtenis reeds gewijd, niet op de plaats zou zijn, mag toch niet nagelaten worden bij den aanhef van het verslag, tot den opbouw waarvan indirect veel door hem werd bijgedragen, in den ontslapene den onverschrokken en rechtschapen strijder voor recht en plicht te huldigen.

Zij die na hem kwamen of met hem mochten arbeiden, zullen kunnen getuigen, mede uit de sporen door hem op het arbeidsveld achtergelaten, dat in Arendsen de Wolff is verloren een doortastend man, die zeer zeker aan-

spraak mocht maken op aller medewerking, daar hij ten allen tijde bereid was deze zoo noodig te verleenen.

Onafscheidelijk zal dan ook zijne nagedachtenis met de geschiedenis der arbeidsinspectie verbonden blijven.

Ten einde zooveel mogelijk tegemoet te komen aan de uit den aard der zaak voor mij bij het aanvaarden der nieuwe functie rijzende moeilijkheden, werd ik in de gelegenheid gesteld gedurende eenigen tijd de daaraan verbonden werkzaamheden te leeren kennen onder voorlichting van mijn onmiddellijken ambtsvoorganger, den heer Raven. Door diens welwillende medewerking kon door mij veel nut worden getrokken van dezen tijd van voorbereiding, en het is mij dan ook eene aangename taak mijnen ambtgenoot dank te zeggen voor de bereidwilligheid, waarmede hij zijne ervaring, dikwerf met opoffering van veel tijd, te mijner beschikking stelde.

Op den 1sten Juli 1900 werd mij de functie van inspecteur van den arbeid overgedragen; de sedert op mij rustende ambtsplichten schonken in ruime mate gelegenheid nader op de hoogte te komen van de toestanden dezer inspectie, waarbij mij de medewerking van den op dit arbeidsveld reeds geruimen tijd werkzamen adjunct-inspecteur ongetwijfeld van veel nut is geweest.

In den loop der beide verslagjaren onderging het personeel der 2e inspectie eenige uitbreiding; in de eerste plaats door het aanstellen van den heer C. J. B. Abraham als klerk ten bureele, welke uitbreiding van administratieve hulp door de vermeerderde werkzaamheden alleszins noodzakelijk werd. In hoofdzaak werd hierdoor de adjunct-inspecteur ontlast van de tot vóór dien op hem rustende verplichting om regelmatig deel te nemen aan de administratieve werkzaamheden, hetgeen hem feitelijk te zeer aan den eigenlijken werkkring onttrok.

Verder waren reeds door mijn overleden ambtsvoorganger stappen gedaan tot het verkrijgen van meerdere hulp ook in anderen zin, n.l. voor het doen van inspectiën, welke pogingen tot gevolg hadden, dat een opzichter van den arbeid zou worden benoemd, en later dan ook de heer B. Quispel, daartoe bij Koninklijk besluit van 7 Mei 1900 No. 57 werd aangewezen.

Op 1 September 1900 trad deze ambtenaar in functie; aanvankelijk onder leiding en later zelfstandig zich bewegend op het zoo uitgebreid veld der contrôle van kleinere werkplaatsen.

Het overgroot aantal dezer ondernemingen van minderen omvang deed de behoefte aan een ambtenaar als de nieuwbenoemde krachtig gevoelen, waar naast deze weinig stabiele bedrijven, een eveneens aanzienlijk en ook wisselend aantal werkplaatsen van meer omvang en van fabrieken in den waren zin des woords de aandacht van inspecteur en adjunct-inspecteur in ruime mate vorderen.

De ervaring tot nu toe in deze nieuwe richting verkregen schijnt er op te wijzen, dat het inspecteeren der bovenbedoelde klein-bedrijven door den opzichter van den arbeid met goed gevolg vermag plaats te hebben.

Dat door deze uitbreiding van het aan de inspectie verbonden personeel het aantal der verrichte inspectiën mocht toenemen, blijkt genoegzaam uit een vergelijking der kolommen 15 van bijgaande staten A. In het jaar 1899 toch werden totaal 693 werkplaatsen bezocht, waarvan 474 voor de 1e maal, terwijl dit getal in 1900 tot 1602 steeg, waarvan 1015 tot vóór dien nog niet waren bezocht geworden.

Het totaal aantal personen in de 2295 bezochte fabrieken en werkplaatsen bedroeg 29389, van welke:

12,12 %	mannelijke	beneden	16	jaar
72,72 %	»	boven	16	»
3,88 %	vrouwelijke	beneden	16	»
11,28 %	»	boven	16	»

Uit de verhouding tusschen het aantal fabrieken en werkplaatsen en dat der aldaar arbeidende personen, welke verhouding voor 1899 ongeveer 1 : 15 en voor 1900 circa 1 : 11 bedroeg, is ook op zich zelf te zien, dat in het laatste jaar vele kleine inrichtingen werden gecontroleerd.

Evenwel kan dit niet dan bijdragen tot het in ruimer mate verspreiden van inderdaad in die kringen nog veeltijds ontbrekende juiste inzichten aangaande de verplichtingen, welke de bestaande wetgeving den belanghebbenden oplegt, en tegelijkertijd wordt daardoor een meer volledig overzicht verkregen van het arbeidsveld.

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Zuid-Holland, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	15	17	14	22	317	5	6	3	9
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	18	46	39	40	513	„	2	„	3
3	Bouwbedrijven	2	9	12	7	82	„	„	„	„
4	Chemische nijverheid enz. .	„	„	„	2	49	„	„	„	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	30	46	36	41	768	„	„	„	„
6	Kleeding en reiniging . . .	2	7	11	8	191	17	33	72	60
7	Kunstnijverheid	1	„	1	1	27	„	„	„	„
8	Leder, wasdoek enz. . . .	„	1	2	1	35	„	„	„	„
9	Metalen (winnen van) enz. .	„	„	„	2	11	„	„	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van)	9	62	57	50	667	„	„	„	„
11	Papier enz.	3	„	3	4	19	„	6	4	5
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	11	13	38	25	879	„	„	„	„
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	4	11	15	24	702	„	„	„	„
14	Textiele nijverheid	1	5	10	11	285	3	3	2	3
15	Verlichting, olie, vernis enz.	2	1	3	4	49	1	1	2	2
16	Voedings- en genotmiddelen.	32	79	80	77	1 861	5	13	9	33
	Totaal . . .	130	297	321	319	6 455	31	64	92	115

[1]) In 2 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
28	37	473	17	8	"	"	"	2 [1])	7
2	"	663	40	2	1	"	15	"	24
"	"	112	23	"	"	"	"	"	23
"	"	51	4	4	"	"	1	"	"
"	"	921	58	13	"	"	6	"	40
612	30	1 043	91	10	"	"	4	"	78
"	"	30	3	"	"	"	"	"	3
"	"	39	1	"	"	"	1	"	"
"	"	13	1	1	"	"	"	"	"
"	"	845	77	10	"	"	2	"	66
32	1	77	2	1	"	"	"	"	1
1	"	967	18	5	"	"	1	"	12
1	"	757	11	7	1	"	1	"	2
45	3	371	26	7	"	"	"	"	19
5	"	70	9	2	"	"	"	2	5
33	91	2 313	174	30	1	"	7	16	127
759	162	8 745	555	100	3	"	38	20 [1])	407

Staat A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Zeeland, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	1	4	2	1	18	"	"	"	1
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	1	2	2	2	10	"	"	"	"
3	Bouwbedrijven	"	2	"	1	11	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz. .	"	"	"	"	"	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	"	1	4	"	29	"	"	"	"
6	Kleeding en reiniging . . .	"	1	3	2	11	"	"	3	3
7	Kunstnijverheid	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz. . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"
9	Metalen (winnen van) enz. .	"	"	"	"	"	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van)	"	"	2	2	6	"	"	"	"
11	Papier enz.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	9	21	31	15	1241	"	"	"	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	"	2	3	14	73	"	"	"	"
14	Textiele nijverheid	"	"	"	"	"	"	2	2	1
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
16	Voedings- en genotmiddelen.	1	7	10	10	393	"	"	"	"
	Totaal . . .	12	40	57	47	1792	"	2	5	5

[1]) In 2 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
"	"	27	2	"	"	"	"	"	2
"	"	17	4	"	"	"	"	"	4
"	"	14	4	"	"	"	"	"	4
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
6	"	40	5	"	"	"	"	"	5
26	3	52	6	2	"	"	"	"	4
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	10	4	"	"	"	"	"	4
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1 317	2	1	1	"	1	"	"
"	"	92	3	1	"	"	2	"	"
"	"	5	1	"	"	"	"	"	1
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	6	427	107	4	"	"	"	13 [1])	90
32	9	2 001	138	8	1	"	3	13 [1])	114

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Zuid-Holland, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz	12	47	69	43	836	3	7	11	10
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	24	84	88	77	602	„	1	9	6
3	Bouwbedrijven	14	40	73	64	831	1	„	„	„
4	Chemische nijverheid enz. .	1	„	4	6	191	1	1	2	„
5	Hout- en stroobewerking enz	24	66	92	69	995	„	3	9	5
6	Kleeding en reiniging . . .	8	26	22	14	261	35	95	176	175
7	Kunstnijverheid	„	2	4	1	17	„	„	„	„
8	Leder, wasdoek enz. . . .	2	2	2	4	19	1	1	1	„
9	Metalen (winnen van) enz. .	„	„	1	„	56	„	„	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van)	32	72	89	82	801	„	1	„	„
11	Papier enz.	„	5	6	6	43	„	5	7	7
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	7	36	53	40	1275	„	„	„	„
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	11	36	69	73	2185	„	„	„	1
14	Textiele nijverheid	14	37	59	64	1107	8	23	43	34
15	Verlichting, olie, vernis enz.	5	4	6	2	632	„	„	1	„
16	Voedings- en genotmiddelen.	36	107	107	100	1943	11	26	33	27
	Totaal . . .	190	564	714	645	11794	60	163	292	265

in de gedurende het jaar 1900 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
51	13	1 102	28	8	„	„	4	„	16
13	„	904	70	3	8	„	22	„	40
3	„	1 026	123	„	„	„	4	„	119
3	„	209	7	5	„	„	1	„	2
12	„	1 275	128	15	1	„	20	„	98
1 059	54	1 925	249	7	„	„	2	„	240
„	„	24	5	„	„	„	„	„	5
3	„	35	8	„	„	„	„	„	8
„	„	57	4	2	„	„	2	„	„
5	„	1 082	139	6	1	„	22	„	111
81	25	185	11	1	„	„	1	„	9
„	„	1 411	24	5	1	„	1	„	18
8	„	2 383	52	19	6	„	7	„	28
338	14	1 741	100	11	„	„	1	„	88
3	„	653	14	14	„	„	4	„	5
501	57	2 948	274	53	9	„	24	2	211
2 080	163	16 960	1 236	149	26	„	115	2	998

Staat A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*

Zeeland, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	3	9	4	11	72	1	"	4	1
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	"	6	3	6	85	"	"	"	"
3	Bouwbedrijven	"	"	3	2	20	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz. .	"	1	1	"	82	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	"	2	5	6	221	"	1	"	2
6	Kleeding en reiniging . . .	2	1	7	4	37	3	7	6	11
7	Kunstnijverheid	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz. . . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"
9	Metalen (winnen van) enz. .	"	"	"	"	5	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van)	1	5	16	14	95	"	"	"	"
11	Papier enz.	"	"	"	"	"	"	"	"	"
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	"	"	"	3	13	"	"	"	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	"	3	2	"	48	"	"	"	"
14	Textiele nijverheid	5	7	7	11	126	"	1	2	2
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	"	2	"	25	"	"	2	2
16	Voedings- en genotmiddelen.	2	12	14	16	501	"	"	"	1
	Totaal . . .	13	46	64	73	1330	4	9	14	19

[1]) In 6 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1900 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongebuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
12	2	119	8	”	”	”	”	5[1])	3
”	”	100	10	”	1	”	6	”	6
”	”	25	6	1	”	”	”	”	5
”	”	84	3	4	1	”	”	”	”
12	4	253	19	5	1	”	”	”	14
52	”	130	12	2	”	”	2	”	9
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	5	1	1	”	”	”	”	”
”	”	131	32	2	”	”	4	”	27
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	16	4	”	”	”	1	”	3
”	”	53	4	3	2	”	1	”	”
8	7	176	39	”	”	”	”	”	39
”	”	31	5	2	”	”	”	”	3
4	10	560	223	17	”	”	2	16 [1])	194
88	23	1683	366	37	5	”	16	21 [1])	303

Bij de beoordeeling der werkzaamheden aan de arbeidsinspectie verbonden mag geenszins uit het oog worden verloren, dat een groot aantal bezoeken dienen te worden afgelegd als gevolg van adviezen, welke in verschillende aangelegenheden langs ambtelijken weg moeten worden uitgebracht.

Zoo werd in den loop der verslagperiode een onderzoek ingesteld met het oog op enkele punten, welke het ontwerp-Ongevallenwet en dat der wet op de arbeids- en rusttijden betroffen, terwijl nog advies werd uitgebracht aangaande de oprichting van een zestal Kamers van arbeid.

Ook het ontvangen van bezoekers, die over ambtelijke aangelegenheden ten bureele kwamen spreken, nam tamelijk veel tijd in beslag; gerekend mag worden, dat gedurende het jaar 1900, ruim negentig personen zich daartoe aan het bureau vervoegden.

Als een onmiddellijk uitvloeisel van den werkkring valt zeker ook te beschouwen de mij verstrekte opdracht, om zitting te nemen in de Commissie, die een technisch onderzoek had in te stellen naar aanleiding van een bij Hare Majesteit de Koningin ingesteld beroep tegen voorwaarden, welke door het gemeentebestuur van Dordrecht aan een bedrijfshoofd aldaar waren opgelegd.

Onder de met de inspectie in eenig, alhoewel niet rechtstreeksch, verband staande werkzaamheden, zoude nog kunnen worden gereleveerd het bijwonen van vergaderingen, waarin belangrijke arbeidsaangelegenheden ter sprake werden gebracht.

Mijn overleden ambtsvoorganger heeft zich bijv. laten vinden om voor de leden van den Rotterdamschen Bouwkring eene voordracht te houden over de toepassin g der Veiligheidswet.

Met voldoening mag melding gemaakt worden van de geheel onverplichte welwillende medewerking door enkele personen en autoriteiten aan de arbeidsinspectie verleend.

Uit den aard der zaak werden de inspectiën zooveel doenlijk dáár ingesteld, waar ze het meest urgent moesten geacht worden, hetzij dan dat eene bepaalde aanleiding tot bezoek bestond, zooals bijv. bij aanvrage van vergunning tot uitbreiding eener bestaande inrichting of oprichting eener nieuwe werkplaats, dan wel dat het tijdstip van het vorig bezoek op de noodzakelijkheid eener herhaling wees.

In vele gevallen gaf eene inspectie aanleiding tot nader onderzoek in bepaalde richting, zooals in zake het garnalenpellen, waarvan te gelegener plaatse enkele nadere bijzonderheden mogen vermeld worden.

Teneinde van toestanden in mijne inspectie reeds vóór het opmaken van dit verslag zooveel doenlijk op de hoogte te komen, werden door mij zoowel te Rotterdam als in de overige hoofdplaatsen en in industriëele centra, o. a. Zeeuwsch Vlaanderen, inspectiën gehouden, voor zoover dit met den beschikbaren tijd en andere ambtsplichten in overeenstemming kon worden gebracht.

Over het algemeen werd ook door mij de ervaring opgedaan, dat de bij eenige nijverheid betrokken personen slechts bij uitzondering de op hun bedrijf toepasselijke wetsbepalingen voldoend nauwkeurig kennen. Waar nu

deze onkunde bij minder ontwikkelden geene bevreemding behoeft te wekken, zoo dient zulks in andere gevallen als een verzuim te worden aangemerkt, waarvoor men zich echter veeltijds niet verantwoordelijk schijnt te achten. Wellicht zou ten aanzien van enkele bepalingen der Arbeidswet eene uitzondering op het bovenstaande mogen gelden, en mag bijv. art. 3 der genoemde wet van algemeene bekendheid worden geacht. Evenwel valt daaruit geenszins af te leiden, dat overtredingen van dit wetsartikel niet zouden voorkomen, doch wel, dat deze slechts onder zeer bijzondere omstandigheden zullen optreden.

Art. 3. Zoo werd o. a. bij een tafelmaker een knaapje van nog geen 12 jaar werkend aangetroffen, welk kind door een der werklieden, buiten weten van den steeds voor de zaak reizenden patroon, mede naar het werk was genomen. Als gevolg van eene werkstaking ontbrak het den ouders van het jongentje aan benoodigd schoolgeld, en had dus gedwongen schoolverzuim plaats. Natuurlijk werd het hoofd der school, bij wien het knaapje als leerling te boek stond, bereid bevonden het afgedwaalde schaap weer onder zijne hoede te nemen, nadat hem de omstandigheden waren duidelijk geworden. **Arbeidswet.**

Ook werd nog een meisje elders werkende aangetroffen, dat door de moeder «op proef» was gegeven; alhoewel dit kind binnen enkele dagen den leeftijd van 12 jaar zou bereiken, stuurde de werkgever op dezerzijdschen wenk het kind naar huis.

Eene soortgelijke ervaring moest een koekbakker opdoen, ten aanzien van een jongentje beneden den vereischten leeftijd, dat hem had weten te bewegen, in afwachting van de bij art. 10 der Arbeidswet vereischte kaart, de dienstbetrekking te doen ingaan, terwijl achteraf bleek, dat de knaap wat betreft zijn ouderdom onwaarheid had gesproken.

Op steenbakkerijen en losplaatsen van schepen bij fabrieken kon nu en dan worden geconstateerd, dat kinderen van aldaar op het erf wonende arbeiders of ter losplaats liggende schippers, zich, kennelijk geheel uit eigen beweging, onledig hielden met werkzaamheden, welke bij nadere beschouwing met het ter plaatse uitgeoefend bedrijf eenigermate samenhingen. Evenwel werd dezerzijds immer ook daaraan aandacht geschonken en aangedrongen op het weren dezer kinderen van zoodanige plaatsen, waar zij niets te maken hadden.

Eenmaal moest een elfjarig knaapje van eene drukkerij verwijderd worden, en bestonden er termen, om aan het betrokken hoofd der gemeentelijke politie het verzoek te richten, hierop in den vervolge nauwlettend toe te zien.

In het volgend geval evenwel was van eene veelvuldiger voorkomende overtreding van art. 3 der Arbeidswet sprake, en is diensvolgens tot het uitlokken eener gerechtelijke beslissing overgegaan.

Aan boord van te Pernis tehuis behoorende visschersvaartuigen werden jongens beneden 12 jaar aangetroffen, die mede ter vischvangst uittrokken. Niet alleen werd zulks erkend, maar door ouderen ernstig bepleit, als zijnde in het belang van de jongens, die zoodoende vroegtijdig met het beroep konden kennis maken.

Op dezerzijds gedaan verzoek werd eene overtreding als boven bedoeld bij proces-verbaal door de Rijksveldwacht geconstateerd, waaromtrent bij de bespreking der staten F en G aan het eind van dit hoofdstuk nog een nadere toelichting zal volgen.

Had men in het bovenstaand geval te doen met eene feitelijke overtreding der Arbeidswet en was wellicht de mogelijkheid niet buitengesloten, dat de verrichte werkzaamheden inderdaad in den smaak vielen van de jongens, die deze verrichtten, geheel anders verhoudt zich een eigenaardige vorm van kinderarbeid, welke in het Zuidelijk deel mijner inspectie voorkomt, waarbij echter in hoofdzaak kinderen uit de naburige Belgische grensplaatsen zijn betrokken, zoodat ook de thans van kracht zijnde leerplicht vermoedelijk niet veel tot opheffing zal kunnen bijdragen.

In het voorjaar, als de landerijen aan de grenzen van onkruid gezuiverd moeten worden, stelt zich de landbouwer in contact met een z. g. «wiedbaas», die aan het hoofd van een troep kinderen van beiderlei kunne en verschillenden leeftijd optreedt en door deze het wieden laat verrichten, daarbij zelf toezicht houdende. Van bevoegde zijde werd verzekerd, dat in deze met recht van kinder-exploitatie mag gesproken worden, aangezien de ouders hun kroost aan den wiedbaas verhuren, en deze zich de weelde mag veroorloven om gedurende den winter te leven van hetgeen hij in het seizoen met een drietal «kooien» of kinderploegen weet te verdienen.

Dat evenwel zulke feiten, als liggende op zuiver landbouwgebied, geheel buiten bereik van de Arbeidswet vallen, behoeft geen nader betoog.

Art. 4. Reeds mijn overleden ambtsvoorganger hield de aandacht gevestigd op eene alhier ter stede met een vijftal meisjes werkende inrichting tot het afbranden en harden van gloeikousjes, en meende in de daarbij optredende dampen van nitreusen en aetherachtigen aard een gevaar voor de gezondheid van het personeel te zien.

De inspecteur van den arbeid trad naar aanleiding dezer zaak met den heer inspecteur van het geneeskundig Staatstoezicht in overleg, aan welk gemeenschappelijk optreden evenwel door den noodlottigen dood van eerstgenoemden ambtenaar een einde werd gemaakt.

Overeenkomstig art. 2 van het Koninklijk besluit van 21 Januari 1897 (*Staatsblad* n°. 46) zijn evenwel voor de bij dit bedrijf betrokken meisjes geneeskundige verklaringen gevorderd, waarbij echter de aard van het door hen verrichte werk als de gezondheid niet schadend werd aangeduid.

Het tegenovergestelde gevolg had het opvragen van eene soortgelijke verklaring voor een jongen, op eene sigarenfabriek werkzaam, zoodat deze knaap dan ook door den werkgever moest worden ontslagen.

Door welwillende bemiddeling van twee gemeentehoofden kwamen talrijke medische attesten ten bureele in voor jongelieden, die bij het vlaszwingelen werkzaam waren; doch in al deze gevallen achtte de geneesheer de gezondheid der jeugdige arbeiders door dezen arbeid niet bedreigd.

In verband met de noodzakelijkheid eener meer nauwgezette naleving van

art 7 van bovengenoemd Koninklijk besluit moest bij een tweetal sigarenfabrikanten gewezen worden op het verbod om jongens beneden den leeftijd van 16 jaar in de werkplaats te doen schaften.

Mede werd de betere afvoer van nadeelige dampen in verschillende werkplaatsen, waar beschermd personeel werkzaam was, bevorderd; zooals in de diepetserij eener lichtdrukinrichting en bij eenige cyaanverbindingen bevattende baden, welke bij de galvanische verzilvering, vergulding enz. gebruikt worden.

De reeds ter sprake gebrachte fabrikant van harde gloeikousjes, inmiddels naar aanleiding van een brand in zijne werkplaats genoodzaakt zijne inrichting naar elders en wel buiten de stad te verplaatsen, bracht eene verbetering in zijne ventilatiewijze aan, terwijl de hem door het gemeentebestuur opgelegde voorwaarden de kans op brandgevaar in aanzienlijke mate deden verminderen.

Wegens onvoldoend daglicht moest in enkele gevallen op verplaatsing van personeel worden aangedrongen, hetgeen bij een tabaksfabrikant o. a. gepaard diende te gaan met overbrenging van de pakjespers naar een lichter gedeelte van de werkplaats, waardoor nu ook het gebruik van kunstlicht overbodig werd.

In lompensorteerderijen, zelfs de wat betreft localiteit nog het best ingerichte, alsmede in vele kleine drukkerijen is het ontbreken van eene waschgelegenheid als regel te beschouwen, liever gezegd wordt de aanwezigheid van een emmer als zoodanig aangemerkt. Ofschoon nu het begrip «waschgelegenheid» tamelijk rekbaar mag geacht worden, werd toch dezerzijds niet verzuimd de onvoldoendheid in zulke gevallen te betoogen en zooveel mogelijk verbetering te doen aanbrengen.

Eenmaal bereikte mij een schrijven, waarin de bemiddeling van de plaatselijke gezondheidscommissie werd ingeroepen, ten einde verbetering aan te brengen in den onvoldoenden toestand van eene werkplaats, waarin zich vrouwelijk personeel ophield.

Het daarop ingesteld onderzoek bracht evenwel aan het licht, dat de gewraakte arbeid bestond in het beplakken van busjes met etiquetten en plaats had in eene kelderruimte, welke genoegzaam ruimte en licht aanbood; alzoo in de zomermaanden wellicht verkieselijker werkplaats mocht genoemd worden dan menig ander gelijkstraats gelegen vertrek. Van den werkgever werd vernomen, dat deze werkzaamheden juist in die koele ruimte plaats vonden met het oog op het aan bederf onderhevig product, en in elk geval slechts gedurende het warme jaargetijde aldaar zouden worden voortgezet; ten overvloede kreeg ik de verzekering, dat van eene herhaling dezer proefneming voor den vervolge geen sprake meer zou zijn.

Ernstiger liet zich, althans aanvankelijk, het navolgend geval aanzien.

Blijkens mededeeling van het hoofd der betrokken gemeente kwamen in een der garnalenpellerijen aldaar meer sterfgevallen onder het personeel voor dan in andere gelijksoortige bedrijven. Uit den aard der zaak is daarop dezerzijds onderzocht, in hoeverre wellicht van eenigen invloed, door het beroep in deze uitgeoefend, sprake zou kunnen zijn. Alhoewel de localiteit,

waarin het garnalenpellen plaats vond, niet aan strenge wetseischen voldeed, kon toch in het onderhavige geval moeilijk aan beroepsziekte gedacht worden. De geneesheer, die de beide respectievelijk in 1899 en 1900 overleden personen eertijds onder behandeling had, gaf toch als zijne meening te kennen, dat wellicht de ziekte der ademhalingswerktuigen, waaraan de patienten bezweken, ontstaan was uit de regelmatig wederkeerende groote temperatuurswisselingen, waaraan het personeel was blootgesteld telkenmale als bij het verlaten van de verwarmde werkplaats de dikwerf koude zeewind zijn invloed op de betrokken personen deed gelden. Daar op de bewuste pellerij ook niet al te nauwkeurig werd toegezien op de lichamelijke gesteldheid der in dienst komende personen, lag bovendien voor de hand, dat zekere voorbeschiktheid voor borstlijden het ontstaan der kwaal in de hand zou kunnen hebben gewerkt. In het algemeen gesproken toch mag het pellen van garnalen niet beschouwd worden als eene bezigheid, welke de gezondheid der zich daarmede onledig houdende personen meer bedreigt, dan elke andere, waarbij een groot gedeelte van den werktijd zittende moet worden doorgebracht.

Art. 5. De bij de Arbeidswet voorgeschreven regeling der werktijden voor beschermd personeel geeft in het voor- en najaar aanleiding tot bezwaren, welke op verschillende wijzen door de werkgevers worden ontgaan of overwonnen. Alhoewel in alle gevallen de weg tot het aanvragen van vergunning om overwerk te doen verrichten openstaat worden ook bedrijfshoofden gevonden, die de behoefte daaraan opheffen, door bijv. in den drukken tijd na 7 uur des namiddags het werk van het beschermd personeel tijdelijk door mannen te doen overnemen. Doeltreffender had een ander patroon eene zoodanige arbeidsverdeeling weten door te voeren, dat bij betaling volgens stukloon eene genoegzaam verhoogde productie kon worden bereikt om het werk ook in den drukken tijd ten 7 uur des namiddags te doen eindigen.

Onder de overtredingen, welke naar aanleiding van bovengenoemd artikel plaats vinden, zijn er immer aan te wijzen, welke niet onvoorwaardelijk aan opzet mogen worden toegeschreven. Bij voortduring wordt bijv. het feit geconstateerd, dat men in kleine waschinrichtingen, bij uitbreiding van het personeel, vast blijft houden aan de bij art. 1 XIa van het Koninklijk besluit van 9 December 1889 (*Staatsblad* n°. 176) geoorloofde voortzetting der werkzaamheden na des avonds 7 uur, terwijl men ook in drukkersbedrijven somwijlen eene feitelijk ongeoorloofde verlenging van den werkduur voor beschermd personeel meent te mogen afleiden uit de foutieve lezing van art. 1 sub II van genoemd Koninklijk besluit.

Behalve in deze gevallen moest nog gewaarschuwd worden tegen het te vroeg doen aanvangen van den arbeid op eene steenplaats door vrouwen, alsmede tegen het verrichten van nachtarbeid in eene bakkerij door vrouwelijke familieleden van het bedrijfshoofd

Van een gegrond vermoeden, dat bij een tweetal dorpsbakkers door jeugdig personeel werd gearbeid vóór 2 uur des voormiddags, werd onverwijld aan

den burgemeester der plaats en de Rijksveldwacht kennis gegeven; terwijl eveneens dezerzijds op nauwlettend politietoezicht werd aangedrongen in een geval, waarbij een fabrikant, die veel jongens beneden den leeftijd van 16 jaar in dienst had, blijkens onderzoek wel eens opgeschoten knapen in de nachtploeg liet medewerken.

Uit de bij bevoegde autoriteiten inkomende meestal anonieme klachten betreffende overtreding van art. 5 der Arbeidswet, moet wel worden afgeleid, dat de naleving van genoemd artikel nog op sommige tijden van het jaar, inzonderheid in de z. g. voorjaars- en najaars-seizoendrukte te wenschen overlaat. Voor zoover deze klachten ten bureele der inspectie werden ingebracht, mocht ik de plaatselijke autoriteiten bereid vinden een onderzoek in te stellen, en kon dit veeltijds leiden tot het constateeren eener overtreding, of in elk geval tot het doen ophouden daarvan.

Mag alzoo van medewerking van de zijde der Rijks- en gemeentepolitie gesproken worden, nog doeltreffender ware, naar mijne meening, het in de hoofdplaatsen belasten van enkele ambtenaren uit deze diensttakken met de uitsluitende contrôle op de naleving van de Arbeidswet, aangezien alsdan de tot nu toe der arbeidsinspectie verleende medewerking uit den aard der zaak tot een volkomen samenwerking in deze zou kunnen aanwassen.

Wegens de erkende moeilijkheden aan het constateeren der overtredingen van bedoeld artikel verbonden, waar toch in sommige gevallen werkgever en personeel één lijn trekken ten aanzien van het misleiden der contrôle uitoefenende beambten, zal intusschen de algeheele naleving ervan moeilijk zijn te bereiken. Inderdaad getuigt de verklaring van sommige werksters in confectie-ateliers, dat zij gaarne willen overwerken, daarbij de desbetreffende bepalingen der Arbeidswet overtredende, van een inzicht, dat niet veel dieper gaat, dan het onmiddellijk voor de hand liggend geldelijk eigenbelang. Mag men nu deze verklaring nog eenigermate begrijpelijk vinden, gelet op de maatschappelijke positie van hen die zoo spreken, niettemin blijft het onverklaarbaar hoe een werkgever van gevestigd aanzien zich wil blootgeven door de bewering, dat hij niet zou schromen dergelijke wetsovertredingen te plegen, als het belang zijner zaak daarbij gebaat mocht zijn.

Inderdaad stuit men hier en daar nog op inzichten, welke tamelijk wel met deze negatieve opvatting van burgerplicht overeenkomen.

Tot de moeilijkste aangelegenheden in zake contrôle van den wettelijken werkduur mag zeker wel het door werkgevers medegeven, beter gezegd facultatief verkrijgbaar stellen, van huiswerk gerekend worden. Het valt toch nu en dan waar te nemen, dat personen, die om 7 of 8 uur n.m. de werkplaats verlaten, hunne inkomsten trachten te vermeerderen door het tehuis voortzetten van dezelfde of het aanvangen van nieuwe werkzaamheden, daarbij geholpen door hunne huisgenooten. Daarmede heeft zich dan de arbeid geheel in het intiem huiselijk leven teruggetrokken, is van lastgeving tot eenig werk geen sprake en ontbreekt ten overvloede nog het bewijs, dat de arbeid van genoegzaam langen duur is, om de woonkamer tot werkplaats in den zin der wet te stempelen.

Gaf in het voorgaande de werkduur van beschermde personen aanleiding

tot eenige opmerkingen, zoo mogen nog ter toelichting van den hierbij ingevoegden staat B enkele bijzonderheden met betrekking tot den werkduur van onbeschermde personen worden aangehaald. In enkele bedrijven toch bepaalt zich ook voor deze personen de werkduur geenszins tot den tijd welke in de fabriek of werkplaats wordt doorgebracht.

Over het algemeen mag de arbeid van sigarenmakers in de werkplaatsen niet overmatig lang genoemd worden; doch daartegenover staat in vele gevallen de noodzakelijkheid om door huiswerk, veelal voor eigen rekening, de wekelijksche verdienste te vergrooten.

Weer in andere gevallen, zooals bij kachelsmeden, stoffeerders, kleermakers e. a., geeft de seizoendrukte aanleiding tot inderdaad overmatige werktijden. Het schijnt toch bijna onvermijdelijk, dat in de maanden October en November door de kachelsmeden in de stad, en in enkele lente- en herfstmaanden door de dorpssmeden gedurende 14 van de 24 uren wordt gearbeid.

Bij de laatstgenoemde bedrijven, stoffeerderij en kleermakerij, wordt de opeenhooping van werk veroorzaakt door den onredelijken eisch van het publiek om tusschen Paschen en Pinksteren in hoofdzaak de orders uitgevoerd te krijgen. Dit gaf dan ook bij een stoffeerder aanleiding, dat met inbegrip van nacht- en zondagsarbeid, er weken van 108 werkuren werden uitbetaald, terwijl het in de kleermakerij geen groote zeldzaamheid mag heeten als in deze drukke tijden ook des nachts wordt gewerkt.

Tegenover den nadeeligen invloed, welke zelfs dit periodiek overspannen op het physiek der betrokken personen moet uitoefenen, staat echter eenige meerdere verdienste, welke helaas niet immer tegen de opoffering, die zich het personeel moet getroosten, opweegt.

Alhoewel reeds meermalen de aandacht is gevestigd op het bakkersbedrijf in steden, mag eene gelegenheid als deze, waar over langdurigen arbeid gesproken wordt, niet verzuimd worden om nogmaals op te komen tegen het continueeren van toestanden, welke in dit bedrijf plegen voor te komen. Afgezien van de door velen en ook door mij gedeelde meening, dat nachtarbeid in bakkerijen slechts een gevolg is van het toegeven aan een gril van het publiek, zal toch elkeen den veeltijds in bakkerijen voorkomenden werkduur van meer dan 90 uur per week niet dan zeer overmatig kunnen noemen; vooral indien rekening wordt gehouden met het feit, dat de veelal hooge temperatuur in bakkerswerkplaatsen er toe bijdraagt, om het verblijf aldaar in meerdere mate afmattend te doen zijn. Zoo in eenig bedrijf mag in het bakkersvak, althans in mijne standplaats, sprake zijn van eene vergedreven concurrentie, welke den kleinen patroon noopt van zijne gezellen meer te vorderen, dan wellicht met zijne beginselen overeenstemt, terwijl de maatschappelijk sterker staande patroons er tot nu toe niet in mochten slagen door eendrachtiglijk ingrijpen perk te stellen aan toestanden, welke zij hoofd voor hoofd wellicht eveneens zouden moeten veroordeelen.

Staat B.

OVERZICHT

van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.*

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1899 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	„	1	3	2	8
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	4	11	10	8	5
3	Bouwbedrijven	„	3	2	9	6
4	Chemische nijverheid enz.	„	1	1	„	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	2	3	4	17	21
6	Kleeding en reiniging	26	7	22	17	14
7	Kunstnijverheid	„	„	„	2	„
8	Leder, wasdoek enz.	„	„	„	„	1
9	Metalen (winnen van) enz.	„	„	1	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	„	9	6	28	23
11	Papier enz.	„	„	„	1	1
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	1	1	2	3	8
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	1	3	2	1	4
14	Textiele nijverheid	1	3	„	2	2
15	Verlichting, olie, vernis enz.	2	1	1	„	2
16	Voedings- en genotmiddelen	11	7	24	12	15
	Totaal . . .	48	50	78	102	110
		388 bedrijven [1])				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
″	″	2	1	4	3	3	″	1	″	″
1	4	10	9	10	6	″	″	″	″	″
″	″	″	5	2	9	3	″	2	″	″
″	1	3	″	″	″	″	″	″	″	″
1	2	1	9	11	12	9	2	4	3	3
2	2	8	7	3	3	4	″	1	″	″
″	″	″	2	″	″	1	″	″	″	″
″	″	″	″	″	″	1	″	″	″	″
″	″	1	″	″	″	″	″	″	″	″
″	″	1	9	17	29	13	4	1	1	″
″	″	″	1	1	″	″	″	″	″	″
″	″	2	1	3	3	4	1	″	1	″
″	2	3	1	1	″	1	1	″	″	″
″	1	″	2	″	1	″	″	1	″	″
″	1	″	″	″	1	1	″	″	″	1
23	4	21	10	27	13	17	3	6	5	16
27	17	52	57	79	80	57	11	16	10	20

426 bedrijven. [1])

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1899 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	"	"	"	"	2
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	1	"	"	1	2
3	Bouwbedrijven	"	"	1	"	2
4	Chemische nijverheid enz.	"	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	3	"	"	1	"
6	Kleeding en reiniging	2	1	1	2	1
7	Kunstnijverheid	"	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz.	"	"	"	"	"
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	1	"	3	"	"
11	Papier enz.	"	"	"	"	"
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	"	"	"	"	1
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	"	"	1	"	"
14	Textiele nijverheid	1	"	"	"	"
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	"	"	1	"
16	Voedings- en genotmiddelen	14	4	2	3	3
	Totaal . . .	22	5	8	8	11
		54 bedrijven [1]).				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zeeland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"
1	"	"	1	"	1	1	"	"	"	"
"	"	"	"	2	"	1	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	2	2	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	"	1	"	1	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	"	"	1	"	"
"	1	1	"	1	1	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"
62	4	4	3	4	2	8	3	6	2	"
66	5	7	7	12	5	11	4	9	2	"

128 bedrijven [1]).

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1900 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven				
		beschermde personen gedurende:				
		9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	„	2	4	11	10
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	8	19	20	13	4
3	Bouwbedrijven	2	10	13	74	23
4	Chemische nijverheid enz.	„	„	„	2	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	4	10	18	60	22
6	Kleeding en reiniging	66	21	68	52	39
7	Kunstnijverheid	1	1	„	2	1
8	Leder, wasdoek enz.	„	„	1	3	2
9	Metalen (winnen van) enz.	„	„	„	1	„
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	1	15	23	49	41
11	Papier enz.	2	2	5	„	1
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	„	4	„	5	12
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	2	5	8	13	18
14	Textiele nijverheid	2	3	6	4	8
15	Verlichting, olie, vernis enz.	2	„	1	1	2
16	Voedings- en genotmiddelen.	17	11	28	32	31
	Totaal . . .	107	106	195	322	214
		944 bedrijven. [1]				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	1	3	4	2	7	9	1	"	"	"
3	12	24	17	11	2	"	1	"	"	"
1	2	3	26	12	46	22	8	1	1	1
"	1	"	2	1	3	"	"	"	"	"
1	4	9	29	19	35	22	4	"	1	"
3	5	12	14	13	6	10	8	"	1	"
"	1	"	2	1	1	"	"	"	"	"
"	"	1	2	1	"	1	2	"	"	"
"	"	"	"	2	"	2	"	"	"	"
"	5	11	25	26	39	26	6	1	"	"
"	"	"	2	3	3	1	2	"	"	"
"	2	"	2	7	5	5	2	1	"	"
1	3	9	7	12	12	7	"	"	"	"
3	"	3	2	5	"	1	2	"	"	"
1	"	3	2	1	1	3	"	1	"	"
39	7	25	30	44	26	36	6	19	6	31
52	43	103	166	160	186	145	42	23	9	32

961 bedrijven. [1]

STAAT B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1900 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende:				
		9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	2	„	2	1	3
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	„	3	2	1	1
3	Bouwbedrijven	„	„	1	1	4
4	Chemische nijverheid enz.	„	1	„	„	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	„	„	1	9	5
6	Kleeding en reiniging	3	„	3	„	3
7	Kunstnijverheid	„	„	„	„	„
8	Leder, wasdoek enz.	„	„	„	„	„
9	Metalen (winnen van) enz.	„	„	„	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	„	„	3	8	17
11	Papier enz.	„	„	„	„	„
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	„	„	„	„	2
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	1	„	„	1	„
14	Textiele nijverheid	„	„	2	„	2
15	Verlichting, olie, vernis enz.	„	„	1	1	„
16	Voedings- en genotmiddelen.	4	1	3	6	9
	Totaal . . .	10	5	18	28	46
		107 bedrijven. [1]				

[1] In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet worden vastgesteld.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zeeland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2	"	2	"	3	1	"	"	"	"	"
1	1	2	2	4	"	1	"	"	"	"
"	"	"	1	2	"	1	"	1	"	1
"	1	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	1	4	5	8	"	"	1	"	1
2	1	3	"	3	"	"	"	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"
"	"	2	3	9	6	8	4	1	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	2	"	"	"	"
1	"	"	1	1	1	"	"	"	"	"
"	"	"	"	4	"	"	"	"	"	"
"	"	2	1	"	"	1	1	"	"	"
115	3	18	12	25	4	17	2	9	"	2
121	6	30	26	57	20	31	7	13	"	4

315 bedrijven. [1])

Evenzeer blijft het te betreuren, dat het niet is mogen gelukken verbetering te brengen ten aanzien der z. g noodhulpen, thans nog als commensalen gehuisvest op plaatsen, waar men dit niet zou verwachten, en in elk geval zou moeten afkeuren, wanneer meer bijzonder gelet wordt op de hooge eischen, welke de hygiene in het belang der algemeene gezondheid aan het bakkersbedrijf zeker wel zal mogen stellen.

Pogingen om deze inderdaad in de bakkerswereld reden van bestaan hebbende losse werklieden in de meer bekende kosthuizen te doen huisvesten, hebben naar het schijnt, schipbreuk geleden op den onwil of de onmacht der bedoelde personen.

Van de gelegenheid om conform het 3e lid van art. 5 tot vergunning voor verlengden arbeidsduur van het beschermd personeel te geraken, werd over de beide verslagjaren in 383 gevallen met voor adressanten gunstig gevolg gebruik gemaakt, terwijl, voor zoover bekend, op een drietal aanvragen afwijzend werd beschikt.

Het totaal aantal dagen, waarvoor vergunning tot overwerk werd toegestaan, bedraagt 1980.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1899, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep, waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door:				Totaal der vergunningen in de 2e inspectie.
		den Commissaris der Koningin in de provincie:		burgemeesters in:		
No.	OMSCHRIJVING.	Zuid-Holland.	Zeeland.	Zuid-Holland.	Zeeland.	
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	1	"	2	"	3
3	Bouwbedrijven	2	"	"	"	2
5	Hout-, kurk- en stroobewerking	5	"	3	"	8
6	*a.* Dameskleermakerijen en werkplaatsen van wollennaaisters	32	"	25	"	57
	b. Dameshoedenmakerijen .	10	"	"	"	10
	c. Damesmantelmakerijen .	3	"	2	"	5
	d. Corsetfabrieken	"	"	2	"	2
	e. Wasch-, bleek- en strijkinrichtingen	39	"	8	3	50
	f. Schoenmakerijen. . . .	1	"	"	"	1
11	Papier, enz.	1	"	1	"	2
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	"	"	1	"	1
14	Textiele nijverheid.	3	"	1	"	4
15	Verlichting, olie, vernis enz. .	"	"	1	"	1
16	Voedings- en genotmiddelen .	8	"	12	"	20
	Totaal . . .	105	"	58	3	166

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt. Voor zoover bekend werd op 1 aanvrage afwijzend beschikt.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1900, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep, waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door:				Totaal der vergunningen in de 2e inspectie.
		den Commissaris der Koningin in de provincie:		burgemeesters in:		
N°.	OMSCHRIJVING.	Zuid-Holland.	Zeeland.	Zuid-Holland.	Zeeland.	
2	Boek- en steendrukkerijen . .	4	„	3	„	7
5	Hout-, kurk- en stroobewerking	9	„	4	„	13
6	Kleeding en reiniging:					
	a. Dameskleermakerijen en werkplaatsen van wollennaaisters	56	„	35	„	91
	b. Dameshoedenmakerijen .	14	„	„	„	14
	c. Damesmantelmakerijen .	6	„	„	„	6
	d. Corsetfabrieken	1	„	2	„	3
	e. Wasch-, bleek- en strijkinrichtingen.	45	„	1	2	48
	f. Schoenmakerijen. . . .	3	„	„	„	3
16	Voedings- en genotmiddelen .	10	„	27	„	37
	Totaal	148	„	72	2	222

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.

Voor zoover bekend werd op 2 aanvragen afwijzend beschikt.

Opvallend mag geacht worden, dat 84 % dezer vergunningen voor werkplaatsen in de gemeente Rotterdam en circa 8 % voor inrichtingen te Dordrecht gelegen, golden, terwijl in de provincie Zeeland slechts 5 soortgelijke vergunningen werden verleend.

Uit deze cijfers mag zeker wel worden afgeleid, dat juist in mijne standplaats de naleving van art. 5 het meest bezwaar zal opleveren, een feit, dat mij ook uit mondelinge en schriftelijke mededeelingen genoegzaam moest blijken. Tot de argumenten, welke ten bewijze daarvan plegen te worden bijgebracht, behoort de bewering, dat spoedeischende bestellingen soms zeer laat op den dag inkomen of wel, dat vertragingen in de werkzaamheden somwijlen onvoorzien kunnen optreden, zoodat zelfs de tijd ontbreekt om vergunning tot het door beschermd personeel doen verrichten van overwerk door bemiddeling van den burgemeester te verkrijgen.

In vele gevallen, ook waarin vergunning voor overwerk werd verleend, bleef de totale arbeidsduur beneden het bij de wet gestelde maximum van 13 uren, eene omstandigheid, welke hare verklaring vindt in de eigenaardige dagverdeeling, die in de groote plaatsen wordt gevolgd. Tamelijk wel als regel toch vangen alle werkzaamheden, die der fabrieken en werkplaatsen inbegrepen, te Rotterdam later aan dan daar buiten, en vindt het publiek leven in de stad tot zeer laat in den avond voortgang.

Van de in mijne standplaats bezochte drukkerijen vangen 11 % te 6 uur en 47 % te 7 uur aan; wel te verstaan des zomers. Voor het overige in de 2e inspectie gelegen deel van Zuid-Holland bedragen deze getallen resp. 47 % en 37 %.

Tot de werkplaatsen, waar de arbeid eerst om 8 uur begint, zou men mogen rekenen de ateliers van vrouwelijke handwerken, vele courantdrukkerijen en steendrukkerijen.

Tegenover het feit, dat voor den arbeid voor de machinefabrieken en scheepswerven te Rotterdam een aanvangstijd van 6 uur is gesteld, moet op een negental soortgelijke groote ondernemingen buiten Rotterdam worden gewezen, waar het personeel te 5 uur opkomt. Wordt hierbij in het oog gehouden, dat des winters bijna alle werkplaatsen later geopend worden dan in den zomer en het personeel tot vroeger komst veeltijds niet is te bewegen, dan moet men tot de erkenning geraken, dat slechts zeer weinig werkgevers in mijne standplaats van de bevoegdheid gebruik kunnen maken, om door het aanvangen der werkzaamheden te 5 uur des morgens, de behoefte aan later werken in den avond te ondervangen. Trouwens in bedrijven, waar de arbeid met gedruisch gepaard gaat, wordt door het gemeentebestuur te Rotterdam zoodanige arbeid vóór 6 uur v. m. eenvoudig verboden.

Tot de regelmatig in seizoentijden weerkeerende aanvragers om vergunning voor overwerk behooren almede de hoofden van confectie- en hoedenateliers. Het personeel, dat deze werkplaatsen vult, bestaat dan ook veeltijds uit meisjes, wier huiselijke omstandigheden zich geheel aansluiten aan het burgerlijk leven, die m. a. w. des zomers niet vroeger dan 8 uur en des winters eerst nog later op het atelier kunnen aanwezig zijn.

Bij het bepleiten dezerzijds van de normale grens voor de dagtaak. d. i. des avonds 8 uur, werd menigwerf door bestuurders dezer inrichtingen gewezen op den buitensporig langen werkduur van vrouwelijke winkelbedienden, en over het algemeen wordt de wettelijke onderscheiding tusschen den arbeid in winkels en dien op ateliers door betrokken personen niet opgemerkt.

Inderdaad mag zonder overdrijving de arbeid in vele winkels door het personeel gepresteerd, afmattend lang genoemd worden. Zoo bereikte mij o. a. eene schriftelijke, wederom anonieme, klacht, waarin werd gewezen op het feit dat des Zaterdags in de filialen van een groothandelaar-industrieel het vrouwelijk personeel zonder geregelden rusttijd 17 uren dienst verrichtte. Ofschoon niet rechtstreeks op het gebied van de arbeidsinspectie gelegen, gaf dit feit mij aanleiding den lastgever daarover te onderhouden, waarbij de erkenning van diens zijde dan ook niet uit kon blijven, dat deze werktijd alle perken te buiten ging.

In de gevallen, waarin de uit bepaalde seizoendrukte voortspruitende behoefte aan vergunning tot overwerk de hygienische belangen van het betrokken personeel niet te zeer bedreigde, werd immer de verkrijging der vergunning uit principe bevorderd, vooral daar waar het aantal werkuren per etmaal het normaal getal 11 niet kwam te overschrijden of zelfs wel daar beneden bleef.

Met het oog nu op de groote belangen, welke ten aanzien van den wettelijken maximalen werkduur voor beschermd personeel, zoowel voor werkgever als voor werknemer gemoeid zijn, kwam het mij niet ondienstig voor in het kort voor enkele bedrijven na te gaan, welke afmetingen de arbeid van jeugdige werklieden in mijne standplaats en daarbuiten heeft aangenomen. Daartoe werden van enkele der bezochte werkplaatsen het aantal zoowel der beschermde als der onbeschermde aldaar werkzame personen opgeteld, waardoor de navolgende resultaten werden verkregen.

BEDRIJF.	Onderdeel der inspectie.	Aantal.			Van het gezamenlijk personeel werkten er jongens.
		werk-plaatsen.	jongens.	onbeschermde personen.	
Timmerwinkels . . .	Rotterdam	90	131	576	18,6 pCt.
Huis-, rijtuig- en scheepssmederijen	Rotterdam.	159	269	743	26,5 „
Fabrieken en herstelplaatsen van rijwielen	Rotterdam.	15	27	69	28,1 „
Steenhouwerijen . . .	Rotterdam.	21	45	185	19,5 „
	Dordrecht.	3	19	90	17,4 „
Loodgieterswerkplaatsen	Rotterdam.	40	77	137	36,— „
Schilderswerkplaatsen .	Rotterdam.	21	27	173	13,5 „

BEDRIJF.	Onderdeel der inspectie.	Aantal.			Van het gezamenlijk personeel werkten er jongens.
		werk-plaatsen.	jongens.	onbe-schermde personen.	
Stukadoorswerkplaatsen	Rotterdam.	9	17	158	9,7 pCt.
Meubelmakerijen . . .	Rotterdam.	93	169	728	18,8 „
Blikwerkerijen [1] . . .	Dordrecht.	10	113	547	17,1 „
Chocolade en suikerwerkerijen	Rotterdam.	34	102	336	23,2 „
Sigarenfabricage . . .	Rotterdam.	45	120	698	14,6 „
	Overig Zuid-Holland.	59	165	415	28,4 „
	Zeeland.	8	30	77	28,— „
Kistenmakerijen en kuiperijen	Rotterdam.	12	160	617	20,6 „
Drukkerijen (typo) . .	Rotterdam.	74	311	882	26,— „
	Overig Zuid-Holland.	31	81	232	26,— „
	Zeeland.	32	52	180	22,4 „
Steendrukkerijen . . .	Rotterdam.	5	65	77	45,8 „
Machine- en scheepsbouw	Rotterdam.	18	283	3402	7,7 „
	Langs de Noord [2]	24	328	2670	10,9 „
	Overig Zuid-Holland.	17	91	1104	7,6 „
	Zeeland.	9	88	1376	6,— „

Door het gewone spraakgebruik worden deze jongens veeltijds met den naam van «leerling» aangeduid, ofschoon er gewoonlijk slechts sprake is van het aanleeren eener zeer begrensde kundigheid en hunne aanwezigheid ter werkplaatse zich veeleer laat verklaren doordien er tal van hulpbezigheden te verrichten vallen, of wel de exploitatiekosten bij het gebruiken dezer goedkoopere werkkrachten in het voordeel van den werkgever uitvallen. Dat de concurrentie in deze niet nalaat eene rol te spelen, behoeft geen betoog, ofschoon ook op werkgevers gewezen kan worden, die om verschillende redenen jongens uit hunne werkplaatsen weren.

Met het oog op vermeerdering van het gevaar, uit de aanwezigheid van jongens in werkplaatsen met snelloopende machines voortvloeiende, mag de inkrimping van het jeugdig personeel voor zulke inrichtingen zeker wenschelijk worden geacht. Inderdaad was dit dan ook, blijkens verklaring van het

[1]) Waarvan één werkplaats met 45 pCt. jongens.

[2]) De 12 werven langs de Noord, waar nagenoeg uitsluitend Rijnschepen gebouwd worden, bezigen 13, 5 pCt. jongens, in hoofdzaak voor het z.g. nagelheeten.

bedrijfshoofd eener inrichting voor machinale houtbewerking, de reden waarom in zijne werkplaats geen knapen werden aangetroffen.

Ofschoon dikwerf voetstoots wordt aangenomen, dat jongenshulp in bepaalde bedrijven noodzakelijk is, wijzen sommige feiten er op, dat deze regel sterk-sprekende uitzonderingen toelaat, getuige eene fabriek van blikwaren zonder jeugdig personeel.

In de sigarenmakerijen mijner inspectie, buiten Rotterdam gelegen, doen nog veel knapen dienst als z.g. bosjesmaker of wikkeljongen. Daarentegen is de jongensarbeid voor dezen nijverheidstak op mijne standplaats aanzienlijk verminderd, en bepaalt zich de jongensarbeid nagenoeg tot strippen, hulp bij sorteeren, kistjes plakken, expeditie- en loopwerk. Op betrekkelijk weinig sigarenfabrieken te Rotterdam worden dan ook de jongens, zooals vaak elders geschiedt, door den werkman aangenomen en betaald.

De nevengaande recapitulatiestaat D doet zien, dat het aantal inrichtingen, waarop de bepalingen der Arbeidswet van toepassing zijn, gestadig toeneemt. Eensdeels is dit ongetwijfeld het gevolg van het oprichten van nieuwe ondernemingen, anderdeels draagt ook verscherpt toezicht er toe bij om reeds lang bestaande werkplaatsen onder de bij de arbeidsinspectie bekend staande inrichtingen te doen inlijven.

Voor de juiste appreciatie der geboden getallen mag evenwel niet uit het oog worden verloren, dat de mutatie onder deze kleine ondernemingen nog aanmerkelijk grooter is, dan de wisseling, welke ten aanzien der onder de Veiligheidswet vallende bedrijven valt waar te nemen.

Staat D.

RECAPITULATIESTAAT *der bedrijven in den zin der Arbeidswet in de 2e Arbeidsinspectie over* 1899, *gerangschikt naar bedrijfsgroepen en provinciën.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven in		
		Zuid-Holland.	Zeeland.	Totaal.
1	Aardewerk, diamant, glas, enz.	62	18	80
2	Boek- en steendrukkerijen, enz..	118	40	158
3	Bouwbedrijven	765	309	1074
4	Chemische nijverheid, enz..	7	5	12
5	Hout- en stroobewerking, enz.	407	73	480
6	Kleeding en reiniging.	755	295	1050
7	Kunstnijverheid	10	1	11
8	Leder, wasdoek, enz.	21	7	28
9	Metalen (winnen van) enz.	2	1	3
10	Metalen (eerste bewerking van).	393	126	519
11	Papier enz.	22	3	25
12	Scheepsbouw, rijtuigen, enz.	119	41	160
13	Stoom- en andere werktuigen, enz.	62	8	70
14	Textiele nijverheid	109	60	169
15	Verlichting, olie, vernis, enz..	17	1	18
16	Voedings- en genotmiddelen	481	295	776
	Totaal . . .	3350	1283	4633
	Totalen over 1900 . . .	3556	1369	4925

Art. 6. De bepaling omtrent het verplichte rustuur tusschen 11 uur voormiddags en 3 uur namiddags ontmoet in enkele bedrijven eenige tegenkanting. In vele ateliers van vrouwelijke handwerken brengen de huiselijke omstandigheden der aldaar werkzame personen mede, dat het middagmaal eerst na 4 uur wordt gebruikt, zoodat voor deze personen een rusttijd van 4 tot 6 uur des namiddags als de normale is op te vatten. De afstanden van werkplaats tot woning zijn meestal te groot om aan het te huis gebruiken van den z.g. koffiemaaltijd te kunnen denken, zoodat ook in deze gevallen brood wordt medegebracht en op de werkplaats genuttigd. Dat onder deze omstandigheden de naleving van bovengenoemd artikel schade lijdt, ligt eenigermate voor de hand.

Met het oog op de minder hygienische toestanden, welke veeltijds het gevolg zijn van het werken bij kunstlicht op deze ateliers, is er wat te zeggen voor maatregelen, welke bevorderen kunnen, dat de werktijd zooveel mogelijk op het midden van den dag valt Vele bedrijfshoofden zijn met den weg bekend om zoo mogelijk verlof tot wijziging der rusttijden te erlangen, en waar deze verschuiving of inkrimping van rusttijd gepaard gaat met eene verkorting van den werkduur, heb ik desgevraagd, steeds in gunstigen zin adviezen meenen te moeten uitbrengen.

Overeenkomstig art. 6 der Arbeidswet werd in den loop der beide verslagjaren aan een viertal bedrijfshoofden vergunning verleend, om tot bepaalden datum een wijziging in den wettelijk geeischten rusttijd te brengen, hetzij dat deze dan bestond in het verleenen van twee halve uren rust, dan wel het doen inkrimpen van den rusttijd tot slechts een half uur tusschen 11 uur voormiddags en 3 uur namiddags.

Art. 7. Ten aanzien van den vastgestelden rustdag deden zich slechts enkele bevindingen voor, waaruit eene minder getrouwe naleving dezer bepaling moest blijken. Een dezer gevallen betrof o.a. een Israelitisch werkgever, die door niet-Israelitische jongens op Zondag arbeid deed verrichten, hen evenwel des Zaterdags vrijgevende; niettemin werd na eene vingerwijzing aan dezen gang van zaken een einde gemaakt. Dezen werkgever en zijnen geloofsgenooten staat ten opzichte van personeel eener niet-Israelitische belijdenis dan ook geen andere weg open, dan het verleenen van twee vrije dagen per week, gelijk inderdaad nog op eene andere werkplaats de gewoonte bleek te zijn.

In enkele andere omstandigheden bestond eenige grond om aan de stipte naleving van art. 7 te twijfelen. De bestuurder van eene steenplaats toch verklaarde, dat bij opkomend onweer de te drogen liggende steenen niet werden gered ten koste van Zondagsarbeid der aldaar wonende werksters en kinderen, welke verklaring wel eenigszins eene aanduiding in zich sloot, dat zulks elders wel zou plegen te geschieden.

Art. 8. Uit den desbetreffenden staat A blijkt, dat onder het totaal der in de beide verslagjaren in de bezochte fabrieken en werkplaatsen werkzame

personen slechts een gering aantal (ruim 1 %) gehuwde vrouwen begrepen zijn.

Hoezeer in sommige gevallen voor het individu eene geldelijke uitkomst, kan toch wel in beginsel het werken van gehuwde vrouwen buiten de woning een abnormale toestand genoemd worden. Eensdeels op grond van deze beginselkwestie, anderdeels met het oog op bezwaren bij het naleven van het aangehaald artikel, treft men somwijlen de bepaling aan, dat gehuwde vrouwen niet in het werk worden genomen; evenwel zou daaruit geenszins mogen afgeleid worden, dat door dezen maatregel het beoogde doel in allen deele wordt bereikt.

Hoe er zelfs werkgevers gevonden worden, die met het bestaan van bedoeld artikel ten eenenmale onbekend zijn, moest mij blijken uit het feit, dat een bestuurshoofd mij kennelijk geheel onwetend op dit punt eene mededeeling toevertrouwde, waaruit bleek dat voor eenigen tijd in zijne werkplaats eene overtreding ten deze had plaats gegrepen.

Artt. 10 en 11. Bij de verrichte inspectiën moest blijken, dat in werkplaatsen, waar beschermd personeel arbeidt, over het algemeen nog aan de bij genoemde artikelen geregelde administratieve bepalingen te weinig aandacht wordt geschonken.

Niet aan de gestelde eischen voldeden te Rotterdam over 1899, 41 %, en in 1900, 44 % der bezochte werkplaatsen. Voor het overige gedeelte van Zuid-Holland bedroegen deze cijfers respectievelijk 20 % et 31 %, terwijl voor de provincie Zeeland deze getallen 15 % en 14 % werden bevonden.

Uit den aard der zaak hebben bepaalde bedrijven op deze cijfers een overheerschenden invloed, zoo werd bijv. te Rotterdam voor ateliers van vrouwelijke handwerken gevonden in beide verslagjaren respectievelijk 58 % en 54 %; voor wasch- en strijkinrichtingen 62,5 % in beide jaren; voor smederijen, respectievelijk 48 % en 36 % en voor de drukkersbedrijven 58 % en 43,5 %.

Bij de beoordeeling dezer cijfers mag niet uit het oog worden verloren, dat de mutatie onder het beschermd personeel, in het bijzonder onder de jongeren in steden, groot pleegt te zijn, terwijl ook het aantal der jaarlijks nieuw opgerichte werkplaatsen, voor welke de bepalingen der Arbeidswet geldende zijn, niet gering is. Door het bureau van het Bevolkingsregister mijner standplaats werden in het jaar 1899, 337, en in het jaar 1900, 377 arbeidslijsten uitgereikt, waarvan slechts een zeer gering gedeelte ten behoeve van reeds bestaande werkplaatsen.

Het opgeborgen zijn van kaarten door toevallig afwezigen behoort niet tot de zeldzaamheden, terwijl ook dikwerf verontschuldiging gezocht wordt voor het ontbreken van kaarten in de omstandigheid, dat deze nog niet konden verkregen worden, wegens ontbreken der daartoe noodige bescheiden.

Ook ongewaarmerkte lijsten kan men nu en dan ontmoeten en zulks te meer in die plaatsen, waar gedrukte formulieren der arbeidslijst tegen betaling verkrijgbaar zijn bij den drukker; in Rotterdam, waar zulks het geval is, kwam eene ongewaarmerkte lijst 64 maal voor.

Ofschoon nu de bovenstaande cijfers niet gunstig zijn te noemen, mag ik niet nalaten hier de verwachting uit te spreken, dat zoowel de meer uitgebreide contrôle van het personeel der arbeidsinspectie, als het sinds eenigen tijd krachtdadiger optreden der gemeentepolitie in mijne standplaats tot eene verbetering van den toestand te dezen opzichte zullen voeren.

Met waardeering overigens van wat reeds in deze richting was gedaan, moest ook hier en daar buiten Rotterdam de contrôle op de naleving der Arbeidswet nogmaals onder de aandacht der betrokken autoriteiten worden gebracht.

Het gering effect, wat het herhaald wijzen op tekortkomingen in deze bij bedrijfshoofden heeft uitgewerkt, schijnt er op te duiden, dat langs dezen weg niet veel verbetering staat te wachten, en dat onwilligen en onachtzamen wellicht op eene wijze zullen moeten worden aangesproken, welke vermoedelijk een weinig meer indruk zal achterlaten, dan administratief vermaan.

Veiligheidswet.

Art 1. Bij het overwegen der vraag of sommige inrichtingen aan de eischen, bij genoemde wet gesteld, voldoen, stuit men nu en dan op de onzekerheid of bedoelde inrichtingen al dan niet tot die werkplaatsen behooren, waarop de Veiligheidswet van toepassing is. Meer in het bijzonder heb ik hierbij het oog op industrieën als hoepelmakerij en vlasserij. Ontegenzeggelijk wordt in het eerste geval een criterium opgeleverd door het aantal personen, en is elke vlasserij, welke niet tot het eigenlijke landbouwbedrijf behoort, krachtens art. 1 sub 2 aan de eischen der Veiligheidswet onderworpen. Evenwel doet zich in beide nijverheidstakken het opmerkelijke verschijnsel voor, dat meer en meer de ondernemer-werkgever schuil gaat in den bezitter van grondstoffen, welke facultatief ter bewerking beschikbaar gesteld worden, zonder verdere bemoeiing van de zijde des eigenaars in zake de plaats waar en hoe of wanneer de bewerking zal plaats grijpen. Elk der gegadigden treedt dan gelijktijdig als aannemer van werk en arbeider, dus in dubbele functie, op; en waar nu een aantal dezer arbeiders voor gezamenlijke rekening zich door het huren van eene werkplaats een onderkomen verschaffen, is van eigenlijke lastgeving tot arbeid geen sprake en valt het aanwijzen van een aansprakelijk bestuurshoofd diensvolgens ook uiterst moeilijk, of wel is onmogelijk.

Het wederom opleven der vlasserij in mijne inspectie was aanleiding, dat een eenigermate uitvoerig onderzoek naar den omvang van en de toestanden in dit bedrijf werd ingesteld, waarvan de resultaten in onderstaand overzicht zijn vereenigd.

Deel der inspectie.	Aantal.					
	Werk-gevers.	Werk-plaatsen.	Vrouwen.		Mannen.	
			beneden 16 jaar	boven 16 jaar.	beneden 16 jaar.	boven 16 jaar.
Zeeland	92	92	6	23	39	264
IJselmonde	70	89	54	140	74	652
Dubbeldam	3	5	„	„	5	38
Hoekschewaard	118	249	3	7	92	1294
Voorne en Putten	30	32	„	„	31	420
Goeree	4	4	„	„	„	18
Totaal . .	317	471	63	170	241	2686

Totaal 3160 personen.

De enorme verspreiding dezer industrie maakte het noodzakelijk, om bij dit onderzoek de bijzondere hulp der Rijksveldwacht in te roepen, welke hulp mij welwillend verstrekt werd. Zooveel doenlijk werden belangrijke centra van vlasbewerking dezerzijds bezocht, en viel hierbij op de medewerking van gemeentehoofden te rekenen.

Ofschoon onmiskenbaar het geheele bedrijf der vlasserij tot den landbouw overhelt, werd toch in strikten zin der wet de uitzonderingsbepaling van art 29 der Veiligheidswet slechts zelden van toepassing bevonden. In tijden van eenigen bloei dezer industrie toch zullen vele landbouwers, behalve het door hen verbouwde product, ook nog vlas doen verwerken, hetwelk door aankoop is verkregen, zoodat zij derhalve in dat geval het standpunt van den landbouwer verlaten, om in de rij der vlas-industrieelen plaats te nemen.

De vlasindustrie moet echter beschouwd worden als een zeer instabiel bedrijf, waarin tijdperken van voorspoed afwisselen met tijden van achteruitgang. In laatstgenoemde perioden wordt het braken en zwingelen van vlas in de wintermaanden als een vorm van werkverschaffing hetzij door gemeentebesturen, dan wel door particulieren of vereenigingen ter hand genomen, terwijl in gunstiger tijden de eigenlijke vaklieden meer als werkverschaffers en soms als industriëel op dit gebied optreden.

Het wil mij toeschijnen, dat na eene langjarig kwijnende vlasindustrie, thans weer eene herleving op dit punt valt op te merken, waarmede de

mogelijkheid wordt geopend, om ook bij deze nijverheid gewenschte hervormingen en verbeteringen te zien tot stand komen.

Artt. 2, 3, 4 en 5. In 11 gevallen werd overeenkomstig de aangehaalde artikelen mijn oordeel gevraagd en verkregen in zake eene nieuw op te richten fabriek of werkplaats. Veelvuldiger echter komt het voor, dat mondelinge inlichtingen aangaande een bouwplan worden ingewonnen, en ook deze vorm van prae-advies leidt in de meeste gevallen tot bespoediging bij de behandeling der betreffende zaken overeenkomstig de gewijzigde Hinderwet. Een enkele maal ontmoet men daarbij de meening, als zoude het inwinnen van zoodanig advies de aanvrage tot vergunning bij het gemeentebestuur overbodig maken.

Artt. 6 en 7. Met betrekking tot de inrichting van fabrieken en werkplaatsen kan slechts deze algemeene opmerking worden gemaakt, dat het meerendeel der van vóór 1 Januari 1897 dateerende inrichtingen op verschillende voornamelijk in art. 7 genoemde punten niet aan de eischen der Veiligheidswet voldeden; in enkele gevallen zelfs in die mate, dat het de draagkracht der zaak zou te boven gaan, om op eenmaal aan de wettelijk gestelde eischen tegemoet te komen. Gelet op de wenschelijkheid eener geleidelijke invoering van de bepalingen der Veiligheidswet, zal er dus voor vele inrichtingen eenige tijd moeten verloopen, alvorens zij zich aan de bestaande wetseischen hebben kunnen aanpassen.

De na 1 Januari 1897 opgerichte fabrieken en werkplaatsen vertoonen uit den aard der zaak een meer bemoedigend beeld, ofschoon ook tal van deze inrichtingen kennelijk op onvoldoend financieele grondslagen rusten, zoodat hunne stoffelijke hulpmiddelen dikwerf de grenzen der wettelijk gestelde eischen zeer dicht naderen.

Eenige tegenkanting wordt in den regel ondervonden bij het handhaven der wetseischen in die inrichtingen, welke van het klein-bedrijf zijn opgegroeid tot eene zoodanige grootte, dat, op grond van het aantal aldaar werkzame personen, de Veiligheidswet op de werkplaats van toepassing wordt.

Met het oog op het gevaar voor de gezondheid der betrokken werklieden, werd reeds in het eerste jaar dezer verslagperiode een scheikundig onderzoek ingesteld van het glazuur, hetwelk in eene binnen deze inspectie gelegen tegelfabriek gebruikt werd. De analyse leerde evenwel, dat bedoeld materiaal slechts voor enkele gewichtspercenten bij koken met 4 percentig azijnzuur in oplossing trad en alzoo tot de minder gevaar opleverende loodglazuren moest gerekend worden. Daar bovendien het bedrijf zelf slechts op beperkten schaal in enkele wintermaanden plaats vindt, mag van het terugbrengen van eventueel gevaar tot den kleinst mogelijken vorm sprake zijn.

Art. 8. Alhoewel krachtens het aangehaald artikel de weg openstaat, om door het uitreiken of ter lezing hangen van reglementen de veiligheid of gezondheid der arbeidende personen te bevorderen, mag in deze richting nog

slechts op eene beperkte werkzaamheid gewezen worden. De aanwezige reglementen toch betreffen dooreen genomen meer het wederzijdsch contract tusschen werkgever en werknemer, regeling van ziekenfondsen, enz. Het wil mij intusschen voorkomen, dat korte en zeer duidelijk zichtbaar aangebrachte waarschuwingen tegen algemeen voorkomende onachtzaamheden, waaraan gevaar is verbonden, als het smeren van in gang zijnde machines en drijfwerk, wellicht nut zouden kunnen stichten.

Art. 11. Slechts in één geval deed zich eene rechtstreeksche weigering voor om gevraagde inlichting te verstrekken. In eene fabriek van ijzerconstructies werd aan een inspecteerend Rijksveldwachter de opgave van het aantal werkzame personen onthouden. Door den kantonrechter werd deze zaak beschouwd als minder voor vervolging in aanmerking komend, in welk oordeel, met het oog op de omstandigheden, is berust.

Art. 12. Over het verslagjaar 1899 kwamen 925 kennisgevingen van een plaats gehad hebbend ongeval ten bureele in, waarvan 27 hetzij wegens den aard van het bedrijf, alsook wegens het gering letsel en kort tijdsverzuim feitelijk ten onrechte waren ingezonden. In het jaar 1900 beliepen deze getallen respectievelijk 834 en 23.

Het regelmatig inkomen dezer kennisgevingen laat nog te wenschen over, eensdeels toe te schrijven aan onbekendheid met de verplichting door de wet opgelegd, anderdeels aan gemakzucht of vrees daardoor in moeielijkheden te geraken. Zooveel mogelijk echter werden de nalatigen aan hunne verplichting herinnerd, hetgeen niet wegneemt, dat vermoedelijk nog tal van ongevallen, hoofdzakelijk van minder beteekenis, worden verzwegen.

Een tweetal malen deed het geval zich voor, dat de door het ongeval getroffene zelf patroon was; in het eerste geval rekende deze zich van het inzenden der betreffende kennisgeving ontslagen, terwijl bij het laatste ongeval de bestuurder het leven liet en alzoo de verplichting tot kennisgeving rechtens kwam te vervallen. Dit toch betrof den directeur eener zuivelfabriek, die volgens gerucht in de machinekamer den dood zou gevonden hebben, terwijl onderzoek in loco aan het licht bracht, dat de overledene, die aan toevallen leed, dood werd gevonden op een uur, dat het vuur onder den stoomketel nog niet was aangelegd, terwijl ook geenerlei sporen van geweld aan het lijk waren te bespeuren.

Art. 13. Over het algemeen mag ook niet van het op tijd en naar behooren indienen der opgaven overeenkomstig het aangehaald artikel gesproken worden, en is herhaalde herinnering aan deze hunne verplichting voor vele bedrijfshoofden noodig. Men is nog maar al te zeer geneigd deze en dergelijke administratieve aangelegenheden als eene bijkomende omstandigheid van luttel aanbelang te beschouwen. In de conform de Hinderwet uitgereikte stukken wordt, althans door het gemeentebestuur van Rotterdam, immer aan belanghebbende het betreffend art 13 der Veiligheidswet in herinnering gebracht en

kan derhalve in deze gevallen moeielijk van een onwillekeurig verzuim sprake zijn Personen echter, die wegens het uitbreiden hunner onderneming en het daarmede gepaard gaande in dienst nemen van een talrijker personeel in de termen der Veiligheidswet vallen, begaan de overtreding van genoemd artikel dooreen genomen onwetend.

Art. 22. Eénmaal deed zich het feit voor, dat, ondanks legitimatie, mij de toegang tot eene werkplaats door den meesterknecht bij ontstentenis van den patroon werd ontzegd, hebbende eerstgenoemde eene onvoorwaardelijke lastgeving om niemand, wie dan ook, tot de fabriek toe te laten. Nadat door een ambtelijk schrijven gewezen was op de gevolgen van het volharden in deze handelwijze, werd de toegang bij eene volgende inspectie evenwel verleend.

Nog een ander patroon, die eene gelijke zienswijze was toegedaan en zijn meesterknecht ook dienovereenkomstig had onderricht, kon, daar ik hem persoonlijk bij een bezoek aan zijne werkplaats trof, door bespreking van dit standpunt worden afgebracht.

Art. 26. Vrijstellingen ingevolge het aangehaalde artikel der Veiligheidswet werden over de verslagperiode in het geheel in 22 gevallen verleend en wel:

van art.	4	Koninklijk	Besluit	van 7	December	1896, 6	maal.
»	» 4 en 11 sub 1	»	»	» 7	»	1896, 2	»
»	» 11 sub 1	»	»	» 7	»	1896, 9	»
»	» 11 sub 1 en 2	»	»	» 7	»	1896, 2	»
»	» 11 sub 2	»	»	» 7	»	1896, 1	»
»	» 15 sub 1	»	»	» 7	»	1896, 4	»
»	» 15 sub 3	»	»	» 7	»	1896, 3	»

Hinderwet

Het betrekkelijk groot aantal malen, waarin eene onder de bepalingen dezer wet vallende fabriek of werkplaats wordt opgericht, maakt de uit dezen hoofde voortvloeiende bemoeiïngen tot een niet gering te schatten deel der aan de arbeidsinspectie verbonden werkzaamheden. Evenwel is de daaraan ten koste gelegde moeite in alle opzichten vruchtdragend te noemen, aangezien bij den nieuwbouw van fabrieken en werkplaatsen menige wenk ten goede kan worden gegeven en, wat meer zegt, deze dan ook meestal gehoor vindt.

Bijgevoegde staat E geeft een overzicht van hetgeen in deze richting in mijne inspectie in den loop der beide verslagjaren mocht tot stand komen.

In 444 malen viel er beslissing op eene aanvrage, waarvan echter 7 gevallen eene weigering der gevraagde vergunning inhielden.

STAAT E.

O V E R Z I C H T

der gedurende het jaar 1899 genomen beslissingen omtrent aanvragen tot een vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.

STAAT E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1899, *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven			
		Zuid-Holland			
		tot oprichting		tot uitbreiding	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	Glasblazerijen en slijperijen	1	"	1	"
	Glas- en spiegelglasfabrieken	"	"	"	"
	Steenhouwerijen	1	"	1	"
	Steenovens	"	"	1	"
2	Boek- en handelsdrukkerijen.	4	"	5	"
4	Arsenikfabrieken	"	"	"	"
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	"	"	1	"
5	Borstelfabrieken	2	"	1	"
	Fabrieken voor machinale houtbewerking	5	"	3	"
	Houtzagerijen	2	"	1	"
	Meubelfabrieken	"	"	1	"
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	"	"	1	"
6	Vilthoedenfabrieken	"	"	"	"
	Wasch- en strijkinrichtingen.	2	"	4	"
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	"	"	1	"
9	Staalfabrieken	"	"	"	"
10	Blik- en koperslagerijen	3	"	"	"
	Metaalgieterijen en -draaierijen.	2	"	1	"
	Metaalwarenfabrieken	1	"	1	"
	Smederijen	7	"	8	"
12	Fabrieken voor ijzeren scheepsbouw . . .	1	"	2	"
	Scheepsslooperijen	1	"	1	"
	Wagenmakerijen	"	"	"	"
13	Gasmeterfabrieken.	1	"	"	"
	Herstelplaatsen van stoomwerktuigen . .	"	"	1	"
	Instrumentmakerijen.	1	"	1	"
	Rijwielmakerijen	"	"	1	"
	Stoom- en andere werktuigen (fabrieken van)	1	"	5	"
14	Touwslagerijen	"	"	2	"
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	"	"	1	"
15	Gasfabrieken	"	"	"	"
	Inrichtingen voor electrisch licht . . .	"	"	"	"
16	Bakkerijen.	50	"	22	"
	Bierbrouwerijen.	"	"	"	"
	Branderijen en distilleerderijen.	"	"	2	"
	Koffiebranderijen	4	"	1	"
	Maalinrichtingen	1	"	3	"
	Tabaks- en sigarenfabrieken	1	"	1	1
	Verduurzaamde levensmiddelen (fabrieken van)	"	"	2	"
	Vleeschhouwerijen.	2	"	"	"
	Windkorenmolens	1 *)	"	"	"
	Zuivelfabrieken	3	"	"	"
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	2	"	4	"
	Totaal	99	"	80	1

*) Na door brand vernield te zijn.

eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of bedrijfsgroepen.

omschreven, in de provincie:				Totaal der aanvragen waaromtrent werd beslist, in de 2de arbeidsinspectie			
Zeeland							
tot oprichting		tot uitbreiding		tot oprichting		tot uitbreiding	
verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
„	„	„	„	1	„	1	„
1	„	„	„	1	„	„	„
„	„	„	„	1	„	1	„
2	„	„	„	2	„	1	„
„	1	„	„	4	1	5	„
1	„	„	„	1	„	„	„
„	„	1	„	„	„	2	„
„	„	„	„	2	„	1	„
„	„	„	„	5	„	3	„
„	„	„	„	2	„	1	„
„	„	1	„	„	„	2	„
„	„	„	„	„	„	1	„
1	„	„	„	1	„	„	„
„	„	„	„	2	„	4	„
„	„	3	„	„	„	4	„
1	„	„	„	1	„	„	„
„	„	„	„	3	„	„	„
„	„	„	„	2	„	1	„
„	„	„	„	1	„	1	„
2	„	„	„	9	„	8	„
„	„	„	„	1	„	2	„
„	„	„	„	1	„	1	„
„	„	2	„	„	„	2	„
„	„	„	„	1	„	„	„
„	„	1	„	„	„	2	„
„	„	„	„	1	„	1	„
„	„	1	„	„	„	2	„
„	„	„	„	1	„	5	„
„	„	„	„	„	„	2	„
„	„	„	„	„	„	1	„
3	„	1	„	3	„	1	„
3	„	„	„	3	„	„	„
19	„	3	„	69	„	25	„
1	„	1	„	1	„	1	„
„	„	„	„	„	„	2	„
„	„	„	„	4	„	1	„
1	„	2	„	2	„	5	„
„	„	„	„	1	„	1	1
„	„	„	„	„	„	2	„
„	„	„	„	2	„	„	„
„	„	„	„	1	„	„	„
„	1	„	„	3	1	„	„
„	„	1	„	2	„	5	„
35	2	17	„	134	2	97	1

Staat E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1900 *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven			
		Zuid-Holland			
		tot oprichting		tot uitbreiding	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	Cementsteenfabrieken	1	″	″	″
	Glasblazerijen en slijperijen	″	″	3	″
	Steenhouwerijen	1	″	2	″
	Steenovens	″	″	″	″
2	Boek- en handelsdrukkerijen.	5	″	2	″
4	Loodwitfabrieken	″	″	1	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	″	″	1	″
5	Fabrieken voor machinale houtbewerking.	4	″	4	″
	Houtzagerijen	4*)	″	1	″
	Meubelfabrieken.	3*)	″	1	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	1	″	″	″
6	Wasch- en strijkinrichtingen.	3	″	3	″
10	Metaalgieterijen en -draaierijen	2	″	″	″
	Metaalwarenfabrieken	1	″	4	″
	Smederijen.	5	″	3	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	1	″	1	″
11	Enveloppenfabrieken	″	″	1	″
	Lompensorteerderijen	″	2	″	″
12	Wagenmakerijen	″	″	1	″
13	Brandspuitfabrieken	1	″	″	″
	Machinefabrieken	2	″	1	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	1	″	1	″
14	Vlasserijen	1	″	1	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	″	″	2	″
15	Inrichtingen voor electrisch licht	1	″	″	″
	Zeeppoederfabrieken	1	″	1	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	1	″	3	″
16	Bakkerijen	46	″	8	″
	Beetwortelsuikerfabrieken	″	″	1	″
	Bierbrouwerijen	″	″	2	″
	Koffiebranderijen	4	″	2	″
	Maalinrichtingen	2	″	3	1
	Tabaks- en sigarenfabrieken	4*)	″	1	″
	Vruchtengeleifabrieken	2	″	″	″
	Windkorenmolens	1	″	″	″
	Zuivelfabrieken	1	″	1	″
	Andere inrichtingen in deze groep . . .	4	″	4	″
	Totaal	103	2	59	1

*) Hierbij één na door brand te zijn vernield, totaal 3.

eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of bedrijfsgroepen.

omschreven, in de provincie:				Totaal der aanvragen waaromtrent werd beslist, in de 2de arbeidsinspectie			
Zeeland							
tot oprichting		tot uitbreiding		tot oprichting		tot uitbreiding	
verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
″	″	″	″	1	″	″	″
″	″	″	″	″	″	3	″
″	″	″	″	1	″	2	″
1	″	″	″	1	″	″	″
″	″	2	″	5	″	4	″
″	″	″	″	″	″	1	″
″	″	1	″	″	″	2	″
1	″	″	″	5	″	4	″
″	″	″	″	4	″	1	″
″	″	″	″	3	″	1	″
″	″	″	″	1	″	″	″
″	″	1	″	3	″	4	″
″	″	1	″	2	″	1	″
″	″	″	″	1	″	4	″
1	″	1	″	6	″	4	″
″	″	″	″	1	″	1	″
″	″	″	″	″	″	1	″
″	″	″	″	″	2	″	″
″	″	″	″	″	″	1	″
″	″	″	″	1	″	″	″
″	″	″	″	2	″	1	″
″	″	″	″	1	″	1	″
″	″	″	″	1	″	1	″
″	″	″	″	″	″	2	″
1	″	″	″	2	″	″	″
″	″	″	″	1	″	1	″
″	″	″	″	1	″	3	″
20	″	2	″	66	″	10	″
1	″	″	″	1	″	1	″
″	″	″	″	″	″	2	″
1	″	″	″	5	″	2	″
3	″	1	″	5	″	4	1
″	″	″	″	4	″	1	″
″	″	″	″	2	″	″	″
″	″	″	″	1	″	″	″
2	1	1	″	3	1	2	″
3	″	″	″	7	″	4	″
34	1	10	″	137	3	69	1

Bovendien kwamen nog, over beide verslagjaren gerekend, een vijftal gevallen voor, waarbij nieuwe voorwaarden werden opgelegd, dan wel voorwaarden werden gewijzigd of ingetrokken; terwijl 6 malen de verzoeker aanleiding vond om zijne aanvrage in te trekken.

Ook werd nog 2 malen eene bestaande vergunning ingetrokken en kwamen 4 aanvragen ten bureele, welke inrichtingen betroffen, waarop de Veiligheidswet niet van toepassing was.

Alhoewel zich enkele onregelmatigheden, ten aanzien der met gemeentebesturen in deze aangelegenheid te wisselen stukken, bleven voordoen, konden dergelijke vergissingen door het betrokken gemeentebestuur gemakkelijk hersteld worden. Vijf malen intusschen werden stukken ontvangen, nadat de, dus feitelijk onwettige, vergunning reeds was verleend.

Voor zoover nu vergunningen in mijne standplaats waren aangevraagd, of wel die van elders werkplaatsen van eenig aanbelang betroffen, werd ook door mij de gewoonte gevolgd, om door een plaatselijk onderzoek de meestal onvolledig ingediende gegevens te doen aanvullen.

Ofschoon bij de in andere gevallen gevolgde methode het schriftelijk antwoord der belanghebbenden soms ongemotiveerd lang uitbleef en vaak bij herhaling op eenig antwoord moest worden aangedrongen, behoefde toch slechts enkele malen eene verdaging der beslissing in zake de Hinderwet door toedoen dezerzijds plaats te vinden.

In mijne standplaats komt het oprichten van werkplaatsen met electromotor als beweegkracht meer en meer voor. Met voldoening worde geconstateerd, dat het gemeentebestuur alhier niet verzuimt den inspecteur van den arbeid met de op deze vergunningen betrekking hebbende stukken in kennis te stellen.

Niet immer worden de bij de vergunning opgelegde voorwaarden nageleefd, en is een later ingrijpen alsdan noodig. Hierop zal in het volgend hoofdstuk nader worden teruggekomen.

Tweemalen was eene geheele inrichting reeds voltooid toen de stukken overeenkomstig de gewijzigde Hinderwet te mijnen bureele ter beoordeeling inkwamen, tengevolge van welke nalatigheid in een dezer gevallen een nader ingrijpen noodig was en diensvolgens het doen uitvoeren van betrekkelijk kostbare wijzigingen moest worden opgelegd. Over de bijzonderheden hiervan zal in het tweede hoofdstuk nog met een enkel woord gesproken kunnen worden.

In de staten F en G, welke hierbij worden gevoegd, is een overzicht gegeven van de vonnissen, overtredingen en opgelegde geldboeten met betrekking tot de Arbeidswet en de Veiligheidswet.

STAAT F.

OVERZICHT

van het aantal overtredingen in de provincie Zuid-Holland, waarop in het jaar 1899 eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.

Staat F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Zuid-Holland, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet.				
			Aantal over- van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
2	Boek- of handelsdrukker	4	„	4	„	„	1
3	Huisschilder	1	„	1	„	„	1
	Timmerman	2	„	„	„	„	4
5	Brandhoutzager	3	2	7	„	3	7
	Houtdraaier	1	„	1	„	„	1
	Meubelmaker	4	„	3	„	„	2
	Teenschiller	1	„	„	„	„	„
6	Kleermaker	2	„	1	„	„	„
	Modemaakster	8	„	180	„	„	2
	Hoofd van een wasch-, bleek- of strijkinrichting	6	„	11	„	„	2
	Schoenmaker	2	„	3	„	„	„
10	Metaalwarenfabrikant	1	„	1	„	„	1
	Smid	10	„	6	„	„	8
16	Broodbakker	7	„	7	„	„	1
	Suikerbakker	1	„	1	„	„	1
	Totaal	53	2	226	„	3	31

in het jaar 1899 eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.

					Veiligheidswet.						
tredingen				Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	Aantal overtredingen					Totaal aantal overtredingen.
		der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.			van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
"	1	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	7	"	"	26	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	184	"	"	"	"	"	"	"
"	5	1	"	19	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	8	1	3	26	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	32	2	3	299	"	"	"	"	"	"	"

Staat F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Zeeland, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Arbeidswet.					
		Totaal aantal vonnissen.	Aantal over-				
			van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
3	Aannemer	1	"	"	"	"	1
	Huisschilder.	1	"	"	"	"	1
	Metselaar.	1	"	"	"	"	1
	Timmerman	2	"	3	"	"	1
5	Klompenmaker	2	1	"	"	"	1
10	Smid	1	"	"	"	"	1
16	Exportslachter.	2	"	2	"	"	2
	Totaal	10	1	5	"	"	8

in het jaar 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
10, 4e lid.	11	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	Aantal overtredingen van Art. 12	Aantal overtredingen van Art. 13	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		Totaal aantal overtredingen.
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6. der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
″	1	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″
″	1	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″
″	1	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″
″	1	″	″	5	″	″	″	″	″	″	″
″	1	″	″	3	″	″	″	″	″	″	″
″	1	″	″	2	″	″	″	″	″	″	″
″	2	″	″	6	″	″	″	″	″	″	″
″	8	″	″	22	″	″	″	″	″	″	″

Staat F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Zuid-Holland, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Arbeidswet.					
		Totaal aantal vonnissen.	Aantal over-				
			van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid	Ontbreken van eene arbeidskaart.
2	Boekbinder	1	"	2	"	"	2
	Boek- of handelsdrukker	1	"	"	"	"	2
3	Decoratieschilder	1	1	"	"	"	"
	Loodgieter	2	"	1	"	"	1
	Timmerman	1	"	"	"	"	2
5	Brandhoutzager	2	1	3	"	"	3
	Hoepelmaker	2	"	"	"	"	1
6	Modiste	9	"	77	"	"	19
	Schoenmaker	5	"	6	"	"	2
	Hoofd van een wasch-, bleek- of strijkinrichting	5	"	7	"	"	1
10	Blikslager	1	"	"	"	"	1
	Smid	2	"	3	"	"	1
12	Scheepmaker	1	"	"	"	"	1
14	Vlasser	2	"	"	"	"	"
16	Broodbakker	2	"	1	"	"	1
	Limonadefabrikant	1	"	"	"	"	1
	Vleeschhouwer	4	"	2	"	"	2
	Beroepen niet in een der bedrijfsgroepen voorkomende.						
	Schipper	1	1	"	"	"	"
	Watermolenaar	1	1	"	"	"	"
	Totaal	44	4	102	"	"	40

in het jaar 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
10, 4e lid.	11					Aantal overtredingen					
						van Art. 12	van Art. 13		der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	der overige artikelen.	ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	Totaal aantal overtredingen
"	2	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	10	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	16	"	"	112	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	10	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	41	"	"	187	"	"	"	"	"	"	"

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Zeeland, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet. Aantal over- van Artikel 3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
2	Boek- of handelsdrukker	1	"	1	"	"	"
3	Aannemer	1	"	"	"	"	"
	Huisschilder	1	"	"	"	"	1
6	Hoofd van een wasch-, bleek- of strijkinrichting	1	"	"	"	"	"
10	Smid	2	"	1	"	"	"
12	Wagenmaker	1	"	"	"	"	1
13	Hoofd van een tramwegwerkplaats.	1	"	"	"	"	1
14	Touwslager	1	"	1	"	"	"
16	Broodbakker.	4	"	1	"	"	2
	Mineraalwaterfabrikant	1	"	"	"	"	1
	Sigarenfabrikant	1	"	"	"	"	1
	Vleeschhouwer	1	"	"	"	"	1
	Beroepen niet in een der bedrijfsgroepen voorkomende:						
	Schipper	1	1	"	"	"	"
	Voerman	7	7	"	"	"	"
	Totaal	24	8	4	"	"	8

in het jaar 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
						van Art.			der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen	Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	der overige artikelen.	ingevolge art. 6. der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	Totaal aantal overtredingen.
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
1	"	"	"	1	1	1	"	"	"	"	1
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
1	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
1	2	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	7	"	"	"	"	"	"	"
3	9	"	"	32	1	1	"	"	"	"	1

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 3 Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	5 Arbeid doen verrichten op verboden uren.	6 Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	7 Zondagsarbeid.	10 1e lid Ontbreken van eene arbeidskaart.	10 4e lid Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	11 Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen van Art. 12 Geene mededeeling van een ongeval.	13 Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215. ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	Totaal.
0.50	1	149	"	"	2	"	1	"	"	"	"	"	"	"	153
1.—	"	5	"	"	21	"	22	1	"	"	"	"	"	"	49
1.50	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
2.—	"	10	"	"	4	"	4	"	"	"	"	"	"	"	18
2 50	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3.—	2	49	"	"	7	"	8	1	"	"	"	"	"	"	67
4.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
5.—	"	10	"	3	5	"	5	"	1	"	"	"	"	"	24
6.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8.—	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2
10.—	"	6	"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	8
12.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
15.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
20.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
25.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
50.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totaal.	3	231	"	3	39	"	40	2	3	"	"	"	"	"	321

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet.									Veiligheidswet.					Totaal.
	Aantal overtredingen									Aantal overtredingen					
	van Artikel							der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215.		
	3	5	6	7	10 1e lid	10 4e lid	11			12	13				
	Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.	Niet terug-bezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.			Geene mededeeling van een ongeval.	Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
0.50	"	28	"	"	5	"	4	"	"	"	"	"	"	"	37
1.—	"	34	"	"	33	"	34	"	"	"	"	"	"	"	101
1.50	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
2.—	3	4	"	"	3	3	3	"	"	"	"	"	"	"	16
2.50	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3.—	1	28	"	"	7	"	9	"	"	1	"	"	"	"	46
4.—	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	4
5.—	1	9	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	10
6.—	2	3	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	5
7.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
10.—	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
12.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
15.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
20.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
25.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
50.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
Totaal.	12	106	"	"	48	3	50	"	"	1	"	"	"	"	220

Hoezeer ook de spoedige algeheele naleving van de Veiligheidswet gewenscht moet heeten, is deze wet van te recenten datum, dan dat algemeene bekendheid met hare bepalingen mag verondersteld worden, en zal dus de geleidelijke invoering der Veiligheidswet meer langs den weg van vermaan en overleg dienen plaats te grijpen. Dit neemt niet weg, dat ook personen worden aangetroffen, die door hunne houding voor overreding onvatbaar blijken, en tegenover dezulken zal ook in zake de Veiligheidswet verscherpt optreden inderdaad onvermijdelijk zijn.

Intusschen mag men, gelijk reeds elders betoogd is, den tijd gekomen achten, om, door het bij proces-verbaal constateeren van overtredingen der Arbeidswet, eenig ontzag in te boezemen aan personen, die zich tot dusver voor andere beweegredenen onvatbaar toonden.

Hieronder volgt eene opgave van bij proces-verbaal geconstateerde overtredingen, gerangschikt naar de artikelen der Arbeidswet.

Art. 3. Op dezerzijdsch verzoek werd tegen een schipper te Pernis wegens overtreding van art. 3 der Arbeidswet proces-verbaal opgemaakt, daar een knaap beneden 12 jaar in zijne ter reede liggende sloep werkende was aangetroffen. Bedoelde schipper liet zich tegenover burgemeester en Rijksveldwachter in dien zin uit, alsof hij zich inderdaad beschouwde als lastgever tot het verrichten van den verboden arbeid; ter terechtzitting bleek echter de man in zooverre te zijn ingelicht, dat hij alle lastgeving tot arbeid eenvoudig ontkende, terwijl ook de knaap, buiten eede gehoord, verklaarde een en ander geheel voor eigen genoegen te verrichten. De ambtenaar van het Openbaar Ministerie meende onder deze omstandigheden vrijspraak te moeten vragen, als zijnde het wettig bewijs voor eene overtreding niet te leveren, en overeenkomstig dien eisch werd door den kantonrechter vonnis gewezen. Het nader overleg door mij met den ambtenaar van het Openbaar Ministerie gepleegd, moest tot de slotsom voeren, dat van het instellen van hooger beroep in dit geval geen heil was te verwachten.

Art. 4. Meer gevolg had het proces-verbaal, opgemaakt tegen een smid en diens jonggezel, respectievelijk wegens het niet willen beveiligen van een boorbank en het geven van onjuiste inlichtingen in zake ouderdom. De bewuste jongen beweerde stokstijf reeds den leeftijd van 16 jaar te hebben bereikt, doch een nader onderzoek bevestigde, dat de knaap onwaarheid sprak. Zoowel tegen baas als knechtje werd een veroordeelend vonnis gewezen, zoodat beiden in geldboeten vervielen.

Art. 5. De ter zake van overtreding der bepalingen op den werkduur van beschermde personen opgemaakte processen-verbaal mochten dooreengenomen er toe leiden, dat den overtreders geldboete werd opgelegd. Vermoedelijk zal in verschillende dezer gevallen het beoogd moreel effect niet bereikt zijn; immers moeten de hier en daar opgevangen uitingen van minder goed gezinde werkgevers wel pleiten voor de overigens in geenen deele als nieuw verkondigde meening, dat overwegingen van financieelen aard bij zoodanige

personen den doorslag plegen te geven ten aanzien van het al of niet in overtreding komen.

Eveneens moet als minder bevorderlijk voor de handhaving van het onderhavig artikel worden beschouwd eene vrijspraak of ontslag van rechtsvervolging in die gevallen, waarin, althans naar het inzicht van den leek, eene overtreding is begaan en bewezen. Voor een kantongerecht werd bijv. een schoenmaker vrijgesproken, die ter zitting beweerde vóór het uur van zevenen zijn jongmaatje te hebben herinnerd aan het bestaand verbod van arbeiden na genoemden tijd, alhoewel hij, de baas, eenvoudig toeliet, dat de knaap met de hem overigens opgedragen bezigheden voortging.

Art. 8. Eénmaal is eene overtreding van dit artikel in eene wasch- en strijkinrichting bij proces-verbaal geconstateerd, voor welke overtreding door den kantonrechter dan ook eene geldboete werd opgelegd.

Art. 11. Het volgend geval betrof weliswaar eenvoudig de werklijst, doch had eene iets wijdere strekking en is diensvolgens wellicht nadere vermelding waard.

Een suikerfabrikant gaf bij een bezoek mij zijn voornemen te kennen, bieten te doen lossen door vrouwen en zoo mogelijk ook gedurende een gedeelte van den nacht. Hem werd dezerzijds te kennen gegeven, dat zulks ten eenenmale in strijd was met de bepalingen der Arbeidswet, en tevens werd tot de desbetreffende autoriteiten het verzoek gericht, eventueele overtreding te doen verbaliseeren, met het oogmerk zoo mogelijk eenige zekerheid te erlangen ten aanzien van de ditmaal ook weer opgeworpen vraag, of niet het lossen van bieten als landbouwwerk kon worden opgevat. Als gevolg van bovengenoemd verzoek kwam een proces-verbaal in, waarbij eene overtreding van art. 11 der Arbeidswet werd geconstateerd. Door den fabrikant werd evenwel niet ontkend, dat de bieten van het oogenblik van inladen af als zijn eigendom waren te beschouwen, zoodat de mogelijkheid verviel, den arbeid als voor den landbouw plaats hebbend aan te merken. De kantonrechter besliste in deze zaak op grond van de overweging, dat het lossen van bieten geen arbeid in den zin der Arbeidswet was, en ontsloeg den beklaagde van rechtsvervolging.

Met het oog evenwel op de in deze aanwezige beginselkwestie, werd door mij eene poging in het werk gesteld, om eene uitspraak in hooger beroep uit te lokken. Voor de Rechtbank werd weliswaar het vonnis van den kantonrechter vernietigd, maar eveneens beklaagde ontslagen van rechtsvervolging, omdat het schip, waarin de vrouwen arbeid hadden verricht, niet mocht worden beschouwd als eene werkplaats bedoeld bij art. 2 der Arbeidswet.

Alhoewel genoegzaam vaststond, dat de arbeid in het vaartuig zelf van niet genoegzaam langen duur was om op dien grond het schip als zoodanig tot werkplaats te stempelen, toch viel naar mijne meening veel te zeggen voor de opvatting, als zoude de schuit een onderdeel van de losplaats zijn, alwaar toch zekerlijk gedurende een groot deel der suikercampagne arbeid werd verricht, zij het ook door afwisselend personeel.

Met de vermelding van een enkel geval eener bijzondere arbeidsverhouding moge dit eerste hoofdstuk worden besloten.

Bij een onderzoek naar den toestand der klompenmakerijen in de gemeente Clinge, werd de aandacht gevestigd op een zeer bijzonderen seizoenarbeid der vrouwen en meisjes uit de nabuurschap.

In den winter, als namelijk de veldarbeid gedaan is, houden genoemde werksters zich bezig met het borduren of ook wel vlechten (klossen) van kantwerk. Tot dezen arbeid worden de grondstoffen door winkeliers (of winkelierstersi uit het naburige Belgische grensplaatsje Kieldrecht uitgereikt, terwijl bovengenoemde personen, de zoogenoemde kantbazen (of kantvrouwen), het vervaardigd product wederom innemen tegen vergoeding van den daaraan ten koste gelegden arbeid, waarbij men zich niet onvoorwaardelijk schijnt vrij te houden van gedwongen ruilhandel. Bij desbetreffend huisbezoek kon evenwel bij de betrokken werksters een lijdelijk gedoogen van dit misbruik worden waargenomen, en scheen men zulks als iets te beschouwen, dat bepaald aan deze soort van arbeid eigen was. Niet onmogelijk echter, dat eenig wantrouwen en zekere vrees voor gedwongen werkeloosheid achter deze onthouding van critiek mag gezocht worden, ofschoon ook erkend moet worden, dat, naar getuigenis van enkele der betrokken personen, de geleverde winkelwaren niet te duur in rekening werden gebracht, en enkele kantbazen desgevraagd ook in geld uitbetaalden. Niettemin blijft de gelegenheid tot het scheppen van zekere afhankelijkheid, al ware het slechts op grond van het door de omstandigheden zoo zeer vergemakkelijkt en in ruime mate dan ook geschonken crediet.

Ongeveer 200 vrouwen en meisjes zouden in genoemde Nederlandsche grensgemeente zich met deze industrie onledig houden en daarmede, al naar gelang van bekwaamheid, van 0,5 tot 1,— franc per dag verdienen, een loon hetwelk voorzeker onevenredig mag genoemd worden aan den gepresteerden arbeid.

Ter besparing van vuur en licht vereenigen zich dan ook dikwerf eenige kantwerksters ten huize van een hunner, en werd ten bewijze daarvan een zestal dezer personen aangetroffen in een woonvertrek, hetwelk naar plaatselijke gewoonte tevens als «estaminet» in gebruik was.

De opleiding der beginnelingen is, naar het schijnt, ook in dit vak op gelijken leest geschoeid als die, welke der vrouwelijke jeugd op z. g. naai- en breischolen ten deel valt. Evenals op deze laatste inrichtingen dooreen genomen het geval is, bestond bij de z. g. «kantschool» eene wanverhouding tusschen het aantal leerlingen en de ruimte van het aan hen geboden verblijf. In een vertrek van c. a. 40 M^3. inhoud toch zaten 14 meisjes, ongerekend eenige andere personen. De leerlingen, voor het meerendeel over de grenzen woonachtig, betaalden aanvankelijk 2 francs en later 1,5 francs leergeld per maand, terwijl de opbrengst van den verkoop van de aldaar vervaardigde producten aan hen ten goede kwamen. Jammer genoeg moest blijken, dat een der meisjes, het tienjarig dochtertje eener weduwe, in stede van te betalen, eenig daggeld verdiende, hetgeen als onvereenigbaar met de Arbeidswet moest worden afgekeurd.

II. INRICHTING VAN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Veiligheidswet.

Eenigermate mag wel in de wijze, waarop eene fabriek of werkplaats is ingericht eene aanduiding gevonden worden van de gezindheid der directie ten opzichte der sociale wetgeving. Hierbij is geenszins uit het oog te verliezen, dat er patroons gevonden worden die, met de beste gevoelens bezield, in geldelijke omstandigheden verkeeren, welke hen met onmacht slaan om uitvoering te geven aan tal van verbeteringen, waarvan het nut door hen zelven in de eerste plaats wordt erkend; waar weer tegenover staat, dat men evenzeer werkgevers aantreft die, alhoewel geen voorstanders van staatsinmenging, toch de onder hun bestuur staande inrichting aan vergetrokken eischen op het punt van hygiene en beveiliging doen beantwoorden.

Verreweg het meerendeel der patroons echter zou moeten gerangschikt worden tot eene groep van personen, die, ten aanzien van dikwerf noodige verbetering hunner werkplaats, eene afwachtende houding aannemen en met eenige pressie daartoe wel zijn te bewegen.

In het oogloopend onvoldoende bijv. mocht de werkplaats van een boekbinder genoemd worden; bij een eerste bezoek was een dertigtal personen in eene beperkte, slecht verlichte ruimte ondergebracht, aldaar blootgesteld aan een min of meer bedorven atmosfeer, welke bovendien door de verbrandingsproducten van een paar verguldpersen werd verontreinigd, terwijl van een afdoend schoonmaken der werkplaats in de laatste jaren geen sprake scheen geweest te zijn. De werkgevers moesten dan ook zelf erkennen, dat de toestand dringend om verbetering riep, en er werd besloten, dat naar eene andere werkplaats zou worden omgezien. Met het oog op de reeds bij vroegere gelegenheden opgedane ervaring, dat in uitstel vaak afstel is gelegen, werd door mijn overleden ambtsvoorganger de termijn van eene maand gesteld, na afloop waarvan een plan in vasten vorm zoude moeten worden ingediend. Inderdaad kon dan ook de werkplaats naar een inmiddels aangekocht pand overgebracht en tevens op voldoende wijze ingericht worden, zoodat de verandering zoowel aan patroons als aan personeel voldoening schonk.

Een andermaal werd de komst van den ambtenaar der arbeidsinspectie door een drukkerspatroon als het ware met beide handen aangegrepen, ten einde van zijn huisheer eene vergrooting en verbetering zijner werkplaats te verkrijgen. Aangezien dit verzoek alleszins billijk was, werden termen gevonden om de wenschelijkheid eener verbouwing bij den huiseigenaar in te leiden, met het gevolg, dat in gemeenschappelijk overleg een plan tot uitbreiding werd ontworpen, hetwelk dan ook later tot uitvoering kwam.

Een opvallend verschijnsel in zake verbetering van localiteiten mag wel

heeten, dat soms de verschillende werkgevers uit één bedrijf in deze elkanders voorbeeld volgen; waarschijnlijk moet dit verklaring vinden in de verbetering van hulpmiddelen, welke veelal samengaat met het stellen van hooger eischen aan de localiteiten, waarin het werk plaats heeft.

Zouden de aangehaalde voorbeelden kunnen dienen om aan te toonen hoe eene verbetering der werkplaats langs geleidelijken en minnelijken weg tot stand komt, min of meer als een tegenhanger daarvan moet worden opgevat de verwikkeling, welke het gevolg was van de zonderlinge gedragslijn, welke een fabrikant van suikerwerken meende te moeten volgen. Deze toch diende, naar aanleiding van het voornemen om zijne fabriek te vergrooten, een alleszins voldoend bouwplan, overeenkomstig de betreffende bepalingen der thans vigeerende Hinderwet, in, doch meende later bij het tot uitvoering komen van het project wel enkele vereenvoudigingen te kunnen aanbrengen; bij liet derhalve de inmetseling van eene trap, alsmede het maken van eene noodtrap eenvoudig achterwege. Uit den aard der zaak werd de betrokken werkgever genoodzaakt deze bij de wet voorgeschreven voorzieningen toch te doen aanbrengen.

Gelukkig komen dergelijke vrij wat last veroorzakende aangelegenheden slechts bij uitzondering voor.

Tegenover deze van zekere weerstreving getuigende feiten, mag met voldoening gewag worden gemaakt van de oprichting van eenige volgens moderne eischen opgevatte fabrieken, zooals: eene suikerfabriek, eene meubelfabriek, eene metaalwarenfabriek, een rijstpelmolen, eene sigarenfabriek en een tweetal machinefabrieken. Bovendien zagen zich enkele scheepswerven en machinefabrieken hier ter stede genoodzaakt, tengevolge van bestaande havenplannen, eene geheele of gedeeltelijke verplaatsing harer werkplaatsen te bewerkstelligen, hetgeen uit den aard der zaak met verbetering gepaard gaat.

In het bijzonder openbaarde zich een ondernemingsgeest in Zeeuwsch-Vlaanderen, alwaar zich o. a. twee groote fabrieken in aanbouw bevinden, te weten de staalwerken te Ter Neuzen van de «Société Anonyme des Forges et Aciéries Neerlandaises» en de spiegelglasfabriek te Sas van Gent van de «Société Anonyme des Glaceries Neerlandaises».

Voor zoover bekend is werden 27 fabrieken, onder de bepalingen der Veiligheidswet vallende, opgeheven of althans niet binnen het gebied der inspectie voortgezet, te weten:

2 fabrieken van chemische producten;
1 chocolaadfabriek;
2 houtzagerijen;
1 boekdrukkerij;
1 blikdrukkerij;
2 metaalwarenfabrieken;
1 mandenmakerij;
3 sigarenfabrieken;
3 meubelmakerijen;
1 tricotagefabriek;

1 pettenfabriek;
2 inrichtingen voor houtbewerking;
2 olieslagerijen;
1 fabriek van electrische apparaten;
4 inrichtingen tot vervaardiging van gemaakte kleederen.

Vrije luchtruimte.

Het menigvuldigst geven de kleinere in woonhuizen gevestigde bedrijven aanleiding tot opmerking wegens te kort aan ruimte, en in het bijzonder treden in dit opzicht de confectie- en hoedenateliers op den voorgrond. Veeltijds worden in deze bedrijven zoovele werksters aangenomen, als het den bestuurder in het belang der zaak wenschelijk voorkomt en houdt men met wettelijk geeischte luchtruimte weinig rekening. In tal van gevallen moest dan ook de noodzakelijkheid betoogd worden, om de in één vertrek opgehoopte personen over twee vertrekken te verdeelen. In den regel worden deze zaken gedreven in huurhuizen en zijn de huiseigenaren niet geneigd om vertimmering te doen plaats grijpen, terwijl het den huurders daartoe doorgaans ook aan middelen ontbreekt, zoodat de bovengenoemde maatregel nagenoeg de eenige is, waardoor een met de eischen der wet rekening houdende toestand kan worden verkregen. Dat voor werkplaatsen dezer categorie met minder dan 10 personen werkende de vergrooting van luchtruimte eveneens in de meeste gevallen zeer gewenscht moet geacht worden, spreekt nagenoeg van zelf.

Behalve de reeds bij den aanvang van dit hoofdstuk genoemde werkgevers gingen nog verschillende bestuurders over tot het dermate verbeteren hunner werkplaats, hetzij door verplaatsing dan wel door verbouwing, dat eertijds ongunstige conditiën, ten opzichte van ruimte, lucht en licht, vervangen werden door alleszins voldoende voorwaarden. Zoo zouden kunnen genoemd worden een meubelmaker-witwerker, een borstelmaker, een sigarenmaker en een tweetal inrichtingen tot vervaardiging van gemaakte kleederen.

Bij den patroon-borstelmaker had deze verbetering zelfs tengevolge, dat een werkman, die in de oude werkplaats feitelijk niet meer vermocht te arbeiden, in de nieuwe met goed gevolg weer aan den arbeid kon gaan.

Daarentegen ondervond de sigarenfabrikant van deze zijne opoffering niet de gevolgen, welke men er a priori van zou meenen te mogen verwachten; zijn personeel namelijk achtte de nieuwe, hooge werkplaats te frisch en gaf te kennen in de oude, lage localiteit, behaaglijker te hebben gezeten.

Bij het onderzoek naar de vlasserij toestanden werd bevonden, dat dooreengenomen de zwingelketen en braakhokken, waarin personeel op last en voor rekening van een bepaald werkgever arbeidde, op het punt van de ruimte voldeden Intusschen bleek mij, dat door de zwingelaars minstens evenveel belang wordt gehecht aan een behoorlijken onderlingen afstand der zitplaatsen, als aan den bij de wet gevorderden inhoud der zwingelkeet, en moet erkend worden, dat deze factor, ten aanzien van den meerderen of minderen last van het bij dezen arbeid in ruime mate optredend stof, eene zeer groote rol speelt.

De tallooze luchtige getimmerten bij arbeiderswoningen ten plattelande opgericht, bieden den thuiswerker-zwingelaar weliswaar niet zeer groote ruimte, maar niettemin een verblijf alwaar dikwerf minder hinder van het stof wordt ondervonden, dan in de groote door werkgevers in exploitatie gebrachte zwingelketen.

Ventilatie. Bij de oprichting van nieuwe werkplaatsen bestaat dooreengenomen geenerlei bezwaar om voor doelmatige ventilatie geschikte ramen, hetzij koekoekramen dan wel vensters met schuivend bovenlicht, aan te brengen. In lage bestaande werkplaatsen is het tochtvrij ventileeren een zeer moeilijk oplosbaar vraagstuk. Niet alleen in deze gevallen, waarin het openen van een zij het ook boven gelegen venstergedeelte bij frisch jaargetijde min of meer hinderlijk is, maar ook bij aanwezigheid van doelmatig ingerichte middelen ter luchtverversching wordt somwijlen bevonden, dat ook deze door de aanwezigen buiten werking worden gesteld.

Overigens boezemt dit vraagstuk den meesten werkgevers weinig belang in, en mag dus met voldoening de loffelijke maatregelen vermeld worden, welke door de directie der Dordrechtsche gasmeterfabriek ten opzichte hiervan worden genomen. In genoemde fabriek toch wordt het vraagstuk der ventilatie op wetenschappelijke wijze aan de hand van metingsproeven nagegaan en wel hoofdzakelijk door de zorgen van den fabrieksgeneesheer, die in deze en andere hygienische aangelegenheden door de directie voortdurend wordt geraadpleegd.

Een enkel voorbeeld is in mijne inspectie bekend van mechanische ventilatie door middel van een electrisch bewogen wan, toegepast in een confectie-atelier, waaraan trouwens in niet geringe mate dringend behoefte was. Deze ventilator verplaatst circa 20 M³. per minuut en bewijst door de massa vezelstof, welke zich op het dak in den omtrek der uitmonding van het luchtkanaal verzamelt, dat de lucht in confectie-ateliers niet zoo stofvrij is, als men geneigd zou zijn aan te nemen.

Verlichting. Het verkrijgen van genoegzaam daglicht is veeltijds in dichtbebouwde stadsgedeelten een bron van veel hoofdbreken, en dan nog staat men bloot aan het verliezen van hetgeen men op dit punt heeft verkregen, door verbouwing van naburige perceelen. In twijfelachtige gevallen kan door het plaatsen van daglichtreflectors als anderszins in zooverre aan de bezwaren worden te gemoet gekomen, dat het bij de wet voorgeschreven minimum wordt overschreden of althans bereikt, terwijl in werkplaatsen, waar geen beschermd personeel arbeidt, immer de weg der kunstmatige verlichting open staat.

Dat zelfs in dicht bebouwde buurten werkplaatsen kunnen ingericht worden, welke aan alle eischen op het punt van lucht en licht voldoen, bewijst eene op de 5de verdieping gelegen glasslijperij in mijne standplaats, alwaar inderdaad zeer goede voorwaarden ten aanzien van genoemde punten voorhanden zijn.

De werkzaamheden, waarbij eene goede verlichting op de waarde van het verkregen product een grooten invloed heeft, zooals het koffieverlezen, vinden

dan ook in goed verlichte localiteiten plaats; zelfs zouden enkele koffiezolders, wat het punt verlichting betreft, uitstekend genoemd kunnen worden.

Treurig moet echter de verlichting in vele smederijen mijner standplaats geacht worden; gelegenheid tot verbetering ontbreekt in vele gevallen, en van eene verplaatsing naar andere, d. w. z. nieuwere, stadsgedeelten kan uit den aard der zaak in het geheel geen sprake zijn met het oog op de scheepsklanten.

Ten aanzien der kunstmatige verlichting van fabrieken en werkplaatsen mag worden aangemerkt, dat de invoering van het gasgloeilicht de algemeene eischen ten opzichte van lichtsterkte ongetwijfeld heeft opgedreven. De meer en meer ingang vindende electrische verlichtingswijze draagt voornamelijk in groote werkplaatsen ongetwijfeld er toe bij, om het gevaar bij den arbeid in avonduren of des nachts te verminderen. De verlichting door middel van acetyleen vindt hier en daar, doch nog slechts sporadisch, toepassing; wegens de erkende gevaren verbonden aan het werken met carbid en acetyleen door leeken, kan een onvoorwaardelijk aanmoedigen dezer verlichtingswijze vooralsnog naar mijne meening niet plaats vinden.

Maatregelen tot voorkoming van brand.

In den loop der beide verslagjaren werden de in mijne inspectie gelegen bakkerijen, behoudens enkele zeer geïsoleerd en veraf gelegen kleinere inrichtingen, alle bezocht, met het gevolg, dat op zeer vele plaatsen houtwerk is verwijderd, hetgeen evenwel met veel mondeling overleg en geschrijf gepaard moest gaan.

Bij voortduring valt in strijkinrichtingen te wijzen op de noodzakelijkheid van een draadnet boven de kachel, zijnde het in de kleinere werkplaatsen dezer soort gebruikelijk, om eenvoudig koorden in de nabijheid en zoo mogelijk boven de kachel uit te spannen en hierop het strijkgoed te drogen.

Eene zekere mate van gevaar is en blijft immer verbonden aan het vervaardigen van harde gloeikousjes; de zich daarbij ontwikkelende aetherdamp verzamelt zich in hoofdzaak onder in het lokaal en kan bij eene onachtzaamheid met vuur of licht aanleiding geven tot een begin van brand, eventueel tot eene ontploffing.

In den loop van het jaar 1900 werd door een fabrikant van bovengenoemd artikel vergunning aangevraagd om in een der volkrijkste buurten een aldaar gelegen perceel als werkplaats in te richten. Eene bezwarende omstandigheid was ditmaal gelegen in het feit, dat in de benedenverdieping eene smederij zou worden gedreven. De voorwaarden, welke aan de vergunning werden verbonden, waren er op berekend, zooveel mogelijk het gevaar voor eenig ongeval te verminderen en hebben den aanvrager er gelukkig toe gebracht om van het in werking stellen der immer eenigszins gevaarlijke inrichting af te zien.

Maatregelen ter voorkoming van ongevallen bij brand.

Behalve het reeds in den aanhef van dit hoofdstuk medegedeeld geval, moest nog bij verschillende inspectiën eene voorziening ten aanzien der ontvluchting bij brand worden aanbevolen.

Bij een fabrikant van lucifersdoosjes, die een talrijk vrouwelijk personeel in het werk heeft, werd bij het verleenen van eene vergunning ingevolge de

Hinderwet tot het bijplaatsen van een gasmotor als voorwaarde opgelegd om de hoofdtrap in te metselen. In dezelfde inrichting werd na aanwijzing van den inspecteur een noodtrap buiten het gebouw aangebracht. Daarmede is inderdaad eene aanmerkelijke verbetering verkregen.

Wederom in een ander geval was bij den bouw eener groote sigarenfabriek over het hoofd gezien, dat op die inrichting de bepalingen der Veiligheidswet van toepassing waren, zoodat later ingrijpen noodzakelijk werd. De aanwezige noodladder toch mocht alleszins voldoende geacht worden om brandweerlieden bij het blusschingswerk van dienst te zijn, doch zou, bij eventueel uitbreken van brand en daaruit voortvloeiende onvermijdelijke paniek, ongetwijfeld aanleiding tot ongelukken hebben gegeven. Eene noodtrap met bordessen is ter vervanging van de ladder aangebracht, terwijl ook de buitendeur naar buiten openslaand is gemaakt. Daar evenwel de gemeenteverordening te Rotterdam dit laatste in vele gevallen verbiedt, is het vraagstuk van het voldoen aan dezen eisch, wanneer geen schuifdeuren kunnen aangebracht worden, in geenen deele gemakkelijk te noemen.

Niet altijd schijnt men bij den bouw van fabrieken voldoende acht te slaan op de noodzakelijke gevolgen van eene eventueel latere uitbreiding van het personeel. Als bewijs hiervoor zou kunnen worden aangevoerd eene in mijne standplaats staande nieuwe, in alle opzichten voldoende te noemen fabriek, waarin eene volkomen brandvrije trap van uiterst solide constructie en meer dan gewone breedte aanwezig is, doch alwaar groote bezwaren moeten rijzen bijaldien het aanbrengen van eene tweede trap of noodtrap noodig mocht worden bij eventueele uitbreiding van het getal der aldaar werkzame personen boven het getal van vijftig.

Kleedkamers en schaftlokalen.

Voorbeelden van kleedkamers, naar seksen gescheiden, en met het oog op het afleggen van vaste kleederen in het leven geroepen, zouden niet aangewezen kunnen worden. In de meeste schaftkamers was tevens gelegenheid tot het bergen van kleederen.

De behoefte aan een schaftlokaal wordt nog niet zoo algemeen ingezien als wel wenschelijk ware, ook niet door de werklieden. In enkele gevallen draagt de weinig geriefelijke inrichting er veel toe bij om het personeel daarvan te vervreemden; in andere omstandigheden doet de onderlinge verstandhouding der arbeiders weer afbreuk aan het algemeen gebruik.

Intusschen wordt in toenemende mate door werkgevers de meening gehuldigd, dat een schaftlokaal feitelijk tot eene fabriek behoort, indien de werklieden op aanmerkelijken afstand van het werk wonen. Van de inrichtingen dezer soort kunnen bijv. der vermelding waard geacht worden de nieuw gebouwde schaftkamer op de watergasfabriek aan den Linker Maasoever; het bijzonder groote lokaal daartoe in de bierbrouwerij «d'Oranjeboom» alhier beschikbaar gesteld, alsook het geriefelijk verblijf in de schafturen geboden aan de werklieden der stoomhoutzagerij en emballagefabriek van den Heer Arnold J. van den Bergh, mede alhier.

De schaftkamer der in de wandeling als «Arseenfabriek» bekend staande

inrichting te Sas van Gent voldoet aan eene dringende behoefte en is als bewaarplaats voor alle eetwaren in deze omgeving dan ook van groot nut.

Lang niet in alle gevallen evenwel wordt bij de oprichting van een schaftlokaal de waardeering van de zijde der belanghebbenden ondervonden, welke redelijkerwijs zou mogen verwacht worden, getuige het geringe bezoek aan een zoodanig lokaal in eene sigarenfabriek ten deel gevallen.

Privaten.

Met het oog op werkzaamheden, waaraan het optreden of heerschen van bijzondere warmte onafscheidelijk is verbonden, werden in een paar gevallen de privaten binnendoor bereikbaar gemaakt, zooals in eene suikerfabriek en in eene glasblazerij; aanzegging daartoe vond bovendien nog in analoge gevallen plaats.

Alhoewel tamelijk wel als regel mag worden aangenomen, dat elke werkplaats in de stad een privaat bezit, voldoet dit echter in zeer vele gevallen niet aan de daarvoor gestelde eischen, en worden de noodige voorzieningen vaak den huisbaas op de schouders gelegd, waarbij de huurder zich menigmaal moeielijk kan voorstellen, dat hij de feitelijk aansprakelijke persoon te dezen opzichte is. Voornamelijk in de kleinere werkplaatsen, welke op grond van hun geleidelijk gestegen aantal arbeidende personen onder de bepalingen der Veiligheidswet komen te vallen, voldoen de privaten niet aan de gestelde eischen.

Tegen het aanbrengen van waterspoeling bestaat meestal geen ander bezwaar, dan de daarmede gepaard gaande kosten; wel deed zich in eene drukkerij alhier ter stede voor, dat de reeds aangebrachte waterspoeling was afgekoppeld, omdat eene verstopping aanleiding had gegeven tot overstrooming. Natuurlijk is in het onderhavig geval op de noodzakelijkheid van wederom aansluiten gewezen, waaraan gevolg werd gegeven.

De fabrieken en werkplaatsen buiten het eigenlijk stadsgedeelte, en in het bijzonder de werven langs de rivieren, zijn, althans voor zoover de niet nieuw opgerichte werkplaatsen aangaat, tamelijk veel op het punt der privaten bij de moderne eischen ten achter.

Zindelijkheid.

Het reinigen van den vloer overeenkomstig art. 16 sub 2 van het Veiligheidsbesluit, heeft in sommige bedrijven minder regelmatig plaats; herhaald bezoek is soms noodig om alsdan daarin eenige verbetering aan te brengen. Menigwerf is de gebrekkige bouw der perceelen oorzaak dat men, vreezende voor lekkage, het schrobben achterwege laat.

Een der weinige sigarenfabrikanten, die zich niet tegen zoodanige reiniging kantte, verkeerde althans in de gunstige conditie, dat zijne werkplaats van een cementvloer was voorzien. Het geregeld witten van muren blijft als een practisch middel ter verbetering van het licht in de werkplaats op den voorgrond treden.

Voor de bevrediging van persoonlijke eischen op bovengenoemd gebied werd in onderscheidene fabrieken een en ander gedaan, alhoewel toch nog enkele malen nader op dit punt moest worden aangedrongen; zooals in eene suikerfabriek, eene glasfabriek en eene broodfabriek.

Dikwerf werd als een bewijs voor de mindere urgentie der wasch- en badgelegenheden aangevoerd, dat de ervaring elders geleerd had, hoe het gebruik toch beneden de verwachting bleef. Geenszins mag hierbij worden vergeten, dat niet alle der bestaande inrichtingen even doelmatig zijn ingericht, en behoeft het geen betoog, dat bijv. een stortbad met water van zeer wisselende en van den wil des gebruikers onafhankelijke temperatuur uit den aard der zaak minder op prijs wordt gesteld.

Bevorderen van eene dragelijke temperatuur.

Voorbeelden van werken in eene omgeving, waar zoo hooge temperatuur heerschte, dat ten aanzien van den werkduur behoefde te worden ingegrepen, kwamen niet voor.

Het uitkruien van steenovens blijft behooren tot die werkzaamheden, waarbij men aan een hoogen graad van warmte is blootgesteld. Gelukkig mag gewezen worden op eene verbetering te dien opzichte op een der steenbakkerijen in mijne inspectie ingevoerd, welke hierin bestaat, dat, het aantal ovens vergroot zijnde, geen dezer tijdens den zomertijd behoeft te worden uitgekruid, tengevolge waarvan eensdeels het voordeel wordt bereikt, dat dit warme werk niet in den warmsten tijd van het jaar behoeft plaats te vinden en anderdeels ook in den winter aan tal van handen werk wordt verschaft.

De behoorlijke verwarming van werkplaatsen laat soms te wenschen over en wel speciaal in die gevallen, waarin zeer ruime lokalen aanwezig zijn of wel de aanwezigheid van ontvlambare dampen eene gewone verwarming onmogelijk maakt. Ook wordt de voorziening in deze soms op minder hygienische wijze tot stand gebracht, zooals bijv. op eene inrichting tot vervaardiging van gemaakte goederen, waar een aantal petroleumlampen ook des daags bij wijze van kachel brandende werd gehouden, wat tot eene minder frissche atmosfeer aanleiding gaf. Het viel dan ook niet moeilijk de betrokken personen van het nut eener meer alledaagsche verwarmingswijze te overtuigen en eene kachel geplaatst te krijgen.

Verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof.

Met het oog op de verstrekkende gevolgen, welke het werken in localiteiten met eene stoffige en vergiftige atmosfeer na zich kunnen sleepen, is zooveel mogelijk op deze gevallen het oog gericht geworden.

De beide in mijn inspectie gelegen loodwitfabrieken zijn thans van stofafzuiging voorzien, terwijl het molenlokaal van een dezer op mijn aanwijzing zoodanig is voorzien, dat de bedienende arbeider daar buiten kan vertoeven, waardoor mede een der gevaarlijke momenten ter plaatse met goed gevolg is bestreden. Aangezien het personeel dezer werkplaatsen voor een gedeelte bij den dag wordt aangenomen en dus zeer kort aan de immer nog overblijvende kwade kansen is blootgesteld, terwijl de vaste arbeiders beweren geen bezwaren te bespeuren, kunnen directe gevallen van plumbisme in deze industrie niet worden vermeld.

Korten tijd na het in werking treden der meergenoemde fabriek voor ertsbewerking te Sas van Gent kwamen mij klachten ter oore, aangaande

vergiftigende invloeden, waaraan het personeel dezer inrichting zoude zijn blootgesteld. Een daarop in loco ingesteld onderzoek voerde tot de overtuiging, dat deze klachten van overdrijving niet geheel waren vrij te pleiten. Er hadden zich gevallen van lichte ongesteldheid, o. a. huiduitslag, voorgedaan, terwijl door de directie zooveel mogelijk pogingen werden in het werk gesteld om het kwaad te bestrijden door maatregelen als het uitreiken van koemelk, het beschikbaar stellen van badgelegenheid en respirators. Uit den aard der zaak bleef op deze inrichting de aandacht gevestigd, weshalve het bezoek aldaar nog verscheidene malen is herhaald geworden.

Verder werden nog gedurende het leven van mijn overleden ambtsvoorganger de grondstoffen eener vilthoedenfabriek aan chemisch onderzoek onderworpen, met het gunstig resultaat, dat in geen dezer kwikzilververbindingen werden aangetroffen.

In de stoomvlasserijen mijner inspectie liet de stofafzuiging tamelijk veel te wenschen over, of wel had geheel niet plaats, zoodat verbeteringen op dit punt noodzakelijk mogen geacht worden; wellicht valt omtrent dit punt in een volgend verslag een en ander te vermelden.

Drinkwater.

De voorziening te dezen opzichte wordt door de in vele plaatsen aanwezige waterleiding zeer in de hand gewerkt.

Als voorbeeld van eene poging om het drinkwater meer aan hygienische eischen te doen beantwoorden, moge het plaatsen van een viertal koolblokfilters in de machinefabriek «Electrotechnische Industrie» te Slikkerveer vermelding vinden.

Verder kan het initiatief der directie van de gasmeterfabriek te Dordrecht niet dan geprezen worden, om n.l. een viertal Chamberlandfilters op de leiding der fabriek te doen aansluiten, welke per dag gezamenlijk 300 liter vermoedelijk kiemvrij drinkwater opleveren.

III. BEVEILIGING TEGEN ONGEVALLEN IN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Ofschoon erkennende, dat op bovengenoemd gebied vooruitgang valt te bespeuren, zoo moet niettemin geconstateerd worden, dat over het algemeen nog een minder bevredigende toestand heerscht op het punt van de voorziening met beveiligingen van machines en werktuigen. Veeltijds wordt de meening gehuldigd, als zoude oplettendheid de beste beveiliging voor den werkman zijn. Al moge men nu een grond van waarheid aan deze bewering niet ontzeggen, vooral ten aanzien van arbeid aan machines enz., welker volledige beveiliging niet mogelijk is, daartegenover staan ook feiten, welke wijzen op de mogelijkheid om door eenvoudige inrichtingen ernstige ongevallen te voorkomen. Het langdurig en algemeen omgaan met vele gevaar opleverende werktuigen heeft echter de meening bij velen doen ontstaan, dat in de beveiliging daarvan een totaal overbodige weelde, om niet te zeggen belemmering voor den arbeid, is gelegen. Wanneer dezerzijds wordt gewezen op de verplichtingen, welke den werkgever bij § 10 van het Koninklijk Besluit van 7 December 1896 (*Staatsblad* n°. 215) zijn opgelegd, wordt dan ook dikwerf geantwoord met de bewering, dat gedurende eene jarenlange practijk geene ongevallen voorkwamen.

Motoren en drijfwerk gaven in de meeste werkplaatsen aanleiding tot wenken en voorschriften; beide, vooral laagliggend drijfwerk, toch werd dikwijls open en onbeschut aangetroffen.

Ofschoon ondergrondsch drijfwerk op zich zelf als eene technische verbetering is aan te merken, leverde het een tweetal malen een bron van veel gevaar op. In twee fabrieken voor houtbewerking n.l. werden in de ruimte onder den werkvloer, alzoo in de onmiddellijke nabijheid van het drijfwerk, personen aangetroffen, die zich aldaar onledig hielden met het verzamelen van zich ter plaatse ophoopend zaagsel en houtafval. Beide malen werden termen gevonden, om dezen arbeid te doen uitstellen, ook voor den vervolge, tot den tijd van stilstand der fabriek.

Mede liet het drijfwerk in enkele bezochte windmolens zeer veel te wenschen over, in zooverre dat men boven spoorwiel en rondsels geen vasten vloer onder den voet had en bij het smeren zich op een balklaag in evenwicht had te houden.

Eene groote schrede op den weg van vooruitgang ten opzichte der veiligheid in fabrieken is naar mijne meening gelegen in de electrische krachtsoverbrenging, welke in vele nieuw opgerichte fabrieken en werkplaatsen in zwang is. Ook kan uit dit oogpunt de vervanging der immer gevaarlijk blijvende gasmotoren door electromotoren niet dan toegejuicht worden, een feit, hetwelk zich in mijne standplaats gelukkig niet zelden voordoet.

Der vermelding waard zijn voorts de maatregelen, welke in enkele fabrieken getroffen werden, ten einde het stopzetten der stoommachine van uit de werklokalen mogelijk te maken. In het stadstimmerhuis en in de chocoladefabriek van de firma Driessen alhier werden n.l. reminrichtingen volgens het systeem Van Duijl met goed gevolg aangebracht.

Ongetwijfeld zouden fabrikanten van machines en daarin handel drijvende personen in ruime mate kunnen medewerken tot het doen ingang vinden van erkend nuttige en niet hinderlijke beveiligingen, wanneer door hen als stelregel werd aangenomen de motoren en arbeidswerktuigen in beveiligden staat af te leveren. Bij nieuwere drukpersen mag dit gelukkig tamelijk wel regel heeten, alsmede bij sommige arbeidsmachines met samengesteld, laag liggend raderwerk. Slechts één geval kan vermeld worden van het aanschaffen der noodige machines voor houtbewerking in beveiligden staat.

Het dient gezegd, dat de werkgever bij het toepassen van beveiligingen niet onvoorwaardelijk mag rekenen op bijval en medewerking van de zijde der betrokken werklieden. Eensdeels zijn de soms onvoldoend geconstrueerde beveiligingsmiddelen aan deze houding der belanghebbenden schuld, anderdeels moet gereedelijk worden toegegeven, dat, zij het ook slechts in den beginne, de productie door de beveiliging van een werktuig eenigermate zal kunnen verminderen. De strijd tegen het door deze omstandigheden gestijfd vooroordeel, als zoude beveiliging in het algemeen verwerpelijk zijn, valt velen te zwaar, ofschoon ook voorbeelden in mijne inspectie er op wijzen, dat het met krachtige hand doorvoeren der gewenschte maatregelen mogelijk is en het werk niet in die mate bemoeilijkt, als gewoonlijk pleegt geloofd en beweerd te worden.

Het groot aantal der machines, bij de handwerksnijverheid in gebruik, maakt het doen aanbrengen der ook in deze gevallen noodige beveiligingen tot een werk van vrij grooten omvang.

Ten bewijze daarvan kan worden aangevoerd, dat over de beide verslagjaren 134 boormachines op aandringen dezerzijds van de bekende beschutting werden voorzien; in hoofdzaak betreft het bovenstaande de smederijen in mijne standplaats, voor zoover aldaar beschermd personeel werkt of wel de Veiligheidswet op deze werkplaatsen van toepassing is.

In verband met het groot getal oogverwondingen van meer of minder ernstigen aard, kan het niet dan worden betreurd, dat de op vele plaatsen ter beschikking van den werkman gestelde oogbeschuttingsmiddelen door dezen eenvoudig ter zijde gelegd worden. In één fabriek, de gasmeterfabriek te Dordrecht, trof ik een brilvorm aan, welke door de aldaar werkzame metaaldraaiers met goed gevolg wordt gebezigd, n.l. de bekende automobielbril

met groote bolle glazen. Het geringe bezwaar, dat deze niet vlakke glazen somwijlen eenigermate optisch-actief zijn, kan gemakkelijk worden ondervangen door het gebruik van de bedoelde brillen met vlakke glazen, welke dan ook bij tal van werkzaamheden, als bankwerken, metaaldraaien en -slijpen, eene voldoende en weinig hinderlijke oogbescherming zijn.

Een zeer typisch geval deed zich ten aanzien van het dragen van stofbrillen voor; in werkplaatsen, waar de kapokvezel wordt bearbeid werd namelijk eene oogbeschutting bepaald noodzakelijk geacht en dan ook gedragen, wegens de eigenaardige prikkeling, welke het oog bij dezen arbeid ondervindt, hoewel van eene bijzondere stofontwikkeling in dit bedrijf geen sprake behoeft te zijn.

Het beveiligen van met gevaar dreigende bakken moest enkele malen worden voorgeschreven, o. a. ten aanzien van in den werkvloer verzonken smeltpannen voor zink.

Bij het bouwvak deden zich onderscheidene ongevallen voor, welke aan het afstorten van daken zijn toe te schrijven. Onder de slachtoffers bevonden zich ook loodgietersjongens; de arbeid op zulke gevaarlijke plaatsen zou welhaast als ongeëigend voor knapen kunnen worden aangemerkt.

Bij den, met het oog op eventueele ontploffing, altijd eenigermate gevaarlijken arbeid van het pikken der vaten in brouwerijen, werd in de bierbrouwerij «d'Oranjeboom» alhier eene aanmerkelijke schrede voorwaarts op technisch gebied gedaan, doordien aldaar eene z.g. «Theurersche pikmachine" werd geïnstalleerd en in gebruik genomen. Met deze inrichting, welke in vakkringen zeer de aandacht trekt, is men in staat op de minst gevaarlijke wijze het groote vaatwerk, dat uit de kelders komt, te pikken.

Ook in distilleerderijen is aan het reinigen van grondvaten bij kunstlicht gevaar voor ontploffing verbonden, weshalve het gebruik van beschermd of wel door reflectors geworpen bovenlicht voor zoover noodig dan ook dezerzijds wordt bevorderd.

Op eene der scheepswerven mijner inspectie wenschte men een ouden scheepsketel te bestemmen voor reservoir voor saamgeperste lucht. Aangezien omtrent de herkomst en den inwendigen staat van den ketel alle gegevens ontbraken, werd het mij toegestaan de medewerking in te roepen van den ingenieur voor het stoomwezen, ten einde na een inwendig onderzoek de deugdelijkheid van bedoelden ketel te kunnen beoordeelen. Aan dit verzoek om medewerking werd op welwillende wijze voldaan.

Betrekkelijk zelden werden fabrieksreglementen aangetroffen; de reglementen, die te mijner kennis kwamen, behelsden meer bepalingen, welke de onderlinge verhouding van werkgever en arbeider regelen, dan wel voorzieningen met het oog op de veiligheid betreffen.

Dat men bij het vaststellen van laatstbedoelde regelen niet onvoorwaardelijk op de sympathie der werklieden kan rekenen, zou wellicht vallen af te leiden uit het feit, dat een dagorder op eene der machinefabrieken mijner standplaats, met het oog op de veiligheid gegeven, door onbekende hand werd afgescheurd.

Wellicht zouden enkele sterk op den voorgrond tredende waarschuwingen tegen de gevolgen van ondoordachte handelingen hier en daar een ongeval kunnen voorkomen. Het schoonmaken van in gang zijnde machines bijv. geeft menigmaal aanleiding tot ongevallen, welke zeer goed hadden kunnen vermeden worden; evenzoo het met de hand opwerpen van riemen bij loopend drijfwerk.

Dat immer personen zullen gevonden worden, die ondanks alle wenken ten goede, bij hunne onvoorzichtigheden volharden, blijkt uit het ongeval, hetwelk aan eene werkster in eene touwspinnerij overkwam bij het poetsen aan eene loopende en overigens voldoende beveiligde machine; zulks terwijl genoemde persoon alleszins met het aan deze handelwijze verbonden gevaar bekend was.

Behalve door beveiliging van werktuigen kan door eene doeltreffende arbeidsverdeeling en bovenal door het afschaffen van stukwerk en nachtarbeid veel gedaan worden, om ongevallen te voorkomen. Reeds mag gewezen worden op maatregelen in dezen zin met goed gevolg ingevoerd in eene inrichting voor machinale houtbewerking, alsmede in eene metaalwarenfabriek, voor zoover betreft de afdeeling, alwaar het pons- en stampwerk plaats vindt.

In het jaar 1899 hadden in mijne inspectie 20 in 1900—13 ongevallen met doodelijken afloop plaats.

De omstandigheden, waaronder, die ongevallen plaats hadden, worden hier in het kort vermeld.

Bij het werken op de stelling stortte een ijzerwerker in het ruim van een stoomschip.

Een werkman uit een heiploeg werd door de scheehouten van het onvoorziens neervallend heiblok getroffen. De haak, welks breuk het ongeval tengevolge had, was van deugdzaam materiaal en de breuk zelve was geheel versch; alzoo was hier van eenig verzuim geen sprake.

Ondanks de gladheid en voorafgaande waarschuwing begaf zich een werkman op het dak eener werkplaats en had het ongeluk door een lichtraam te vallen.

Een glazenwasscher verloor bij reiniging van ramen op de derde verdieping zijn evenwicht en stortte op straat.

Ditzelfde vond plaats met een loodgieter, die een dakgoot schoonmaakte.

Bij het vervoer op den openbaren weg van een wagen met steen geraakte een steenhouwer tusschen dezen en een plotseling stilhoudenden vrachtwagen beklemd; hij bekwam dientengevolge eene ernstige inwendige verwonding.

Een loodgieter liep over een bint van een in aanbouw zijnd pand, alhoewel hij langs een anderen weg veiliger de plaats van zijn arbeid had kunnen bereiken; een misstap deed hem van het smalle bint vallen met noodlottig gevolg.

Bij het zich begeven over een fabrieksemplacement geraakte een werkman tusschen de buffers van twee aldaar gerangeerd wordende waggons met fabrieksbenoodigdheden.

Een huisschilder, die zich op eene loopstelling onledig hield met het reinigen van een plafond, bukte zich te veel voorover, met het gevolg dat hij het evenwicht verloor.

Een ijzerwerker stak een ijzeren staaf door eene der vellingopeningen van het vliegwiel eener stoommachine, teneinde deze over het doode punt heen te brengen; hij werd bij het in gang gaan van het stoomwerktuig doodelijk aan het hoofd getroffen.

Een loodgieter had het ongeluk bij het werken in een dakgoot zijn evenwicht te verliezen, en viel op straat.

Ditzelfde onheil overkwam een loodgietersleerling, die in een 48 cM. breede dakgoot eenig soldeerwerk verrichtte.

Bij het verlaten van het werk liep een scheepsbouwersleerling den lantaarndrager ietwat vooruit en stortte, door duisternis misleid, in het ruim van het schip.

Een schilder stapte op een ladder mis en deed een val, waardoor hij zwaar inwendig letsel bekwam.

Bij het klimmen op een stapel gevulde zakken gleed een brouwersknecht naar beneden, viel achterover en kreeg ten overvloede nog een paar gevulde zakken op het lichaam.

Een sjouwer nam, niettegenstaande hij gewaarschuwd was, een gevaarlijke plaats op eene scheepshelling in en werd bij het neerwerpen van hout door eene plank met daaruit stekenden spijker aan de kleederen gevat, zoodat hij het evenwicht verloor.

Bij het verlaten van het werk nam een scheepmaker een verkorten doch ongeschikten weg; hij kwam met noodlottig gevolg te vallen.

Een gelijk lot trof een ijzerwerker tengevolge van het uitschieten eener plank van de scheepsstelling.

Bij het schilderen van de bekapping eener machinezaal verloor een werkman het evenwicht en viel van eene hoogte van circa 25 M. Alhoewel eenige mogelijkheid bestond, dat de man in aanraking was gekomen met de electrische geleiding van eene loopkraan, kon een onderzoek op het lijk zulks niet bevestigen.

Een bejaard scheepstimmerman begaf zich uit eigen beweging op eene stelling, waarbij een misstap hem het evenwicht deed verliezen.

Bij het verlaten van het werk in eene scheepsruimte viel een sjouwer door een hem goed bekend kolengat, vermoedelijk doordien hij geen licht met zich had genomen.

Het verlaten van een in aanbouw zijnd schip, ondanks waarschuwing langs een willekeurig door hem gekozen weg, deed een scheepmaker in het ruim vallen.

Bij het werken op eene circa 1 M. hooge stelling, kwam een brandersknecht tengevolge van een val met het achterhoofd op den daarönder gelegen steenen vloer te recht en kreeg dientengevolge hersenschudding.

Het uitschieten van een ijzeren takel bracht aan een sjouwer eene doodelijke hoofdwond toe.

Een arbeider geraakte tengevolge van ondergraving en de daarop volgende afstorting onder een hoop superphosphaat.

Gelijke oorzaak had het kantelen van een zwaren steenen kachel, staande in eene locomotieflloods, waarbij de aldaar werkzame straatmaker doodelijk werd getroffen.

Een machinist viel tengevolge van aanvaring op stroom van een sleepbootje en verdronk.

Bij het scheppen van warm water uit een bak had een jongen het ongeluk in den bak te vallen, tengevolge waarvan hij doodelijke brandwonden bekwam.

Een schildersknecht verloor bij het staan in een raamkozijn het evenwicht en viel, met gevolg dat hij kneuzingen bekwam, waaraan hij na eenige weken overleed.

Het van een dak vallen kostte een opperman het leven.

Een aardwerker kreeg een gevulden bak met materiaal, welke aan eene kraan hing, door onverhoeds neerdalen er van, op het lichaam.

Door het uitschieten van een schroefsleutel viel een ijzerwerker achterover van eene scheepsstelling.

Een opperman hield zich bezig met het optrijsen van steenen, ondanks de aangebrachte stortplanken viel een der steenen op 's mans hoofd en verwondde hem doodelijk.

Van deze 33 overledenen waren 16 gehuwd; de weduwen van 2 werklieden ontvingen van gemeentewege een jaarlijksch pensioen; in 2 gevallen ging de ontvangst van eene premie op eens gepaard met eene tijdelijke geldelijke ondersteuning; 4 achterblijvenden kregen slechts een tijdelijke uitkeering, en 5 malen moest de storting van eene premie voldoende heeten. Ten aanzien der overige gevallen is niet bekend, dat eenige ondersteuning door de weduwen werd genoten.

In 7 van de 17 overige gevallen, waarbij alzoo een ongehuwde het leven verloor, werd aan de nagelaten betrekkingen eene som uitbetaald, welke als eene tegemoetkoming in de begrafeniskosten zou kunnen worden aangemerkt.

De bij eenig ongeval gekwetsten ondervonden een verlet, waarvan op de volgende wijze een overzicht kan worden gegeven:

minder dan 1 week verzuim kwam voor 246 malen;

langer	dan	1 week	tot	en	met	2 weken	werd	verzuimd		504	malen;
»	»	2 weken	»	»	»	3	»	»	»	270	»
»	»	3	»	»	»	4	»	»	»	164	»
»	»	4	»	»	»	5	»	»	»	111	»
»	»	5	»	»	»	6	»	»	»	90	»
»	»	6	»	»	»	8	»	»	»	86	»
»	»	8	»	»	»	12	»	»	»	81	»
»	»	12	»	»	»	16	»	»	»	38	»
»	»	16	»	»	»	20	»	»	»	19	»
»	»	20	»	»	»	24	»	»	»	6	»
»	»	24	»	»	»	28	»	»	»	6	»
»	»	28	»	»	»	32	»	»	»	3	»

langer	dan	32	weken	tot	en	met	36	weken	werd	verzuimd	2	malen;
»	»	36	»	»	»	»	40	»	»	»	1	maal.
»	»	44	»	»	»	»	48	»	»	»	1	»
»	»	60	»	»	»	»	64	»	»	»	1	»

Het totaal aantal verletdagen in de 337 bij een ongeval betrokken bedrijven beliep 42764; derhalve werd per gekwetste gemiddeld 26,25 dagen verzuimd.

Ongeschikt tot verdere uitoefening van hun beroep bleven 11 personen; aan 3 van hen werd eenig pensioen verleend, terwijl aan 5 anderen dezer invaliden eene verzekeringspremie op eens werd uitgekeerd. De overige personen ontvingen geen verdere ondersteuning.

Staat H.

OVERZICHT

der ongevallen gedurende de jaren 1899 *en* 1900 *gerangschikt naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provinciën Zuid-Holland en Zeeland.*

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	1	"	1	"	"	"
2	Drijfwerk	"	"	1	"	"	"
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	"	"	1	"	1	"
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	"	"	"	"	21	"
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	"	"	"	"	2	"
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	4	10	"	"	1	1
7	Liften, lieren, kranen	"	"	1	"	"	"
8	Wagens en transport van voorwerpen	4	1	24	1	3	1
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	"	"	49	2	4	6
10	Vallende voorwerpen	1	"	22	"	6	"
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	"	"	3	"	2	"
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	2	"	4	"	2	1
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	"	"	"	"	"	"
14	Andere oorzaken	4	"	27	2	5	1
	Totaal . . .	16	11	133	5	47	10

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
,,	,,	,,	2	,,	1	1	1	,,	2	9
,,	,,	1	1	,,	2	,,	,,	,,	3	8
,,	,,	,,	9	,,	18	10	,,	,,	,,	39
,,	,,	,,	,,	,,	4	4	,,	,,	,,	29
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	4	,,	3	9
,,	,,	,,	7	2	12	7	,,	2	3	49
,,	,,	,,	1	,,	8	1	,,	,,	2	13
,,	,,	,,	3	,,	54	14	,,	1	8	114
,,	,,	,,	1	2	66	24	1	3	21	179
,,	,,	1	,,	,,	53	27	1	1	8	120
,,	,,	,,	7	,,	20	12	,,	2	1	47
,,	,,	,,	1	,,	11	7	,,	2	4	34
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
,,	1	,,	5	,,	70	13	1	1	5	135
,,	1	2	37	4	319	120	8	12	60	785

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	„	„	„	„	„	1
2	Drijfwerk	„	„	„	„	„	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	„	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	„	„	„	„	2	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	„	„	„	„	„	„
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz.	„	„	„	„	„	„
7	Liften, lieren, kranen	„	„	2	„	„	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	„	„	5	„	„	„
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	„	„	5	„	„	„
10	Vallende voorwerpen	„	„	5	„	1	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	„	„	„	„	„	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	„	„	„	„	„	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	„	„	2	„	1	„
	Totaal . . .	„	„	19	„	4	1

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Zeeland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	3	„	1	4	„	1	„	9
„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	4
„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1
„	„	„	„	„	2	5	„	„	1	8
„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	4
„	„	„	„	„	7	3	„	„	1	16
„	„	„	„	„	20	2	„	„	„	27
„	„	„	4	„	10	2	„	„	„	22
„	„	„	„	„	10	1	„	„	„	11
„	„	„	„	„	„	1	„	„	„	1
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	1	„	3	„	„	„	2	9
„	„	„	8	„	57	18	„	1	5	113

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aarde-werk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging
1	Krachtwerktuigen	„	„	„	„	„	„
2	Drijfwerk.	„	1	1	„	1	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	„	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	„	„	1	„	12	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	1	„	„	„	1	„
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	1	7	„	„	„	2
7	Liften, lieren, kranen	„	„	2	„	1	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	7	„	38	8	„	„
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	1	1	27	2	1	„
10	Vallende voorwerpen	6	1	40	2	3	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	1	„	3	„	1	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	1	„	4	1	„	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	4	„	10	„	2	1
	Totaal . . .	22	10	126	13	22	3

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	”	”	”	”	1	1	”	”	1	3
”	”	”	1	”	2	3	”	”	3	12
”	”	”	12	”	14	26	”	”	2	54
”	”	”	”	”	3	3	”	”	”	19
”	”	”	”	”	”	1	8	”	7	18
”	”	”	2	”	2	2	1	1	1	19
”	”	”	”	”	6	4	”	”	5	18
”	”	1	6	2	44	27	”	3	13	149
”	”	”	3	”	44	13	”	3	10	105
”	”	”	3	1	49	28	”	”	13	146
”	”	”	5	”	17	25	”	”	3	55
”	”	”	10	”	8	7	”	4	4	39
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	3	”	26	23	”	”	3	72
”	”	1	45	3	216	163	9	11	65	709

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging
1	Krachtwerktuigen	„	„	1	„	„	„
2	Drijfwerk	„	„	„	„	„	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	„	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	„	„	„	„	4	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	„	„	„	„	„	„
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz.	„	1	„	„	„	„
7	Liften, lieren, kranen	„	„	„	„	„	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	„	„	1	„	„	„
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	„	„	11	„	„	„
10	Vallende voorwerpen	„	„	1	„	1	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	„	„	„	„	„	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	„	„	„	„	„	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	„	„	5	„	1	„
	Totaal . . .	„	1	19	„	6	„

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Zeeland.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	3	"	"	18	"	"	"	21
"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	5
"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1
"	"	"	"	"	"	2	"	"	"	3
"	"	"	"	"	"	3	"	"	"	3
"	"	"	1	"	"	3	"	"	1	6
"	"	"	"	"	8	5	"	1	1	26
"	"	"	2	"	2	8	"	1	2	17
"	"	"	"	"	2	3	"	"	"	5
"	"	"	"	"	"	4	"	"	"	4
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1	"	"	3	"	"	"	10
"	"	"	7	"	12	50	"	2	5	102

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	„	„	14	1	2	1
2	Oogen	„	„	3	„	3	„
3	Aangezicht	1	„	2	„	1	1
4	Armen en handen	4	1	21	1	5	3
5	Vingers	8	8	14	„	27	1
6	Bovenlichaam	„	„	19	„	2	„
7	Onderlichaam	2	1	25	1	2	1
8	Voeten	„	1	19	1	2	„
9	Brandwonden	1	„	2	„	3	1
10	Inwendige kneuzingen	„	„	6	„	„	1
11	Gedood	„	„	8	1	„	1
	Totaal . . .	16	11	133	5	47	10

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	3	"	26	4	1	2	2	56
"	"	"	3	"	13	8	"	"	1	31
"	"	"	"	"	3	8	"	1	"	17
"	"	"	9	"	97	20	1	2	14	178
"	"	"	16	2	34	29	4	1	11	155
"	"	"	1	"	32	5	"	2	3	64
"	1	1	2	1	46	15	1	1	11	111
"	"	1	1	1	53	22	1	"	10	112
"	"	"	2	"	8	7	"	3	5	32
"	"	"	"	"	4	"	"	"	2	13
"	"	"	"	"	3	2	"	"	1	16
"	1	2	37	4	319	120	8	12	60	785

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar 1899 gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	„	„	2	„	„	„
2	Oogen	„	„	„	„	„	„
3	Aangezicht	„	„	„	„	„	„
4	Armen en handen	„	„	„	„	„	„
5	Vingers	„	„	4	„	3	1
6	Bovenlichaam	„	„	2	„	1	„
7	Onderlichaam	„	„	1	„	„	„
8	Voeten	„	„	7	„	„	„
9	Brandwonden	„	„	„	„	„	„
10	Inwendige kneuzingen	„	„	3	„	„	„
11	Gedood	„	„	„	„	„	„
	Totaal	„	„	19	„	4	1

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Zeeland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	"	6	1	"	"	"	9
"	"	"	"	"	9	2	"	"	"	11
"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1
"	"	"	3	"	10	5	"	"	1	19
"	"	"	3	"	7	8	"	1	1	28
"	"	"	"	"	3	"	"	"	"	6
"	"	"	"	"	7	1	"	"	3	12
"	"	"	2	"	8	"	"	"	"	17
"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	1
"	"	"	"	"	2	"	"	"	"	5
"	"	"	"	"	4	"	"	"	"	4
"	"	"	8	"	57	18	"	1	5	113

Staat I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	„	1	11	„	1	„
2	Beleedigde deelen. Oogen	„	„	3	„	1	„
3	Beleedigde deelen. Aangezicht	1	„	„	„	„	„
4	Beleedigde deelen. Armen en handen	6	2	18	2	3	2
5	Beleedigde deelen. Vingers	8	6	15	1	9	1
6	Beleedigde deelen. Bovenlichaam	„	1	15	1	„	„
7	Beleedigde deelen. Onderlichaam	4	„	29	4	4	„
8	Beleedigde deelen. Voeten	3	„	25	3	4	„
9	Brandwonden	„	„	4	1	„	„
10	Inwendige kneuzingen	„	„	1	„	„	„
11	Gedood	„	„	5	1	„	„
	Totaal . . .	22	10	126	13	22	3

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	1	"	16	8	"	"	7	45
"	"	"	3	"	15	20	"	1	3	46
"	"	"	"	"	2	3	"	"	2	8
"	"	"	6	"	67	40	3	1	14	164
"	"	"	13	"	22	37	6	1	13	132
"	"	"	4	1	13	7	"	1	2	45
"	"	"	5	"	31	18	"	2	8	105
"	"	1	3	2	40	20	"	2	11	114
"	"	"	10	"	5	6	"	2	4	32
"	"	"	"	"	5	1	"	"	"	7
"	"	"	"	"	"	3	"	1	1	11
"	"	1	45	3	216	163	9	11	65	709

Staat I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschik*

Volgnummer.		Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen.	Hoofd	„	„	5	„	„	„
2		Oogen	„	„	„	„	„	„
3		Aangezicht	„	„	„	„	„	„
4		Armen en handen	„	1	3	„	„	„
5		Vingers	„	„	2	„	5	„
6		Bovenlichaam	„	„	„	„	„	„
7		Onderlichaam	„	„	6	„	„	„
8		Voeten	„	„	1	„	1	„
9	Brandwonden		„	„	„	„	„	„
10	Inwendige kneuzingen		„	„	2	„	„	„
11	Gedood		„	„	„	„	„	„
		Totaal	„	1	19	„	6	„

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Zeeland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	„	1	4	„	„	3	13
„	„	„	„	„	1	2	„	„	„	3
„	„	„	„	„	1	1	„	„	„	2
„	„	„	1	„	1	9	„	„	„	15
„	„	„	4	„	1	20	„	„	1	33
„	„	„	„	„	2	3	„	„	„	5
„	„	„	„	„	1	3	„	„	1	11
„	„	„	2	„	2	4	„	„	„	10
„	„	„	„	„	„	4	„	„	„	4
„	„	„	„	„	„	„	„	2	„	4
„	„	„	„	„	2	„	„	„	„	2
„	„	„	7	„	12	50	„	2	5	102

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen plaats*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag	„	„	1	„	„	„
2	Maandag	3	3	29	„	7	2
3	Dinsdag	2	2	21	1	11	1
4	Woensdag	5	2	24	1	7	1
5	Donderdag	2	1	24	1	5	5
6	Vrijdag.	2	1	13	1	14	„
7	Zaterdag	2	2	21	1	3	1
	Totaal . . .	16	11	133	5	47	10

hadden in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	4	5
"	1	"	4	"	58	25	4	4	8	148
"	"	"	7	"	57	14	1	"	11	128
"	"	1	7	1	56	26	"	2	8	141
"	"	"	9	"	53	21	"	2	8	131
"	"	"	3	1	52	20	1	1	12	121
"	"	1	7	2	43	14	2	3	9	111
"	1	2	37	4	319	120	8	12	60	785

STAAT K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	"	"	"	"	"	"
2	Maandag	"	"	3	"	"	1
3	Dinsdag	"	"	4	"	1	"
4	Woensdag	"	"	3	"	1	"
5	Donderdag	"	"	2	"	"	"
6	Vrijdag.	"	"	2	"	1	"
7	Zaterdag	"	"	5	"	1	"
	Totaal . . .	"	"	19	"	4	1

plaats hadden in de provincie Zeeland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	2	”	8	5	”	1	1	21
”	”	”	”	”	11	2	”	”	”	18
”	”	”	2	”	6	6	”	”	1	19
”	”	”	1	”	15	”	”	”	1	19
”	”	”	1	”	14	3	”	”	”	21
”	”	”	2	”	3	2	”	”	2	15
”	”	”	8	”	57	18	”	1	5	113

STAAT K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar 1900 de ongevallen plaats*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	"	"	"	"	"	"
2	Maandag	5	"	29	3	6	1
3	Dinsdag	8	1	12	3	6	"
4	Woensdag	1	1	21	3	"	"
5	Donderdag	3	2	25	3	4	1
6	Vrijdag.	2	5	20	"	4	"
7	Zaterdag	3	1	19	1	2	1
	Totaal . . .	22	10	126	13	22	3

hadden in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	1	„	„	1	„	1	„	3
„	„	„	9	„	48	32	2	1	12	148
„	„	„	7	„	42	23	1	1	10	114
„	„	„	5	1	31	23	1	3	9	99
„	„	1	5	1	28	18	1	„	8	100
„	„	„	11	„	32	35	3	3	11	126
„	„	„	7	1	35	31	1	2	15	119
„	„	1	45	3	216	163	9	11	65	709

STAAT K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1900 *de ongevallen*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	„	„	„	„	„	„
2	Maandag	„	„	1	„	1	„
3	Dinsdag	„	„	6	„	2	„
4	Woensdag	„	„	1	„	1	„
5	Donderdag	„	„	5	„	1	„
6	Vrijdag.	„	„	4	„	1	„
7	Zaterdag	„	1	2	„	„	„
	Totaal . . .	„	1	19	„	6	„

plaats hadden in de provincie Zeeland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1	"	"	7	"	"	"	10
"	"	"	2	"	5	14	"	"	"	29
"	"	"	1	"	1	4	"	1	"	9
"	"	"	1	"	1	7	"	"	"	15
"	"	"	1	"	3	5	"	1	1	16
"	"	"	1	"	2	13	"	"	4	23
"	"	"	7	"	12	50	"	2	5	102

In de voorgaande staten H, I en K worden de plaats gehad hebbende ongevallen gerangschikt respectievelijk naar de oorzaken, naar hunnen aard en naar de dagen, waarop zij voorvielen.

De geldelijke ondersteuning gedurende de dagen van verzuim ging bij 666 gekwetsten uit van den werkgever alleen; in 609 gevallen van een fabrieksziekenfonds, terwijl 21 personen tijdens hunne invaliditeit uit een particulier ziekenfonds trokken en ten slotte 251 malen de genoten ondersteuning kon worden aangemerkt als voortvloeiende uit meer dan een der bovengenoemde bronnen.

Wat betreft de bedragen, welke door de getroffenen werden ontvangen, kan het navolgende schema wellicht bijdragen, om hiervan zoo kort mogelijk de hoofdzaak in het licht te stellen

Meer dan vol weekloon	genoten	164	gekwetsten
Vol weekloon	»	339	»
4/5 van het weekloon	»	35	»
3/4 » » »	»	349	»
2/3 » » »	»	146	»
3/5 » » »	»	259	»
1/2 » » »	»	233	»
2/5 » » »	»	4	»
1/3 » » »	»	18	»
Niets werd gegeven aan		98	»

IV. INSTELLINGEN IN HET BELANG DER WERKLIEDEN.

Ten vervolge van hetgeen in het vorig verslag door mijn overleden ambtsvoorganger aan den aanvang van hoofdstuk IV werd opgemerkt, moge in het onderstaande een overzicht gegeven worden van de in den loop der beide verslagjaren opgerichte Kamers van arbeid.

Dagteekening van het Kon. Besl. van oprichting.	Naam en zetel der opgerichte Kamer van arbeid.	In de Kamer vertegenwoordigde bedrijven
9 November 1899.	Kamer van arbeid voor de bouwbedrijven te Rotterdam.	Het timmerlieden-, metselaars-, steenhouwers-, stukadoors-, lood- en zinkwerkers-, schilders-, heiers-, aardwerkers-, straatmakers- en beeldhouwersbedrijf, voor zoover in dit laatste geen beeldhouwwerk uit hout wordt vervaardigd; het vervaardigen van cementsteen; het ontwerpen van en het houden van toezicht bij het uitvoeren van bouwplannen; het leggen van electrische geleidingen of van gas- of waterleidingen; de fabricage van gas en electriciteit; het bedrijf der drinkwaterleiding; de loodwit- en verfwarenfabrieken.
9 November 1899.	Kamer van arbeid voor metaal- en houtbewerking te Rotterdam.	Het bewerken van metalen met uitzondering van het lood- en zinkwerkersbedrijf; de houtzagerijen en -draaierijen, de inrichtingen voor scheepsbouw; het meubelmakers-, stoffeerders-, behangers- en beeldhouwersbedrijf, voor zoover in dit laatste beeldhouwwerk uit hout wordt vervaardigd, het kuipers-, kistenmakers-, kurksnijders-, mandenmakers-, jalouziënmakers-, borstelmakers- en borstelhoutmakersbedrijf.

Dagteekening van het Kon. Besl. van oprichting.	Naam en zetel der opgerichte Kamer van arbeid.	In de Kamer vertegenwoordigde bedrijven.
9 November 1899.	Kamer van arbeid voor de confectie-bedrijven te Rotterdam.	Het vervaardigen van kleederen, hoeden, petten, schoenen, tapijten of touw; het zuiveren van bedveeren en kapok; de wasch- en de strijkinrichtingen; het sorteeren van lompen; het vervaardigen van drijfriemen; de zadelmakerijen.
9 November 1899.	Kamer van arbeid voor de voedings- en genotmiddelen te Rotterdam.	De brood-, koek-, beschuit-, suiker- en banketbakkerijen; de cacao-, de chocolade-, de meelfabrieken, benevens die van verduurzaamde levensmiddelen, de koffieverlezerijen, de koffiebranderijen, de rijstpellerijen, de zuivel- en kunstboterfabrieken, de bierbrouwerijen, de likeurstokerijen, de distilleerderijen, de mineraalwater- en de azijnfabrieken; de slagerijen; de zoutziederijen.
9 November 1899.	Kamer van arbeid voor de tabaksindustrie te Rotterdam.	De tabaksindustrie.
9 November 1899.	Kamer van arbeid voor de drukkersbedrijven te Rotterdam.	De boek-, couranten-, steen- en plaatdrukkerijen en de lettergieterijen; de boekbinderijen, de cartonnage-, de phototypische en de photografische inrichtingen.
22 Maart 1900.	Kamer van arbeid voor het havenbedrijf te Rotterdam	Het bedrijf van het laden en lossen van schepen; het bedrijf der wegers en meters; het expeditiebedrijf, alsmede het bedrijf van den opslag van goederen; het kolendragersbedrijf, voor zooveel dit niet door de gewone bootwerkers wordt uitgeoefend; de sleeperij.

Dagteekening van het Kon. Besl. van oprichting.	Naam en zetel der opgerichte Kamer van arbeid.	In de Kamer vertegenwoordigde bedrijven.
30 October 1900.	Kamer van arbeid voor het handels-, crediet- en verzekeringswezen te Rotterdam.	De bedrijven, die uitsluitend ten doel hebben de levering van goederen aan handelaren (groothandel), de effectenhandel en het assurantiebedrijf, ook voor zoover deze bedrijven worden uitgeoefend door makelaars, commissionairs en agenten; het bankiersbedrijf; het kassiersbedrijf; de hypotheekbanken; de spaar- en de voorschotbanken.
4 December 1900.	Kamer van arbeid voor het logement- en koffiehuishoudersbedrijf te Rotterdam.	Het hôtel- en logementhoudersbedrijf; het restaurant- en koffiehuishoudersbedrijf; het bedrijf van restaurateur of buffethouder in societeiten.

Van bovengenoemde kamers hebben zich die voor het handels-, crediet- en verzekeringswezen, alsmede die voor het logement- en koffiehuishoudersbedrijf tot heden nog niet geconstitueerd.

Verder werd bij Koninklijk Besluit van 23 November 1899 eene wijziging aangebracht in de bedrijven, welke in de bestaande Kamer van arbeid voor bouw- en aanverwante bedrijven te Dordrecht vertegenwoordigd waren, en wel door onder de in deze Kamer vertegenwoordigde bedrijven alsnog op te nemen: de boek-, courant- en steendrukkerijen en het boekbindersbedrijf.

De aanneming der Ongevallenwet zal vele werkgevers nopen hunne tot nu toe afwachtende houding in zake de verzekering van hunne werklieden tegen geldelijke gevolgen van aan deze in het bedrijf overkomen ongevallen te laten varen.

Bij enkele inspectiën werd door bedrijfshoofden het voornemen te kennen gegeven om — terwijl reeds van particuliere zijde in bovenstaande verzekering was voorzien — de aan deze verzekering ten grondslag liggende fondsen dienstbaar te maken aan de oprichting van een ziekenfonds of pensioensregeling.

Als een opvallend verschijnsel mag wel worden aangemerkt, dat werkgevers, die overigens reeds veel op economisch gebied voor hun personeel tot stand

brachten, het vrouwelijk personeel in de verzekering tegen ongevallen niet deden deelen. Blijkbaar ging men daarbij uit van de zienswijze, dat een ongeval den man als vermoedelijk huisvader met ernstiger gevolgen bedreigt dan de vrouw, die meestal ongehuwd zijnde, niet steeds als verzorgster van anderen optreedt. Ook is in de daarbij bedoelde bedrijven de werkster dooreengenomen in mindere mate aan gevaar blootgesteld dan de arbeider, en ziet men ten opzichte van bedrijven, waarin beide seksen in gelijke mate aan gevaar blootstaan, deze scheidingslijn niet getrokken.

Wat aangaat de verzekering tegen ziekte, zijn de inzichten zoowel onder werkgevers als onder werklieden tamelijk wel verdeeld Tegenover de meening, dat het personeel eener onderneming verplicht behoort te zijn, om deel te nemen aan een fabrieksziekenfonds, staat het inzicht, dat in deze het inititatief geheel aan de zijde van den werkman moet worden gelaten, al zij het ook, dat de werkgever tot het genoemde doel financieel in een of ande en vorm bijdraagt.

Zoo deed zich ten deze het geval voor, dat een patroon zijn personeel plaatste voor de keuze om een loonsverhooging te zien ingaan, als wanneer de verzekering tegen ziekte door de werklieden persoonlijk moest worden aangegaan, dan wel bij behoud van het oude loon in een door den fabrikant te stichten ziekenfonds te worden opgenomen. Gelijk wel eenigermate te voorzien was, werd de eerste oplossing door het personeel gekozen, wat den werkgever evenwel niet onwelgevallig was, daar hij nu van de immer ietwat lastige contrôle op de ziektedagen enz. ontheven was.

De laatste omstandigheid woog zelfs bij een ander fabrikant zoo zwaar, dat hij een vroeger door hem beheerd ziekenfonds omwerkte tot een fonds tot voorziening in geval van ziekte enz., welk fonds geheel aan het bestier van den werkman werd overgelaten.

Intusschen mag wel als regel worden aangenomen, dat in het bestuur der bestaande ziekenfondsen de partij der werklieden een werkzaam aandeel heeft en schijnt het beginsel, om zelfs de meer onmiddellijk belanghebbenden, meerderheid van stemmen daarin te geven, alleszins rationeel: ook schijnt de tenuitvoerlegging van dezen maatregel niet op ernstige bezwaren te stuiten.

Onmiskenbaar getuigt het feit, dat soms werklieden, ondanks de verplichte deelname aan een fabrieksziekenfonds, zich nog op andere wijze tegen de geldelijke gevolgen van ziekte verzekeren, voor eén moeilijk te laken zucht naar zelfstandigheid. Deze meervoudige verzekering geeft nu en dan aanleiding tot de vraag, of de onderlinge contrôle der deelnemers aan het fonds voldoenden waarborg oplevert voor het binnen de normale perken blijven van het aantal ziektedagen, eene vraag waarop echter de ervaring reeds hier en daar meent te mogen antwoorden, en wel in bevestigenden zin.

Als een voorbeeld van bijzondere zorg voor den werkman met het oog op uitkeering bij ziekte en invaliditeit zou voorzeker op de plaats zijn de vermelding van hetgeen daartoe aan de Zuid-Hollandsche Stoomfabriek van banket-, koek- chocolade-, en suikerwerken van den heer Jamin alhier is vastgesteld, zijnde dit een geheel van den patroon uitgaande verzekering, waartoe van den werkman geenerlei bijdrage wordt gevraagd.

Op een om financieele redenen zeer moeilijk punt, de pensioensverzekering, blijft de aandacht van verschillende werkgevers niettemin steeds gevestigd. Erkend moet worden, dat in vele gevallen voor bejaarde werklieden zorg gedragen wordt, en soms op voorbeeldige wijze, maar de gevallen, waarin dat geschiedt, moeten tot de betrekkelijke uitzonderingen gerekend worden, en derhalve is de allerwege kenbaar gemaakte wensch, om op dit punt eenige zekerheid te erlangen, geenszins onverklaarbaar te noemen. Velen onder de arbeiders schijnen intusschen de meening toegedaan, dat de gemeenschap aan elk harer leden, voor zoover daaraan behoefte bestaat, pensioen behoort uit te keeren. Ongetwijfeld is het dan ook aan het voorzitten dezer meening toe te schrijven, dat een fabrikant een afwijzend antwoord ontving op het aan zijn personeel gedaan voorstel om een pensioenfonds op te richten, waartoe hij, als patroon, eene ruime geldelijke bijdrage zou storten, indien de werklieden tot het doel met $1\frac{1}{2}$ % van hun loon wilden bijdragen.

Het is mij echter toch mogelijk op enkele gevallen te wijzen, waarin eene bepaalde regeling op het punt der pensionneering de rechten en plichten van patroon en werkman vaststelt. Inzonderheid valt daarbij de aandacht op het reglement van het pensioen der werklieden, werkzaam bij de Naamlooze Vennootschap «Houthandel voorheen G. Alberts Lzn. & Co. te Middelburg», welk reglement aan het slot van dit hoofdstuk dan ook eene afzonderlijke en volledige vermelding moge vinden.

Ten bewijze, dat vele patroons de belangstelling in de maatschappelijke positie hunner werklieden nog niet verloren, mag wel worden aangemerkt de aanmoediging tot sparen, welke van bedoelde werkgevers uitgaat; hetzij dat zich deze kennen doet in het uitkeeren van eene premie bij wijze van participatie op een spaarbankboekje, dan wel in de toezegging, dat bij het aangaan eener levensverzekering door gehuwde mannen de firma geneigd is tot een zeker maximum de helft der kosten te dragen, indien aan haar de beschikking wordt gelaten over de wijze, hoe de eventueel vallende uitkeering voor de achterblijvenden zal besteed worden.

In andere gevallen draagt het sparen een zeer bijzonder karakter, zooals bijv. bij een werkgever hier ter stede, die met goedvinden van het personeel een gedeelte van het weekloon inhoudt en belegt, ten einde in de kermisweek, als wanneer niet gewerkt pleegt te worden, de verzamelde gelden wederom te kunnen verdeelen naar gelang van de bijdrage. Als een bijzonder gelukkig verschijnsel moet worden aangemerkt, dat zoowel onder het personeel van bedoelden werkgever, als onder de werklieden eener andere fabriek, alwaar de gewoonte gevolgd wordt om een eventueel overschot uit het ziekenfonds jaarlijks te verdeelen, personen worden aangetroffen, die hunne spaarpenningen alsdan besteden tot het doen van een uitstapje, hetwelk zich zelfs wel voor enkelen tot over de grenzen uitstrekt.

Afgezien van den verheffenden invloed, welke het verblijf in de natuur niet nalaten kan uit te oefenen, draagt ook niets zoo zeer bij tot de verruiming van den gezichtskring als een, zij het ook kort verblijf in eene

vreemde omgeving. Met het oog hierop verdient het voorbeeld door den heer Driessen, chocoladefabrikant alhier, gegeven, alleszins navolging, in zooverre namelijk aan zijne fabriek een week verlof met behoud van loon wordt toegekend aan elk, die langer dan een jaar aldaar in dienstbetrekking is.

Uit verschillende waarnemingen valt af te leiden, dat gaandeweg meer en meer aandacht wordt geschonken aan het doelmatig verleenen van eerste hulp bij ongevallen. Als een der krachtigste uitingen in deze richting mag wel gelden het te Oud-Charlois oprichten van een kosteloozen cursus in het verleenen van eerste hulp bij ongevallen, terwijl overigens in menige fabriek of werkplaats personen aan te wijzen zijn, die zich de kundigheden tot het leggen van een eerste verband, in het algemeen tot het verleenen van eerste hulp bij een ongeval, hebben eigen gemaakt.

Het groote belang eener doelmatige vóórbehandeling der gekwetsten bleek mij duidelijk uit een geval van saamgestelden beenbreuk, gepaard gaande met aanmerkelijke verscheuring van het spierweefsel, waarbij volgens getuigenis van den geneesheer, wiens hulp later werd ingeroepen, het betrekkelijk gunstig verloop der genezing mede viel toe te schrijven aan het onmiddellijk na het ongeval ter plaatse aanleggen van een doelmatig antiseptisch verband.

Met de aanhaling van enkele voorbeelden van coöperatief optreden bij het voorzien in eerste levensbehoeften ten bate van den werkman moge worden besloten. Daarbij zoude onderscheid moeten gemaakt worden tusschen de bemiddeling in deze richting door sommige werkgevers ten bate van hun personeel ten beste gegeven, en het optreden van uitsluitend door en voor den werkman opgerichte vereenigingen, van welke laatste bijv. zouden mogen genoemd worden «de Rotterdamsche Coöperatieve Broodbakkerij en Verbruikersvereeniging «Vooruitgang» en de Middelburgsche Coöperatieve Volksbroodbakkerij «De Broederband».

Blijkens de laatstelijk gepubliceerde uitkomsten der eerstgenoemde vereeniging verheugt zij zich in bloei en gaf daarvan dan ook blijk op eene alleszins sympathieke wijze, door eene uitkeering in brood aan werkeloozen te doen plaats hebben.

Rotterdam, 7 Mei 1901.

De Inspecteur van den Arbeid in de 2e Inspectie,

E. H. Ekker.

Staat L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van H.H. Commissarissen der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van de*

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot — oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Zuid-Holland bezuiden den rechter-oever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, benevens de gemeente Rotterdam.						
1	Abbenbroek	"	"	2	1	1	1
2	Alblas (Oud)	"	"	7	6	8	8
3	Alblasserdam	2	1	35	147	138	126
4	Ameide	"	"	23	81	32	32
5	Arkel	"	"	4	"	4	4
6	Asperen	1	"	3	3	10	8
7	Barendrecht	"	"	6	6	7	5
8	Beierland (Nieuw) . .	1	"	12	12	11	11
9	Beierland (Oud) . . .	1	"	37	22	61	60
10	Beierland (Zuid) . . .	"	"	4	"	"	"
11	Bleskensgraaf	"	"	4	2	4	4
12	Bommel (den)	"	"	4	1	2	2
13	Brandwijk	"	"	7	3	5	5

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
»	»	4	»	2e	»	»	»	»	»
»	»	4	»	9e	»	»	»	»	»
12	22	3	»	9e	»	»	8	»	»
»	»	*vd. tz.*	»	33e	»	»	»	»	»
»	»	3	»	14e	»	»	»	»	»
2	»	*e*	»	12e	»	»	»	»	»
2	»	*e*	»	18e	»	»	1	»	»
»	23	8	»	8e	»	»	»	»	»
1	»	3	»	44e	»	»	1	»	»
»	»	*a*	»	5e	»	»	»	2	»
»	»	*a*	»	6e	»	»	»	»	»
»	»	*g*	»	2e	»	»	»	»	»
»	»	17	»	19e	»	»	»	»	»

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in der			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprich-ting.	uit-breiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
14	Brielle	"	1	31	41	41	41
15	Dirksland	"	"	21	14	16	16
16	Dordrecht	16	7	466	1083	856	606
17	Dubbeldam	1	"	7	11	35	25
18	Everdingen	"	"	3	7	1	1
19	Geervliet	"	"	5	4	"	"
20	Giesendam	"	"	29	33	33	33
21	Giesen Nieuwkerk	"	"	3	2	1	1
22	Goedereede	"	"	2	1	2	2
23	Gorinchem	2	3	79	166	165	133
24	Goudriaan	"	"	2	1	2	2
25	Goudswaard	"	"	5	2	5	4
26	's Gravendeel	1	"	22	40	33	30
27	's Gravenzande	"	"	"	"	"	"
28	Groot-Ammers	1	"	15	18	8	8
29	Hagestein	"	"	5	18	16	13
30	Hardinxveld	2	1	48	43	64	64
31	Heenvliet	1	"	6	3	3	3
32	Heerjansdam	"	"	7	2	2	2
33	Hei- en Boeicop	"	"	7	6	1	1
34	Heinenoord	"	"	5	5	5	5
35	Hekelingen	1	"	3	2	2	2

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*e*	"	19*e*	"	"	2	1	"
"	"	*a*	"	3*e*	"	"	"	"	"
250	241	*vd. tz.*	"	"	11	"	59	6	"
10	"	4	"	4*e*	"	"	8	"	"
"	"	14	"	15*e*	"	"	2	"	"
"	"	*g*	"	3*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	5*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	9*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	1*e*	"	"	"	"	"
32	48	*vd. tz.*	"	"	"	"	3	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	"	"	"	"	"	"
1	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
3	8	*vd. tz.*	"	8*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	13*e*	"	"	"	"	"
3	12	*vd. tz.*	"	45*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	50*e*	"	"	"	"	"
"	"	5	"	7*e*	"	"	"	"	"
"	"	*e*		17*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	18*e*	"	"	"	1	"
			"						
"	"	*g*	"	1*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	"	4*e*	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den — Aan			
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
36	Hellevoetsluis	„	„	20	25	33	33
37	Helvoet (Nieuw) . . .	„	„	8	5	6	6
38	Hendrik Ido Ambacht	2	1	27	36	50	33
39	Herkingen	„	„	5	1	5	5
40	Heukelum	„	„	3	16	24	17
41	Hoogblokland	„	„	„	„	„	„
42	Hoogvliet	„	„	7	3	7	7
43	Hoornaar	„	„	2	2	2	2
44	IJselmonde	1	„	16	31	41	22
45	Kedichem	„	„	„	„	„	„
46	Klaaswaal	„	„	9	8	6	6
47	Langerak	„	„	9	17	4	4
48	Leerbroek	„	„	2	3	2	2
49	Leerdam	3	1	27	109	208	175
50	Lekkerland (Nieuw) .	„	1	28	50	86	86
51	Lexmond	1	„	7	24	4	4
52	Maasdam	„	„	3	4	2	2
53	Meerkerk	„	1	17	3	13	13
54	Melissant	„	„	7	5	10	10
55	Middelharnis	„	„	28	26	39	37
56	Mijnsheerenland . . .	„	„	4	1	1	1
57	Molenaarsgraaf . . .	„	„	7	5	6	6

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	4	"	20*e*	"	"	31	"	"
"	"	*a*	"	4*e*	"	"	"	"	"
17	55	*vd. tz.*	"	24*e*	"	"	6	"	"
"	"	*a*	"	4*e*	"	"	"	"	"
7	35	*e*	"	5*e*	"	"	1	"	"
"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	17*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
19	40	4	"	47*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	"	12	"	10*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	15*e*	"	"	1	"	"
"	"	6	"	3*e*	"	"	"	"	"
33	34	8	"	126*e*	"	"	8	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	6*e*	"	"	26	"	"
"	"	*g*	"	58*e*	"	"	"	"	"
"	1	*a*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	22*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	"	2*e*	"	"	"	"	"
2	"	*e*	"	9*e*	"	"	"	1	"
"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	17	"	12*e*	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot: oprich-ting.	uit-breiding.	FABRIEKEN EN … in den … Aan…: Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids…: Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
58	Nieuwenhoorn . . .	„	„	9	4	5	5
59	Nieuwland	„	„	1	1	1	1
60	Nieuwpoort.	„	„	8	6	8	8
61	Noordeloos	„	„	3	1	1	1
62	Numansdorp	3	„	14	13	20	20
63	Ooltgensplaat	„	„	8	4	7	7
64	Oostvoorne	„	„	8	2	6	6
65	Ottoland	„	„	3	2	2	2
66	Ouddorp	„	„	1	„	„	„
67	Oudenhoorn	„	„	4	5	4	4
68	Papendrecht	„	2	17	75	63	63
69	Pernis.	„	„	23	„	16	16
70	Peursum	„	„	„	„	„	„
71	Piershil	„	„	3	1	1	1
72	Poortugaal	„	„	4	3	4	4
73	Puttershoek	„	„	13	21	26	26
74	Rhoon.	„	„	7	6	4	4
75	Ridderkerk	1	1	52	150	270	254
76	Rockanje.	„	„	7	3	5	5
77	Rotterdam	54	57	1748	4931	4127	3146
78	Rozenburg	1	„	6	5	4	4
79	Schelluinen	„	„	„	„	„	„

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal — kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	*a*	”	6*e*	”	”	”	”	”
”	”	1	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	13*e*	”	”	”	”	”
”	”	4	”	8*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	27*e*	”	”	”	”	”
”	”	2	”	5*e*	”	”	”	”	”
”	”	6	”	9*e*	”	”	”	”	”
”	1	*vd tz.*	”	12*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	2*e*	”	”	”	”	”
”	”	*a*	”	1*e*	”	”	”	”	”
”	”	*e*	”	11*e*	”	”	11	”	”
”	”	60	”	65*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	9*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	8*e*	”	”	1	”	”
”	”	*g*	”	7*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	23*e*	”	”	”	”	”
16	39	*a*	”	78*e*	”	1	55	”	”
”	”	*g*	”	6*e*	”	”	”	”	”
981	2751	5569	”	”	94	48	549	38	”
”	”	*e*	”	10*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
80	Schoonrewoerd . . .	„	„	3	19	3	3
81	Sliedrecht	2	„	65	111	102	102
82	Sommelsdijk	1	1	20	22	22	17
83	Spijkenisse	„	„	16	15	13	13
84	Stad aan 't Haringvliet	„	„	4	3	3	3
85	Stellendam	„	„	7	44	83	29
86	Streefkerk	„	„	13	9	13	13
87	Strijen	„	„	13	6	12	12
88	Tienhoven	„	„	2	6	2	2
89	Tonge (Nieuwe) . . .	„	„	7	3	6	6
90	Tonge (Oude) . . .	„	„	8	4	6	6
91	Vianen	„	1	48	98	47	47
92	Vierpolders	„	„	4	5	5	4
93	Westmaas	„	„	7	„	2	2
94	Wijngaarden	„	„	„	„	„	„
95	Zuidland	„	„	8	8	8	8
96	Zwartewaal	„	„	6	8	10	10
97	Zwijndrecht	„	1	25	101	58	58
	Totaal Zuid-Holland	99	80	3350	7855	7092	5641

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	*vd. tz.*	”	21*e*	”	”	”	”	”
”	4	*g*	”	12*e*	”	”	4	3	”
5	”	2	”	12*e*	”	2	”	1	”
”	”	4	”	17*e*	”	”	”	”	”
”	”	*a*	”	1*e*	”	”	”	”	”
54	85	12	”	9*e*	”	7	”	”	”
”	”	*a*	”	14*e*	”	”	”	”	”
”	”	*a*	”	15*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	1*e*	”	”	”	”	”
”	1	7	”	5*e*	”	”	”	”	”
”	1	4	”	7*e*	”	”	”	”	”
”	36	12	”	277*e*	”	”	2	”	”
1	”	4	”	1*e*	”	”	”	”	”
”	”	2	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*a*	”	6*e*	”	”	”	”	”
”	”	12	”	5*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	5*e*	”	”	6	”	”
1451	3436				105	58	785	53	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Zeeland.						
1	Aagtekerke	„	„	„	„	„	„
2	Aardenburg	1	„	15	11	11	6
3	Annaland (Sint)	„	„	2	2	2	2
4	Arnemuiden	„	„	9	6	10	10
5	Axel	1	„	18	14	16	16
6	Baarland	„	„	2	1	1	1
7	Biervliet	3	„	6	4	4	4
8	Biggekerke	„	„	1	1	„	„
9	Borssele	„	„	5	5	5	5
10	Boschkapelle	„	„	3	4	4	2
11	Breskens	1	„	6	8	9	8
12	Brouwershaven	„	„	8	22	30	15
13	Bruinisse	„	„	9	13	7	7
14	Burgh	„	„	3	„	2	2
15	Cadzand	„	„	4	1	1	1
16	Clinge	„	„	21	8	17	10
17	Colijnsplaat	„	„	16	7	9	9
18	Domburg	1	„	8	3	6	6
19	Dreischor	„	„	20	17	17	10
20	Driewegen	„	„	2	1	1	1
21	Duivendijke	„	„	„	„	„	„

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
»	»	*g*	»	»	»	»	»	»	»
5	11	38	13*e*	8*e*	»	»	»	»	»
»	»	12	»	6*e*	»	»	»	»	»
»	»	*a*	»	19*e*	»	»	»	»	»
»	»	6	5*e*	»	»	»	»	»	»
»	»	*vd. tz.*	»	2*e*	»	»	»	»	»
»	»	4	20*e*	12*e*	»	»	»	»	»
»	»	*g*	»	»	»	»	»	»	»
»	»	10	»	8*e*	»	»	»	»	»
2	5	4	8*e*	»	»	»	»	»	»
1	»	1	11*e*	»	»	»	»	»	»
15	»	*a*	»	10*e*	»	»	»	»	»
»	»	*vd. tz.*	»	17*e*	»	»	2	»	»
»	1	*a*	»	8*e*	»	»	»	»	»
»	»	4	16*e*	2*e*	»	»	»	»	»
7	16	37	»	11*e*	»	»	»	»	»
»	»	12	»	15*e*	»	»	»	»	»
»	»	4	9*e*	23*e*	»	»	»	»	»
7	»	*a*	»	16*e*	»	»	»	»	»
»	»	6	»	3*e*	»	»	»	»	»
»	»	*g*	»	»	»	»	»	»	»

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
22	Eede	„	„	2	1	1	„
23	Elkerzee	2	„	9	9	4	1
24	Ellemeet.	„	„	7	4	2	1
25	Ellewoutsdijk	„	„	1	1	„	„
26	Goes	1	2	94	105	149	100
27	Graauw	„	„	4	3	4	4
28	's Gravenpolder . . .	„	„	„	„	„	„
29	Grijpskerke.	„	„	2	3	3	3
30	Groede	„	„	5	9	9	8
31	Haamstede	„	„	11	7	6	6
32	's Heer Abtskerke . .	„	„	2	„	2	2
33	's Heer Arendskerke .	„	„	10	3	7	7
34	's Heerenhoek	„	„	5	2	2	2
35	Heinkenszand	„	„	8	5	6	6
36	Hengstdijk	„	„	„	„	„	„
37	Hoedekenskerke . . .	„	„	9	6	10	10
38	Hoek	„	„	1	1	1	1
39	Hontenisse	1	„	4	1	5	5
40	Hoofdplaat	„	„	6	5	5	5
41	Hulst	2	„	14	12	19	18
42	IJzendijke	1	„	16	12	9	9
43	Jansteen (Sint) . . .	„	„	10	4	7	4

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	”	8	*5e*	*2e*	”	”	”	”	”
3	”	12	”	*10e*	”	”	”	”	”
1	”	12	”	*13e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	*1e*	”	”	”	”	”
49	33	3	”	”	”	”	”	”	”
”	”	8	*5e*	*8e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	2	”	*6e*	”	”	1	”	”
1	”	*g*	*3e*	*2e*	”	”	”	”	”
”	1	*a*	”	*12e*	”	”	”	”	”
”	”	4	”	”	”	”	”	”	”
”	1	4	”	*21e*	”	”	”	”	”
”	”	1	”	*8e*	”	”	”	”	”
”	”	9	”	*16e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	*1e*	”	”	”	”	”	”
”	”	27	”	*8e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	*14e*	*1e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	*4e*	*4e*	”	”	”	”	”
1	”	3	*5e*	”	”	”	”	”	”
”	2	10	*9e*	*5e*	”	”	3	”	”
3	6	*vd. tz.*	*5e*	*15e*	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den … Aan …			
		oprichting.	uitbreiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
44	Kapelle	„	„	10	8	9	9
45	Kats	„	„	5	5	6	6
46	Kattendijke	„	„	3	2	3	3
47	Kerkwerve	„	„	1	2	1	1
48	Kloetinge	„	„	3	1	1	1
49	Koewacht	„	„	12	17	20	18
50	Kortgene	„	„	10	7	7	7
51	Koudekerke	„	„	6	3	5	5
52	Krabbendijke	1	„	15	32	13	11
53	Kruiningen	„	„	26	16	26	25
54	Kruis (Sint)	„	„	1	„	2	„
55	Laurens (Sint). . . .	„	„	„	„	„	„
56	Maartensdijk (Sint) . .	„	„	12	1	7	7
57	Meliskerke	„	„	2	„	„	„
58	Middelburg	4	2	191	175	333	231
59	Neuzen (Ter)	4	1	56	58	54	45
60	Nieuw en St. Joosland.	„	„	5	4	4	4
61	Nieuwerkerk	„	„	7	12	2	2
62	Nieuwvliet	„	„	1	1	1	1
63	Nisse	„	„	4	2	2	2
64	Noordgouwe	„	„	3	3	4	4
65	Noordwelle	„	„	8	15	6	4

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	35	”	22 *e*	”	”	”	”	”
”	”	30	”	5 *e*	”	”	”	”	”
”	”	9	”	7 *e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	10 *e*	”	”	”	”	”
2	8	3	2 *e*	9 *e*	”	”	”	1	”
”	”	53	”	14 *e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	12 *e*	”	”	”	”	”
2	”	*vd. tz.*	”	15 *e*	”	”	”	”	”
1	”	*a*	”	28 *e*	”	”	”	”	”
2	”	3	6 *e*	2 *e*	”	”	”	”	”
”	”	2	”	”	”	”	”	”	”
”	”	6	”	24 *e*	”	”	”	”	”
”	”	2	”	6 *e*	”	”	”	”	”
102	97	600	”	1 *e*	”	”	14	”	”
9	”	*vd. tz.*	12 *e*	4 *e*	”	”	1	1	”
”	”	6	”	11 *e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	9 *e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	10	”	1 *e*	”	”	”	”	”
”	”	4	”	7 *e*	”	”	”	”	”
2	”	4	”	19 *e*	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
66	Oostburg	„	„	11	18	13	8
67	Oost- en West-Souburg.	„	„	16	8	13	13
68	Oosterland	„	„	7	2	5	5
69	Oostkapelle	„	„	4	1	3	3
70	Ossenisse	„	„	1	2	2	2
71	Oudelande	„	„	2	2	2	2
72	Oud-Vosmeer	„	1	9	4	6	6
73	Ouwerkerk	„	„	„	„	„	„
74	Overslag	„	„	„	„	„	„
75	Ovezande	„	„	2	1	2	2
76	Philippine	„	„	3	5	5	2
77	Philipsland (Sint) . .	„	„	4	3	2	2
78	Poortvliet	„	„	6	2	6	6
79	Renesse	„	„	8	5	5	3
80	Retranchement . .	„	„	1	„	„	„
81	Rilland Bath	„	„	3	1	5	5
82	Ritthem	„	„	„	„	„	„
83	Sas van Gent	4	2	14	50	18	8
84	Scherpenisse	„	„	1	„	„	„
85	Schoondijke.	„	„	10	13	13	4
86	Schore	„	1	„	„	„	„
87	Serooskerke (S.) . . .	„	„	11	9	7	4
88	Serooskerke (W.) . .	„	„	5	1	4	4

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
5	”	41	6*e*	13*e*	”	”	”	”	”
”	”	4	”	26*e*	”	”	”	”	”
”	”	10	”	7*e*	”	”	”	”	”
”	”	4	”	13*e*	”	”	”	”	”
”	”	7	2*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	12	”	5*e*	”	”	”	”	”
”	”	2	”	27*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	6	”	4*e*	”	”	”	”	”
3	1	*g*	3*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	4	”	9*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	19*e*	”	”	”	”	”
2	2	*g*	”	17*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	4*e*	3*e*	”	”	”	”	”
”	”	6	”	8*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	1	”	”
10	2	*g*	5*e*	”	”	”	2	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	4*e*	”	”	”	”	”
9	”	*g*	4*e*	13*e*	”	”	”	”	”
”	”	4	”	”	”	”	”	”	”
3	”	8	”	31*e*	”	”	”	”	”
”	”	5	”	20*e*	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan… Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
89	Sluis	1	„	10	12	12	10
90	Stavenisse	„	„	1	„	1	1
91	Stoppeldijk	„	„	1	3	„	„
92	Tholen	„	„	26	48	50	50
93	Veere	„	„	6	3	3	3
94	Vlissingen	2	7	140	288	315	221
95	Vrouwepolder	„	„	1	„	„	„
96	Waarde	„	„	3	2	3	3
97	Waterlandkerkje . . .	„	„	2	2	2	2
98	Wemeldinge	„	„	10	7	7	6
99	Westdorpe	1	„	4	5	5	1
100	Westkapelle	„	„	„	„	„	„
101	Wissekerke	1	„	13	12	9	9
102	Wolphaartsdijk . . .	„	„	5	3	6	6
103	Yerseke	1	„	63	268	63	61
104	Zaamslag	„	„	18	15	12	12
105	Zierikzee	1	1	92	129	200	165
106	Zonnemaire	„	„	1	„	„	„
107	Zoutelande	„	„	3	2	2	2
108	Zuiddorpe	1	„	5	2	5	5
109	Zuidzande	„	„	2	1	2	2
	Totaal Zeeland. . .	35	17	1283	1614	1717	1331

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2	2	1	30*e*	7*e*	”	”	”	”	”
”	”	3	”	3*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	6*e*	”	”	”	”	”	”
”	2	*vd. tz.*	”	39*e*	”	”	”	”	”
”	”	3	”	7*e*	”	”	”	”	”
94	68	*vd. tz.*	”	24*e*	”	3	83	7	”
”	”	1	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	6*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	1*e*	”	”	”	”	”
1	”	*g*	”	21*e*	”	”	”	”	”
4	4	*e*	4*e*	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	15*e*	”	”	1	”	”
”	”	*a*	”	14*e*	”	”	”	”	”
2	297	*g*	”	30*e*	”	”	”	”	”
”	2	*g*	2*e*	6*e*	”	”	”	”	”
35	41	2	”	”	”	”	5	”	”
”	2	4	”	4*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	4*e*	4*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	3*e*	”	”	”	1	”
”	”	1	4*e*	”	”	”	”	”	”
386	604				”	3	113	10	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Recapitulatie.						
	Zuid-Holland	99	80	3350	7855	7092	5641
	Zeeland	35	17	1283	1614	1717	1331
	Totaal . . .	134	97	4633	9469	8809	6972

WERKPLAATSEN								AANTAL		
zin der Arbeidswet.								kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door					
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.			Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.						
9	10	11	12	13	14	15	16		17	18
1451	3436	"	"	"	105	58	785		53	"
386	604	"	"	"	"	3	113		10	"
1837	4040				105	61	898		63	"

STAAT L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van H.H. Commissarissen der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van d*

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN: in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den: Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	Aan: uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids: Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Zuid-Holland						
	bezuiden den rechter-oever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, benevens de gemeente Rotterdam.						
1	Abbenbroek	”	”	3	1	3	3
2	Alblas (Oud)	”	”	6	6	8	8
3	Alblasserdam	”	”	32	145	142	129
4	Ameide	1	”	22	47	29	29
5	Arkel	”	”	3	2	4	4
6	Asperen	”	1	4	5	11	10
7	Barendrecht	”	”	7	12	11	9
8	Beierland (Nieuw) . .	1	”	13	28	16	16
9	Beierland (Oud) . . .	3	2	45	64	47	46
10	Beierland (Zuid) . . .	”	”	3	3	3	3
11	Bleskensgraaf	”	”	5	5	4	4
12	Bommel (den)	”	”	1	1	1	1
13	Brandwijk	1	”	4	4	4	4

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

WERKPLAATSEN								AANTAL		
zin der Arbeidswet.								kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door					
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.	
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.						
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18	
”	”	5	”	8*e*	”	”	”	”	”	
”	”	4	”	150*e*	”	”	”	”	”	
13	20	4	”	42*e*	”	”	8	”	”	
”	”	*vd. tz.*	”	55*e*	”	”	”	”	”	
”	”	3	”	12*e*	”	”	”	”	”	
1	7	*e*	”	203*e*	”	”	”	”	”	
2	”	*e*	”	81*e*	”	”	”	”	”	
”	”	8	”	17*e*	”	”	”	”	”	
1	”	2	”	96*e*	”	”	”	”	”	
”	”	*a*	”	18*e*	”	”	”	”	”	
”	”	*vd. tz.*	”	9*e*	”	”	”	”	”	
”	”	*g*	”	3*e*	”	”	”	”	”	
”	”	*vd. tz.*	”	22*e*	”	”	”	”	”	

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN — in den — Aan			
						geldige arbeids	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
14	Brielle.	"	"	20	44	66	59
15	Dirksland	"	"	24	8	16	16
16	Dordrecht	11	9	464	1078	863	578
17	Dubbeldam	2	1	12	27	38	29
18	Everdingen	"	"	3	5	"	"
19	Geervliet	"	"	2	2	1	1
20	Giesendam	"	"	77	30	63	63
21	Giesen Nieuwkerk . .	"	"	5	4	5	5
22	Goedereede	"	"	1	"	1	1
23	Gorinchem	3	3	78	172	180	143
24	Goudriaan	"	"	2	2	1	1
25	Goudswaard	"	"	5	1	5	5
26	's Gravendeel	"	"	31	40	33	28
27	's Gravenzande . . .	"	"	"	"	"	"
28	Groot-Ammers . . .	"	"	15	19	10	10
29	Hagestein	"	"	5	17	7	6
30	Hardinxveld	"	"	44	59	90	86
31	Heenvliet	"	1	6	3	6	6
32	Heerjansdam	"	"	10	36	25	19
33	Hei- en Boeicop . . .	"	"	4	10	2	2
34	Heinenoord.	"	"	11	14	19	19
35	Hekelingen.	1	"	5	15	7	7

WERKPLAATSEN (…zin der Arbeidswet.) — …tal — kaarten: voor meisjes van 12—16 jaar.	…tal: vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der: Plaatselijke politie	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	AANTAL vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
7	1	*c*	”	26*c*	”	”	2	2	”
”	”	*a*	”	4*c*	”	”	”	”	”
285	223	3	”	”	18	”	62	5	”
9	”	4	”	26*e*	”	”	2	”	”
”	”	6	”	174*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	10*e*	”	”	”	”	”
”	”	12	”	95*e*	”	”	”	2	”
”	”	4	”	21*e*	”	”	”	”	”
”	”	*a*	”	2*e*	”	”	”	”	”
37	41	*vd. tz.*	”	”	”	”	6	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	10*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	2*e*	”	”	”	”	”
5	6	2	”	61*e*	”	”	1	2	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	25*e*	”	”	”	”	”
1	”	*vd. tz.*	”	122*e*	”	”	2	”	”
4	”	*vd. tz.*	”	116*e*	”	”	”	”	”
”	”	5	”	11*e*	”	”	”	”	”
6	10	5	”	61*e*	”	”	”	”	”
”	”	1	”	123*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	22*e*	”	”	”	”	”
”	”	3	”	”	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de…			
				Aa…			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid…	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
36	Hellevoetsluis	”	”	19	25	33	33
37	Helvoet (Nieuw) . . .	”	”	18	22	14	14
38	Hendrik Ido Ambacht	”	2	34	64	78	49
39	Herkingen	”	”	4	1	4	4
40	Heukelum	”	”	3	18	31	26
41	Hoogblokland	”	”	2	2	”	”
42	Hoogvliet	”	”	6	9	11	11
43	Hoornaar	”	”	2	1	2	2
44	IJselmonde	”	”	19	44	44	27
45	Kedichem	”	”	”	”	”	”
46	Klaaswaal	2	”	10	5	10	10
47	Langerak	1	”	7	17	7	7
48	Leerbroek	”	”	2	1	1	1
49	Leerdam	”	2	23	105	216	183
50	Lekkerland (Nieuw) .	1	”	20	54	87	87
51	Lexmond	”	”	9	29	4	4
52	Maasdam	”	”	3	2	4	4
53	Meerkerk	1	”	9	4	2	2
54	Melissant	”	”	5	3	6	6
55	Middelharnis	1	1	32	23	41	38
56	Mijnsheerenland . . .	”	”	11	11	12	12
57	Molenaarsgraaf . . .	”	”	7	4	8	8

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„	„	4	„	20*e*	„	„	11	„	„
„	„	*a*	„	18*e*	„	„	1	„	„
29	85	*vd. tz.*	„	81*e*	„	„	14	„	„
„	„	*a*	„	4*e*	„	„	„	„	„
5	33	*e*	„	28*e*	„	„	„	„	„
„	„	2	„	3*e*	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	51*e*	„	„	„	„	„
„	„	4	„	11*e*	„	„	2	„	„
17	20	*a*	„	112*e*	„	„	„	„	„
„	„	3	„	„	„	„	„	„	„
„	„	12	„	45*e*	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	11*e*	„	„	„	„	„
„	„	4	„	4*e*	„	„	„	„	„
33	21	12	„	550*e*	„	„	10	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	55*e*	„	„	24	„	„
„	„	2	„	209*e*	„	„	„	„	„
„	„	*a*	„	29*e*	„	„	„	„	„
„	„	4	„	31*e*	„	„	„	„	„
„	„	6	„	6*e*	„	„	„	„	„
3	„	*e*	„	12*e*	„	„	1	„	„
„	„	2	„	14*e*	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	23*e*	„	„	„	„	„

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot: oprich-ting.	uit-breiding.	in der … Aan … Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
58	Nieuwenhoorn . . .	"	"	8	9	8	8
59	Nieuwland	"	"	1	3	1	1
60	Nieuwpoort.	"	"	7	1	8	8
61	Noordeloos	"	"	3	2	3	3
62	Numansdorp	3	"	17	23	30	30
63	Ooltgensplaat	"	"	7	4	11	11
64	Oostvoorne	"	"	7	3	7	7
65	Ottoland	"	"	2	2	3	3
66	Ouddorp	"	"	1	1	1	1
67	Oudenhoorn	"	"	5	1	5	5
68	Papendrecht	"	"	17	54	56	56
69	Pernis.	1	"	21	23	30	30
70	Peursum	"	"	"	"	"	"
71	Piershil	"	"	3	3	4	4
72	Poortugaal	"	"	4	1	2	2
73	Puttershoek	"	"	17	24	25	25
74	Rhoon	"	"	8	28	25	6
75	Ridderkerk	"	"	50	213	275	247
76	Rockanje.	"	"	5	20	7	7
77	Rotterdam	64	35	1868	5446	4048	3016
78	Rozenburg	"	"	5	4	5	5
79	Schelluinen	"	"	1	1	1	1

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*a*	"	14*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	21*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	13*e*	"	"	"	"	"
"	"	12	"	84*e*	"	"	1	"	"
"	"	2	"	9*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	11*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	4*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	3*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	6*e*	"	"	"	"	"
"	"	*e*	"	3*e*	"	"	7	"	"
"	"	2	"	113*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	27*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	39*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	32*e*	"	"	"	"	"
19	"	*vd. tz.*	"	73*e*	"	"	"	"	"
28	56	*a*	"	137*e*	"	"	64	"	"
"	"	*g*	"	6*e*	"	"	"	"	"
1032	3037	6414	"	"	130	50	470	28	"
"	"	*e*	"	56*e*	"	"	"	1	"
"	"	3	"	1*e*	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN E			
				in de			
				Aa			
						geldige arbeid	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
80	Schoonrewoerd . . .	"	"	5	18	5	5
81	Sliedrecht	"	"	73	125	160	160
82	Sommelsdijk	"	"	19	30	46	39
83	Spijkenisse	1	"	19	49	41	41
84	Stad aan 't Haring-vliet	"	"	5	4	6	6
85	Stellendam	"	"	7	48	87	34
86	Streefkerk	"	"	8	10	11	11
87	Strijen	"	"	9	7	11	11
88	Tienhoven	"	"	2	3	1	1
89	Tonge (Nieuwe) . . .	"	"	2	1	2	2
90	Tonge (Oude)	"	"	9	4	6	6
91	Vianen	1	"	52	94	71	71
92	Vierpolders	"	"	6	5	5	5
93	Westmaas	"	"	8	9	9	9
94	Wijngaarden	1	"	2	2	2	2
95	Zuidland	"	"	11	15	17	17
96	Zwartewaal	1	"	8	4	7	7
97	Zwijndrecht	2	2	37	129	55	55
	Totaal Zuid-Holland	103	59	3556	8776	7433	5836

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*vd. tz.*	"	152*e*	"	"	"	"	"
"	1	*g*	"	137*e*	"	"	2	1	"
7	"	2	"	19*e*	"	2	"	"	"
"	"	4	"	30*e*	"	"	3	1	"
"	"	*g*	"	8*e*	"	"	"	"	"
53	78	20	"	9*e*	"	20	"	"	"
"	"	*g*	"	17*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	14*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	6*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	14*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	698*e*	"	"	"	2	"
"	"	3	"	10*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	12*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	20*e*	"	"	"	"	"
"	"	12	"	14*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	148*e*	"	"	16	"	"
1597	3639				148	72	709	44	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN … in den … Aan…			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids…	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 aar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Zeeland.						
1	Aagtekerke	"	"	"	"	"	"
2	Aardenburg	"	"	16	10	15	12
3	Annaland (Sint)	1	"	2	2	1	1
4	Arnemuiden	"	"	13	9	13	13
5	Axel	"	"	25	13	20	19
6	Baarland	"	"	1	"	"	"
7	Biervliet	"	"	5	1	2	2
8	Biggekerke	"	"	"	"	"	"
9	Borssele	"	"	4	"	3	3
10	Boschkapelle	"	"	3	2	2	2
11	Breskens	3	"	6	4	9	8
12	Brouwershaven	"	"	12	36	37	16
13	Bruinisse	"	"	5	3	4	3
14	Burgh	"	"	4	2	2	2
15	Cadzand	"	"	2	1	1	1
16	Clinge	"	"	22	9	10	5
17	Colijnsplaat	"	"	15	8	14	14
18	Domburg	"	"	3	"	2	2
19	Dreischor	"	"	23	22	22	15
20	Driewegen	"	"	1	1	1	1
21	Duivendijke	"	"	3	3	"	"

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	AANTAL vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
3	4	4	28*e*	24*e*	"	"	"	"	"
"	"	6	"	5*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	29*e*	"	"	"	"	"
1	"	1	13*e*	"	"	"	"	1	"
"	"	*g*	"	5*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	16*e*	56*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2	"	21*e*	"	"	"	"	"
"	6	3	"	4*e*	"	"	"	"	"
1	"	1	17*e*	"	"	"	"	"	"
21	"	*a*	"	37*e*	"	"	"	"	"
1	"	*vd. tz.*	"	12*e*	"	"	"	"	"
"	3	*a*	"	22*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	3*e*	"	"	"	"	"
5	21	2	12*e*	34*e*	"	"	1	"	"
"	"	12	"	31*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	12*e*	16*e*	"	"	"	"	"
7	20	*a*	"	47*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	1*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	7*e*	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	FABRIEKEN EN … in den … Aan… Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
22	Eede	"	"	3	2	2	"
23	Elkerzee	"	"	7	18	7	2
24	Ellemeet.	"	"	6	8	2	2
25	Ellewoutsdijk	"	"	1	1	1	1
26	Goes	2	2	100	116	185	115
27	Graauw	"	"	4	1	2	2
28	's Gravenpolder . . .	"	"	4	4	4	4
29	Grijpskerke.	"	"	4	2	2	2
30	Groede	"	"	7	13	12	12
31	Haamstede	"	"	6	"	3	3
32	's Heer Abtskerke . .	"	"	1	1	1	1
33	's Heer Arendskerke .	"	"	10	3	6	6
34	's Heerenhoek	"	"	4	2	4	4
35	Heinkenszand	"	"	13	7	7	7
36	Hengstdijk	"	"	1	1	1	1
37	Hoedekenskerke . . .	"	"	6	3	8	8
38	Hoek	"	"	2	2	2	2
39	Hontenisse	2	"	5	4	5	5
40	Hoofdplaat	"	"	7	2	5	5
41	Hulst	"	"	21	21	25	20
42	IJzendijke	"	"	10	10	9	9
43	Jansteen (Sint) . . .	"	"	12	9	13	10

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
2	4	4	12*e*	16*e*	"	"	"	"	"
5	10	12	"	20*e*	"	"	"	"	"
"	4	12	"	21*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	1*e*	"	"	"	"	"
70	36	3	"	"	"	"	6	"	"
"	"	2	11*e*	6*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	5*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	9*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	3*e*	20*e*	"	"	"	"	"
"	3	*a*	"	37*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	2*e*	"	"	"	"	"
"	1	4	"	35*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	14*e*	"	"	"	"	"
"	"	3	"	49*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	5*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	3	"	16*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	29*e*	1*e*	"	"	1	"	"
"	"	*g*	16*e*	15*e*	"	"	"	"	"
5	3	4	17*e*	"	"	"	"	"	"
"	2	10	28*e*	"	"	"	"	"	"
3	14	*vd. tz.*	9*e*	5*e*	"	"	1	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN …			
				in den …			
				Aan…			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids…	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
44	Kapelle	1	„	9	5	6	6
45	Kats	„	„	4	„	3	3
46	Kattendijke	„	„	3	„	3	3
47	Kerkwerve	„	„	4	6	1	1
48	Kloetinge	„	„	2	2	„	„
49	Koewacht	1	„	14	4	14	13
50	Kortgene	„	„	5	2	5	5
51	Koudekerke	„	„	7	9	8	8
52	Krabbendijke	„	„	9	14	16	12
53	Kruiningen	„	„	25	23	22	22
54	Kruis (Sint)	„	„	1	1	„	„
55	Laurens (Sint). . . .	„	„	1	1	1	1
56	Maartensdijk (Sint). .	„	„	12	8	11	11
57	Meliskerke	„	„	3	3	3	3
58	Middelburg	6	3	195	174	577	264
59	Neuzen (Ter)	3	1	56	68	67	53
60	Nieuw en St. Joosland.	„	„	4	4	4	4
61	Nieuwerkerk	„	„	12	37	9	9
62	Nieuwvliet	„	„	1	„	„	„
63	Nisse	„	„	2	1	2	2
64	Noordgouwe	„	„	5	8	6	4
65	Noordwelle	„	„	5	15	7	5

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal							AANTAL		
kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Verrichte inspectiën: Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Verrichte inspectiën: Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den burgemeester.	kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	12	"	43e	"	"	"	"	"
"	"	8	"	10e	"	"	"	"	"
"	"	4	"	12e	"	"	"	"	"
"	.	*vd. tz.*	"	8e	"	"	"	"	"
"	2	*g*	"	23e	"	"	"	"	"
1	9	3	4e	10e	"	"	"	"	"
"	"	6	"	22e	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	25e	"	"	"	"	"
4	6	*vd. tz.*	"	31e	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	54e	"	"	1	1	"
"	"	*g*	"	3e	"	"	"	"	"
"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	6	"	49e	"	"	"	"	"
"	"	2	"	6e	"	"	"	"	"
113	99	600	"	3e	"	"	30	"	"
14	14	*vd. tz.*	16e	8e	"	"	2	7	"
"	"	4	"	22e	"	"	"	"	"
"	"	2	"	21e	"	"	"	"	"
"	"	*g*	7e	4e	"	"	"	"	"
"	"	4	"	3e	"	"	"	"	"
2	"	4	"	8e	"	"	"	"	"
2	"	1	"	28e	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
66	Oostburg	4	"	15	37	21	9
67	Oost- en West-Souburg.	2	"	15	12	18	18
68	Oosterland	"	"	6	4	8	8
69	Oostkapelle	"	"	4	2	3	3
70	Ossenisse	"	"	2	3	1	1
71	Oudelande	"	"	2	"	2	2
72	Oud-Vosmeer	"	"	10	5	8	8
73	Ouwerkerk	"	"	1	1	1	1
74	Overslag	"	"	"	"	"	"
75	Ovezande	"	"	3	2	1	1
76	Philippine	"	"	3	1	3	1
77	Philipsland (Sint) . .	"	"	2	"	1	1
78	Poortvliet	"	"	6	2	1	1
79	Renesse	"	"	6	7	10	6
80	Retranchement . . .	"	"	2	2	2	2
81	Rilland Bath	"	"	4	2	4	4
82	Ritthem	"	"	"	"	"	"
83	Sas van Gent	3	1	15	45	21	11
84	Scherpenisse	"	"	5	4	3	3
85	Schoondijke.	"	"	8	19	22	9
86	Schore	"	"	"	"	"	"
87	Serooskerke (S.) . . .	"	"	2	2	5	2
88	Serooskerke (W.) . .	"	"	6	4	6	6

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
12	4	7	40 *e*	18 *e*	"	"	"	"	"
"	"	5	"	24 *e*	"	"	"	"	"
"	1	12	"	16 *e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	7 *e*	"	"	"	"	"
"	"	3	13 *e*	"	"	"	"	"	"
"	"	7	"	6 *e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	27 *e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	3 *e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	5 *e*	"	"	"	"	"
2	"	*g*	4 *e*	"	"	"	1	"	1
"	"	4	"	6 *e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	15 *e*	"	"	"	"	"
4	8	1	"	32 *e*	"	"	"	"	"
"	"	1	24 *e*	7 *e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	27 *e*	"	"	1	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
10	4	2	8 *e*	"	"	"	6	1	"
"	"	*vd. tz.*	"	20 *e*	"	"	"	"	"
13	10	*e*	7 *e*	21 *e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	14 *e*	"	"	"	"	"
3	"	1	"	20 *e*	"	"	"	"	"
"	"	5	"	28 *e*	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 aar.
1	2	3	4	5	6	7	8
89	Sluis	„	„	5	10	13	9
90	Stavenisse	„	„	3	4	4	4
91	Stoppeldijk	„	„	1	2	„	„
92	Tholen	1	„	28	37	57	57
93	Veere	„	„	6	3	6	6
94	Vlissingen	„	3	160	297	333	239
95	Vrouwepolder	„	„	1	1	1	1
96	Waarde	„	„	3	2	3	3
97	Waterlandkerkje . . .	„	„	3	4	3	2
98	Wemeldinge	2	„	18	15	14	12
99	Westdorpe	„	„	3	1	4	1
100	Westkapelle	„	„	„	„	„	„
101	Wissekerke	„	„	18	12	8	8
102	Wolphaartsdijk . . .	„	„	10	4	4	4
103	Yerseke	1	„	70	124	71	63
104	Zaamslag	„	„	18	18	16	16
105	Zierikzee	2	„	116	109	162	116
106	Zonnemaire	„	„	3	5	„	„
107	Zoutelande	„	„	2	„	2	2
108	Zuiddorpe	„	„	3	„	3	3
109	Zuidzande	„	„	3	1	3	3
	Totaal Zeeland. . .	34	10	1369	1544	1877	1414

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
4	5	2	29*e*	11*e*	"	"	"	"	"
"	"	4	"	13*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	39*e*	"	"	"	"	"
"	"	2	"	9*e*	"	"	"	"	"
94	76	*vd. tz.*	"	46*e*	"	2	50	10	"
"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	14*e*	"	"	"	"	"
1	1	*g*	11*e*	6*e*	"	"	"	"	"
2	2	*g*	"	56*e*	"	"	"	"	"
4	3	4	2*e*	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	2*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	30*e*	"	"	"	"	"
"	"	*a*	"	18*e*	"	"	"	"	"
8	233	*g*	"	84*e*	"	"	1	2	"
"	1	*g*	1*e*	9*e*	"	"	"	"	"
46	50	2	"	"	"	"	1	2	"
"	2	4	"	8*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	4	10*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	*g*	4	12*e*	"	"	"	"	"
463	661				"	2	102	24	1

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Recapitulatie.						
	Zuid-Holland	103	59	3556	8776	7433	5836
	Zeeland	34	10	1369	1544	1877	1414
	Totaal . . .	137	69	4925	10320	9310	7250

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1597	3639	"	"	"	148	72	709	44	"
463	661	"	"	"	"	2	102	24	1
2060	4300				148	74	811	68	1

REGLEMENT van het pensioen der werklieden, werkzaam aan de zaak der Naamlooze Vennootschap Houthandel, voorheen G. Alberts Lzn. & Co. te Middelburg.

Artikel 1.

Alle vaste werklieden aan de zaak verbonden, die bij het eindigen van hun vijf en zestigste levensjaar, gedurende vijf en twintig jaren of langer, onafgebroken aan de zaak zijn werkzaam geweest, hebben recht op een pensioen van vijf gulden 's weeks van af den eersten Januari van het jaar, waarop zij hun zes en zestigste jaar zijn ingetreden.

Artikel 2.

Tot bestrijding van de uitgaven, uit het vorig artikel voortvloeiende, worden alle gelden door de Vennootschap of hare rechtverkrijgenden verstrekt, zonder bijdrage van de werklieden, onder welken vorm ook.

Artikel 3.

Voor de werklieden, die op den eersten Januari 1800 twee en negentig in dienst der zaak waren en toen den leeftijd van 46 jaren niet bereikt hadden, en voor degenen, die later in dienst zijn getreden, is door de Vennootschap eene verzekering gesloten bij het Nederlandsche Pensioenfonds voor Werklieden in dien vorm, dat bij vertrek de polis aan den verzekerde kan worden uitgereikt en deze door het verdere betalen der premie de verzekering kan voortzetten.

Artikel 4.

Aan de werklieden, die op den eersten Januari 1800 twee en negentig in dienst der zaak waren en toen den leeftijd van 46 jaren bereikt hadden, wordt het bedrag van het pensioen door de Vennootschap uitgekeerd, waartoe jaarlijks een voldoend bedrag in een fonds wordt gestort.

Artikel 5.

Voor de twee personen, die thans reeds een pensioen genieten, hebben de firmanten der ontbonden firma G. Alberts Lzn. & Co. een som in dat fonds

gestort, die met de rente voldoende is om de loopende uitkeeringen blijvend te verzekeren.

Artikel 6.

Het fonds boven sub artikel 4 en 5 genoemd kan door de Vennootschap of hare rechtverkrijgenden worden beheerd en wordt jaarlijks door bijstorting van 4% rente vergroot. De bijeengebrachte sommen en de renten kunnen ook strekken tot het aankoopen van solide fondsen, die geheel buiten de zaak worden beheerd door een daartoe te benoemen persoon.

Artikel 7.

Bij vroegere ongeschiktheid tot werken, na het 55ste jaar, van werklieden, die dan twintig jaren of langer in dienst der zaak zijn, kan het pensioen reeds dan ingaan, doch bedraagt de uitkeering alsdan minder, zooals dit door de tarieven van het Nederlandsche Pensioenfonds voor werklieden wordt aangewezen.

Artikel 8.

Ingeval van rijkswege eene pensioenwet voor werklieden wordt ingevoerd, waaraan de Vennootschap of hare rechtverkrijgenden zijn onderworpen, gelden hare verplichtingen bij dit Reglement vastgesteld, voor zoover zijne bepalingen gunstiger voor de werklieden mochten zijn, dan de in te voeren pensioenwet, voor het saldo boven het bij die wet aan de verzekerden toegekende.

Artikel 9.

Ingeval de Vennootschap wordt ontbonden en niet door anderen wordt voortgezet, wordt aan ieder der ontslagen en bij polis verzekerde werklieden hun polis uitgereikt. Voor de niet bij polis verzekerden worden bij eene pensioensverzekeringsmaatschappij de gelden gestort, die alsdan in het eigen fonds aanwezig zijn, en daarvoor volgefourneerde polissen aangeschaft in verhouding tot ieders aanspraken.

De Directie.

Augustus 1899.

DERDE ARBEIDSINSPECTIE

(de provincie Zuid-Holland benoorden den rechter oever van de
Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen
Waterweg, met uitzondering van de
gemeente Rotterdam.)

I. ALGEMEEN OVERZICHT.

Overeenkomstig het bepaalde in art. 16 der Arbeidswet en art. 15 der Veiligheidswet loopt dit beredeneerde verslag over de jaren 1899 en 1900 en bevat het de belangrijkste der bevonden feiten en der ambtsbezigheden gedurende dit tijdperk in de derde arbeidsinspectie.

Tot 1 Juli 1900 omvatte deze inspectie:

1e. het gedeelte der provincie Zuid-Holland, dat gelegen is benoorden den rechter oever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, met uitzondering van de gemeente Rotterdam;

2e. de provincie Utrecht.

Met 1 Juli 1900 werd deze arbeidsinspectie gesplitst en vormde van af dat tijdstip het sub 2 genoemde gedeelte — de provincie Utrecht — eene afzonderlijke, de 6e inspectie, met standplaats Utrecht.

In het beredeneerd gedeelte van dit verslag zijn dienovereenkomstig vermeld alle feiten, welke betrekking hebben op de ambtsbezigheden in het noordelijk gedeelte der provincie Zuid-Holland en in de provincie Utrecht tot 1 Juli 1900 en na dit tijdstip, alleen die van eerstgenoemde provincie.

Teneinde een beter overzicht te verkijgen, zijn echter de statistische gegevens der provincie Utrecht, reeds sedert 1 Januari 1900, ter beschikking gesteld van den inspecteur in de 6e inspectie en zijn de verschillende hierop betrekking hebbende staten in diens verslag opgenomen

In het toezichthebbend personeel der 3e arbeidsinspectie kwam in deze verslagjaren geene verandering; behalve de inspecteur was één adjunct-inspecteur in die inspectie werkzaam

Tot herstel van gezondheid werd mij welwillend een verlof verleend van 1 April 1899 tot 1 Januari 1900 en werd de waarneming van den dienst der 3e inspectie gedurende dat tijdperk opgedragen aan den inspecteur M. Raven.

Toen ten gevolge van het spoorwegongeluk te Capelle a/d IJssel op 15 November 1899 de inspecteur in de 2e arbeidsinspectie te Rotterdam — de heer J. Arendsen de Wolff — op zoo treurige wijze het leven verloor, was mijne gezondheidstoestand zooveel verbeterd, dat ik mij beschikbaar konde stellen voor de tijdelijke waarneming van die inspectie. Deze waarneming duurde van 15 November tot 15 December 1899, waarna ik toen weder den dienst in de 3e inspectie aanvaardde.

Bij Koninklijk besluit van 6 Juni 1900 had ik de eer benoemd te worden

tot gedelegeerde der Nederlandsche Regeering bij het te Parijs gehouden congrès international de la protection légale des travailleurs. Een kort verslag daarvan werd opgenomen in de *Staatscourant* van 12 September 1900.

Naar aanleiding van de bij Koninklijke besluiten van 6 October 1900 en 22 November 1900 verkregen toestemmingen, reisde ik in opdracht der Regeering naar Oostenrijk en Noorwegen, ten einde gegevens te verzamelen, die verband hielden met de voorbereiding der ongevallenverzekering in Nederland

Ten gevolge van deze opdrachten was ik in de gelegenheid verschillende fabrieken in het buitenland te bezoeken en met mijne ambtgenooten aldaar, omtrent de toepassing der verschillende wettelijke bepalingen van gedachten te wisselen.

Aangenaam is het mij, in verband hiermede, te kunnen constateeren, dat — al moge in de bezochte landen de Arbeids en Veiligheidswetgeving van ouderen datum zijn en, wat de formeele bepalingen betreft, meer omvattend — wij, wat den feitelijken toestand der beveiliging van werktuigen, enz. betreft, voor zoover ik dien kan beoordeelen, reeds thans weinig of niet meer bij deze landen achterstaan. Ook wat de naleving der bepalingen betreffende jeugdige personen en vrouwen aangaat en de wijze, waarop het toezicht over het algemeen hier te lande door de gemeentelijke en rijkspolitie wordt gehouden, bevestigde mij in de overtuiging, dat wij in den betrekkelijk korten tijd, dat die wetten hier te lande in werking zijn, tevreden mogen zijn met hetgeen bereikt is.

Aangaande den werktijd der volwassenen in fabrieken staan wij echter èn bij Oostenrijk èn bij Noorwegen ten achter In die landen toch is het regel, dat in fabrieken niet langer dan 10, hoogstens 11 uur wordt gewerkt. Werkgever en werkman beschouwen daar 11 uur als den maximum arbeidstijd, welke op den duur is vol te houden.

Met 1 Januari 1900 was het eerste tiental jaren verstreken sedert het in werking treden van de Arbeidswet. In verband hiermede zoude het zeker eenige overweging verdienen om thans een kort overzicht te geven der sedert opgedane ervaringen en van de belangrijkste feiten, welke in de verschillende verslagen zijn vermeld Aangezien echter de samenstelling hiervan veel tijd vordert en de achtereenvolgens plaats gehad hebbende splitsingen der inspectiën *) dezen arbeid voor een deel der oorspronkelijke 3e inspectie zeer bemoeielijken, moet ik, voorloopig althans, daarvan afzien.

De uitvoeringsbepalingen van de artikelen 6 en 7 der Veiligheidswet traden in werking op 1 Januari 1898.

Blijkens de opgaven, verstrekt krachtens de artikelen 13 en 27 der Veiligheidswet, waren voormelde uitvoeringsbepalingen van toepassing op 3608 fabrieken en werkplaatsen, die in de provincie Utrecht medegerekend.

*) De 3e inspectie omvatte tot Mei 1896 ook de provincie Noord-Holland en de gemeente Rotterdam; tot Juli 1900 ook nog de provincie Utrecht.

Het is mij aangenaam te kunnen constateeren, dat met het einde van deze verslagjaren al de bovengenoemde inrichtingen minstens éénmaal zijn bezocht; het meerendeel echter reeds twee- of driemaal, ook in verband met de Arbeidswet

Ik stip hierbij aan, dat bij de overgave van den dienst der provincie Utrecht op 1 Juli 1900 aan den inspecteur in de 6e inspectie, in die provincie nog een 30-tal zeer kleine inrichtingen te bezoeken waren.

Het aantal aanwijzingen en voorschriften krachtens de Veiligheidswet gegeven, bedroeg, voor zoover die zijn aangeteekend en sedert bovenbedoelde bepalingen in werking traden, omstreeks 6000

Ik merk hierbij op, dat van de voorschriften slechts door één werkgever hooger beroep krachtens art. 16 der Veiligheidswet werd aangeteekend, welk beroep na onderzoek door den Minister werd afgewezen, dat tot nu zesmaal proces-verbaal tegen een werkgever moest worden opgemaakt wegens het niet opvolgen der voorschriften, terwijl krachtens art. 26 der Veiligheidswet aan 305 bedrijfshoofden, voor een bepaalden tijd vrijstelling van de wettelijke voorschriften werd verleend.

Als voorzitter der inspecteursvergaderingen, bedoeld bij de 1e alinea van art. 16 van het Koninklijk besluit van 18 Mei 1900 n°. 4, vermeld ik, dat de inspecteurs in deze verslagjaren 16 maal bijeenkwamen, deels ter bespreking der wettelijke bepalingen, deels ter vaststelling van door Zijne Excellentie den Minister gevraagde gemeenschappelijke adviezen.

In deze verslagjaren werden door den inspecteur en den adjunct-inspecteur geinspecteerd 2800 fabrieken en werkplaatsen.

Eenige gegevens daarvan zijn in de hiernevens gevoegde staten A vermeld. Ik merk hierbij nogmaals op, dat de gegevens der inrichtingen, welke van af 1 Januari tot 1 Juli 1900 in de provincie Utrecht zijn bezocht, in den overeenkomstigen staat zijn vermeld, die bij het verslag van den inspecteur der 6e inspectie is gevoegd.

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Zuid-Holland, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	16	34	51	49	1 076	7	10	10	16
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	11	38	56	40	681	1	"	2	1
3	Bouwbedrijven	18	28	39	35	610	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz. .	"	2	"	1	200	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	22	40	34	23	980	"	"	1	2
6	Kleeding en reiniging . . .	4	10	13	10	310	15	56	102	72
7	Kunstnijverheid	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz. . . .	"	1	"	1	19	"	"	"	"
9	Metalen (winnen van) enz. .	"	1	"	2	38	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van)	21	35	53	45	904	"	"	"	"
11	Papier enz.	2	6	5	8	78	1	3	"	2
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	12	17	16	31	458	"	"	"	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	2	5	14	16	400	"	"	"	"
14	Textiele nijverheid	69	66	52	49	1 073	75	81	80	91
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	3	6	3	955	12	25	25	18
16	Voedings- en genotmiddelen.	22	53	55	64	2 119	35	28	42	12
	Totaal . . .	199	339	394	377	9 901	146	203	262	214

[1]) In 7 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
112	59	1 440	39	25	„	„	4	4 [1])	9
„	„	830	41	5	1	„	24	„	17
6	1	737	109	3	„	„	2	„	106
„	1	204	5	10	„	„	1	„	3
31	„	1 133	78	17	„	„	17	8	39
826	67	1 485	137	40	1	„	„	1 [1])	97
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	21	5	1	„	„	„	„	4
„	„	41	4	2	„	„	2	„	„
„	„	1 058	92	10	„	„	6	„	79
31	2	138	6	3	„	„	2	1	2
„	„	534	28	1	„	„	1	„	26
„	„	437	29	5	„	„	9	„	15
677	65	2 378	41	25	21	„	1	„	22
288	„	1 335	14	40	7	„	3	1	2
151	68	2 649	262	89	„	„	32	20 [1])	145
2122	263	14 420	890	276	30	„	104	35 [1])	566

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Utrecht, gerangschik

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtend								
		Mannelijke					Vrouwelijk			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	10	7	18	9	276	2	5	4	2
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	1	5	21	10	212	»	»	»	»
3	Bouwbedrijven	»	9	8	6	111	»	»	»	»
4	Chemische nijverheid enz. .	»	»	1	1	65	»	»	»	»
5	Hout- en stroobewerking enz.	1	5	6	5	248	»	»	»	»
6	Kleeding en reiniging . . .	»	5	2	5	84	14	31	30	38
7	Kunstnijverheid	»	1	2	3	11	»	»	»	»
8	Leder, wasdoek enz. . . .	»	»	»	»	»	»	»	»	»
9	Metalen (winnen van) enz. .	»	»	»	»	12	»	»	»	»
10	Metalen (eerste bewerking van)	5	9	14	15	289	»	»	4	2
11	Papier enz.	»	1	1	2	19	»	»	»	»
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	2	»	1	2	21	»	»	»	»
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	1	9	14	19	320	»	»	»	»
14	Textiele nijverheid	17	35	37	41	598	27	25	30	28
15	Verlichting, olie, vernis enz.	2	4	11	7	354	6	2	6	2
16	Voedings- en genotmiddelen.	17	31	39	29	784	»	»	»	»
	Totaal . . .	56	121	175	154	3404	49	63	74	72

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
19	29	381	12	8	"	"	1	1	2
"	"	249	10	3	"	"	3	"	6
1	"	135	24	"	"	"	1	"	23
"	"	67	4	3	"	"	1	"	"
5	4	274	18	5	"	"	3	1	9
212	9	430	46	5	"	"	"	"	41
1	"	18	2	"	"	"	"	"	2
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	12	1	1	"	"	"	"	"
2	"	340	31	8	"	"	5	"	24
"	"	23	2	"	"	"	2	"	"
"	"	26	5	"	"	"	"	"	5
"	"	363	15	7	"	"	2	"	6
265	6	1 109	7	4	"	"	"	"	4
20	"	414	6	11	"	"	1	"	1
2	1	903	186	24	"	"	13	9	163
527	49	4 744	369	79	"	"	32	11	286

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen*
Zuid-Holland, gerangschikt

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtende								
		Mannelijke					Vrouwelijke			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	36	56	69	66	1356	8	13	7	8
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	17	36	46	50	788	"	"	"	1
3	Bouwbedrijven	3	18	27	28	804	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz. .	"	2	10	3	201	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	26	31	45	44	1040	"	3	2	4
6	Kleeding en reiniging . . .	2	4	9	9	399	45	103	164	151
7	Kunstnijverheid	"	2	6	4	88	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz. . . .	"	"	"	"	41	"	"	"	"
9	Metalen (winnen van) enz. .	"	"	"	"	76	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van)	25	52	50	57	1138	"	"	"	"
11	Papier enz.	1	3	4	4	8	7	8	4	4
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	12	21	28	29	637	"	"	"	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	"	11	8	21	283	"	"	"	"
14	Textiele nijverheid	49	53	45	38	840	72	109	97	115
15	Verlichting, olie, vernis enz.	2	3	12	14	1225	9	27	35	27
16	Voedings- en genotmiddelen.	26	74	124	130	3443	5	9	12	26
	Totaal . . .	199	366	483	497	12367	146	272	321	336

[1]) In 23 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1900 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
50	104	1 773	76	37	”	”	3	12[1])	24
”	”	938	43	3	1	”	22	”	18
6	”	886	62	3	3	”	5	1	50
”	”	216	10	8	”	”	2	”	1
3	4	1 202	93	29	”	”	15	8[1])	43
1 013	133	2 032	193	43	”	”	2	2[1])	147
7	”	107	5	1	”	”	”	”	4
”	”	41	4	1	”	”	1	”	2
”	”	76	4	1	”	”	3	”	”
3	”	1 325	124	11	”	”	11	2[1])	102
3	”	46	2	”	”	”	”	”	2
”	”	727	28	1	”	”	3	”	24
”	1	324	29	9	”	”	11	1[1])	8
666	186	2 270	48	22	21	”	”	”	31
312	16	1 682	28	81	8	”	10	2	2
167	42	4 058	494	200	1	”	45	57[1])	233
2 230	486	17 703	1 243	450	34	”	133	85[1])	691

Behalve de bovenbedoelde inrichtingen, werden er 58 voor de tweede maal bezocht, terwijl bovendien nog werden nagegaan 65 zeer kleine inrichtingen, waarvan geen bijzondere aanteekeningen werden gehouden, alsmede eenige fabrieken en werkplaatsen, welke in aanbouw waren en waarvan, krachtens de Hinderwet, de stukken in mijne handen waren gesteld.

Het totaal aantal inspectiën, in den loop der beide verslagjaren, bedraagt 2923.

Gaarne constateer ik, dat wij bij het inspecteeren op geenerlei bezwaren stuitten; dat de gevraagde inlichtingen steeds bereidwillig werden verstrekt en de goede verhouding met de belanghebbende werklieden en werkgevers bleef bestaan.

Van de bovenbedoelde inspectiën hadden 644 uitsluitend ten doel de bepalingen der Arbeidswet na te gaan.

Op 904 inrichtingen waren de voorschriften der Arbeidswet en der Veiligheidswet van toepassing, terwijl ten aanzien van 985 fabrieken uitsluitend de laatstgenoemde wet in het oog behoefde te worden gehouden.

Het aantal der bij deze inspectiën ten opzichte van de Arbeidswet gemaakte opmerkingen is, zooals uit de volgende bladzijden kan blijken, in verhouding minder dan in de vorige verslagjaren. Ook het aantal schriftelijk ontvangen mededeelingen van overtredingen is minder groot dan vroeger.

Ofschoon bedoelde mededeelingen thans gaandeweg meer direct worden gedaan aan de politie, die het dagelijksch toezicht houdt, en ik erkennen moet, dat bij het inspecteeren, behoudens de voorschriften, welke meer bepaaldelijk betrekking hebben op de arbeidskaarten en arbeidslijsten, niet altijd met juistheid de naleving van al de overige bepalingen kan worden nagegaan, heb ik toch de overtuiging, dat de wettelijke voorschriften meer en meer worden opgevolgd. De reden hiervan ligt voor een goed deel in het toezicht, hetwelk, in mijne inspectie, door de Rijks- en gemeentepolitie op de naleving van de bepalingen der Arbeidswet wordt gehouden; ik stel er dan ook prijs op dit met erkentelijkheid te getuigen. In de grootste gemeenten van deze inspectie wordt dit toezicht door ambtenaren, die meer bepaaldelijk hiervoor zijn aangewezen, verricht en kan ik zeggen, dat in deze verslagjaren slechts in éene grootere gemeente het plaatselijk toezicht niet naar behooren geschiedde.

Aangezien in die gemeente, in het laatst van 1900, de oude commissaris van politie door een jongere kracht werd vervangen, heb ik hoop, dat ook daar, in de volgende verslagjaren eene verandering ten goede zal kunnen worden geconstateerd.

In de kleinere gemeenten en inzonderheid ten plattelande wordt het toezicht met vrucht gehouden door de Rijkspolitie, die het driemaandelijksch verslag der bevinding aan mij toezendt.

Al wijzen de te mijner beschikking zijnde feiten er op, dat de wettelijke bepalingen beter worden nageleefd, zoo mag hieruit nog geenszins opgemaakt worden, dat het bereikbare reeds verkregen is.

Er bestaat bij mij weinig twijfel of de meest ernstige bepaling der Arbeidswet «het langer dan elf uur doen arbeiden» wordt, vooral wat vrouwelijke

personen aangaat, in de bedrijven waar seizoentijden zijn, nog herhaaldelijk overtreden.

Om als regel in de seizoentijden meer dan 11 uur te doen arbeiden, acht ik hoogst verderfelijk voor de belangen der betrokken werksters en ik vermeen, dat met alle kracht hiertegen moet worden gewaakt; het komt mij voor te zijn een hoogst nuttige en belangrijke taak der politie om tegen deze overtredingen te waken.

Maar indien het toezicht hebbend personeel te dezen opzichte zijn plicht doet en de bedoelde feiten bij proces-verbaal worden geconstateerd, dan ook vermeen ik, dat als eisch mag worden gesteld, dat de rechter voor het groote vergrijp tegen de belangen der werksters, alle spitsvondigheden der overtreders om zich vrij te pleiten ten spijt, een zoodanige straf oplegt, dat die door hen werkelijk als straf wordt gevoeld en hun de lust beneemt om opnieuw de wet te overtreden. Thans, nu elke werkgever de bepalingen kent en weet, dat hij op legale wijze gelegenheid heeft om in spoedeischende gevallen, of in bijzondere omstandigheden, voor 2 of 6 dagen vergunning tot overwerk te bekomen, moet voor een feit als langer of later werken of voor Zondagsarbeid elke consideratie ophouden en elke overtreding streng worden gestraft.

Nu wil ik niet ontkennen, dat op dit gebied een kleine vooruitgang merkbaar is, maar deze komt mij nog geheel onvoldoende voor en dit vooral met het oog op het feit, dat geringe straffen overtredingen als het ware aanmoedigen, terwijl eene flinke straf bij uitnemendheid preventief werkt en overtredingen zoodoende worden voorkomen.

Het toezicht op de naleving der bepalingen krachtens de Veiligheidswet moet — aangezien dit meest technische onderwerpen betreft — natuurlijk in hoofdzaak worden gehouden door den inspecteur en den adjunct-inspecteur van den arbeid; dit toezicht neemt thans nog een zeer groot deel van den tijd, die voor de inspectiën wordt besteed, in beslag.

Hieromtrent is echter reeds een belangrijke vooruitgang te constateeren en ik vertrouw, dat in het eerstvolgende verslag zal kunnen worden getuigd, dat het groote meerendeel der fabrieken en werkplaatsen overeenkomstig de bepalingen der Veiligheidswet is ingericht.

Ook het tot stand komen der voor de werklieden zoo hoogst belangrijke wet betreffende de verzekering bij ongevallen, welke wet eene bepaling bevat, dat het bedrijf, waarin alle voorzorgen ter voorkoming van ongevallen zijn genomen zelfs in een lagere gevarenklasse kan worden gerangschikt, zoodat dus de door de werkgevers verplichte premiebetaling tot een lager cijfer kan worden teruggebracht, zal er zeker veel toe bijdragen, dat de wettelijke voorschriften, de beveiliging rakende, nog spoediger meer algemeen toepassing zullen vinden.

Behalve de veiligheidsbepalingen zijn in het Veiligheidsbesluit nog verschillende voorschriften, welke ten doel hebben de nadeelen voor de gezondheid der werklieden weg te nemen of te verminderen, voor zoover die voort-

vloeien uit den aard van het bedrijf. Ook deze houden ons in hooge mate bij de inspectiën bezig.

Niet alleen dat het in het algemeen veel studie en ervaring vordert, bij veel goeden wil van de zijde des werkgevers om voor de gezondheid schadelijke toestanden door doeltreffende middelen te verbeteren, ook de groote moeilijkheid om te bepalen tot welke grens men bestaande toestanden kan toelaten, welke oppervlakkig nadeelig schijnen te zijn, òf om de individualiteit der werklieden, òf omdat die gevaren onafscheidelijk aan het bedrijf zijn verbonden, maakt dit gedeelte van onze taak vrij lastig.

Zonder de medewerking, 1°. der medici, die de werklieden bij ziekte behandelen en ons mededeeling doen van alle opmerkingen, die zij uit den aard der zaak het beste in staat zijn omtrent dit onderwerp te maken; en 2°. van doctoren, die speciaal zijn aangewezen om in de bedrijfstakken, welke meer hiervoor in aanmerking komen, de werklieden gedurig te observeeren, vrees ik, dat hieromtrent steeds belangrijke leemten zullen blijven bestaan.

In mijn jaarverslag over 1897/1898, blz. 231 deelde ik mede, dat ik o a. den inspecteur van het Geneeskundig Staatstoezicht in Zuid-Holland, bij gemotiveerd schrijven had verzocht het zoo mogelijk daarheen te leiden, dat mij dergelijke mededeelingen van medici bereikten en uitte ik de hoop, dat ik in dit verslag op tal van dergelijke mededeelingen zou kunnen wijzen. Tot mijn groot leedwezen moet ik thans constateeren, dat die hoop in geenendeele is vervuld; ik ontving tot nu geenerlei mededeeling dienaangaande.

Bij schrijven van 6 October 1900 mocht ik antwoord op het vermelde schrijven ontvangen. De inspecteur toont zich hierbij gaarne bereid om, indien hij van geneeskundigen mededeeling omtrent door hen waargenomen ziektegevallen ontvangt, welke zij aan den invloed van den arbeid meenen te moeten toeschrijven, mij daarvan bericht te zenden. Hij deelde mij echter tevens mede, dat tegen het zenden van eene circulaire aan alle geneeskundigen, waarbij op het geven van dergelijke mededeelingen wordt aangedrongen, grootere bezwaren bestonden, dan hij aanvankelijk had gedacht en hij vooralsnog daartoe niet kon overgaan. De inspecteur deelde mij verder mede, dat, indien het bedoelde onderzoek mij voor enkele inrichtingen bijzonder gewenscht voorkwam, hij dit zoude bevorderen.

Omtrent de daarna bij schrijven van 15 October 1900 nader aangeduide fabrieken had ik, voor het einde van deze verslagjaren, nog geenerlei mededeeling ontvangen.

Waar nu het opsporen van feiten, als bovenbedoeld, naar mijne meening mag worden beschouwd als een niet gering te schatten onderdeel van de volksgezondheid, vermeen ik, dat elke vertraging in deze te betreuren is.

Maar al zijn opgaven van geneeskundigen van de als schadelijk voor de gezondheid bekend zijnde nijverheidsinrichtingen steeds van groote waarde, ook omdat daardoor de doelmatigheid der door ons reeds voorgeschreven middelen ter verbetering kunnen worden nagegaan, vooral is dit echter het geval voor inrichtingen, welke niet direct als zoodanig bekend zijn, ook

omdat plaatselijke omstandigheden vaak veel tot het al dan niet schadelijke kunnen bijdragen. Ik vermeen derhalve te mogen aandringen op middelen welke het mogelijk maken, dat elke geneeskundige die in zijn praktijk te dezen opzichte eenige waarneming doet, deze, hetzij direct, hetzij indirect aan den inspecteur van den arbeid kenbaar maakt. Dan toch is het ons mogelijk krachtens de bestaande wettelijke voorschriften op goeden grond de noodige verbeteringen voor te schrijven.

In het Handbuch der Hygiene und der Gewerbekrankheiten *) van Prof. v. Pettenkofer en Prof. v. Ziemssen, zegt Dr. G. Merkel naar mijne meening zoo juist:

«Einen grossen Theil und den besten und wirksamsten zur Verhütung der «hierher gehörnden Krankheiten (Gewerbekrankheiten) haben wir von den «Techniker und von der durch sie vollendeten und verbesserten Technik «der Fabrikation zu erwarten; sie können und müssen erwarten von uns «auf das aufmerksam gemacht zu werden, was sie verhüten, welchem Uebel sie «Abhülfe schaffen sollen.»

Mochten de geneekundige ambtenaren niet kunnen bevorderen, dat de bedoelde gegevens ons bereiken, dan vermeen ik, dat het eenige overweging verdient, om in deze het voorbeeld te volgen, hetwelk de Engelsche wetgeving, voor eenige bedrijfstakken, bepaalt, namelijk dat de geneeskundigen aan een bepaalden ambtenaar mededeelingen hebben te doen van alle ziekten, welke naar hun oordeel een direct gevolg van den arbeid zijn en voor elk dergelijk bericht een honorarium ontvangen.

Ook eene bepaling, dat het bedrijfshoofd, die hiervoor meer bepaald is aangewezen, een register moet houden, ter inzage van den inspecteur, waarin vermeld wordt de in dienst treding en het ontslag van elken werkman, alsmede eene aanteekening van datum en duur van diens ziekte, zoo mogelijk met vermelding van den aard dier ziekte, zoude reeds een belangrijke stap in de goede richting zijn.

Tijdens deze verslagjaren werden 1548 fabrieken en werkplaatsen bezocht, waarin jeugdige personen of vrouwen werkten.

Voor zooverre dit bij de inspectie was na te gaan, gedroeg men zich in 575 bedrijven naar de bepalingen der Arbeidswet, voornamelijk wat betreft de artikelen 3, 5, 6, 7, 8, 10 en 11. Het grootste aantal afwijkingen werd geconstateerd in de naleving van de bepalingen betreffende de arbeidslijsten; 34 maal waren deze door den burgemeester in blanco gewaarmerkt in strijd met de betreffende wettelijke bepalingen; 325 maal waren zij in het geheel niet gewaarmerkt, niet onderteekend of niet in de werkplaats opgehangen, kwamen niet alle namen der beschermde personen er op voor, kwamen de aangegeven werk- of rusturen niet met de werkelijkheid overeen, enz.

In 138 werkplaatsen werkten een of meer jeugdige personen zonder dat daarvoor eene arbeidskaart kon vertoond worden, terwijl 72 malen arbeids-

*) 2er Theil, Sociale Hygiene, 4e Abtheilung blz. 216—217.

kaarten werden aangetroffen van beschermde personen, wier arbeidsbetrekking met den betrokken patroon reeds was geëindigd.

In 106 bedrijven werd door jeugdige personen gewerkt zonder dat daarvoor eene arbeidslijst aanwezig was; in 57 daarvan konden ook de kaarten niet vertoond worden en werd dus aan geene der administratieve bepalingen de hand gehouden. Hierbij kan worden opgemerkt, dat dit laatste getal slechts over een betrekkelijk klein aantal gemeenten verdeeld is en in een der grootste gemeenten, waarop ik reeds te voren wees, de meeste van de in dit getal begrepen bedrijven voorkwamen.

In 41 werkplaatsen werd vernomen, dat men later, in 13 dat men langer arbeid liet verrichten dan bij de wet geoorloofd is.

Ook werd 17 malen bevonden, dat geen voldoende rusttijd werd gegeven, of wel, dat men dezen gaf, naarmate dit het beste uitkwam en niet altijd in overeenstemming met de bij de wet, respectievelijk op de lijst aangegeven tijdstippen.

Arbeidswet.

In de navolgende regelen worden de hierboven in het algemeen aangegeven feiten eenigszins nader behandeld.

Art. 3. Afgaande op de uitkomsten der inspectiën en der opmerkingen, welke daarbij werden vernomen, mag men vrijwel aannemen, dat het in fabrieken en werkplaatsen doen arbeiden door kinderen beneden den leeftijd van 12 jaar, meer en meer tot de groote uitzonderingen gaat behooren. De Leerplichtwet zal, naar ik vertrouw, hieraan voor goed een einde maken.

Drie malen werden jongens beneden 12 jaar in de werkplaats aangetroffen en wel in bakkerijen; geen dezer kinderen was echter in dienstbetrekking; zij deden eenig licht werk meer uit tijdpasseering buiten de schooluren.

Eene overtreding van meer ernstigen aard was de volgende:

In eene bleekerij, in de nabijheid van eene groote gemeente gelegen, waar de afgezonderde ligging het ontduiken der wet gemakkelijk maakte, scheen men de gewoonte te hebben om, wanneer het voor het kleine personeel wat al te druk werd, de kinderen, die buiten speelden binnen te roepen en hen aan het werk te zetten zonder met hun leeftijd rekening te houden. Op zekeren dag had men zoodoende weer eenige meisjes beneden 12 jaar aan het werk gezet en had één daarvan toen het ongeluk met haar hand te geraken tusschen de rollen van den stoommangel en zich daarbij ernstig te verwonden. Hoewel dit ongeval, waarvan geen kennis werd gegeven volgens art. 12 der Veiligheidswet, eerst later toevalligerwijze vernomen werd toen de fabriek wegens het stille seizoen niet meer werkte, werd tegen den werkgever wegens het doen arbeiden van personen beneden den leeftijd van 12 jaar proces-verbaal opgemaakt. Het schijnt echter dat de boete van *f* 5,— die voor deze overtreding opgelegd werd, den patroon niet heeft afgeschrikt, want nog zeer onlangs werd vernomen, dat er later o. a. een kind van 9 jaar gewerkt had. Aangezien echter geene getuigen, ouder dan 16 jaar te vinden waren, kon voor dit feit geen vervolging ingesteld worden.

Eenmaal werd een einde gemaakt aan het voorttrekken van een schip

door een jongen beneden den leeftijd van 12 jaar. Hoewel de schipper eerst meende, dat deze verbodsbepaling niet op zijn bedrijf van toepassing was, liet hij den knaap toch onmiddellijk door een ander persoon aflossen.

Door de politie werden wegens overtreding van dit artikel processen-verbaal opgemaakt tegen een horlogemaker, 4 touwspinners, 2 schippers, 1 koopman en 1 naaister.

Art. 5. Ook in de naleving van de in dit artikel vervatte bepaling omtrent den arbeidsduur, het begin en einde van den arbeid, valt vooruitgang te bespeuren, alhoewel nog niet bereikt is wat gewenscht is.

Zooals ik reeds meermalen in mijne verslagen aanstipte, zijn het vooral de hoofden der groote modebedrijven, van bleekerijen en strijkerijen, die zich nog niet altijd met die bepaling kunnen vereenigen en soms op allerlei wijzen trachten de wet te ontduiken, niet afgeschrikt door het vaak zoo gering bedrag der geldboeten in geval van ontdekking der overtreding. De politie heeft dan ook, al is zij overtuigd, dat ergens te laat gewerkt wordt, meestal veel moeite dit te constateeren. Posten worden uitgezet om de nadering der politie te signaleeren, electrische schellen worden aangelegd om op de ateliers te waarschuwen en zelfs kwam het voor, dat men in eene werkplaats, waar mantels vervaardigd werden, de werksters tijdens het bezoek der politie voor klanten liet doorgaan en haar met nieuwe mantels naar huis liet gaan, om er schijn van waarheid aan te geven.

Enkele malen heeft men dan ook proces-verbaal moeten opmaken alleen op verklaring der meisjes Dit geschiedde ook tegen den bestuurder der in het vorige artikel bedoelde bleekerij, waar de meisjes dagen achtereen tot 12 uur 's nachts hadden moeten werken. Het betrappen op heeterdaad hiervan werd verijdeld doordat bij de inspectie der politie de werksters zich langs een sloot verborgen hadden, nadat vooraf de toegang tot de werkpaats werd bemoeielijkt.

In eene gemeente, waar in 1899 verschillende overtredingen wegens te laat werken bij proces-verbaal waren geconstateerd, trachtte men de wet te ontduiken door de meisjes 's morgens vroeger dan geoorloofd is te doen aanvangen. Dit werd echter spoedig bekend en ook hieraan een einde gemaakt.

Deze truc bleek bij een inspectie ook te baat te zijn genomen door een werkgever, van wien men dit allerminst zou verwachten, namelijk door een voorzitter van een kamer van arbeid. Deze trachtte bovendien den inspecteerenden ambtenaar nog op allerlei wijzen te bemoeielijken en was ook een der weinigen, die weigerden de toeziende politiebeambten overdag op zijn atelier toe te laten, zonder speciale lastgeving.

Meermalen bleek hoezeer het te betreuren valt, dat de aanteekeningen omtrent begin en einde van den arbeid en de rusttijden, op de arbeidslijst vermeld, in rechten niet als bewijs kunnen worden aangemerkt en dat het dientengevolge noodig is, ten einde eene overtreding te kunnen constateeren, de werkplaatsen eventueel zoowel 's morgens voor den aanvang van het werk als 's avonds te inspecteeren. De werkgevers vinden hierin een gemakkelijk middel om eene bekeuring te ontgaan.

Ook tijdens het badseizoen werd in de strijkerijen te Scheveningen nog herhaaldelijk de wettelijke arbeidsduur overschreden. In deze bedrijven moest het badseizoen finantieel grootendeels het jaar goedmaken en beweerden de bedrijfshoofden, dat het voor hen lastig was vooruit te weten op welke dagen zij van eenig hotel een grooten voorraad werk konden verwachten en moeielijk daarvoor dan vergunning tot overwerk konden aanvragen.

In deze bedrijven trachtte men enkele malen de wet te ontduiken, door gebruik te maken van den werktijd, die krachtens het Koninklijk besluit van 10 Juni 1892 (*Staatsblad*, N°. 136) tot 9 uur op een lijst was aangegeven, welke tijdens het winterseizoen gediend had voor een personeel van minder dan 6 vrouwen.

In vorengenoemde soorten van bedrijven, waar het groote meerendeel van het werk in het seizoen moet worden afgemaakt, en inzonderheid ook in de damesconfectie, valt het niet te ontkennen, dat het voor de werkgevers soms hoogst lastig kan zijn om de wenschen der cliënteele, die in deze vaak met hunne belangen samengaan, in overeenstemming te brengen met de eischen der Arbeidswet, in deze, naar ik vermeen te mogen zeggen, de werkelijke belangen der werksters.

Voor bedrijven waarvoor de wetgever vergunt, dat de beschermde personen, die niet voor 8 uur voormiddags den arbeid aanvangen, dezen tot 8 uur 's avonds mogen voortzetten, is het veelal bezwaarlijk voor den werkgever de elf uur, die de wetgever toestaat om in het etmaal te werken, werkelijk te doen werken.

Gewoonlijk toch, en dit is gewenscht, hebben de bedoelde personen twee uur rusttijd tusschen de werkuren. Het gevolg daarvan is, dat in het hierbedoelde geval slechts 10 uur werktijd overblijft.

Nu is mijne meening, dat 10 uur arbeid per dag voor vrouwelijke personen in het algemeen niet mag worden overschreden; dat het evenwel overweging verdient, om in bepaalde maanden van de seizoentijden, werksters die een te bepalen leeftijd hebben bereikt en, bijaldien door hen de arbeid niet voor 8 uur 's morgens wordt aangevangen, te vergunnen tot 's avonds 9 uur te werken, met dien verstande dat niet langer dan 11 uur per dag arbeid wordt verricht.

Tegenover het voorgaande staat het meermalen vernomen feit, dat de werksters niet na den wettelijken tijd wilden blijven. Zelfs deelde het hoofd eener groote bleekerij mede, dat hij van eene vergunning tot overwerk, verkregen wegens stilstand der werkzaamheden tijdens de Kerstdagen, geen gebruik had kunnen maken, daar de strijksters niet na 7 uur verkozen te blijven. Volgens hem begonnen de knechts ook al neiging te toonen dat voorbeeld te volgen.

Staat B.

OVERZICHT

van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar 1899 bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 189[illegible]
naar bedrijfsgroepen.

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijve[illegible] beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	4	2	2	6	13
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	1	3	13	7	8
3	Bouwbedrijven	"	4	8	28	47
4	Chemische nijverheid enz.	"	"	"	1	1
5	Hout- en stroobewerking enz.	3	5	5	13	26
6	Kleeding en reiniging	23	3	19	35	45
7	Kunstnijverheid	"	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz.	"	1	"	1	"
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	"	"	2
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	2	6	8	29	22
11	Papier enz.	"	"	2	3	"
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	"	"	4	4	15
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	2	1	3	5	7
14	Textiele nijverheid	2	"	3	5	25
15	Verlichting, olie, vernis enz.	2	"	"	"	2
16	Voedings- en genotmiddelen	3	6	11	20	39
	Totaal . . .	42	31	78	157	252
		560 bedrijven [1]				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene bescherm[illegible] personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„	1	4	5	15	4	4	2	1	„	1
2	1	13	11	9	1	2	1	„	„	„
„	1	2	9	19	21	16	17	19	2	„
„	„	1	1	„	„	1	1	„	„	„
1	„	2	9	11	15	17	10	3	1	1
„	1	2	4	22	4	15	6	2	3	6
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	1	„	2	„	„	„	„	„
„	„	„	1	1	1	„	1	„	„	„
2	3	7	10	10	26	13	7	6	2	1
„	„	1	2	„	„	1	„	1	„	1
„	„	„	„	1	3	10	3	7	„	1
1	„	1	4	9	7	4	1	1	„	„
1	„	2	3	17	2	3	1	5	1	„
2	„	1	„	5	„	5	„	„	„	1
23	1	12	18	29	19	37	10	16	11	51
32	8	48	78	148	105	128	60	61	20	63

751 bedrijven. [1])

STAAT B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1899 *naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	1	„	1	3	5
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	„	2	5	„	2
3	Bouwbedrijven	„	1	3	5	9
4	Chemische nijverheid enz.	„	„	1	„	„
5	Hout- en stroobewerking enz.	„	1	2	4	3
6	Kleeding en reiniging	7	6	14	6	10
7	Kunstnijverheid	„	1	1	„	„
8	Leder, wasdoek enz.	„	„	„	„	„
9	Metalen (winnen van) enz.	„	„	„	„	„
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	3	3	4	7	5
11	Papier enz.	„	„	1	1	„
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	„	„	„	2	1
13	Stoom- en andere werktuigen enz . .	2	3	3	2	2
14	Textiele nijverheid	„	1	2	„	4
15	Verlichting, olie, vernis enz.	„	„	1	„	2
16	Voedings- en genotmiddelen	5	5	6	12	14
	Totaal . . .	18	23	44	42	57
		184 bedrijven [1]).				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermd personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Utrecht, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	"	1	2	5	1	1	1	"	"	"
"	1	4	1	4	"	"	"	"	"	"
"	1	"	2	7	5	5	2	2	"	"
"	"	1	"	"	1	1	1	"	"	"
"	"	"	1	6	5	4	2	"	"	"
"	2	1	2	7	3	3	3	1	"	"
"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"
1	1	"	1	4	11	11	2	"	"	"
"	"	"	1	"	"	1	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	2	2	"	"	"
"	1	5	3	2	3	"	"	"	"	"
"	"	"	"	5	"	1	1	"	"	"
"	"	"	"	1	"	3	1	"	1	"
33	4	12	9	18	11	27	6	9	3	23
35	10	24	22	60	42	60	21	12	4	23

313 bedrijven [1]).

Staat B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar 190*
naar bedrijfsgroepen.

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijve				
		beschermde personen gedurende:				
		9 uur of minder.	$9^1/_2$ uur.	10 uur.	$10^1/_2$ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	1	2	1	11	39
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	1	6	11	8	10
3	Bouwbedrijven	"	1	6	14	23
4	Chemische nijverheid enz.	"	"	1	1	1
5	Hout- en stroobewerking enz.	2	1	6	17	32
6	Kleeding en reiniging	45	9	24	29	63
7	Kunstnijverheid	1	1	2	"	"
8	Leder, wasdoek enz.	"	"	"	"	"
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	9	10	14	29	16
11	Papier enz.	"	"	"	"	2
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	"	1	2	3	20
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	1	"	1	6	8
14	Textiele nijverheid	2	2	6	15	17
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	"	3	3	3
16	Voedings- en genotmiddelen.	15	6	23	24	60
	Totaal . . .	77	39	100	160	294
		670 bedrijven. [1]				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermd personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worder

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	2	2	11	20	7	6	5	6	2	14
"	5	14	8	9	3	1	"	"	"	"
"	1	"	11	7	6	13	8	10	4	"
"	"	"	3	1	3	"	2	"	"	"
"	"	1	10	20	10	28	8	11	1	2
1	2	2	6	19	6	17	10	3	"	36
1	"	1	2	"	1	"	"	"	"	"
"	"	1	1	1	"	1	"	"	"	"
"	"	1	"	"	"	1	"	2	"	"
4	4	12	26	16	13	10	10	12	10	"
"	"	"	"	1	"	"	1	"	"	"
"	"	"	"	1	3	9	5	8	1	"
1	"	1	2	3	5	7	3	"	2	"
"	1	6	5	12	1	8	1	1	"	"
1	"	3	4	5	2	9	"	1	1	1
22	7	24	21	37	33	56	13	40	14	158
30	22	68	110	152	93	166	66	94	35	211

1 047 bedrijven. [1])

Naarmate het plaatselijk toezicht op de naleving der Arbeidswet verbetert en de bedrijfshoofden dus meer kans loopen betrapt te worden als zij door later werken de wet overtreden, nemen in de grootere gemeenten in de seizoentijden gewoonlijk de aanvragen om vergunning tot overwerken toe. In deze verslagjaren werden door de Commissarissen der Koningin en de burgemeesters in de inspectie te zamen 1353 vergunningen verleend, d. i. bijna anderhalfmaal zooveel als gedurende de beide vorige verslagjaren, zie Staat C. Voor een deel is dit echter ook daaraan toe te schrijven, dat de werkgevers tijdens de inspectiën niet alleen worden gewezen op hunne verplichting om op tijd te doen eindigen, maar ook op hun recht om in bijzondere gevallen eene verlenging van den werktijd aan te vragen.

Wanneer door een werkgever aan den Commissaris der Koningin vergunning tot overwerk was aangevraagd zonder voldoende redenen daarvoor op te geven of deze redenen niet zoo dringend toeschenen, dat zij eene vergunning wettigden, werd zooveel mogelijk, alvorens advies uit te brengen, een plaatselijk onderzoek ingesteld.

In 15 gevallen gaf dit aanleiding een afwijzend advies uit te brengen, dat dan ook steeds werd gevolgd.

Op welke losse gronden men soms vergunning tot overwerken aanvraagt, bewijst o. m. de aanvrage van een bleeker, die van eene hem verleende vergunning om 4 weken achtereen te mogen overwerken, slechts 2 dagen gebruik had gemaakt alleen voor dat gedeelte van zijn personeel, hetwelk in de wasscherij werkzaam was.

Enkele malen werd vernomen, dat men in eene confectiezaak het werk, dat 's avonds niet geheel gereed was den werksters mede naar huis gaf om het daar af te maken. Aangezien echter de meeste patroons terecht bevreesd zijn, dat hunne artikelen te veel lijden, indien zij buiten het atelier worden bewerkt, vermeen ik, dat deze handelwijze in dit vak wel tot de uitzonderingen zal blijven behooren. Meer schijnt dit echter voor te komen bij de ondergoedconfectie. De patroon van een atelier van dergelijke artikelen, waar 25 meisjes aan naaimachines werkten, verklaarde, dat de meisjes hem geregeld daarom verzochten en hij meestal dat verzoek inwilligde. Als een meisje goed werkte, schoot hij haar zelfs veelal geld voor om eene naaimachine aan te schaffen en verscheidenen hadden dit, volgens hem, reeds geheel met het door overwerken verdiende geld afgelost.

Dergelijke feiten, die op den duur zonder eenigen twijfel schade doen aan de gezondheid der werksters, terwijl zij bovendien het loon drukken, zijn zekerlijk te betreuren.

Een leverancier van machinaal gebreide goederen, die tot kort voor mijn bezoek nog op zijn atelier liet werken, verklaarde voortaan dit alleen thuis te laten doen, aangezien hij dan goedkooper werk kreeg. Hij beweerde niet meer arbeidsloon te kunnen geven, wilde hij nog kunnen mededingen naar groote leveranties als b.v. die voor het Rijk.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1899, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep, waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door:				Totaal der vergunningen in de 3e inspectie.
		den Commissaris der Koningin in de provincie:		burgemeesters in:		
No.	OMSCHRIJVING.	Zuid-Holland.	Utrecht.	Zuid-Holland.	Utrecht.	
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	1	1	7	"	9
3	Bouwbedrijven	2	"	1	"	3
5	Hout-, kurk- en stroobewerking enz.	5	"	1	"	6
6	Kleeding en reiniging:					
	a. Ateliers voor dameskleermakerijen en van wollennaaisters	81	20	146	42	668
	b. Ateliers voor hoedenconfectie	23	10	13	2	
	c. Schoenmakerijen . . .	"	"	1	"	
	d. Wasch-, bleek- en strijkinrichtingen	160	34	125	11	
14	Textiele nijverheid.	4	5	13	"	22
15	Verlichting, olie, vernis enz. .	"	4	"	"	4
16	Voedings- en genotmiddelen .	6	3	9	"	18
	Totaal . . .	282	77	316	55	730

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.
Voor zoover bekend werd op 4 aanvrage afwijzend beschikt.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1900, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door:		Totaal der vergunningen in de 3e inspectie.
		den Commissaris der Koningin in de provincie:	burgemeesters in:	
N°.	OMSCHRIJVING.	Zuid-Holland	Zuid-Holland.	
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	1	2	3
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	1	4	5
3	Bouwbedrijven	1	„	1
5	Hout-, kurk-, stroobewerking enz.	3	2	5
6	Kleeding en reiniging:			
	a. Ateliers voor dameskleermakerijen en van wollennaaisters	82	172	
	b. Ateliers voor hoedenconfectie	18	13	
	c. Chemische wasscherijen.	„	3	559
	d. Kleermakerijen	1	2	
	e. Schoenmakerijen . . .	1	1	
	f. Wasch-, bleek- en strijkinrichtingen	159	107	
10	Metalen (eerste bewerking van)	1	3	4
14	Textiele nijverheid	2	20	22
16	Voedings- en genotmiddelen.	8	16	24
	Totaal . .	278	345	623

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.
Voor zoover bekend werd op 15 aanvragen afwijzend beschikt.

In mijn vorig verslag stipte ik aan, dat bij de werklieden van het Rijkskleedingmagazijn te Delft — die het hun toevertrouwde werk in hun huis afwerken — de harde bepaling bestond, dat wie bij het inleveren van het werk op een bepaalden dag in de week niet met alles gereed was, die week geen loon en de volgende week geen werk ontving. Ik bracht dit in verband met het feit, dat dientengevolge de bepalingen der Arbeidswet door die werklieden niet behoorlijk werden nageleefd. Het is mij een aangename plicht nu te kunnen mededeelen, dat naar te mijner kennis kwam, te dezer zake, bij wijze van proef eene meer vrijgevige bepaling was ingevoerd. Bij onderzoek is mij gebleken, dat laatst bedoelde wijziging nuttig werkt.

Uit den op blz. 357 voorkomenden staat B ziet men, dat het aantal bedrijven, waar werktijden van 14 uur en langer werden aangetroffen, betrekkelijk nog aanzienlijk is Het meeste werden deze lange werktijden aangetroffen in bakkerijen en in kleermakerijen; de redenen hiervan werden in mijn vorig verslag uitvoerig vermeld. Verder maakt men nog over het algemeen lange werkdagen bij de smeden en timmerlieden in kleinere gemeenten. In deze bedrijven wordt vaak nog van 5 uur 's morgens tot 8 uur 's avonds gewerkt met een gezamelijken rusttijd van ± 2 uur; in door windkracht gedreven oliemolens werden zelfs werktijden van 18 uur incl. de schafttijden aangetroffen.

Ook de in de vorige verslagjaren reeds vermelde lange werktijden der panmakers in de panfabrieken bleven bestaan, in weerwil van de moeite, die ik mij gaf om die verminderd te krijgen. In verschillende panfabrieken bestaat de gewoonte, dat de panmakers 's Zaterdags niet werken. Het schijnt, dat deze gewoonte aldaar zoo vast is ingeworteld, dat de werklieden hiervan niet af te brengen zijn. Ware dit het geval, dan zouden de overige werkdagen ongeveer 2 uur korter kunnen zijn bij gelijken werktijd in de week.

Ook in een deel der werkplaatsen, waar de werktijd zeer ongeregeld is, kwamen veelal zeer lange werktijden voor, zoo in de windkorenmolens en in de kuiperijen in visschersplaatsen. In de eerste is dit voornamelijk 's winters het geval op dagen, dat er wind is. Daar, waar stoom of andere drijfkracht als hulpkracht wordt gebezigd, houdt men zich meer en meer aan een vasten werktijd.

In de kuiperijen is al het werk stukwerk en laat men de werklieden vrij, zoolang te werken als zij willen. Daar er vooral in den haringtijd met het zoogenaamde natkuipen nog al wat te verdienen valt, behooren in die dagen werktijden van 5 uur 's morgens tot 10 uur 's avonds niet tot de zeldzaamheden. In dezen laatst bedoelden bedrijfstak kwam mij echter een maatregel ter oore, die in sommige bedrijven wordt gevolgd en mij toeschijnt niet zeer billijk te zijn Men noodzaakte daar toch enkele der werklieden, die per stuk afgeleverd werk betaald werden en die 's winters omstreeks zes uur met den arbeid eindigen, na afloop van hun werk nog te blijven tot na aankomst van de laatste post, om zoo noodig bij de hand te zijn voor het geval

deze nog eenige bestelling medebracht. Voor dit meestal noodeloos wachten werd hun dan geene vergoeding gegeven.

In al mijn jaarverslagen heb ik steeds op de wenschelijkheid gewezen om ook den werktijd der volwassenen, die in fabrieken werken, op een maximum van 11 uur, en bij op stuk werken op 10 uur te brengen. De overtuiging, dat dit gewenscht is, dringt gaandeweg steeds meer en meer door al gaat dit langzaam.

Op het congrès international pour la protection légale des travailleurs, in het laatst van Juli 1900 te Parijs gehouden, werd bij de behandeling van dit punt door alle sprekers de wenschelijkheid van wettelijke beperking van den arbeidsdag tot een maximum van 11 uur erkend.

Ik veroorloofde mij als mijne meening te doen kennen, dat bij de gebleken onmogelijkheid om deze zaak zonder wettelijke regeling tot stand te brengen, het tijdstip om dit te doen alsdan geacht kan worden te zijn gekomen, zoodra de overtuiging om dit te regelen in breede kringen wenschelijk werd geacht. Dan toch alleen, betoogde ik, wanneer een dergelijke opvatting eeniger mate in de zeden van het volk is doorgedrongen, kan men met vrucht verwachten, dat eene zoodanige wet, na hare afkondiging, werkelijk spoedig wordt ingevoerd; dat zij niet alleen op het papier een wet blijft, maar dat de handhaving door de meest belanghebbenden wordt bevorderd. Zoodoende bestaat de kans, dat in den kortsten tijd het meeste wordt bereikt.

Ik vermeen, dat, althans voor de fabriekmatige nijverheid, het bovenbedoelde tijdstip hier te lande is gekomen.

Art. 6. De bepaling, dat tusschen 11 uur v. m. en 3 uur n. m. aan jeugdige personen en vrouwen een rusttijd van minstens een uur gegeven moet worden, werd over het algemeen nageleefd. Alleen in bakkerijen, vooral in banketbakkerijen, rees meermalen het vermoeden, dat dit niet het geval was.

Ook bij enkele damesconfectiezaken, voornamelijk in de groote gemeenten, werd nog wel eens bevonden, dat men dit uur tot een half uur had ingekrompen, ofschoon men in die gevallen het uur dan 's middags, tijdens het etensuur van de huisgenooten den werksters, gaf. Zonder verkregen vrijstelling is dit echter in strijd met de wettelijke bepaling.

Door den Minister werd krachtens de tweede alinea van artikel 6 der Arbeidswet een paar maal wijziging der rusttijden toegestaan. Meerendeels betrof dit werkplaatsen, die met het visschersbedrijf te Scheveningen verband hielden, voornamelijk boeterijen. Van oudsher bestaat toch te Scheveningen de gewoonte, dat de werklieden in die bedrijven tusschen 3 en 4 uur het middagmaal gebruiken; zelfs op de scholen houdt men daarmede rekening. Daar nu de meeste boetsters gehuwd zijn was het voor haar van belang, dat deze wijziging van rusttijd kon worden toegestaan.

Dat, in dit wetsartikel bepaaldelijk gesproken wordt van een rusttijd tusschen 11 uur v. m. en 3 uur n. m. was oorzaak, dat men in eene glasblazerij des nachts den werktijd voor de jeugdige personen boven 14 jaar slechts liet onderbreken door twee rusttijden, elk van een half uur. Dit feit werd

ook geconstateerd bij eene glasblazerij, die des nachts werd geïnspecteerd. Feitelijk hebben dus de jongens 's nachts een langer werktijd dan overdag. Mij werd dan ook medegedeeld, dat dit voor de jongens vermoeiend was.

Dat de rusttijd wordt doorgebracht op eene plaats, waar tegelijkertijd arbeid wordt verricht, komt weinig voor, aangezien de rusttijden meestal voor het geheele personeel dezelfde zijn. Wel verkeerden nog verschillende werkgevers en ook politiebeambten in de meening, dat de rusttijd door beschermde personen nimmer in de werkplaats mocht worden doorgebracht.

In 8 gevallen werd bevonden, dat jongens op eene drukkerij hun brood nuttigden in de zetterij en moest er bij de bestuurders op worden aangedrongen hun eene andere gelegenheid daarvoor aan te wijzen.

Art. 7. Slechts eenmaal werd bij inspectie vernomen, dat door een jongen des Zondags arbeid verricht werd en wel in eene banketbakkerij. Door de politie werden evenwel overtredingen van dit artikel geconstateerd in strijkerijen, vleeschhouwerijen, branderijen, bij een mouter, een poelier en een kuiper.

Van de uitzondering, welke op deze bepaling is gemaakt voor den arbeid van vrouwen in boter- en kaasfabrieken, werd — voor zoover bekend is — in deze inspectie, slechts in eene inrichting gebruik gemaakt. Op twee fabrieken, waar vroeger vrouwen werkten, werden zij niet meer aangetroffen. Hetzelfde was ook het geval in een tweetal steenfabrieken. De arbeid, die vroeger door vrouwen werd gedaan, werd daar nu door mannen verricht, dit kostte wel iets meer aan arbeidsloon, maar men was met de resultaten zeer tevreden.

Het moet wenschelijk geacht worden, dat dit voorbeeld algemeene navolging vindt bij de andere steenfabrikanten, vooral langs den Hollandschen IJssel, waar nog altijd o. a. het zware werk van steenen in den oven kruien door vrouwen wordt gedaan. Meermalen werd vernomen, dat ook onder de werklieden aldaar de meening veld begint te winnen, dat hunne vrouwen en dochters niet op eene steenfabriek thuis behooren en wordt het voor de fabrikanten lastiger een geheel gezin voor dat werk aan te nemen.

Welke misstanden nog op enkele steenfabrieken heerschen, blijkt wel uit het feit, dat de eigenaar van eene dergelijke fabriek, in de nabijheid van Utrecht gelegen, de dochter van een bij hem arbeidend gezin, op straffe van haar ouders anders te ontslaan, noodzaakte een goede betrekking te verlaten om bij hem te komen werken. Een verzoek van den patroon van het meisje om den eisch te laten varen, werd door den steenfabrikant beantwoord met eene mededeeling op welken dag dat meisje in zijne fabriek moest aanwezig zijn.

Wat het op Zondag werken door volwassenen aangaat, valt nog op te merken, dat ook het stoken der steenovens op Zondag, wat door de meeste fabrikanten onvermijdelijk werd genoemd, op enkele fabrieken geheel werd nagelaten. Het schijnt, dat dit met eene kleine opoffering van brandstof, zonder schade voor het bedrijf kan geschieden.

Tijdens deze verslagjaren werd in de geheele inspectie nagegaan op welke bezwaren de invoering van geheele of gedeeltelijke Zondagsrust in banketbakkerijen en in slagerijen zoude stuiten.

Het bleek daarbij, dat in het eerstgenoemde bedrijf hoofdzakelijk die werkgevers daartegen gekant waren, die tegelijk met het banketbakkers- tevens het koksbedrijf uitoefenen. De overigen zouden die invoering meest gaarne zien, daar volgens hen bijna alle artikelen bij vroegtijdige bestelling zeer goed des Zaterdags vervaardigd zouden kunnen worden. Alleen de gewoonte hunner cliënteele, met een bestelling tot Zaterdagavond of Zondag te wachten, noodzaakte velen hunner 's Zondags veelal zelfs langer te werken dan op andere dagen.

Ook in het slagersbedrijf gaven de meeste patroons te kennen, dat, met wat goeden wil van de zijde der klanten, het zeer goed mogelijk zoude zijn den gezellen 's Zondags meerendeels vrij te geven, behoudens op enkele zeer warme Zondagen in den zomer, wanneer op dien dag geslacht zoude moeten worden uit vrees, dat het vleesch van op Zaterdagavond geslachte dieren zoude bederven.

Het feit, dat in enkele gemeenten waar veel buitenverblijven zijn, de grootste banketbakkerijen en slagerijen 's Zondags gesloten waren zonder dat dit den bedrijfshoofden eenig nadeel toebracht, bewijst wel, dat het houden van Zondagsrust ook in deze bedrijven mogelijk is.

Artt. 10 en 11. Alhoewel nog altijd in een betrekkelijk groot aantal werkplaatsen de bepalingen omtrent de arbeidskaarten en -lijsten onvoldoende werden nageleefd, is toch ook hierin verbetering merkbaar, zooals door het aantal der bevonden afwijkingen duidelijk wordt aangetoond.

Werden toch in de vorige verslagjaren in ± 23,4 pct. der fabrieken en werkplaatsen onregelmatigheden betreffende de arbeidskaarten en in 39,4 pct. betreffende de arbeidslijsten bevonden, in deze jaren waren deze percentages respectievelijk 17,2 pct. en 30 pct.

Als reden van het ontbreken van arbeidskaarten werd nog meermalen opgegeven, dat de jeugdige personen eerst eenige dagen in dienst waren en men van meening was, dat men hen eerst acht dagen op proef kon houden, alvorens tot het aanvragen van een arbeidskaart verplicht te zijn. De ware reden scheen echter hoofdzakelijk te zijn, dat men opzag tegen de dubbele moeite van halen en terugbrengen der kaarten in geval die jeugdige personen weer binnen enkele dagen vertrokken.

Waar niet alle personen op de arbeidslijst vermeld stonden, was dit meestal toe te schrijven aan vergeetachtigheid. In eene groote gemeente echter, waar deze overtreding nogal eens voorkwam, was zulks voor een goed deel het gevolg van den ten onrechte gestelden eisch, dat de lijst voor elke verandering ter secretarie geparafeerd moest worden, eene bemoeielijking van de werkgevers, welke men juist getracht heeft te voorkomen door het veranderen van het model der arbeidslijst bij Ministerieel besluit van 2 Juni 1892.

Herhaaldelijk werd ook bevonden, dat voor één persoon meerdere arbeidskaarten in omloop waren, aangezien men op de secretarie bij het uitreiken van eene arbeidskaart niet altijd naging of de voor denzelfden persoon vroeger uitgereikte kaart reeds weder was ingekomen.

Staat D.

RECAPITULATIESTAAT *der bedrijven in den zin der Arbeidswet in de 3e arbeidsinspectie over* 1899, *gerangschikt naar bedrijfsgroepen en provinciën.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven in		
		Zuid-Holland.	Utrecht.	Totaal.
1	Aardewerk, diamant, glas, enz.	112	68	180
2	Boek- en steendrukkerijen, enz.	154	60	214
3	Bouwbedrijven	1164	517	1681
4	Chemische nijverheid, enz.	5	12	17
5	Hout- en stroobewerking, enz.	503	146	649
6	Kleeding en reiniging	1268	729	1997
7	Kunstnijverheid	17	13	30
8	Leder, wasdoek, enz.	35	32	67
9	Metalen (winnen van) enz.	3	1	4
10	Metalen (eerste bewerking van)	524	211	735
11	Papier enz.	14	9	23
12	Scheepsbouw, rijtuigen, enz.	235	53	288
13	Stoom- en andere werktuigen, enz.	107	66	173
14	Textiele nijverheid	203	27	230
15	Verlichting, olie, vernis, enz.	24	6	30
16	Voedings- en genotmiddelen	878	361	1239
	Totaal . . .	5246	2311	7557
	Totalen over 1900 . . .	5605	2349[1]	7954

[1]) Overgenomen uit het verslag van den inspecteur der 6e Inspectie.

Op mijn verzoek ontving ik van de heeren burgemeesters opgave van verschillende gegevens de Arbeidswet betreffende. In den voorgaanden staat D zijn opgegeven het aantal bedrijven die onder de Arbeidswet vallen; in den staat L, achter dit verslag gevoegd, zijn meerdere gegevens hieromtrent vermeld.

Veiligheidswet.

Artt. 6 en 7. De veiligheids- en gezondheidsvoorschriften, bedoeld in de artt. 6 en 7 der Veiligheidswet, alsmede die in het daarmede verband houdende art. 4 der Arbeidswet, zullen meer uitvoerig in de hoofdstukken II en III ter sprake komen; hier worden die slechts aangestipt.

In 26 werkplaatsen werd de vrije luchtruimte te klein bevonden in verband met het daarin aanwezige aantal personen. In éene werkplaats werd dit voor de tweede maal geconstateerd.

In 10 werkplaatsen moesten bemerkingen gemaakt worden betreffende de verlichting.

Toestanden, welke aanleiding konden geven tot brandgevaar, werden 196 malen aangetroffen, en wel in 150 gevallen in bakkerijen.

In de meeste fabrieken en werkplaatsen werden de maatregelen besproken om ongevallen bij brand te voorkomen; in 11 werkplaatsen gaven de wettelijke bepalingen aanleiding daaromtrent nadere voorschriften te geven.

Omtrent het beschikbaar stellen van kleedkamers en schaftlokalen of waschgelegenheden werd 9 malen aanwijzing gedaan.

Werkplaatsen, waar de privaten niet in overeenstemming waren met de wettelijke voorschriften, werden 198 malen aangetroffen.

De mate van zindelijkheid der werkplaatsen en onderhoorigheden gaf 84 maal tot bespreking aanleiding; de al dan niet behoorlijke verwarming daarvan 24 keer.

Op het verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof werd in 63 werkplaatsen aangedrongen.

Ter voorkoming van ongevallen werd in 1219 gevallen bij werktuigen en drijfwerk, en in 838 gevallen bij trappen, bordessen, luiken, liften, kuipen en grondvaten, beveiliging voorgeschreven.

In 6 gevallen werden steigers aangetroffen, welke niet voldeden aan den eisch van goedwerk.

In 8 fabrieken of werkplaatsen moest op het verstrekken van goed drinkbaar water worden aangedrongen.

Art. 12. In deze verslagjaren ontving ik 1904 kennisgevingen van ongevallen, in verband met artikel 12 der wet. Bovendien ontving ik 26 kennisgevingen, welke feitelijk niet onder deze bepaling vielen.

Ik blijf van meening, dat dit aantal niet overeenkomt met den feitelijken toestand en dat na de invoering der Ongevallenwet duidelijk zal blijken, dat het aantal der plaatshebbende ongevallen aanmerkelijk grooter is.

Door een geneesheer werd mij medegedeeld, dat het volgens zijne meening herhaaldelijk voorkwam, dat een werkgever, om eenig verzuim van zijn kant te bedekken, niet al te ernstig gekwetste werklieden in de fabriek deed

komen tot het verrichten van licht werk, om zoodoende met eenigen schijn van recht te kunnen zeggen, dat de werkman zijne bezigheden binnen den gestelden tijd had hervat.

Een der inspecteurs der Rijksveldwacht in mijne inspectie had zijne ondergeschikten gelast, hem van elk ongeval, dat zij terloops vernamen, bericht te zenden; hij deed mij alsdan daarvan onmiddellijk mededeeling. Deze maatregel werkte doelmatig.

Tijdens de inspectiën kwamen ons nog 13 ongevallen ter oore, waarvan geen kennis was gegeven, terwijl mij 16 extracten van vonnissen werden toegezonden, welke op ongevallen betrekking hadden.

Teneinde nog tijdig te kunnen beoordeelen of een nader onderzoek gewenscht was, moest nog herhaaldelijk bij enkele burgemeesters worden aangedrongen op het inzenden van den uitslag van het door hen ingestelde onderzoek.

Hoewel ik ook hierop nog herhaaldelijk moest aandringen, ontving ik in de meeste gevallen opgave omtrent de ondersteuning, welke den gekwetste al dan niet ten deel viel en de gevolgen, welke het ongeval voor hem had.

Art. 13 Dit artikel bepaalt, dat binnen eene maand na het in werking brengen van eene fabriek of werkplaats in den zin der Veiligheidswet, opgave moet worden gedaan aan den burgemeester.

Het nakomen van dit voorschrift laat nog veel te wenschen over. Was eene dergelijke fabriek opgericht krachtens eene vergunning overeenkomstig de bepalingen der Hinderwet, dan moest in de meeste gevallen den betrokken burgemeester verzocht worden te willen bevorderen, dat deze wettelijke bepaling werd opgevolgd. Daar het nu in het belang der zaak kan geacht worden, dat eene nieuwe fabriek spoedig na het in werking komen wordt bezocht, moet ik op meerdere activiteit in deze blijven aandringen.

Enkele gemeentebesturen namen den goeden maatregel om de werkgevers bij het uitreiken der vergunning op deze verplichting te wijzen.

De hoofden van werkplaatsen, welke door vermeerdering van het aantal werklieden onder deze bepaling der Veiligheidswet kwamen te vallen, moesten bijna zonder uitzondering tijdens eene inspectie hierop worden gewezen.

In het geheel werden 456 opgaven, krachtens dit artikel gedaan, te mijner kennis gebracht.

Hinderwet.

Tengevolge van artikel 6bis der Hinderwet werden gedurende deze verslagjaren 538 aanvragen om vergunning tot oprichting of uitbreiding van fabrieken en werkplaatsen door mij behandeld. Voor 533 aanvragen werd de vergunning verleend.

Evenals in vorige jaren werd hierdoor een goed deel van mijn tijd in beslag genomen.

Het is te betreuren, dat zoowel de teekeningen als de beschrijvingen veeltijds nog zóó onvolledig zijn, dat, wil men zich een eenigermate juist beeld van de inrichting vormen, nog tal van vragen aan de oprichters moeten worden gedaan, die anders wellicht achterwege hadden kunnen blijven.

Ook wordt eene vlugge afdoening dikwijls vertraagd, doordat het gemeentebestuur enkele stukken niet tijdig, of in het geheel niet inzendt. Dit kwam bij enkele gemeentebesturen zelfs voor bij elke nieuwe aanvraag tot oprichting.

Meermalen gebeurde het, dat mij uit het afschrift eener beschikking bleek, dat aan de vergunning voorwaarden waren verbonden, zonder dat deze mij vooraf ter beoordeeling waren toegezonden. Ook werd nog 6 maal bevonden, dat eene fabriek of werkplaats na 1 Januari 1897 was opgericht zonder daartoe vergunning te hebben bekomen of zonder dat bij het verleenen dier vergunning de bepalingen der bis- en ter-artikelen van de Hinderwet waren opgevolgd.

In al deze gevallen werd hierop de aandacht van het betrokken gemeentebestuur gevestigd en eenige malen werd het verzuim hersteld door de zaak opnieuw in behandeling te nemen.

De volgende staat (E) geeft eenige nadere bijzonderheden omtrent de verleende vergunningen tot oprichting of uitbreiding van fabrieken of werkplaatsen in den zin der Veiligheidswet.

STAAT E.

OVERZICHT

der gedurende het jaar 1899 genomen beslissingen omtrent aanvragen tot een vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.

Staat E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1899, *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot*
werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierbover			
		Zuid-Holland			
		tot oprichting		tot uitbreiding	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	Pan- en tegelfabrieken	„	„	2	„
	Steenovens	2	„	2	„
	Andere inrichtingen in deze groep	„	„	3	„
2	Boekdrukkerijen	4	„	5	„
4	Chemische fabrieken	„	„	3	„
	Andere inrichtingen in deze groep	1	„	„	„
5	Fabrieken van machinale houtbewerking	12	„	5	„
	Kuiperijen	1	„	2	„
	Meubelfabrieken	1	„	2	„
6	Bleekerijen	2	1	6	„
	Andere inrichtingen in deze groep	1	„	„	„
9	Cokesklopperijen	2	„	„	„
	Zoutziederijen	„	„	1	„
10	Metaallakkerijen	3	„	„	„
	Smederijen	11	„	2	„
	Andere inrichtingen in deze groep	1	„	„	„
11	Cartonagefabrieken	„	„	1	„
	Zakkenplakkerijen	1	„	„	„
12	Scheepswerven	„	„	4	„
	Wagen- en rijtuigmakerijen	„	„	1	„
13	Instrumentmakerijen	1	„	1	„
	Machinefabrieken	„	„	3	„
	Rijwielmakerijen	4	„	„	„
	Andere inrichtingen in deze groep	1	„	1	„
14	Spinnerijen en weverijen	„	„	„	„
	Andere inrichtingen in deze groep	„	„	4	„
15	Fabrieken van lakverven	„	„	1	„
	Gasfabrieken	2	„	2	„
	Inrichtingen voor electrisch licht	1	„	„	„
	Oliefabrieken	„	„	2	„
	Zeep- en zeeppoederfabrieken	„	„	1	„
16	Bakkerijen of broodfabrieken	52	„	21	„
	Biscuitfabrieken	„	„	2	„
	Branderijen, gist- en spiritusfabrieken	3	„	4	„
	Chocoladefabrieken	2	„	1	„
	Fabrieken van minerale wateren	2	„	„	„
	Fabrieken van verduurzaamde levensmiddelen	„	„	7	„
	Koffiebranderijen	2	„	„	„
	Maalinrichtingen	7	„	2	1
	Mouterijen	1	„	1	„
	Sigarenfabrieken	„	„	„	„
	Zuivelfabrieken	4	„	3	„
	Andere inrichtingen in deze groep	1	2	1	„
	Totaal	125	3	96	1

eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of bedrijfsgroepen.

omschreven, in de provincie:				Totaal der aanvragen waaromtrent werd beslist, in de 3de arbeidsinspectie			
Utrecht							
tot oprichting		tot uitbreiding		tot oprichting		tot uitbreiding	
verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
″	″	″	″	″	″	2	″
″	″	2	″	2	″	4	″
″	″	2	″	″	″	5	″
1	″	1	″	5	″	6	″
″	″	″	″	″	″	3	″
″	″	1	″	1	″	1	″
2	″	1	″	14	″	6	″
″	″	″	″	1	″	2	″
″	″	″	″	1	″	2	″
2	″	3	″	4	1	9	″
1	″	″	″	2	″	″	″
″	″	″	″	2	″	″	″
″	″	″	″	″	″	1	″
1	″	″	″	4	″	″	″
3	″	″	″	14	″	2	″
″	″	1	″	1	″	1	″
″	″	″	″	″	″	1	″
″	″	″	″	1	″	″	″
″	″	″	″	″	″	4	″
″	″	″	″	″	″	1	″
2	″	1	″	3	″	2	″
2	″	4	″	2	″	7	″
2	″	″	″	6	″	″	″
1	″	″	″	2	″	1	″
″	″	4	″	″	″	4	″
″	″	1	″	″	″	5	″
″	″	″	″	″	″	1	″
3	″	″	″	5	″	2	″
2	″	1	″	3	″	1	″
″	″	″	″	″	″	2	″
2	″	2	″	2	″	3	″
22	″	7	″	74	″	28	″
″	″	″	″	″	″	2	″
″	″	″	″	3	″	4	″
″	″	″	″	2	″	1	″
″	″	″	″	2	″	″	″
″	″	″	″	″	″	7	″
″	″	1	″	2	″	1	″
4	″	5	″	11	″	7	1
″	″	″	″	1	″	1	″
2	″	″	″	2	″	″	″
2	″	″	″	6	″	3	″
″	″	1	″	1	2	2	″
54	″	38	″	179	3	134	1

STAAT E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1900 *genomen beslissingen omtrent aanvragen to* *werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën e*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierbove	
		Zuid	
		tot oprichting	
		verleend.	geweigerd.
1	Glasblazerijen	1	„
	Steenovens	1	„
	Andere inrichtingen in deze groep.	1	„
2	Boekbinderijen.	1	„
	Boekdrukkerijen	4	„
4	Chemische fabrieken . . . . . . , ...	1	„
5	Fabrieken van machinale houtbewerking . . .	13	„
	Kuiperijen	2	„
6	Bleekerijen	6	„
	Andere inrichtingen in deze groep.	1	„
8	Leerlooierijen	1	„
9	Briquettenfabrieken	„	„
10	Metaallakkerijen	3	„
	Smederijen	3	„
	Andere inrichtingen in deze groep.	3	„
12	Scheepswerven	2	„
13	Instrumentmakerijen	4	„
	Machinefabrieken.	5	„
	Rijwielmakerijen.	2	„
14	Katoenspinnerijen	„	„
	Andere inrichtingen in deze groep.	2	„
15	Gasfabrieken	„	„
	Inrichtingen voor electrisch licht	5	„
	Kaarsenfabrieken	„	„
	Oliefabrieken	„	„
16	Bakkerijen of broodfabrieken	43	1
	Bierbrouwerijen	„	„
	Branderijen	„	„
	Fabrieken van verduurzaamde levensmiddelen .	„	„
	Koffiebranderijen	2	„
	Maalinrichtingen	3	„
	Sigarenfabrieken	2	„
	Zuivelfabrieken	4	„
	Andere inrichtingen in deze groep.	8	„
	Totaal . . .	123	1

eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of bedrijfsgroepen.

omschreven, in de provincie: Holland.		Totaal der aanvragen waaromtrent werd beslist, in de 3de arbeidsinspectie			
tot uitbreiding.		tot oprichting.		tot uitbreiding.	
verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
2	"	1	"	2	"
5	"	1	"	5	"
3	"	1	"	3	"
1	"	1	"	1	"
4	"	4	"	4	"
2	"	1	"	2	"
8	"	13	"	8	"
3	"	2	"	3	"
7	"	6	"	7	"
2	"	1	"	2	"
"	"	1	"	"	"
1	"	"	"	1	"
"	"	3	"	"	"
2	"	3	"	2	"
2	"	3	"	2	"
7	"	2	"	7	"
"	"	4	"	"	"
1	"	5	"	1	"
"	"	2	"	"	"
1	"	"	"	1	"
2	"	2	"	2	"
3	"	"	"	3	"
2	"	5	"	2	"
2	"	"	"	2	"
1	"	"	"	1	"
21	"	43	1	21	"
2	"	"	"	2	"
3	"	"	"	3	"
1	"	"	"	1	"
"	"	2	"	"	"
8	"	3	"	8	"
"	"	2	"	"	"
"	"	4	"	"	"
1	"	8	"	1	"
97	"	123	1	97	"

Omtrent het goede plaatselijke toezicht op de naleving der Arbeidswet, deelde ik reeds het een en ander mede; ten deele vermeen ik hieraan te moeten toeschrijven het verminderde aantal vervolgingen, welke ingesteld werden. Vaak toch hoort men in de gemeenten, waar het toezicht streng is: «de politie zorgt wel dat het hier in orde is». Dit toont tevens dat de goede naleving der bepalingen nauw samenhangt met een voortdurend goed toezicht.

Als gevolg der opgemaakte processen-verbaal ontving ik, in verband met de aanschrijving van den Minister van Justitie aan de Procureurs-Generaal bij de Gerechtshoven, dd. 28 Juli 1891 en 4 October 1897 de extracten van 331 vonnissen wegens overtreding van bepalingen der Arbeids- of Veiligheidswet. Daarvan bevatten 16 bevestiging in hooger beroep, ontslag van rechtsvervolging of vrijspraak.

De veroordeelende vonnissen betroffen 660 overtredingen der wettelijke voorschriften, welke in onderstaande staten F zijn vermeld, gerangschikt naar de verschillende bedrijven en naar de bepalingen der wet, welke is overtreden enz. In de staten G zijn die overtredingen gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.

De extracten der 331 vonnissen werden mij toegezonden door de Ambtenaren van het Openbaar Ministerie bij de Kantongerechten:

's-Gravenhage en Delft	193
Rotterdam III en Gouda	16
Rotterdam II	2
Rotterdam I en Schoonhoven	7
Leiden en Alphen	29
Schiedam c.a.	49
Amersfoort Breukelen-Nijenrode en Woerden	14
Utrecht en Wijk bij Duurstede	12
Haarlemmermeer	1

en door de Officieren van Justitie:

te 's-Gravenhage	3
te Rotterdam	5

STAAT F.

OVERZICHT

van het aantal overtredingen in de provincie Zuid-Holland, waarop in het jaar 1899 eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Zuid-Holland, waaro*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet				
			Aantal ove				
			van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e li
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Cementfabrikant	1	»	»	»	»	»
	Steenfabrikant.	1	»	»	»	»	2
2	Boekbinder	2	»	»	»	»	2
	Andere beroepen in deze groep . .	2	»	»	»	»	1
3	Loodgieter en gasfitter	5	»	»	»	»	4
	Schilder	3	»	»	»	»	1
	Timmerman.	8	»	1	»	»	2
	Andere beroepen in deze groep . .	2	»	»	»	»	1
5	Houtzager	3	»	»	»	»	3
	Kuiper.	2	»	2	»	1	»
	Meubelmaker	5	»	2	»	»	3
	Andere beroepen in deze groep . .	2	»	»	»	»	2
6	Dameshoedenmaakster	5	»	9	»	»	3
	Dameskleermaakster	28	»	49	»	»	21
	Kleerbleeker	3	»	10	»	»	»
	Kleermaker	3	»	1	»	»	»
	Schoenmaker	8	»	6	»	»	3
	Strijkster	18	»	34	»	5	4
	Andere beroepen in deze groep . .	2	»	»	»	»	»
10	Smid	21	»	8	»	»	13
	Andere beroepen in deze groep . .	2	»	3	»	»	2
11	Cartonnagefabrikant	1	»	»	»	»	1
	Andere beroepen in deze groep . .	2	»	»	»	»	1
12	Rijtuig- en wagenmaker	3	»	3	»	»	1
	Scheepmaker	3	»	2	»	»	1
13	Rijwielmaker	1	»	»	»	»	1
	Andere beroepen in deze groep . .	3	1	»	»	»	»
14	Touwslager	2	1	»	»	»	1
	Nettenboetster	1	»	»	»	»	»
16	Bakker	9	»	4	»	»	4
	Slager	5	»	»	»	2	4
	Andere beroepen in deze groep . .	9	»	7	»	»	6
		7	1	1	»	1	2
	Totaal	172	3	142	»	9	89

in het jaar 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

Overtredingen: 10, 4e lid. Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Overtredingen: 11. Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	Overtredingen: der overige artikelen.	Overtredingen: der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Veiligheidswet. Totaal aantal vonnissen.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen van Art. 12. Geen mededeeling van een ongeval.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen van Art. 13. Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen der overige artikelen.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215, ingevolge art. 6 der wet	Veiligheidswet. Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215, ingevolge art. 7 der wet.	Veiligheidswet. Totaal aantal overtredingen.
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
3	9	"	"	15	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	1	1	"	"	"	"	1
"	2	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	1	1	"	"	"	"	1
"	"	"	"	12	"	"	"	"	"	"	"
"	24	"	"	94	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	12	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"
"	7	"	"	50	1	1	"	"	"	"	1
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	13	"	6	40	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
1	1	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	20	"	"	20	"	"	"	"	"	"	"
"	6	"	"	14	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	7	"	"	"	"	"	"	"
1	6	"	"	20	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	1	7	1	2	"	"	"	"	2
5	127	"	7	382	4	5	"	"	"	"	5

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Utrecht, waarop*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Arbeidswet. Totaal aantal vonnissen.	Aantal over… van Artikel 3 Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	5 Arbeid doen verrichten op verboden uren.	6 Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	7 Zondagsarbeid.	10, 1e lid. Ontbreken van eene arbeidskaart.
3	Aannemer	"	"	"	"	"	"
5	Houtzager	"	"	"	"	"	"
6	Kleerbleeker	3	"	2	"	"	"
	Andere beroepen in deze groep . .	2	"	7	"	"	"
10	Smid	1	"	1	"	"	"
12	Rijtuig- en wagenmaker	1	"	"	"	"	1
14	Touwslager	3	3	"	"	"	"
16	Bakker	3	"	"	"	"	2
	Slager	2	"	2	"	"	"
	Andere beroepen in deze groep . .	3	2	"	"	"	2
	Totaal	18	5	12	"	"	5

in het jaar 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
10, 4e lid.	11	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	van Art. 12	van Art. 13	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		Totaal aantal overtredingen.
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6. der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
"	"	"	"	"	3	3	"	"	"	"	3
"	"	"	"	"	1	"	1	"	"	"	1
"	4	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
1	"	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	5	2	"	2	"	"	"	2
"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
1	9	"	"	32	6	3	3	"	"	"	6

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Zuid-Holland, waaro[p]*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet. Aantal ove[r…] van Artikel 3	5	6	7	10, 1e lid
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid	Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Glasfabrikant	1	„	„	„	„	1
	Steenfabrikant	1	„	„	„	„	2
3	Aannemer	1	„	„	„	„	1
	Schilder	3	„	2	„	„	1
	Timmerman	3	„	„	„	„	2
	Andere beroepen in deze groep	2	„	1	„	„	„
5	Kuiper	2	„	„	„	„	1
	Meubelmaker	4	„	6	„	„	1
	Andere beroepen in deze groep	3	„	2	„	„	2
6	Dameskleermaakster	19	1	43	„	„	7
	Kleerbleeker	6	1	15	„	2	2
	Kleermaker	2	„	„	„	„	2
	Strijkster	12	„	36	„	„	„
	Andere beroepen in deze groep	2	„	1	„	„	1
10	Smid	8	„	2	„	„	6
	Andere beroepen in deze groep	2	„	„	„	„	„
12	Rijtuig- en wagenmaker	„	„	„	„	„	„
	Scheepmaker	1	„	„	„	„	1
13	Rijwielmaker	2	„	„	„	„	2
14	Nettenboetster	4	„	„	„	„	5
	Touwslager	1	„	„	„	„	„
16	Bakker	5	„	3	„	„	2
	Slager	8	„	4	„	2	1
	Andere beroepen in deze groep	9	„	5	„	1	2
	Totaal	101	2	120	„	5	42

in het jaar 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.*

tredingen					Veiligheidswet.						
		der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	Aantal overtredingen					Totaal aantal overtredingen.
10, 4e lid.	11					van Art. 12	van Art. 13	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	3	3	"	"	"	"	3
"	1	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	2	2	"	"	"	"	2
1	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	1	6	"	"	"	"	"	"	"
"	5	"	"	56	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	20	1	1	"	"	"	"	1
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	38	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	1	13	2	1	"	"	"	1	2
1	3	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	8	"	"	13	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	6	4	"	"	"	4	"	4
"	4	"	"	11	1	1	"	"	"	"	1
"	8	"	"	16	"	"	"	"	"	"	"
2	41	"	2	221	14	9	"	"	4	1	14

STAAT G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet.									Veiligheidswet.					Totaal.
	Aantal overtredingen									Aantal overtredingen					
	van Artikel							der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215.		
	3	5	6	7	10 1e lid	10 4e lid	11			12	13				
	Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.	Niet terug-bezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.			Geene mededeeling van een ongeval.	Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
0.50	,,	3	,,	,,	11	,,	34	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	48
1.—	1	32	,,	,,	55	2	65	,,	3	4	,,	,,	,,	,,	162
1.50	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
2.—	,,	47	,,	,,	17	4	16	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	85
2 50	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
3.—	2	11	,,	2	8	,,	14	,,	2	1	3	,,	,,	,,	43
4.—	,,	3	,,	1	3	,,	3	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	10
5.—	4	38	,,	4	,,	,,	4	,,	,,	2	,,	,,	,,	,,	52
6.—	1	7	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	8
7.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
8.—	,,	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	2
10.—	,,	7	,,	2	,,	,,	,,	,,	1	1	,,	,,	,,	,,	11
12.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
15.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
20.—	,,	4	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	4
25.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
50.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
Totaal.	8	154	,,	9	94	6	136	,,	7	8	3	,,	,,	,,	425

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 3 Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 5 Arbeid doen verrichten op verboden uren	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 6 Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 7 Zondagsarbeid.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 10 1e lid Ontbreken van eene arbeidskaart.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 10 4e lid Niet terug-bezorgen van eene arbeidskaart.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 11 Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	Arbeidswet. Aantal overtredingen der overige artikelen.	Arbeidswet. Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen van Art. 12 Geene mededeeling van een ongeval.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen van Art. 13 Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen der overige artikelen.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215. ingevolge art. 6 der wet.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215. ingevolge art. 7 der wet.	Totaal.
0.50	"	27	"	"	10	"	14	"	"	"	"	"	"	"	51
1.—	"	15	"	"	18	"	15	"	"	7	"	"	"	"	55
1.50	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1
2.—	"	9	"	1	6	"	11	"	1	"	"	"	"	"	28
2.50	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
3.—	"	37	"	"	8	1	8	"	"	1	"	"	2	1	58
4.—	1	3	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	6
5.—	1	12	"	3	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	17
6.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
7.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
8.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
10.—	"	13	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	14
12.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
15.—	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
20.—	"	"	"	"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	1
25.—	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2
50.—	"	2	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	2
Totaal.	2	120	"	5	42	2	48	"	2	9	"	"	4	1	235

II. INRICHTING VAN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Veiligheidswet. Van de in art. 2 der Veiligheidswet aan de oprichters van fabrieken of werkplaatsen verleende bevoegdheid, om de bouwplannen van eene fabriek of werkplaats aan het oordeel van den inspecteur te onderwerpen, werd in deze verslagjaren slechts 4 maal gebruik gemaakt.

De oorzaak dat dit niet meer geschiedt ligt grootendeels in het feit, dat het groote meerendeel der opgerichte of uitgebreide nijverheidsinrichtingen tevens onder de Hinderwet valt, en ik de plannen uit dien hoofde dus toch ter beoordeeling krijg.

Dit neemt echter niet weg, dat de bouwmeester, die eene niet onder de Hinderwet vallende fabriek of werkplaats bouwt, te laken is, wanneer hij zonder gebruik te maken van zijne bevoegdheid in deze, zijn lastgevers de kans doet loopen, na de oplevering der fabriek, wijzigingen te moeten maken, die krachtens de Veiligheidswet voorgeschreven moeten worden; in deze jaren kwam ook dit weder een paar maal voor.

Eenige bouwmeesters en ook fabrikanten kozen een middenweg door de bouwplannen met mij te komen bespreken. Gaarne geef ik steeds gehoor aan den mij in dit opzicht te kennen gegeven wensch, aangezien zoodoende op eenvoudige wijze het beoogde doel ook kan worden bereikt.

Over het algemeen is meer en meer een streven waar te nemen om te bouwen fabrieken en werkplaatsen doelmatig in te richten en dit niet alleen op grond der wettelijke voorschriften, maar ook omdat gaandeweg meer en meer wordt erkend de waarde van goede werklokalen in verband met meerdere opgewektheid der werklieden en den terugslag daarvan op voordeeliger productie.

De wettelijke voorschriften omtrent inrichting der fabrieken en werkplaatsen steunen op art. 4 der Arbeidswet en op art. 6 der Veiligheidswet en zijn nader omschreven in het Koninklijk Besluit van 21 Januari 1897 (*Staatsblad* n°. 46) en in dat van 7 December 1896 (*Staatsblad* n°. 147).

Aangezien het laatstgenoemde Koninklijk Besluit ook grootendeels de bepalingen van het eerstgenoemde in zich sluit, zal ik aan de hand van het Koninklijk Besluit der Veiligheidswet de verschillende beschouwingen vermelden, waartoe zij aanleiding gaven.

Vrije luchtruimte. Omtrent de vrije luchtruimte voor elken arbeider in verband met de hoogte der werklokalen valt gaandeweg minder op te merken. In verband met de voorschriften der Arbeidswet is eene bepaling, die hierop betrekking heeft, dan ook reeds van kracht sedert 1892.

Tal van fabrieken zijn, mede uit dien hoofde, sedert verbouwd, verplaatst, of op andere wijze met de voorschriften in overeenstemming gebracht.

In deze verslagjaren werd slechts in een fabriek, die verplaatst was en waarvan mij de bouwplannen niet ter beoordeeling werden gezonden, een afwijking bevonden, de 26 overige gevallen hadden betrekking op kleine werkplaatsen, meest op naaisterswerkplaatsen of zoogenaamde naaischolen.

Door het uitnemen van deuren, het wegnemen van zolderingen of door de werksters over twee kamers te verdeelen, konden deze leemten meestal zonder bezwaar verholpen worden. Slechts in 3 gevallen werd overeenkomstig art. 26 der Veiligheidswet gedurende eenigen tijd vrijstelling aangevraagd en verkregen.

De werkplaatsen, die in de vorige jaren tijdelijk vrijstelling van deze bepalingen hadden verkregen en waarvan de termijn in deze verslagjaren afliep, bleken voorzieningen te hebben getroffen, op éene werkplaats na.

31 werkplaatsen werden bezocht, die met de bepalingen in overeenstemming waren gebracht; ongeveer zonder uitzondering waren de hoofden of bestuurders met de resultaten der verbetering ingenomen.

In de werkplaatsen, waarop de wettelijke bepalingen omtrent de ruimte niet van toepassing zijn, moet nog veelal op de wenschelijkheid van grootere localiteiten gewezen worden. Uit den aard der zaak is het voor deze meerendeels kleinere werkgevers vaak ook om financieele redenen moeielijk om zich te verplaatsen.

Iets anders is het echter indien nieuwe werkplaatsen door hen worden betrokken. Eene uitbreiding der wettelijke bepalingen voor alle werkplaatsen, die na een bepaald tijdstip in gebruik worden genomen, zou mijns inziens minder bezwaar opleveren en den toestand te dezer zake, binnen betrekkelijk korten tijd, kunnen verbeteren.

Onder de slechtste werkplaatsen in dit opzicht, die werden aangetroffen, behooren: 1e. een schoenmakerij, waarin 2 personen werkten en die bij $6^3/_4$ M^3. vrije luchtruimte slechts 1,5 M. hoogte had en 2e. een machinale breierij, waarvan de inhoud 24 M^3. bij 1,85 M. hoogte bedroeg en waarin 7 personen werkten.

Ook in een gemeente, waar veel zilversmederijen zijn, waarin minder dan 10 personen werken, werden in dit opzicht vele misstanden gevonden, zelfs in die mate, dat gebrek aan de noodige vrije luchtruimte hier veel meer regel, dan uitzondering was. De hoogte dier werkplaatsen is bijna overal minder dan 2,5 M.

Onder meer werden werkplaatsen van de volgende afmetingen en vrije luchtruimte gevonden:

vrije luchtruimte:	5,9	M^3.	bij	2,1	M	hoogte	voor	2	pers.	Volgens	V.W.	zou	noodig	zijn	28	M^3.
	24,7	»	»	2,2	»	»	»	5	»	»	»	»	»	»	55	»
	19,-	»	»	2,1	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	42	»
	27,6	»	»	2,3	»	»	»	7	»	»	»	»	»	»	64,4	»
	16,9	»	»	2,3	»	»	»	3	»	»	»	»	»	»	27,6	»
	36,-	»	»	2,4	»	»	»	6	»	»	»	»	»	»	57,6	»

De laatstbedoelde werkplaats was eerst in 1900 nieuw gebouwd.

Luchtververseching. De doelmatige ventilatie gaf in verschillende werkplaatsen aanleiding tot gedachtenwisseling en dit inzonderheid ten einde te zorgen, dat door de luchtververseching geen hinderlijke tocht ontstaat.

De doelmatige ventilatiewijzen voor gewone werkplaatsen, die ik in mijn vorige verslagen reeds meermalen beschreef, blijken in het algemeen doeltreffend te zijn. Door de bouwmeesters wordt echter nog steeds te veel vergeten, dat de doelmatige invoering van lucht, die geheel afgescheiden moet zijn van de luchtuitlaat, het vraagstuk der tochtvrije luchtververseching grootendeels beheerscht.

Ook hier is echter eenige vooruitgang te bemerken; zoo had een architect van een te bouwen broodfabriek te 's-Gravenhage een geheel stelsel van luchttoevoer op verschillende plaatsen der bakkerij geprojecteerd, waarbij de toegevoerde lucht op ± 2,50 M. boven den werkvloer konde instroomen, terwijl de luchtafvoer op andere wijze geschiedde.

In een sigarenfabriek en in een broodfabriek was met goed gevolg tot het afvoeren der bedorven lucht gebruik gemaakt van een afvoerkanaal, hetwelk rondom den gewonen schoorsteen was opgetrokken, terwijl de toevoer der versche lucht zoodanig was geregeld, dat deze in het koude jaargetijde eenigszins verwarmd in het lokaal kwam.

Ten einde na te gaan in welke mate het strijken door middel van gasijzers invloed had op het koolzuurgehalte der lucht in eene bleekerij, werd aldaar in de maand Februari te ongeveer 4 uur des namiddags een reeks koolzuurproeven genomen. Tijdens de proef waren alle ramen, in het overigens zeer ruime werklokaal, gesloten en was de temperatuur, door stoomverwarming verkregen, aldaar 70° F. De uitkomst der proeven toonde aan, dat het koolzuurgehalte tegen het eindigen van den werktijd bedroeg 5 $^0/_{00}$, zoodat in verband met artikel 9 sub 2 van het Veiligheidsbesluit geen bijzondere voorschriften voor luchtververseching gegeven behoefden te worden.

Verlichting. Onvoldoende dagverlichting werd aangetroffen in 10 werklokalen. In 4 gevallen konde dit met eenvoudige middelen verholpen worden, hetzij door het bijplaatsen van dakramen, of het maken van lichtkokers. In eene werkplaats moest een raam bijgeplaatst worden; dit betrof een nieuw gebouwde werkplaats.

Ook door het plaatsen van daglichtreflectors konden 2 werkplaatsen geholpen worden.

In eene bakkerij, gelegen in een sousterrain, was men op doelmatige wijze, aan het gebrek van voldoend daglicht te gemoet gekomen door het in de zoldering aanbrengen van een raam, bestaande uit een aantal glazen prisma's, die zoodanig geplaatst waren, dat zij de daarop vallende lichtstralen juist volgens de lengteas van het werklokaal weerkaatsten.

Om in een werklokaal een goede dagverlichting te krijgen, zonder daarbij van direct zonlicht hinder te hebben, maakt men vaak gebruik van de sheddaken, welke goede resultaten opleveren, wanneer het lichtdoorlatend

oppervlak onder niet te groote helling naar het noorden aangebracht wordt. Deze laatste eisch schijnt echter nog niet algemeen bekend te zijn, daar in een gemeente twee nieuwe werkplaatsen werden aangetroffen, waar de ramen van het dak aan de westzijde geplaatst waren en men dus het beoogde doel niet bereikte. Omstandigheden van plaatselijken aard, die een goede plaatsing der ramen onmogelijk maakten, bestonden daar niet.

In een rijwielherstelplaats, waar een jongen beneden 16 jaar werkte en waar wegens onvoldoende dagverlichting steeds tusschen 9 uur voormiddag en 3 uur namiddag gaslicht brandde, moest de patroon er op gewezen worden, dat het werken van dien jongen aldaar in strijd was met de wet.

Door het meer en meer toepassen van gasgloeilicht is er in de verlichting bij avond, in verscheidene werkplaatsen een belangrijke verbetering gebracht, ook wat het luchtbederf betreft.

Het electrische gloeilicht blijft echter steeds de voorkeur verdienen.

Voorkoming van brand.

Omtrent de maatregelen tot voorkoming van brand werden de meeste afwijkingen nog in bakkerijen aangetroffen, ofschoon dit aantal reeds belangrijk minder is dan in de vorige jaren.

In 77 bakkerijen, welke nog niet in verband met de bepalingen der Veiligheidswet bezocht waren, werden houten boezembalken aangetroffen. Door de hoofden of bestuurders van 52 dezer werkplaatsen, waar zeer weinig gevaar was, werd vergunning verkregen om dien toestand nog eenige jaren te bestendigen.

Ook voor de schoorsteenen van 9 groentendrogerijen en 7 kuiperijen werden dergelijke vrijstellingen verleend.

Van de bakkerijen, welke voor de tweede maal bezocht werden om na te gaan of nu de wettelijke bepalingen hieromtrent waren opgevolgd, waren 73 nog onveranderd.

In 4 gevallen moest wegens gebleken onwil om daaraan te voldoen, proces-verbaal worden opgemaakt; in de overige gevallen werd aan de herhaalde waarschuwing onverwijld voldaan.

Hoewel de verplichting om de houten boezembalken door onbrandbaar materiaal te vervangen, niet altijd dadelijk instemming vond bij de betrokken bedrijfshoofden, was dit toch na die vervanging meestal wel het geval. Een bedrijfshoofd, die eerst zeer veel bezwaren had om den houten balk weg te nemen, deelde later mede zeer verheugd te zijn, dat hij tot verandering was gedwongen, aangezien de bestaande balk van binnen geheel vervuurd bleek te zijn en zonder gevaar niet langer meer dienst had kunnen doen.

In rijwielherstelplaatsen, waar veelal benzine gebruikt wordt tot het vervaardigen of herstellen van banden, moest herhaaldelijk gewezen worden op het gevaar, dat deze vloeistof voor ontploffing opleverde. Men werkt hier toch dikwijls bij open gasvlammen en het gevaar, dat de glazen flesch, waarin de benzine bewaard wordt, breken zal, is niet denkbeeldig.

In een kleine gasfabriek werd bevonden, dat in het lokaal, waar de zuiverkisten stonden, geen geïsoleerd kunstlicht werd gebezigd.

Voorkoming van ongevallen bij brand.

Dit gewichtige onderwerp geeft vaak aanleiding tot bespreking in fabrieken en werkplaatsen, waar op hooger gelegen verdiepingen arbeid wordt verricht.

In het algemeen moet ik zeggen, dat ik bij verreweg de meeste werkgevers een gereed oor vond om eventueel hierin doelmatige voorziening te treffen.

In de meeste gevallen is in werklokalen, die slechts over één trap beschikken, het gevaar op betrekkelijk eenvoudige wijze te voorkomen, door de belendende perceelen toegankelijk te maken.

In 11 gevallen moest ik echter op het plaatsen van een noodtrap aandringen. In één werkplaats werd voor eenigen tijd vrijstelling hiervoor gevraagd en verkregen, aangezien door eene verbouwing, die aanstaande was, op afdoende wijze aan de bepaling kon worden voldaan.

Het voorschrift, dat, indien meer dan 50 personen in de fabriek verblijven de buitendeur naar buiten draaibaar moet zijn, stuit bij fabrieken, wier ingang aan eene verkeersweg is gelegen, meermalen op het bezwaar, dat de plaatselijke politie verordening dit verbiedt, terwijl de gelegenheid niet altijd bestaat om dergelijke deuren zijwaarts verschuifbaar te maken.

Waar deze bezwaren bestaan kunnen die alleen worden opgeheven, door het kozijn met de deur verder naar binnen te plaatsen en dus een buitenportaal te maken.

Op het beschikbaar stellen van brandbluschmiddelen moest herhaaldelijk worden aangedrongen.

Kleedkamers en schaftlokalen.

Zooals ik in het vorige verslag reeds opmerkte is het aantal bedrijven, waar den werkgever de verplichting is opgelegd om voor kleedkamers en schaftlokalen ten gebruike van het personeel zorg te dragen, in mijne inspectie niet groot.

In een kaarsenfabriek moest ik voor de werksters op kleedkamers aandringen, die daarna zijn geplaatst. In een loodwitfabriek drong ik aan op betere inrichting van de kleedkamers- en de schaftlokalen.

Privaten.

Betreffende de privaten werden ook dit jaar nog tal van afwijkingen gevonden en aanwijzingen gegeven.

Uit 109 werklokalen moesten deze verwijderd worden, tenzij een geventileerd portaal daarvoor werd geplaatst, of het privaat door een watercloset vervangen werd.

In 42 werkplaatsen waren geen, geen voldoend aantal, of niet naar seksen gescheiden privaten.

Waar een dergelijke inrichting niet voor de werklieden beschikbaar was, werd meestal medegedeeld, dat zij over een privaat in een of andere woning in de nabijheid konden beschikken. Hiermede kon echter geen genoegen worden genomen en werd de plaatsing van een privaat verlangd. Dit was inzonderheid ook noodig bij een oliemolen, waar het privaat van een herberg in de nabijheid gelegen, moest worden gebruikt.

Ook de reinheid der privaten liet vaak veel te wenschen over. Vele werk-

gevers meenden genoeg gedaan te hebben, indien zij iemand met het schoonhouden belastten, zonder er verder naar om te zien. Het zijn vooral de privaten, waar weinig daglicht is, die in deze veel te wenschen overlaten. Het blijkt in het algemeen, dat waar deze gelegenheden netjes zijn ingericht, dit door de werklieden op prijs wordt gesteld en deze ook door hen zindelijk gehouden worden.

In meerdere werkplaatsen, waar de werklieden in zeer warme lokalen werkten, werd aangedrongen om de privaten zoodanig met de werklokalen te verbinden, dat die tochtvrij te bereiken waren.

In 47 gevallen moest worden gewezen op privaten zonder deuren, die de zedelijkheid aanstoot gaven of waar de zindelijkheid zeer veel te wenschen overliet De eerstbedoelde privaten vindt men meest op scheepstimmerwerven en in machinefabrieken.

Het kwam meermalen voor, dat de bestuurder van een bedrijf eenige bezwaren maakte om in verband met de eischen der zedelijkheid tot wijziging over te gaan. Men vreesde, dat bijaldien die inrichtingen met deuren gesloten werden, de werklieden te vaak of te lang daarvan gebruik zouden maken. De juistheid van het feit in het midden latende, vermeen ik, dat eventueel de schuld daarvan grootendeels bij den werkgever berust, die zijn werklieden te lang of onder te ongunstige voorwaarden laat werken en die niet erkent, dat zware arbeid onder het werk gedurig verpoozing eischt. Billijke erkenning daarvan mag van den werkgever worden verwacht.

De bepaling, dat de wanden en zoldering der werklokalen ten minste eenmaal in de 15 maanden naar den aard en behoorlijk moeten worden gewit, afgewasschen of op andere wijze gereinigd, is nog niet zoo bekend, dat ik op voldoende naleving kan wijzen. **Zindelijkheid**

In 37 fabrieken en werkplaatsen liet de zindelijkheid veel te wenschen over en moest inzonderheid op nakoming van de bedoelde bepalingen worden aangedrongen, terwijl in 12 werkplaatsen, die krachtens de bestaande bepalingen wekelijks geschrobd moesten worden, niet de hand aan dit hoogst nuttige voorschrift werd gehouden.

Op het plaatsen van spuwbakjes werd herhaaldelijk aangedrongen, en dit inzonderheid in die werkplaatsen, waar teringlijders waren.

In 7 werkplaatsen, waar de werklieden met giftige stoffen in aanraking kwamen of aan groote warmte, stof of vuil waren blootgesteld, kon met succes het plaatsen van doelmatige waschgelegenheden worden geëischt.

Bij dergelijke inrichtingen moest meermalen worden aangedrongen op behoorlijke handdoeken en zeep, daar de werkgevers meenden, dat de werklieden hiervoor moesten zorgen. Naar mijne meening is dit onjuist en behoort bij eene waschgelegenheid zoowel handdoek als zeep.

Het kan niet ontkend worden, dat de werklieden somtijds wel ruw met een en ander omgaan en zeep werkelijk vermorsen. Om het laatste te voorkomen vertoonde Dr. Roeters van Lennep, directeur der Haagsche Broodfabriek mij een zeer doelmatige inrichting, die reeds sedert geruimen tijd,

met zeer bevredigend resultaat, in zijn fabriek wordt gebruikt. Het toestel bestaat uit een bak, die met groene zeep is gevuld. De zeep wordt door een houten blok naar omlaag gedrukt. In elk der twee dwarszijden van den bak is een cirkelvormige opening van ± 4 cM., waardoor een ronden houten staaf van ongeveer dezelfde middellijn, die ± 15 cM. langer is dan de bak, heen en weder bewogen kan worden. Opdat deze houten staaf niet uit den bak kan verwijderd worden, is die aan beide zijden van knoppen voorzien. Indien nu deze staaf, die door den met groene zeep gevulden bak heen en weder geschoven kan worden, naar een of andere zijde wordt verplaatst, heeft men, dien omvattende, juist genoeg zeep aan de handen om zich goed te kunnen reinigen. In het veiligheidsmuseum te Amsterdam zal dit doelmatige toestel ter bezichtiging gesteld worden.

Zooals ik in mijn vorige verslagen reeds mededeelde, zijn in meerdere fabrieken badgelegenheden voor de werklieden beschikbaar; nieuwe werden — voor zoover mij dit bekend is — niet geplaatst.

Twee der bestaande bleken bij de inspectie, buiten dienst te zijn gesteld, omdat de werklieden er nooit gebruik van maakten.

In de eene fabriek, waarvan de bestuurder tot een der humaanste werkgevers behoort, die in twee andere fabrieken ook dergelijke inrichtingen had doen plaatsen, klaagde deze zeer, dat de werklieden over het algemeen zeer weinig gebruik daarvan maakten. Men had er geen tijd voor; men werd er te slap van, of vatte daardoor koude, waren de uitvluchten, die men van de werklieden hoorde. Het is met deze inrichtingen evenals met de kleedkamers en de schaftlokalen, waaromtrent men ook meermalen verneemt, dat van de bestaande inrichting weinig of geen gebruik wordt gemaakt. Indien eenige der bekwaamste en meest ontwikkelde werklieden voorgaan om geregeld van de bestaande inrichtingen gebruik te maken, dan heeft dit op de anderen gewoonlijk zooveel invloed, dat gaandeweg het zoo nuttige doel bereikt wordt.

Als eisch bij badgelegenheden mag echter gesteld worden, dat elke badkamer slechts voor één persoon is bestemd, dat alles daarin goed zindelijk wordt gehouden, koud, zoowel als warm water en handdoeken en zeep ter beschikking worden gesteld en de inrichting bij koud weder verwarmd wordt.

Dragelijke temperatuur.

In 24 werkplaatsen moest op het plaatsen van kachels worden aangedrongen. Voor het meerendeel waren dit nettenboeterijen. In deze inrichtingen is het van ouds gebruikelijk, dat de werksters bij koud weder een stoof met vuur ter eigen verwarming medebrengen. De zoodoende in de werklokalen ontwikkelde schadelijke gassen, maakt toepassing van dit voorschrift zeker in de eerste plaats hier gewenscht. Hoe schadelijk de bedoelde gassen zijn kan blijken uit het feit dat tengevolge daarvan personen zijn flauw gevallen.

Tegen het plaatsen van kachels op boeterijen werd door de bestuurders meermalen aangevoerd, dat dit de assurantiepremie te veel zou verhoogen.

Van bevoegde zijde werd evenwel vernomen, dat dit geenszins het geval zoude zijn en deze juist veelal verhoogd werd voor ateliers, waar door de werksters, evenals door de boetsters, stoven ter verwarming worden gebezigd. Door de boetsters zelven werd onze opmerking dienaangaande steeds met vreugde begroet.

Verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof.

In deze verslagjaren werd opnieuw in 26 werklokalen op de verwijdering van schadelijke dampen of gassen en in 27 werkplaatsen op afvoer van schadelijk stof aangedrongen.

In eenige werkplaatsen, waar dit vroeger was besproken, was mechanische afvoer aangebracht.

Bij dit vraagstuk is veelal niet de afvoer van de schadelijke stoffen de moeielijkheid, maar inzonderheid de genoegzame aanvoer, in den winter, van warme lucht, die de afgevoerde moet vervangen. Hierin op afdoende wijze te voorzien is van het grootste belang, zonder dat acht ik 's winters de mechanische afvoer van damp of stof van zeer geringe beteekenis, aangezien de werklieden in den regel alle mogelijke middelen te baat nemen om de daarvoor dienende inrichtingen buiten werking te stellen en zoodoende eene dragelijke temperatuur in de werkplaats te houden.

Door de versche invoerlucht door of langs verwarmde buizen of andere verwarmingslichamen te doen gaan, alvorens die in de werkplaats komt, is dit bezwaar veelal op eenvoudige wijze op te heffen.

In het buitenland zijn in den laatsten tijd slijpbanken geconstrueerd, waarbij het stof wordt weggezogen, terwijl de daarvoor gebezigde lucht, van stof ontdaan, weder in het lokaal komt. Indien deze inrichting in de praktijk blijkt te voldoen, zoude dit eene belangrijke uitkomst zijn.

In mijn vorig verslag heb ik dat onderwerp breedvoerig behandeld en mijne opmerkingen zijn ook deze jaren zoo analoog daarmede, dat ik vermeen nu met dit weinige te kunnen volstaan.

In eenige wasscherijen werden de stampkuipen vervangen door waschmachines; aangezien bij de eerstgemelde inrichting steeds veel damp in het lokaal komt en dit bij de waschmachines niet het geval is, acht ik dit eene verbetering.

In een werkplaats waar zeeppoeder gemaakt werd, leden de jongens, welke met het inpakken belast waren, aan hoofdpijn. Ook de fabrikant schreef dit toe aan den invloed van de daarbij gebezigde mirbaneolie, zoodat aldaar op mechanische stofafzuiging werd aangedrongen. In een andere fabriek van dat artikel, van grooten omvang, werd mechanische stofafzuiging voorgeschreven

In een glasetserij, waar, bij het mat maken van ruiten, een groot gedeelte van het daarbij gebezigde fijne zand in het lokaal kwam, werd door den werkman, die dit werk verrichtte, met goed gevolg gebruik gemaakt van een helm als door de duikers gedragen wordt en waarin door een luchtpomp steeds versche lucht werd aangevoerd.

In een meelfabriek had men een inrichting gemaakt om het stof uit het

maalvertrek af te zuigen en daartoe langs den bovenkant der muren kanalen aangebracht. Deze inrichting beantwoordde evenwel niet aan het doel, aangezien het stof aan de onderzijde van het lokaal had moeten worden afgezogen; ook waren in de leiding een aantal rechthoekige bochten, waardoor steeds een doelmatige afzuiging wordt belemmerd.

Drinkwater. De vraag wat goed drinkwater is, leverde herhaaldelijk een punt van verschil op met de betrokkenen; er zijn in mijne inspectie geheele gemeenten, waar de werklieden ongezuiverd rivierwater drinken. Zij drinken dit zoowel in de werkplaats als in huis en vinden dit veelal smakelijker dan gekookt of gefiltreerd water. Al zorgt de werkgever voor ander water, dan maken zij daar toch geen gebruik van. De bepaling dienaangaande mist hierdoor vrijwel haar doel.

In verband met de bedoelde bepaling in art. 21 van het Veiligheidsbesluit, werd echter in 8 werkplaatsen aangedrongen op het verstrekken van goed drinkbaar water.

III. BEVEILIGING TEGEN ONGEVALLEN IN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Naar aanleiding der bepalingen van het Koninklijk Besluit van 7 December 1896 (*Staatsblad* n°. 215) en dat van 21 Januari 1897 (*Staatsblad* n°. 46) werden ook in deze verslagjaren nog tal van opmerkingen gemaakt, ofschoon iets minder dan in de vorige verslagjaren.

Opgemerkt moet worden, dat het aantal fabrieken en werkplaatsen, waarin de hierna volgende feiten geconstateerd werden 2533 bedraagt; dat een goed deel dier inrichtingen in deze verslagjaren voor de eerste maal werd bezocht in verband met de bepalingen van het eerstgenoemde Koninklijk Besluit, terwijl de bevindingen in de provincie Utrecht, die na 1 Juli 1900 eene afzonderlijke inspectie vormde, tot dien datum ook in dit verslag zijn vermeld.

Ook nu kan ik constateeren, dat, zooals ik reeds in mijn vorig verslag mededeelde, de oppositie gaandeweg vermindert tegen het aanbrengen der beveiligingen, zoowel bij de werkgevers als bij de werklieden, ofschoon ik niet kan ontkennen, dat er nog verschillende belanghebbenden zijn, die zich tamelijk onverschillig hieromtrent betoonen en die alleen op grond der duidelijke voorschriften, hunne bezwaren ter zijde stellen. Naar mijne meening zal, op een betrekkelijk gering aantal uitzonderingen na, het aanbrengen der beveiligingen op minnelijke wijze kunnen worden bereikt.

Hierbij moet natuurlijk als eerste eisch gesteld worden aan den ambtenaar, die de voorschriften geeft, dat de door hem ter plaatse aangewezen beveiligingen bruikbaar en doelmatig zijn en dat zij zoo weinig mogelijk het gebruik der werktuigen belemmeren.

Het Veiligheidsmuseum te Amsterdam, waar aan verschillende werktuigen, die deels door een motor in werking kunnen worden gebracht, alle wenschelijke beveiligingen zijn aangebracht, is een goede steun in dit opzicht, ook omdat de gelijkvormigheid van toepassing der wettelijke bepalingen door de inspecteurs daardoor bevorderd kan worden.

Het is mij aangenaam te kunnen constateeren, dat in tal van werkplaatsen de beveiligingen, die in vorige verslagjaren reeds waren aangebracht, over het algemeen tot voldoening werkten.

In een drukkerij te Schiedam weigerde de eigenaar de voorgeschreven

vliegwielbeveiliging aan te brengen; en hij ging eerst hiertoe over na een veroordeelend vonnis van den kantonrechter.

In artikel 19 van het Veiligheidsbesluit zijn de voorschriften vermeld, die ten doel hebben, het voorkomen van ongevallen door werktuigen, drijfwerken, electrische geleidingen, door vallen, kokende vloeistoffen, gesmolten metalen enz.

Omtrent deze onderwerpen kan de inspecteur nadere voorschriften geven, indien die door de betrokkenen niet of niet voldoende worden nageleefd.

De opmerkingen, die hieromtrent in deze verslagjaren gemaakt zijn, zal ik in de volgorde, zooals die in het Koninklijk Besluit zijn vermeld, kortelijks hieronder vermelden

Bij vliegwielen van stoomwerktuigen, gaskrachtmachines, snelpersen, ponsmachines, stempelpersen en andere werktuigen werden 296 maal beveiligingen voorgeschreven. Meesttijds kon hieraan op eenvoudige wijze, zooals ik dit vroeger reeds beschreef, voldaan worden; alleen bij gas- en petroleummotoren stuit men soms op eenig bezwaar, daar die vaak niet anders in gang gezet kunnen worden, dan door het vliegwiel eenige malen rond te draaien.

Bij kleinere werktuigen kan dit laatste geschieden door de draaiing door een veiligheidskruk te weeg te brengen. Bij grootere werktuigen kan daarvoor een afzonderlijk toestel — een zoogenaamde restarter — gebruikt worden. In eene inrichting, waar het krachtwerktuig diende voor het laden van een accumulatorenbatterij, werd de dynamo door de accumulatoren gevoed, en als electromotor gebruikt om den gasmotor in gang te brengen. Deze inrichting voldeed zeer goed.

Bij 109 krukken, tandreepen, stelringen en andere werktuigdeelen werden voorschriften ter beveiliging gegeven, terwijl 173 raderen niet behoorlijk beschut werden bevonden, waarvan verreweg het grootste gedeelte voorkwam bij boorbanken. Dit aantal is slechts 50 pct. van het in vorige verslagjaren geconstateerde en wijst er dus op, dat reeds zeer veel dezer werktuigen behoorlijk zijn beveiligd, hetgeen trouwens ook aan het mindere aantal aangiften van ongevallen, door raderen veroorzaakt, duidelijk merkbaar is.

Een groot aantal opmerkingen zijn nog steeds te maken bij onbeveiligde drijfwerken, die op den werkvloer zijn geplaatst en bij de van die drijfwerken of van de werktuigen, naar het hooger gelegen hoofddrijfwerk gaande riemen, tot 1.80 M. boven den vloer, alsmede bij zware drijfriemen of touwen, waarvan het afvallen gevaar kan opleveren.

De beveiliging kan, op enkele uitzonderingen na, door gordingen of schutplanken geschieden; hierbij stuit men gewoonlijk ook op weinig bezwaren; 397 voorschriften hieromtrent werden gegeven.

De spoelvangers zijn feitelijk overal aangebracht; in de verschillende fabrieken zijn deze toestellen van zeer afwijkende constructie. Enkele van deze soorten zijn aan spoedige slijtage onderhevig; meermalen kwam het voor, dat tijdens de inspectie, de spoelvangers van eenige weefgetouwen in herstelling waren.

Een der meest doelmatige soorten van deze toestellen wordt in de katoenweverij te Veenendaal gebezigd.

De houtbewerkingsmachines, die tot de snijdende en snelloopende behooren, zijn de meest gevaar veroorzakende werktuigen en tevens die, waarbij beveiligingen het moeielijkst op doelmatige en afdoende wijze zijn aan te brengen. Groote oplettendheid van den werkman, zorg van de werkgevers, dat alleen personen, die bekwaam in het vak zijn, deze werktuigen bedienen, dat alle personen worden geweerd, die misbruik van sterken drank maken, kunnen de ongevallen tot een minimum reduceeren.

Bij 113 werktuigen van deze soort werden beveiligingen voorgeschreven; dit waren inzonderheid cirkelzagen, lintzagen, schaafmachines, freesmachines en steekwerktuigen.

Bij werktuigen, die ter bewerking van andere stoffen dienen, gaf ik 96 maal voorschriften ter beveiliging. Tot deze werktuigen behooren ook stempelwerktuigen, bij de blikbewerking in gebruik, waarbij herhaaldelijk vingerverminkingen plaats hebben en ook de papiersnijmachines.

Walsen, inzonderheid die van mangels in groote waschinrichtingen, gaven 16 maal aanleiding om betere voorzieningen te eischen.

Bij sneldraaiende amarilschijven, slijpsteenen en de loopers van maalsteenen bestaat gevaar voor uiteenspringen; bij de eerstgenoemde dienen zeer stevige ijzeren of stalen omhulsels te worden aangebracht om eventueel ongevallen te voorkomen; bij groote snelheid, moet steeds zorg worden gedragen, dat voor deze schijven de beste soorten van materiaal gebruikt worden en dat die door betrouwbare fabrikanten geleverd zijn.

Om de loopers der molensteenen behooren stevige ijzeren banden geplaatst te worden; 19 voorschriften werden in dit opzicht gegeven.

Bij centrifuges werd steeds aangedrongen op herhaaldelijk en nauwkeurig onderzoek der trommels, om ongevallen te voorkomen.

Ook het uiteenspringen der vliegwielen van krachtwerktuigen was herhaaldelijk een onderwerp van bespreking. Indien plotseling alle arbeidsmachines worden afgezet, of wanneer de regulateur onder het werk, b. v. door het afloopen van den riem, stil blijft staan, kan groot gevaar ontstaan.

Ter voorkoming hiervan is het noodig, dat de machinist steeds in of nabij de machinekamer vertoeft.

Ook de toepassing der bestaande veiligheidsinrichting, waardoor bij het defect raken van den regulateur, de stoom automatisch wordt afgesloten, kan voor een goed deel onheilen in deze voorkomen.

Het eventueel aanbrengen van riemuitzetters, die vastgezet moeten kunnen worden, was bij zeer veel werktuigen een punt van bespreking met de bedrijfshoofden. Slechts enkele malen stuitte ik in deze op technische moeielijkheden.

De voorschriften omtrent de seinen, om het krachtwerktuig in gang of stil te zetten, bleken 31 maal niet te zijn opgevolgd.

In een viertal fabrieken kon het stoomwerktuig door de werklieden van uit de werkplaats worden stilgezet, terwijl bij twee dezer fabrieken het vliegwiel gelijktijdig door een remklos wordt gevangen.

Indien de rem zoo krachtig werkt, dat het werktuig in 3 à 5 seconden stil staat, is dit een zeer aan te bevelen inrichting.

Dat het drijfwerk werd gesmeerd en riemen opgelegd, terwijl de transmissie in gang was, constateerde ik bij de inspectiën niet. Ongevallen die bij drijfwerken plaats hadden, bewijzen echter, dat het riemopleggen onder het werk nog wel plaats vindt, al wordt dit gaandeweg minder gedaan dan vroeger.

De eisch, dat bij krachtwerktuigen zoogenaamde torntoestellen inrichtingen om het vliegwiel zooveel te draaien, dat de kruk over het doode punt komt — aangebracht moesten worden, werd slechts enkele malen gesteld.

Stoomketels, waarbij de gemeenschappelijke stoom-, spui- of voedingsleidingen, die niet naar behooren werden gescheiden, bij het reinigen van een der ketels, terwijl de overige in werking bleven, werden 9 maal door mij aangetroffen. Door het losmaken der verbindingen tusschen ketel en afsluiter en het tijdelijk daartusschen brengen van een plaatijzeren flens, kon, meestal op zeer eenvoudige wijze, aan het voorschrift tegemoet worden gekomen. Gemakkelijker is het echter, indien twee afsluiters of kranen tusschen de beide ketels zijn geplaatst en zoodoende de verbinding veilig is afgesloten.

In 75 fabrieken moest aangedrongen worden op het aanwezig zijn van doelmatige middelen voor eerste hulp bij ongevallen. Ofschoon het voorhanden hebben van deze middelen zeker gewenscht is, is toch de hoofdzaak, dat de middelen alleen berusten bij personen, die eenigermate op de hoogte zijn met de verbandleer. Waar een der hoofden of bestuurders of bepaalde personen, in de inrichting werkzaam, deze middelen niet konden toepassen, drong ik er meermalen op aan om eenige personen onderricht hierin te doen geven.

Bij eenigermate ernstige verwonding is het noodig, dat de behandeling steeds, zoo mogelijk geheel, door den geneesheer geschiedt; daarom is het zaak om den medicus ter plaatse te vragen, welke middelen voor eerste hulp aanwezig moeten zijn, ook opdat deze weet, als hij in de fabriek geroepen wordt, wat hij daar kan vinden. Dit onderwerp besprak ik in dezen zin herhaaldelijk met de betrokkenen.

Het voorkomen van ongevallen bij electrische installatiën wordt gaandeweg een uitgebreid veld.

Over het algemeen berusten de aanleg en het onderhoud bij deskundigen, die de waarde en noodzakelijkheid van doelmatige beveiligingen erkennen. Mijne bemoeiing hieromtrent was in deze verslagjaren niet groot In het algemeen wordt deze eenigszins bemoeielijkt door het ontbreken van gedetailleerde voorschriften hieromtrent Het vaststellen van deze dient dan ook te geschieden Slechts 6 maal werd op voorziening in deze aangedrongen.

Een onderwerp, waarop de voorgaande beschouwingen allerminst van toepassing zijn, is het, in het Veiligheidsbesluit op de electrische installatiën volgende punt — de steigers.

Al wil ik nu niet ontkennen, dat de aannemers van bouwwerken meesttijds kundig genoeg zijn en genoegzaam op de hoogte van de veiligheidsmaatregelen, die bij steigers kunnen worden toegepast, is het toch een feit, dat verschillende steigermakers weinig blijk geven van de vereischte kunde.

Maar ook de werklieden, die van de steigers gebruik maken, zijn in deze vaak niet van groote lichtzinnigheid vrij te pleiten, wanneer zij van een steiger, die naar hunne meening niet veilig genoeg is, gebruik maken zonder die meening aan het hoofd van het bedrijf of den toezicht hebbenden persoon mede te deelen.

Aangezien de steigers steeds slechts voor zeer tijdelijk gebruik zijn bestemd en het ons veelal niet bekend is, waar die in gebruik zijn, is het noodzakelijk, dat de plaatselijke bouwpolitie in deze actief zij. In verschillende plaatsen drong ik hierop aan; 6 maal werd door ons betere voorziening gelast.

Niet minder dan 365 maal werd betere beveiliging van bordessen en gaanderijen, van vloer- en wandopeningen voorgeschreven, terwijl 345 maal op het aanbrengen van trapleuningen of touwen moest worden aangedrongen; 26 ladders, die in werkplaatsen werden gebruikt waren niet voorzien van middelen om het uitglijden te voorkomen.

Het aanbrengen van bovenbedoelde beveiligingen gaf slechts in één fabriek aanleiding tot het inbrengen van bezwaren; deze werden ongegrond bevonden, men ging daarna tot het aanbrengen over en toen bleek, dat de geopperde bezwaren denkbeeldig waren geweest.

Het spreekt van zelf, dat bij het voorschrijven dezer beveiligingen steeds nauwkeurig met verschillende omstandigheden, die uit den aard van het bedrijf voortvloeien, rekening moet worden gehouden, en dat daarna moet worden aangegeven, op welke wijze de verbetering het doelmatigst is tot stand te brengen.

Ook het bepaalde omtrent de liften en hefwerktuigen was oorzaak van 9 opmerkingen omtrent beveiliging van de plaats, waar de lift neerkomt, het aanbrengen van beveiligingen bij het eventueel breken van het touw, doelmatige afsluiting van den liftbak bij personenvervoer, het aanbrengen van de bij de wet bepaalde opschriften enz.

Het voorschrift, dat vaste kuipen, waarin heete of bijtende vloeistoffen aanwezig zijn, door zoo mogelijk op 0.90 M. hoogte aangebrachte gordingen of door andere doelmatige beveiligingen moeten zijn beschut gaf — inzonderheid bij de jeneverstokerijen — zeer veel aanleiding tot opmerkingen. De bovenkant der bakken in deze inrichtingen, waarin het beslag wordt gemaakt — het meel in het kokende water wordt gestort en dit met gereedschappen goed wordt dooreen gemengd, enz. — is veelal niet meer dan 70 à 80 c M. boven den bordesvloer, waarop gewerkt wordt.

Een elftal ernstige gevallen van het bekomen van brandwonden, die te mijner kennis kwamen, sedert ik de kennisgeving van ongevallen ontving — waaronder 3 met doodelijken afloop — bewijzen het gevaar van dezen toestand, die, op zeer enkele uitzonderingen na, op zeer eenvoudige wijze kan worden verholpen, hetzij door den bordesvloer te verlagen of de bakken hooger te plaatsen.

Verschillende branders gingen hiertoe over. Waar die verandering is aangebracht erkennen de werklieden zonder uitzondering, dat zij na korten tijd zoo gewerkt te hebben aan den nieuwen toestand gewend raken en dat het

werken bij die bakken belangrijk veiliger is geworden, zonder dat het werk ook maar het minste er door belemmerd wordt.

In 106 fabrieken werd wijziging voorgeschreven.

Het hoofd eener branderij, wiens inrichting na het in werking treden van Veiligheidswet was opgericht, en die bij de oprichting op het betreffende wetsartikel was gewezen, zonder dat hij daaraan voldeed, had bezwaar tegen dit voorschrift en kwam hiervan in beroep. Dit beroep werd afgewezen.

Behalve in de bovenstaande werd nog in een twintigtal andere fabrieken gewezen op het bedekken van grondkuipen enz

Omtrent de overige bepalingen, vermeld in het Veiligheidsbesluit, zijn thans geen bijzondere opmerkingen te maken.

In deze verslagjaren ontving ik, zooals ik tevoren ook reeds mededeelde, 1904 kennisgevingen van ongevallen overeenkomstig art. 12 der Veiligheidswet.

Een overzicht van de oorzaken en den aard der ongevallen, alsmede van de dagen, waarop die plaats hadden, is hierbij gevoegd in de staten H, I en K, geordend volgens de groepen van bedrijven en volgens de jaren 1899 en 1900.

Van de ongevallen hadden, voor zoover dit bekend werd, 28 een doodelijken afloop; hieronder zijn echter 2 ongevallen, die niet in eenig bedrijf voorkwamen en waarvan de kennisgeving dus achterwege had kunnen blijven.

Staat H.

OVERZICHT

der ongevallen gerangschikt naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provinciën Zuid-Holland en Utrecht.

Staat H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschik*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging
1	Krachtwerktuigen	„	1	3	„	„	1
2	Drijfwerk.	1	„	„	3	„	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	4	2	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout.	„	„	30	1	24	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	1	3	1	„	„	„
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	„	8	„	„	„	4
7	Liften, lieren, kranen	„	„	2	„	„	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	5	„	52	4	5	4
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	6	1	125	4	4	„
10	Vallende voorwerpen	„	„	49	2	1	2
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	„	„	1	2	„	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	1	„	2	2	2	1
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	1	„	21	2	„	3
	Totaal . . .	15	13	290	22	36	15

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
,,	,,	,,	1	,,	,,	1	1	,,	5	13
,,	,,	,,	2	,,	,,	,,	1	1	2	10
,,	,,	,,	15	,,	1	14	1	2	2	41
,,	,,	,,	1	,,	5	6	,,	1	,,	68
,,	,,	,,	,,	1	,,	,,	23	3	6	38
,,	,,	,,	3	,,	,,	7	1	,,	3	26
,,	,,	,,	,,	,,	1	7	1	,,	1	12
,,	,,	1	23	,,	1	17	,,	7	12	131
,,	1	1	9	,,	10	13	6	15	31	226
,,	,,	,,	21	,,	6	36	2	4	8	131
,,	,,	1	14	,,	3	11	,,	,,	,,	32
,,	,,	,,	4	,,	1	12	1	2	25	53
,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	1
,,	,,	1	6	,,	5	11	4	7	11	72
,,	1	4	99	1	33	135	41	43	106	854

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar 1899 gerangschik*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aarde-werk, dia-mant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steen-druk-kerijen enz.	Groep 3 — Bouw-be-drijven.	Groep 4 — Che-mische nijver-heid enz.	Groep 5 — Hout- en stroo-bewer-king, enz.	Groep 6 — Klee-ding en reini-ging.
1	Krachtwerktuigen	"	"	"	"	"	"
2	Drijfwerk.	"	"	"	"	1	"
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	"	"	"	"	"	"
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	"	"	9	"	11	"
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	"	"	2	"	"	"
6	Andere werktuigen, zooals: slijp-steenen, persen, stempels, centri-fuges enz..	"	"	"	"	"	"
7	Liften, lieren, kranen	"	"	1	"	1	"
8	Wagens en transport van voorwerpen	5	"	9	"	1	1
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	1	"	39	"	1	"
10	Vallende voorwerpen	2	"	8	"	"	1
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	"	1	1	1	"	"
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	"	"	"	1	"	"
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	"	"	"	"	1	"
14	Andere oorzaken	1	1	5	"	1	"
	Totaal . . .	9	2	74	2	17	2

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Utrecht.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	1
„	„	„	„	„	„	1	1	„	„	3
„	„	„	6	„	„	19	„	1	„	26
„	„	„	„	„	„	2	„	„	„	22
„	1	„	„	1	„	1	2	1	„	8
„	„	„	„	„	„	2	1	1	1	5
„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	3
„	„	„	3	„	„	11	„	16	2	48
„	„	„	1	„	„	5	1	10	6	64
„	„	„	3	„	„	18	„	8	2	42
„	„	„	„	„	„	10	„	3	1	17
„	1	„	1	„	„	4	„	2	„	9
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
„	„	„	1	„	„	7	„	6	1	23
„	2	„	16	1	„	80	5	48	14	272

STAAT H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschik*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	1	„	1	„	„	„
2	Drijfwerk.	„	„	„	„	„	„
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	„	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	„	„	24	„	24	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	„	„	2	„	„	1
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	1	2	„	„	„	3
7	Liften, lieren, kranen	1	„	3	1	„	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	„	„	42	„	1	2
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	3	„	114	2	5	3
10	Vallende voorwerpen	8	„	41	„	6	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	„	„	2	1	1	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	7	„	3	1	„	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	3	„	57	1	1	4
	Totaal . . .	24	2	289	6	38	13

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	„	„	1	„	„	3	6
„	1	„	2	„	„	„	3	1	6	13
„	„	„	20	„	2	12	„	1	„	35
„	„	„	2	„	2	4	1	„	„	57
„	1	„	„	1	„	1	17	1	6	30
„	„	„	2	„	„	3	„	3	5	19
„	„	„	1	„	2	6	„	„	1	15
„	„	„	11	„	4	16	„	4	4	84
„	1	„	4	„	13	10	5	10	25	195
„	„	„	13	„	8	28	2	6	5	117
„	„	„	16	„	4	5	1	1	6	37
„	„	„	9	„	„	17	3	4	13	57
„	„	„	„	„	„	„	„	„	1	1
„	„	1	17	„	4	16	2	3	3	112
„	3	1	97	1	39	119	34	34	78	778

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging
1	Beleedigde deelen. Hoofd	„	1	19	1	1	„
2	Oogen	„	„	2	1	„	„
3	Aangezicht	1	„	7	„	1	„
4	Armen en handen	6	3	60	5	9	5
5	Vingers	3	8	44	3	16	3
6	Bovenlichaam	1	„	21	2	1	„
7	Onderlichaam	1	„	47	1	3	2
8	Voeten	2	1	45	7	2	3
9	Brandwonden	1	„	2	1	2	1
10	Inwendige kneuzingen	„	„	39	1	1	1
11	Gedood	„	„	4	„	„	„
	Totaal	15	13	290	22	36	15

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	1	„	„	4	7	1	„	7	42
„	„	1	6	„	2	11	1	2	„	26
„	„	„	6	„	„	3	„	„	4	22
„	„	1	29	„	3	37	14	8	17	197
„	„	„	25	„	7	32	17	9	22	189
„	„	„	4	„	1	„	„	1	6	37
„	1	„	10	1	7	13	4	5	10	105
„	„	„	10	„	3	19	2	11	7	112
„	„	„	6	„	1	9	1	4	25	53
„	„	1	3	„	5	4	„	2	6	63
„	„	„	„	„	„	„	1	1	2	8
„	1	4	99	1	33	135	41	43	106	854

STAAT I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	1	„	8	„	„	„
2	Oogen	„	„	2	„	„	„
3	Aangezicht	1	„	„	„	„	„
4	Armen en handen	3	„	17	„	3	1
5	Vingers	„	1	7	„	11	„
6	Bovenlichaam	„	„	6	„	„	„
7	Onderlichaam	1	„	13	„	2	„
8	Voeten	„	„	8	„	„	1
9	Brandwonden	„	1	„	2	1	„
10	Inwendige kneuzingen	1	„	11	„	„	„
11	Gedood	2	„	2	„	„	„
	Totaal	9	2	74	2	17	2

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Utrecht.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	”	”	”	”	”	1	1	5	”	16
”	”	”	”	”	”	8	”	2	1	13
”	”	”	”	”	”	1	”	1	”	3
”	”	”	4	”	”	16	3	9	1	57
”	1	”	5	1	”	23	1	5	3	58
”	”	”	”	”	”	”	”	4	1	11
”	”	”	2	”	”	13	”	10	5	46
”	”	”	3	”	”	8	”	3	2	25
”	1	”	2	”	”	5	”	2	”	14
”	”	”	”	”	”	3	”	7	1	23
”	”	”	”	”	”	2	”	”	”	6
”	2	”	16	1	”	80	5	48	14	272

Staat I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschikt*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen. Hoofd	1	„	21	„	1	2
2	Oogen	„	„	6	1	„	„
3	Aangezicht	„	„	6	„	„	„
4	Armen en handen	6	„	55	1	9	3
5	Vingers	6	1	40	1	19	2
6	Bovenlichaam	1	„	30	2	1	1
7	Onderlichaam	4	„	41	„	2	1
8	Voeten	„	„	53	„	2	4
9	Brandwonden	5	„	2	1	1	„
10	Inwendige kneuzingen	1	1	28	„	2	„
11	Gedood	„	„	7	„	1	„
	Totaal	24	2	289	6	38	13

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Zuid-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	4	„	7	2	2	2	7	49
„	„	„	13	„	4	8	„	2	2	36
„	„	„	1	„	2	2	1	2	2	16
„	„	„	24	1	3	14	9	7	14	146
„	2	„	28	„	9	31	14	4	13	170
„	1	„	3	„	6	6	1	1	2	55
„	„	„	5	„	5	14	1	7	11	91
„	„	1	11	„	1	18	3	4	6	103
„	„	„	7	„	„	17	2	3	16	54
„	„	„	1	„	2	6	1	2	2	46
„	„	„	„	„	„	1	„	„	3	12
„	3	1	97	1	39	119	34	34	78	778

STAAT K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen plaat*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag	„	„	„	„	„	1
2	Maandag	3	2	70	2	5	3
3	Dinsdag	4	4	39	4	3	3
4	Woensdag	3	4	37	3	6	„
5	Donderdag	2	„	52	6	5	3
6	Vrijdag.	2	1	51	6	10	2
7	Zaterdag	1	2	41	1	7	3
	Totaal . . .	15	13	290	22	36	15

hadden in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
”	”	”	”	”	”	”	”	1	1	3
”	”	”	14	”	5	29	6	3	21	163
”	”	”	17	”	6	29	3	6	12	130
”	1	2	15	”	1	12	6	7	13	110
”	”	”	25	”	8	19	8	3	22	153
”	”	2	10	”	9	25	9	14	17	158
”	”	”	18	1	4	21	9	9	20	137
”	1	4	99	1	33	135	41	43	106	854

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag	„	„	„	„	„	„
2	Maandag	5	„	15	„	6	1
3	Dinsdag	„	„	10	„	4	1
4	Woensdag	„	1	14	1	1	„
5	Donderdag	2	1	12	„	4	„
6	Vrijdag	1	„	6	1	1	„
7	Zaterdag	1	„	17	„	1	„
	Totaal	9	2	74	2	17	2

plaats hadden in de provincie Utrecht, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	„	„	1	„	2	„	3
„	„	„	4	„	„	14	2	5	2	54
„	„	„	4	1	„	9	2	7	3	41
„	„	„	2	„	„	11	„	6	4	40
„	1	„	3	„	„	20	„	9	3	55
„	„	„	2	„	„	8	„	12	1	32
„	1	„	1	„	„	17	1	7	1	47
„	2	„	16	1	„	80	5	48	14	272

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1900 *de ongevallen plaat*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Zondag.	„	„	„	„	„	„
2	Maandag	5	„	57	„	7	2
3	Dinsdag	3	1	48	„	8	1
4	Woensdag	6	1	54	1	5	3
5	Donderdag	2	„	38	1	7	2
6	Vrijdag.	4	„	40	2	4	4
7	Zaterdag	4	„	52	2	7	1
	Totaal . . .	24	2	289	6	38	13

hadden in de provincie Zuid-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	1	„	„	1	1	1	4	8
„	1	„	19	„	12	18	11	6	9	147
„	„	„	13	„	6	21	2	7	18	128
„	„	„	11	„	3	18	4	2	7	115
„	„	„	13	1	6	19	2	6	12	109
„	2	„	19	„	7	23	5	3	10	123
„	„	1	21	„	5	19	9	9	18	148
„	3	1	97	1	39	119	34	34	78	778

Volgens ingesteld onderzoek naar de gevolgen der ongevallen, herstelden geheel 1702 gekwetsten, terwijl 49 niet hunne geheele validiteit terugkregen.

De overige gekwetsten waren op 1 Januari 1901 nog niet hersteld of omtrent hun toestand konden geen nadere opgaven worden verkregen.

Van de gekwetsten waren 1096 personen gehuwd of gehuwd geweest.

934	ongevallen	hadden	plaats	tusschen	5 en 12 uur v. m.
875	«	»	»	»	12 » 7 » n. m.
95	»	»	»	»	7 uur n m. en 5 uur v. m.

Voor zoover dit uit het, krachtens het 5e lid van artikel 12 der Veiligheidswet, ingesteld onderzoek, nagegaan konde worden, had van deze ongevallen, voor zoover die niet in de bouwbedrijven plaats vonden, ongeveer 7% door doelmatige beveiligingen voorkomen kunnen worden. Bij de bouwbedrijven is dit percentage aanmerkelijk hooger. Om verschillende redenen is het echter uiterst moeielijk, dit met eenige juistheid te bepalen.

Inzonderheid in deze bedrijven is het aantal groot van die ongevallen, welke bij het betrachten van de noodige voorzichtigheid, voorkomen hadden kunnen worden. Een beter toezicht van hen, die meer direct hiervoor zijn aangewezen, blijft noodig.

Vooral bij deze bedrijven heeft men nog veelal de gewoonte om voorwerpen, welke men niet dadelijk meer noodig heeft, of die door eenig gebrek onbruikbaar blijken, weg te werpen, zonder te bedenken of die zoodoende voor anderen gevaarlijk kunnen zijn. Als gevolg hiervan werden niet minder dan 56 werklieden gekwetst, doordat zij in spijkers of andere scherpe voorwerpen trapten of grepen. Een geval werd geconstateerd, waarbij een werkman doodviel, door het breken van den korteling — van een steiger — die reeds vroeger was afgekeurd en dien men verzuimd had onbruikbaar te maken.

Het groot aantal verwondingen door het uitschieten van handbeitels, het misslaan met hamers en dissels, en door het gebruik van andere gereedschappen veroorzaakt, is slechts door meerdere voorzichtigheid te beperken.

Aan 48 werklieden overkwam een ongeval, doordat zij van trappen of ladders vielen; 32 werklieden vielen, doordat de ladders, waarop zij stonden, uitgleden, terwijl 31 personen van steigers vielen.

Zooals bij een nader onderzoek bleek had een aantal dezer ongevallen voorkomen kunnen worden, indien de bepalingen der Veiligheidswet, voor zooveel betreft het voorzien van de ladders met middelen tegen uitglijden, het aanbrengen van leuningen langs trappen en van gordingen langs steigers, bij het werk waren toegepast.

Hoezeer een streng toezicht, vooral op het bouwen van steigers noodig is, bleek ook bij een onderzoek, ingesteld naar de oorzaak van een ongeval met doodelijken afloop, waarbij een schildersbaas van een 12 M. hoogen steiger viel, die in een kerkgebouw was geplaatst.

Bij dit onderzoek bleek, dat zelfs de werklieden bezwaar maakten om den steiger te betreden, aangezien die zoo slecht in elkaar was gezet, dat het werken daarop gevaarlijk werd geacht. In verband met mijne opmerking

werd het gebruik van dien steiger door den burgemeester verboden en dit eerst weer toegelaten, nadat deze verbeterd was en een deskundige dien had onderzocht en goedgekeurd.

Twee werklieden vielen door het breken van ladders, twee andere tengevolge van onvoldoende bevestiging van zoogenaamde vliegende steigers, waarop zij werkzaam waren.

Niet minder dan 103 ongevallen hadden plaats in de bouwbedrijven bij het transport van voorwerpen; ongeveer de helft hiervan bij het vervoer te water.

Het verzwikken van eenig lichaamsdeel of het zich vertillen werd 29 maal als oorzaak van een ongeval opgegeven, terwijl het eenmaal voorkwam, dat een werkman, die op een plank boven een put stond en bezig was deze leeg te pompen, door de daaruit opstijgende gassen bedwelmd, in dien put viel.

Het aantal ongevallen, dat bij de machinale houtbewerking voorkomt, is nog steeds betrekkelijk groot. Meerendeels zijn deze van ernstigen aard; het grootste gedeelte der werklieden, die een of ander lichaamsdeel verloren, is in deze categorie van bedrijven werkzaam.

Door cirkelzagen werden weder 30, door schaafbanken 18 en door freesmachines 3 ongevallen veroorzaakt. In verschillende gevallen was dit te wijten aan het niet of niet voldoende beveiligd zijn der gevaar veroorzakende deelen.

In de bedrijven der groep kleeding en reiniging kwamen een drietal ernstige ongevallen voor door het bekneld geraken tusschen de rollen der stoommangels; twee der gekwetsten waren kinderen, die bij dergelijke werktuigen ten strengste geweerd moesten worden.

In de bedrijven der metaalbewerking is een aanmerkelijke vermindering der ongevallen te bespeuren als gevolg van het bekneld geraken tusschen tandraderen; bij boorbanken waren hiervan slechts 14, bij andere werktuigen 22 kwetsuren het gevolg.

De vermindering hiervan mag worden toegeschreven aan betere toepassing der hieromtrent bestaande bepalingen der Veiligheidswet.

Het smeren en reinigen van machines moet zooveel mogelijk bij stilstand geschieden; 13 ongevallen toonen evenwel aan, dat men zich hieraan niet steeds houdt.

Ook het opleggen van riemen had zes malen een ongeval ten gevolge. In een zuivelfabriek wilde de machinist dit doen, staande op een ladder, nadat hij eerst de machine in gang gezet had. Hij werd daarbij door een stelring, van de as gegrepen en, daar er niemand in de fabriek was, herhaaldelijk rondgeslingerd, alvorens de directeur, die inmiddels beneden was gekomen, de machine kon stilzetten. Niettegenstaande hij tijdens het ronddraaien nog eenige malen door een ruit werd geslingerd, herstelde de werkman en bleef valide.

In verschillende gevallen ontstonden brandwonden ten gevolge van het spatten van gloeiend metaal uit gietlepels, in schoenen en klompen, alsook in de oogen der werklieden. Ook hier rijst de vraag of bij dat werk wel altijd de noodige voorzichtigheid wordt betracht.

Uit de textielnijverheid werd een ongeval aangegeven, waarbij een jongen, die bezig was met het wasschen van linten, die na gewasschen te zijn tusschen 2 walsen doorgingen, in een lus der linten tusschen de walsen werd medegesleurd, waardoor een zijner beenen werd verbrijzeld. De jongen herstelde; men kon hem als het ware ter vergoeding voor het verlies van zijn been, gelukkig aan een beter loonenden werkkring in die fabriek helpen.

De overige ongevallen in die groep van bedrijven, werden voor het meerendeel veroorzaakt door het in aanraking komen met bewegende werktuigdeelen, zonder dat die ongevallen door voorzorgsmaatregelen te voorkomen waren geweest.

In de bedrijven der groep voedings- en genotmiddelen bestaat ongeveer $^1/_5$ der ongevallen uit brandwonden ten gevolge van het stappen in of het storten van heet water, voornamelijk in de branderijen.

Te verwonderen is dit niet als men bedenkt dat in de meeste branderijen bij het maken van het beslag, voor elken beslagbak 20 malen een trap moet beklommen worden met een emmer kokend water, waarvan de inhoud in den bak gestort moet worden, terwijl dit werk atijd zeer vlug moet geschieden.

Een ongeval, dat ernstige gevolgen had kunnen hebben, had ook in een branderij plaats. Den meesterknecht werd — in weerwil van zijn bezwaren — door belastingambtenaren gelast om een distilleerketel weder af te laten loopen, terwijl het vuur daaronder nog niet gedoofd was. Daardoor sloeg eensklaps de vlam in het geestrijke vocht; de meesterknecht kreeg bij zijn pogingen om het vuur te blusschen en daardoor grooter onheilen te voorkomen, ernstige brandwonden.

De oorzaken der 26 ongevallen met doodelijken afloop worden hier ten slotte in het kort vermeld.

De machinist eener locomobile leunde met zijn hoofd tegen den handle van de smoorklep, waardoor die geopend werd en de machine in beweging kwam. Zijn kiel werd daarbij gegrepen door een spie op de as, hij zelf achterover getrokken en zijn hoofd verbrijzeld.

Op het oogenblik, dat een jongen een mand met klossen uit een goederenlift wilde halen, waarbij hij met één been op den vloer der lift stond, brak het touw waaraan deze hing. De jongen werd medegesleurd en viel met den liftbak.

Waarschijnlijk door aanbranden van het stooksel scheurde de bodem van een ruwketel in een branderij en viel de ketel van het metselwerk. Twee werklieden kregen den kokenden inhoud over hun lichaam en overleden aan de brandwonden.

Twee werklieden werden onder het zand bedolven, doordat de kisting van den kuil, waarin zij werkten, instortte.

Door het instorten van een tijdelijk aangebrachten vloer, waarop ongebluschte kalk lag, werd de werkman, die er op werkte, onder de kalk bedolven, tengevolge waarvan hij onmiddellijk overleed.

Doordat de stoomhamer op de tang terecht kwam, waarmede het te bewerken ijzer werd vastgehouden, kreeg de werkman die tang met kracht tegen de buik; hij overleed aan de gevolgen.

Bij het trekken van een dukdalf brak het derde been van den bok; de opzichter werd door de neervallende palen doodelijk getroffen.

Bij het ophijschen van een bergroede brak de takel en kwam de roede op het hoofd van een der werklieden terecht.

Twee werklieden vielen bij het voortduwen van schuiten in het water en verdronken.

Een lantaarnopsteker werd levenloos uit het water opgehaald.

Een werkman overleed aan bloedvergiftiging ten gevolge van het zich verwonden aan een spijker.

Bij het rangeeren van spoorwagens werden twee werklieden overreden.

Een werkman geraakte bij het afstappen van een wagen tusschen dezen en een anderen wagen beklemd; hij overleed aan de daarbij bekomen kneuzingen.

Twee werklieden vielen van steigers en één van een in aanbouw zijnd huis.

Twee werklieden vielen van de ladder, waarop zij werkzaam waren.

Een werkman viel van de stelling eener branderij.

Een werkman viel door een luik.

Hetzij door onvoldoende verlichting van het terrein, hetzij door onvoorzichtigheid, viel een werkman in een spoelingbak (boerenbak); hij werd den volgenden morgen daaruit levenloos opgehaald.

Terwijl een werkman ondanks het verbod van den dokter, onder wiens behandeling hij was, graafwerk verrichtte, zakte hij plotseling ineen en overleed kort daarna.

Een meisje werd doodelijk getroffen door de wieken van een molen.

Van de overledene waren 13 gehuwd.

Blijkens verkregen inlichtingen werd aan 4 weduwen door een verzekeringmaatschappij uitgekeerd een bedrag in eens van *f* 450,—, *f* 1000,— en *f* 1200,—. Een weduwe ontving een som van *f* 50,— voor begrafeniskosten.

Een weduwe ontving van de maatschappij, waarbij haar man werkzaam was geweest, een uitkeering van *f* 1500,— en zes weken het volle loon van den overledene ad *f* 63,—; *f* 600,— werd haar bovendien uitgekeerd door de directie van een dagblad, waarop haar man geabonneerd was.

Het bedrag, dat twee weduwen ontvingen, was niet bekend.

Aan de nabestaanden der overledenen, die ongehuwd of weduwnaar waren, werd in 6 gevallen door een verzekeringsmaatschappij een bedrag van *f* 150, *f* 300, *f* 468 of *f* 1000 uitgekeerd, terwijl in 3 gevallen door den werkgever een bedrag van *f* 15 en *f* 25 als tegemoetkoming in de begrafeniskosten werd gegeven.

Ten aanzien van 1751 ongevallen ontving ik opgave van het aantal ziektedagen der gekwetsten.

Bij 190 was dit minder dan 1 week.
» 596 » » van 7 tot en met 14 dagen.
» 353 » » » 15 » » » 21 »
» 209 » » » 22 » » » 28 »
» 294 » » » 29 dagen tot en met 8 weken.
» 63 » » boven 8 weken » » » 12 »
» 19 » » » 12 » » » » 16 »
» 15 » » » 16 » » » » 20 »
» 5 » » » 20 » » » » 24 »
» 7 » » » 24 »

Het totaal aantal ziektedagen, gedurende welke de werklieden den arbeid verzuimden, bedroeg bij bovenbedoelde ongevallen 39517 dagen; het gemiddelde aantal ziektedagen per gekwetste was dus ± 22.57.

IV. INSTELLINGEN IN HET BELANG DER WERKLIEDEN.

In mijn vorige verslagen verzuimde ik niet om in hoofdstuk IV alle feiten aan te teekenen, die mij bij de inspectiën ter kennis kwamen en die gerekend konden worden te behooren tot de hier te behandelen onderwerpen.

Nu de fabrieken en grootere werkplaatsen meest allen reeds vroeger een of meermalen zijn bezocht, is, wat te dezen opzichte belangrijk was, reeds in de achtereenvolgens uitgekomen verslagen vermeld en zoude ik, wat de feiten betreft, in herhalingen moeten treden, wat mijns inziens minder gewenscht is.

Tot mijn leedwezen is het aantal feiten, die onder dit hoofdstuk vallen, zeer beperkt.

Het belangrijkste feit, wat met de in dit hoofdstuk te behandelen onderwerpen in verband staat, is zeker het in 1900 tot stand komen der Ongevallenwet, die den werklieden in het groote meerendeel der nijverheidsbedrijven een recht op uitkeering toekent, indien zij door een ongeval worden verhinderd hun werk te doen en die bij doodelijken afloop ook den weduwen en verderen nabestaanden eene uitkeering verzekert.

Het aantal werkgevers der in deze verslagjaren bezochte inrichtingen, die hunne werklieden tegen de geldelijke gevolgen der ongevallen verzekerden, bedroeg 165 met 7821 werklieden; dat is ± 6 pct. der bezochte werkgevers en 20 pct. der werklieden bij hen werkzaam, terwijl voorts in 142 fabrieken, fabrieksziekenfondsen aanwezig waren of de werkgevers, volgens hunne opgave, een gedeelte of het volle loon aan de werklieden uitkeerden bij ziekte of ongevallen.

Ofschoon het nu wel een feit is, dat de werkgevers der bedrijven, waar het meeste gevaar is, voor een goed deel hunne werklieden verzekerden, of hun eene uitkeering gaven, zal men toch moeten erkennen, dat waar 307 inrichtingen, bij welke de arbeiders verzekerd zijn of eene uitkeering ontvangen, staan tegenover 2800 bezochte inrichtingen, de legende, dat de werklieden niet in hooge mate door de Ongevallenwet gebaat zouden zijn, op volkomen onkunde van den feitelijken toestand berust.

Ik ontken geenszins, dat enkele werkgevers, al zijn dit inzonderheid de kleineren, — de werklieden der openbare besturen uitgezonderd — veelal bij ongevallen het volle dagloon geven, doch dit is niet meer dan uitzondering; in den regel geschiedt dit niet. Den hier bedoelden werkgevers staat

het trouwens vrij om eventueel de uitkeering der verzekeringsbank tot het volle loon te suppleeren.

Ik acht deze wet hoogst belangrijk in hare gevolgen, al is het niet te ontkennen, dat een geldelijke regeling der ondersteuning bij ziekte eveneens hoogst gewenscht zoude zijn.

Bij de regeling van het laatstbedoelde onderwerp treden inzonderheid op den voorgrond de ziekten, die als gevolg moeten worden aangemerkt van den aard der stoffen, welke in fabrieken verwerkt of bereid worden b v. in loodwitfabrieken, lucifersfabrieken, spiegelfabrieken, steenhouwerijen enz., of van de wijze, waarop de arbeid moet worden verricht.

Dit klemt te meer indien men bedenkt, dat er verschillende ziekenfondsen zijn, die de werklieden, welke in bovenbedoelde bedrijven werkzaam zijn, weigeren op te nemen.

De ziekten, die in de bedoelde fabrieken voor een goed deel onafscheidelijk zijn van het bedrijf, al kunnen de nadeelige uitwerkingen op de arbeiders door doelmatige middelen veelal beperkt worden, hebben ook in hare gevolgen zooveel gemeen met de gedwongen werkeloosheid tengevolge van ongevallen, dat het een billijke eisch genoemd mag worden, dat, wat de geldelijke gevolgen voor den werkman betreft, deze ziektegevallen met ongevallen worden gelijkgesteld en dat het bedrijfshoofd, die door het aanbrengen van doelmatige middelen zooveel kan doen om ze te voorkomen of te beperken, althans een goed deel der contributie, hiervoor benoodigd, drage. In overeenstemming met deze opvatting had een loodwitfabrikant zijn werklieden niet alleen wegens ongevallen, maar ook met het oog op ziekte verzekerd. De verzekeringsmaatschappij maakte echter bezwaar om de polis te vernieuwen, tenzij de premie zeer aanmerkelijk verhoogd werd. Het bedrijfshoofd besloot toen de ziekenverzekering voor eigen rekening te nemen.

Over het algemeen is een goed deel der werklieden — en deze behooren tot de besten — voor eigen rekening voor uitkeering verzekerd bij ziekte en ook dikwijls voor geneeskundige hulp. Verschillenden zijn er echter nog, die leven in het vertrouwen, dat zij niet ziek zullen worden en er tegen opzien om contributie voor een dergelijke verzekering te betalen. Het feit echter, dat in het algemeen bij den werkman de erkenning is doorgedrongen, dat de contributie voor deze verzekering door hem is te dragen, zal de wettelijke regeling, die in vele opzichten gewenscht is te achten, kunnen bevorderen. Te ontkennen is het echter niet, dat een goede regeling van dit onderwerp moeielijk is, ook aangezien de grootst mogelijke decentralisatie in deze het meest gewenscht geacht mag worden.

Onder de instellingen, die ten bate der werklieden werden opgericht, vinden, zooals ik vroeger reeds opmerkte, de schaftlokalen, de bad- en de kleedkamers bij hen niet altijd de gewenschte instemming. Voor een goed deel is dit ook te wijten aan het feit, dat, als de inrichting in gebruik is gesteld, het onderhoud soms veel te wenschen overlaat. Herhaaldelijk toch werd dit geconstateerd. Waar de zorg voor de reinheid aan bepaalde personen

is toevertrouwd en de bestuurder van het bedrijf zelf een oog daarop houdt, wordt het bestaan dier inrichtingen meer en meer door de werklieden gewaardeerd.

Uit eene opgave der Nederlandsche Gist- en Spiritusfabriek te Delft, blijkt, dat gedurende het jaar 1900 van de badkamers 1703 malen gebruik is gemaakt. In verband met het aantal aldaar werkende personen is dit omstreeks 5,04 baden per hoofd in het jaar.

In de gemeentegasfabriek te 's Gravenhage, waar ook zeer goed ingerichte badgelegenheden bestaan, bedroeg het aantal gebruikte baden ruim 30 000 per jaar; per hoofd ongeveer 100. Medegedeeld werd, dat de meeste stokers dagelijks hiervan gebruik maken Aangezien hieromtrent geenerlei dwang bestaat kan dit feit voorzeker wel tot bewijs strekken, hoe onjuist de bewering van de werklieden is, die vermeenen, dat het baden nadeelige gevolgen heeft.

Op de scheepswerf van den heer F. van Duijvendijk te Lekkerkerk werd een uitnemend ingerichte schaftkamer ter beschikking der werklieden gesteld; hiervan werd een druk gebruik gemaakt. Door den werkgever werden hier verschillende couranten ter lezing gelegd.

Omtrent het voor onze nijverheid in het algemeen zoo belangrijke onderwerp, een goede opleiding der aanstaande werklieden in de werkplaatsen, staan in deze verslagjaren, ongeveer geen aanteekeningen in mijn inspectiestaatjes vermeld, die niet reeds in vorige verslagen zijn beschreven.

Het zijn maar enkele werkgevers, dit het groote belang begrijpen — zoowel voor henzelven als voor de aanstaande werklieden — dat gelegen is in het bevorderen van doelmatig herhalingsonderwijs voor de bij hen in dienst zijnde jongens, inzonderheid ook in het teekenen; maar nog minder is het getal dergenen, die er toe overgaan om met de ouders of voogden der jeugdige personen, die bij hen in dienst willen treden, een schriftelijke overeenkomst te sluiten, waarin de wederzijdsche rechten en verplichtingen zijn opgenomen, teneinde zoodoende te bereiken, dat de bedoelde personen het vak goed leeren en zij niet bij de minste aanleiding hun dienst verlaten, vaak tot schade voor henzelven.

De goede, op practischen grondslag gebaseerde ambachtsscholen hebben zonder twijfel groote verdienste. Zij staan vooral in de gemeenten, waarin zij gevestigd zijn, het particulier initiatief, in zake het leerlingwezen echter eenigermate in den weg. Herhaaldelijk toch hoort men van werkgevers, dat zij het gemakkelijker vinden om jongens van die scholen te nemen, dan zelven moeite te besteden om goede werklieden te kweeken, in weerwil, dat vaak wordt beweerd, dat de jongens, die in de werkplaats het vak goed geleerd hebben, op den duur betere werklieden worden en blijven, dan de jongens, die van de ambachtsschool komen en die veelal trachten zoo spoedig mogelijk onderbaas, opzichter of iets dergelijks te worden, waartoe hunne meerdere theoretische kennis hun dan ook dikwijls het recht geeft.

Het is intusschen niet te loochenen, dat in de ambachtsscholen slechts in

een beperkt aantal vakken onderwijs gegeven wordt; dat het aantal leerlingen practisch niet zooveel uitgebreid kan worden, dat ook slechts de helft van het aantal jongens, die in eenig vak of ambacht opgeleid willen worden, daarin opgenomen kunnen worden; dat de eischen van toelating, die deze scholen zullen moeten blijven stellen, verschillende jeugdige personen beletten die te bezoeken, al hebben de ouders overigens de middelen daarvoor; dat voorts in tal van werkplaatsen de jeugdige hulpkrachten niet kunnen worden gemist, maar bovenal, dat verreweg de meeste ouders de middelen niet bezitten om hun jongens de lessen aan de ambachtsschool te doen volgen en het loon niet kunnen missen, dat zij in de werkplaats al dadelijk verdienen.

Ik merk hierbij op, dat volgens de beroepstelling van 1889 in de beroepsklassen II, III, V, VII, X, XII en XIII, waaronder de bedrijven behooren, waar het leerlingwezen in de eerste plaats van toepassing is, op 31 December 1889, ruim 28000 jongens van 12—18 jaren werkzaam waren en dat in de ruim 30 ambachtsscholen in 1899 ± 2900 leerlingen van 12—18 jaren onderwijs genoten.

Ondersteuning van oude werklieden als zij niet meer kunnen werken, acht ik een der gewichtigste eischen van billijkheid. Slechts in zeer enkele werkplaatsen, die ik in deze verslagjaren bezocht, was het regel om, als de werklieden niet meer tot werken in staat waren, hun eenigen onderstand te geven.

Waar nu gaandeweg zoo overtuigend blijkt, dat het particulier initiatief, op zeer enkele uitzonderingen na, niet in staat is hierin te voorzien, mag wettelijke regeling van dit onderwerp zeker een der meest dringende eischen des tijds genoemd worden.

Het wil mij toeschijnen, dat bijaldien men in den aanvang den werkman van 60 à 65 jarigen leeftijd een pensioen toekende van slechts *f* 3.— per week en men den humanen werkgever overliet dit bedrag te verhoogen, dit reeds een hoogst belangrijke stap op den goeden weg zoude zijn; een stap, die mijns inziens bereikbaar mag worden genoemd (1).

Bij de inspectiën in deze verslagjaren bleek mij, dat de navolgende beide werkgevers reglementaire bepalingen hadden om hunne werklieden pensioen uit te keeren.

1°. De heer J. Hendriks te 's-Gravenhage; deze heeft de werklieden zijner koffiebranderij, alsmede zijn overig personeel, ten getale van 23, voor zijn kosten een pensioen verzekerd, ingaande na volbrachten 65-jarigen leeftijd. De uitkeering van het pensioen is gesteld gelijk aan het loon, hetwelk de werkman genoot op het tijdstip, toen de verzekering werd gesloten; dit bedraagt *f* 10,— à *f* 12,— per week. Indien een der verzekerden den dienst —

(1) Volgens de beroepstelling van 1889 bedroeg het aantal mannelijke en vrouwelijke personen, ouder dan 65 jaar die in dienstbetrekking waren in de beroepsklassen 1—16, welke de geheele fabrieks- en handwerksnijverheid omvatten, in het geheel 9081 personen en in het voorafgaande vijfjarige tijdvak 9435 personen.

om welke reden ook — verlaat, dan blijft de polis zijn eigendom en kan hij dus de verzekering continueeren.

2°. De heer T. J. Belinfante te 's-Gravenhage; deze heeft de vaste werklieden zijner boekdrukkerij, die de kern daarvan uitmaken, te zijnen koste, verzekerd bij het Nederlandsch Werkliedenfonds, voor de uitkeering van een pensioen, hetwelk op een leeftijd van 60 jaar *f* 3,— en op 65-jarigen leeftijd ruim *f* 5,— per week bedraagt. Indien de verzekerden zijn dienst verlaten, blijft de polis hun eigendom. Hij heeft voorts bepaald, dat, bijaldien de overige bij hem in dienst zijnde werklieden een dergelijke pensioenverzekering wenschen en de helft der contributie voor eigen rekening nemen, de andere helft door hem zal worden betaald, zoolang zij bij hem in dienst zijn.

In verband met de pensioensuitkeering van *f* 3,— op 60-jarigen leeftijd bij laatstgenoemden werkgever, wensch ik de aandacht te vestigen op een vereeniging tot oprichting en instandhouding van het Suppletiefonds voor de pensioenen van oude Werklieden en Bedienden te 's-Gravenhage, die volgens art. 1 der statuten, ten doel heeft een fonds op te richten en in stand te houden ten einde aan hen, die zich te 's-Gravenhage bij het Nederlandsch Werkliedenfonds een wekelijksch pensioen van ten minste *f* 3,— doch van minder dan *f* 5,— verzekeren, eene verhooging van het wekelijksch pensioen (suppletie) op 60-jarigen leeftijd te verstrekken.

Volgens art. 2 kan het recht op suppletie worden verleend aan mannelijke en vrouwelijke werklieden en bedienden van ten minste 12 en ten hoogste 35 jaar, geboren of ten minste 10 jaar onafgebroken wonende in de gemeente 's-Gravenhage.

Elk rechthebbende ontvangt van af zijn zestigste levensjaar, of zooveel later als zijn pensioen ingaat, tot aan zijn dood een wekelijksche suppletie, ten bedrage van het verschil tusschen het verzekerde pensioen en ten hoogste *f* 5,—. Zij, die eenmaal in het genot van suppletie zijn gesteld, blijven dit onder alle omstandigheden behouden.

Het stamkapitaal van dit fonds, waarvan de rente voor de uitkeering dient, is gevormd uit renteloze voorschotten, schenkingen en jaarlijksche bijdragen.

Van dit fonds is thans voorzitter de heer W. A. Schroot en secretaris de heer J. A. van Lith Jz., beiden te 's-Gravenhage.

In mijn jaarverslag over 1892 omschreef ik eene instelling in de «Naamlooze Vennootschap Stearinekaarsenfabriek Gouda» te Gouda, waarbij de vennootschap jaarlijks een gedeelte der winst afzonderde, teneinde aan de vaste werklieden bij ontslag wegens ouderdom, of, bij hun overlijden aan hunne nagelaten betrekkingen, een bedrag in eens uit te keeren.

Ik stipte daarbij aan, dat volgens de reglementaire bepaling, indien een der deelhebbers zijn ontslag vrijwillig nam, of om redenen van wangedrag werd ontslagen, het op zijn hoofd geboekte bedrag niet werd uitgekeerd, maar dit ten bate kwam van de andere werklieden.

Het is mij aangenaam te kunnen mededeelen, dat de bovenbedoelde bepaling in 1900 uit het reglement is gelicht en vervangen door een andere, die aan het bestuur dezer voorzorgskas de bevoegdheid geeft dit bedrag uit te keeren, onverschillig om welke redenen de betrokkene den dienst verlaat.

's-Gravenhage, 1 Mei 1901.

De Inspecteur van den Arbeid in de
3de *Inspectie*,

H. W. E. STRUVE.

Staat L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van den Heer Commissaris der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van d*

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot: oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan …: Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid…: Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Zuid-Holland benoorden den rechter oever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, uitgezonderd de gemeente Rotterdam.						
1	Aar (ter)	„	1	8	4	7	7
2	Aarlanderveen . . .	2	2	32	30	41	41
3	Alkemade	„	„	11	5	10	10
4	Alphen	1	2	68	122	115	110
5	Ammerstol	„	„	28	87	50	27
6	Barwoutswaarder . .	„	„	8	6	13	9
7	Benthuizen	„	„	4	3	5	5
8	Bergambacht	„	„	34	106	39	22
9	Bergschenhoek . . .	„	„	8	4	11	11
10	Berkel	„	„	3	3	3	3
11	Berkenwoude	„	„	2	2	2	2
12	Bleiswijk	„	„	3	1	3	3
13	Bodegraven	1	1	61	62	52	48

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	4*a*	”	28*e*	”	”	”	”	”
”	”	6*a*	”	76*e*	”	”	1	2	”
”	1	44*e*	”	44*e*	”	”	”	”	”
5	49	*vd. tz.*	”	163*e*	”	7	1	1	”
23	13	*vd. tz.*	”	15*e*	”	”	”	”	”
4	14	*vd. tz.*	”	36*e*	”	”	1	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	14*e*	”	”	”	”	”
17	1	*v*	”	13*e*	1	1	1	”	”
”	”	38*e*	”	17*e*	”	”	1	”	”
”	”	6*a*	”	1*e*	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	2*e*	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	”	”	”	”	”	”
4	4	2*a*	”	46*e*	”	”	4	1	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN E[N …] in de[n …] Aa[…]			
		oprichting.	uitbreiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid[…] Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
14	Boskoop	"	"	13	8	14	14
15	Cappelle a/d IJssel	1	3	33	76	127	114
16	Delft	7	9	323	724	684	522
17	Gouda	5	4	305	733	801	481
18	Gouderak	"	"	32	55	65	43
19	's-Gravenhage	38	18	1402	2607	2022	1483
20	's-Gravenzande	2	"	26	25	29	29
21	Haastrecht	1	"	20	15	21	16
22	Hazerswoude	"	1	16	15	28	28
23	Hekendorp	"	"	6	8	7	7
24	Hillegersberg	2	"	44	35	78	64
25	Hillegom	1	"	26	17	28	28
26	Hof van Delft	2	1	31	37	46	40
27	Katwijk	3	1	66	68	129	64
28	Kethel	"	"	8	16	16	5
29	Koudekerk	1	"	18	20	33	31
30	Krimpen a/d Lek	"	"	4	18	35	35
31	Krimpen a/d IJssel	1	2	25	50	113	98
32	Lange Ruige Weide	"	"	8	11	9	5
33	Leiden	12	18	732	1910	1811	1016
34	Leiderdorp	"	"	21	66	44	44
35	Leimuiden	"	"	7	5	7	7

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
,,	,,	*vd. tz.*	,,	44*e*	,,	,,	1	,,	,,
13	64	2*a*	,,	48*e*	,,	,,	11	,,	,,
162	88	200*e*	,,	,,	5	11	74	2	,,
320	550	418*e*	,,	,,	36	77	33	8	,,
22	66	4*a*	,,	7*e*	,,	,,	1	,,	,,
539	1659	3110*e*	,,	,,	153	155	370	100	2
,,	1	*g*	,,	79*e*	,,	,,	3	1	,,
5	6	4*a*	,,	10*e*	,,	,,	,,	,,	,,
,,	,,	4*a*	,,	44*e*	,,	,,	,,	,,	,,
,,	,,	20*e*	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,
14	14	212*e*	,,	95*e*	,,	,,	2	,,	,,
,,	,,	*g*	,,	105*e*	,,	,,	3	,,	,,
6	36	*vd. tz.*	,,	44*e*	2	4	17	1	,,
65	266	*vd. tz.*	,,	29*e*	,,	,,	1	1	,,
11	,,	4*a*	,,	15*e*	,,	,,	,,	,,	,,
2	7	*vd. tz.*	,,	24*e*	,,	,,	,,	1	,,
,,	,,	21*e*	,,	118*e*	,,	,,	5	,,	,,
15	30	3*a*	,,	28*e*	,,	,,	23	,,	,,
4	,,	23*e*	,,	2*e*	,,	,,	,,	,,	,,
795	1507	3938*e*	,,	,,	43	26	140	15	1
,,	,,	4*a*	,,	62*e*	,,	,,	11	2	,,
,,	,,	*vd. tz.*	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E… — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in d… — A… — Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbe… — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
36	Lekkerkerk	1	"	38	54	58	58
37	Lier (de)	"	"	5	3	5	5
38	Lisse	2	1	14	5	17	17
39	Loosduinen	4	1	27	46	32	14
40	Maasland	"	"	14	19	16	16
41	Maassluis	2	1	116	245	251	131
42	Moercapelle	"	"	9	4	10	10
43	Monster	4	"	19	14	20	20
44	Moordrecht	"	"	45	75	56	42
45	Naaldwijk	"	"	32	29	27	26
46	Nieuwerkerk a/d IJssel	"	"	9	20	20	18
47	Nieuwkoop	"	"	23	14	26	26
48	Nieuwveen	"	"	8	6	8	8
49	Noordwijk	1	1	27	22	45	24
50	Noordwijkerhout . . .	"	"	3	3	3	3
51	Nooddorp	"	"	2	"	2	2
52	Oegstgeest	1	2	13	18	18	17
53	Ouderkerk a/d IJssel .	"	1	24	43	83	60
54	Oudewater	"	"	47	79	80	60
55	Oudshoorn	1	2	35	48	46	46
56	Overschie	"	1	38	31	48	47
57	Papekop	"	"	"	"	"	"

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	AANTAL — vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
″	1	*4a*	″	*26e*	″	″	″	″	″
″	″	*2a*	″	*14e*	″	″	″	″	″
″	1	*vd. tz.*	″	*102e*	″	″	″	″	″
18	66	*282e*	″	*38e*	6	1	10	″	″
″	″	*12a*	″	*43e*	″	″	″	″	″
120	119	*vd. tz.*	″	″	″	13	3	1	″
″	″	*4a*	″	*5e*	″	″	″	″	″
″	″	*4a*	″	*37e*	″	″	1	″	″
14	12	*v*	″	″	″	″	″	1	″
1	4	*12a*	″	*51e*	″	″	1	″	″
2	″	*vd. tz.*	″	″	″	″	″	″	″
″	″	*12a*	″	*31e*	″	″	″	″	″
″	″	*vd. tz.*	″	*34e*	″	″	″	″	″
21	126	*12a*	″	*26e*	″	″	″	″	″
″	″	*g*	″	*5e*	″	″	″	″	″
″	″	*4a*	″	*3e*	″	″	″	″	″
1	9	*4a*	″	*29e*	″	″	″	″	″
23	73	*3a*	″	*27e*	″	″	″	1	″
20	35	*v*	″	*99e*	2	″	13	1	″
″	″	*vd. tz.*	″	*24e*	″	″	2	″	″
1	8	*vd. tz.*	″	*140e*	″	″	4	″	″
″	″	*g*	″	″	″	″	″	″	″

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[...] in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in d[...] A[...]		geldige arbe[...]	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
58	Pijnacker	"	"	9	4	8	8
59	Reeuwijk	"	"	13	12	15	12
60	Rietveld	"	"	5	7	13	8
61	Rijnsaterwoude . . .	"	"	4	1	4	4
62	Rijnsburg	"	"	8	1	2	2
63	Rijswijk	1	"	25	85	85	42
64	Sassenheim.	"	2	15	10	14	14
65	Schiebroek	"	"	4	4	2	2
66	Schiedam	12	8	351	911	829	596
67	Schipluiden.	"	"	6	6	7	7
68	Schoonhoven	"	"	86	83	104	74
69	Stolwijk	"	"	14	21	19	8
70	Stompwijk	1	"	27	18	20	20
71	Valkenburg.	"	"	4	5	3	3
72	Veur	"	"	7	7	7	7
73	Vlaardingen	8	3	330	441	554	365
74	Vlaardinger-Ambacht .	1	"	2	1	1	1
75	Vlist	"	"	2	3	1	1
76	Voorburg	"	"	44	33	52	41
77	Voorhout	"	"	2	"	1	1
78	Voorschoten	"	"	24	29	31	31
79	Vrijenban	"	4	13	53	93	93

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	4*a*	"	5*e*	"	"	"	"	"
3	6	3*a*	"	5*e*	"	"	"	"	"
5	14	*vd. tz.*	"	27*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	15*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	6*e*	"	"	"	"	"
43	109	*v*	"	19*e*	15	2	5	1	"
"	"	20*e*	"	20*e*	"	"	2	1	"
"	"	4*a*	"	3*e*	"	"	"	"	"
233	332	*vd. tz.*	"	"	"	14	55	21	"
"	"	2*a*	"	22*e*	"	"	"	"	"
30	1	6*a*	"	69*e*	"	"	1	1	"
11	4	*vd. tz.*	"	17*e*	"	"	1	"	"
"	3	3*a*	"	11*e*	"	"	"	"	"
"	7	4*a*	"	4*e*	"	"	"	"	"
"	"	3*a*	"	10*e*	"	"	"	"	"
189	634	6*a*	"	"	8	3	27	1	1
"	"	*vd. tz.*	"	4*e*	"	"	1	"	"
"	"	4*a*	"	3*e*	"	"	"	"	"
11	59	*vd. tz.*	"	49*e*	7	1	8	2	"
"	"	6*e*	"	3*e*	"	"	"	"	"
"	3	4*a*	"	48*e*	"	"	1	"	"
"	13	8*a*	"	21*e*	"	1	23	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[...] in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de[...] A[...]			
		oprich- ting.	uit- breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbei[...] Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
80	Waarder	„	„	4	8	17	4
81	Waddinxveen	1	1	49	61	80	74
82	Warmond	„	„	9	6	6	6
83	Wassenaar	1	„	13	9	14	14
84	Wateringen	„	„	7	7	7	7
85	Woerden	2	2	85	100	125	81
86	Woubrugge	1	„	12	11	12	12
87	Zegwaart	„	2	10	13	15	15
88	Zevenhoven	„	„	8	6	8	8
89	Zevenhuizen	„	„	10	12	6	6
90	Zoetermeer	„	„	8	6	8	8
91	Zoeterwoude	1	1	25	45	42	37
92	Zwammerdam . . .	„	„	27	23	29	28
	Totaal Zuid-Holland	125	96	5246	9774	9603	6762

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
13	„	*vd. tz.*	„	32*e*	„	„	„	„	„
6	5	*g*	„	35*e*	4	„	1	5	„
„	„	2*a*	„	17*e*	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	25*e*	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	22*e*	„	„	„	„	„
44	57	*vd. tz.*	„	105*e*	„	„	3	„	„
„	„	5*a*	„	27*e*	„	„	„	„	„
„	„	23*e*	„	18*e*	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	19*e*	„	„	„	„	„
„	„	4*a*	„	6*e*	„	„	1	„	„
„	„	2*a*	„	6*e*	„	„	„	„	„
5	57	*v*	„	46*e*	„	„	„	„	„
1	„	58*e*	„	59*e*	„	„	„	„	„
2841	6134				282	316	867	172	4

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de			
				Aa			
						geldige arbei	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Utrecht.						
1	Abcoude Baambrugge .	"	"	22	13	17	7
2	Abcoude Proostdij . .	"	"	7	5	3	3
3	Achttienhoven . . .	"	"	1	"	1	1
4	Amerongen	1	1	16	54	14	13
5	Amersfoort	9	6	179	305	356	262
6	Baarn	"	"	74	97	97	76
7	Benschop	"	"	11	9	14	14
8	Bilt (de)	"	"	25	23	36	27
9	Breukelen Nijenrode .	1	"	27	26	37	34
10	Breukelen St. Pieters .	1	"	6	19	9	9
11	Bunnik	"	"	3	3	1	1
12	Bunschoten.	2	"	3	3	5	5
13	Cothen	"	"	4	2	4	4
14	Doorn	"	"	16	14	27	14
15	Driebergen	1	2	16	21	22	17
16	Eemnes	"	1	"	"	"	"
17	Haarzuilens	"	"	1	2	1	1
18	Harmelen	"	"	30	57	39	19
19	Hoenkoop	"	"	1	1	1	1
20	Hoogland	"	"	2	1	2	2
21	Houten	"	"	3	7	12	11

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
10	"	*g*	"	53*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	36*e*	"	"	"	"	"
"	"	3*a*	"	1*e*	"	"	"	"	"
1	20	*vd. tz.*	"	176*e*	"	"	1	"	"
94	198	*vd. tz.*	"	"	20	"	17	2	"
21	24	4*a*	"	"	"	2	"	"	"
"	"	11*a*	"	2*e*	"	"	"	"	"
9	9	1*a*	"	35*e*	"	"	2	"	"
3	"	1*a*	"	61*e*	"	"	1	"	"
"	12	*v*	"	12*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	36*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	47*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	21*e*	"	"	"	"	"
13	"	4*a*	"	100*e*	"	"	"	"	"
5	7	3*a*	"	219*e*	"	"	"	"	"
"	"	2*a*	"	"	"	"	"	"	"
"	"	2*a*	"	"	"	"	"	"	"
20	8	*vd. tz.*	"	44*e*	"	"	"	"	"
"	"	7*a*	"	1*e*	"	"	"	"	"
"	"	2*a*	"	23*e*	"	"	"	"	"
1	"	*vd. tz.*	"	22*e*	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de			
				Aa			
						geldige arbeid	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
22	IJsselstein	1	"	47	113	72	60
23	Jaarsveld	"	"	16	31	3	3
24	Jutfaas	"	"	13	70	36	26
25	Kamerik	"	"	10	10	10	10
26	Kockengen	1	"	11	10	16	16
27	Laag Nieuwkoop	"	"	"	"	"	"
28	Langbroek	"	"	6	7	10	5
29	Leersum	"	"	2	2	2	2
30	Leusden	1	"	7	4	8	8
31	Linschoten	"	"	10	18	22	17
32	Loenen	"	1	19	10	35	16
33	Loenersloot	"	"	2	3	3	3
34	Loosdrecht	"	"	25	32	49	38
35	Lopik	1	"	8	14	4	2
36	Maarn	"	"	"	"	"	"
37	Maarssen	"	"	15	14	13	13
38	Maarsseveen	"	"	10	9	6	6
39	Maartensdijk	"	"	6	5	7	7
40	Mijdrecht	1	"	25	41	43	26
41	Montfoort	"	"	42	50	84	54
42	Nichtevecht	1	"	2	2	3	3
43	Odijk	"	"	"	"	"	"

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
12	70	*g*	”	124*e*	”	”	6	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	5*e*	”	”	”	1	”
10	36	*vd. tz.*	”	57*e*	”	”	2	”	”
”	”	4*a*	”	93*e*	”	”	”	1	”
”	”	4*a*	”	7*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
5	”	4*a*	”	78*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	25*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	137*e*	”	”	”	”	”
5	14	*vd. tz.*	”	54*e*	”	”	1	”	”
19	1	3*a*	”	27*e*	”	”	”	”	”
”	”	3*a*	”	2*e*	”	”	”	”	”
11	41	*vd tz.*	”	56*e*	”	”	”	”	”
2	”	*vd. tz.*	”	8*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	6*e*	”	”	”	”	”
”	”	2*a*	”	8*e*	”	”	1	”	”
”	”	2*a*	”	7*e*	”	”	”	”	”
”	2	6*a*	”	87*e*	”	”	”	1	”
17	3	6*a*	”	127*e*	”	”	”	”	”
30	21	12*a*	”	103*e*	”	”	1	4	”
”	”	*vd. tz.*	”	18*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	10*e*	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[...] in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprichting.	uitbreiding.	in de[...] Aa[...] Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid[...] Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
44	Oudenrijn	"	1	3	17	11	7
45	Polsbroek	"	"	4	4	5	5
46	Renswoude	1	"	3	1	3	3
47	Rhenen	4	"	35	77	81	69
48	Rijsenburg	"	"	8	11	5	5
49	Ruwiel	"	"	2	1	5	1
50	Schalkwijk	"	"	5	6	5	5
51	Snelrewaard	"	"	"	"	"	"
52	Soest	"	"	20	7	26	26
53	Stoutenburg	1	"	1	1	1	1
54	Tienhoven	"	"	2	"	1	1
55	Tull en 't Waal . . .	"	"	1	1	1	1
56	Utrecht	21	19	1234	2307	1947	1355
57	Veenendaal.	2	4	28	206	380	193
58	Veldhuizen	"	"	4	1	3	3
59	Vinkeveen	"	"	17	13	13	13
60	Vleuten	"	"	11	27	14	8
61	Vreeland.	"	1	10	6	8	6
62	Vreeswijk	"	"	11	13	9	9
63	Werkhoven.	"	"	3	11	6	6
64	Westbroek	"	"	5	5	4	4
65	Wijk bij Duurstede. .	1	"	33	46	33	25

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
4	23	2*a*	”	70*e*	5	”	1	”	”
”	”	9*a*	”	3*e*	”	”	”	”	”
”	”	11*e*	”	32*e*	”	”	”	”	”
12	8	4*a*	41*e*	44*e*	”	”	1	”	”
”	”	2*a*	”	71*e*	”	”	”	”	”
4	2	3*a*	”	4*e*	”	”	”	”	”
”	”	6*a*	”	50*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	24*e*	”	63*e*	”	”	”	1	”
”	”	*g*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	*v*	”	11*e*	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	4*e*	”	”	3	”	”
592	1607	679*e*en*vd.tz*	”	”	50	35	222	4	6
187	323	4*a*	39*e*	42*e*	”	”	6	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	5*e*	”	”	”	”	”
”	7	5*a*	”	27*e*	”	”	”	”	”
6	”	*g*	”	17*e*	”	”	”	2	”
2	8	*vd. tz.*	”	23*e*	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	78*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	22*e*	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	”	”	”	”	”	”
8	26	*v*	”	128*e*	”	”	2	1	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN E — in de — Aa			
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbei — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 aar.
1	2	3	4	5	6	7	8
66	Willeskop	"	"	2	4	4	4
67	Willige Langerak . .	"	"	3	7	1	1
68	Wilnis	"	"	12	5	15	15
69	Woudenberg	"	"	11	6	8	8
70	Zegveld	"	"	3	2	2	2
71	Zeist	3	1	107	127	174	136
72	Zuilen.	"	1	10	35	43	39
	Totaal Utrecht . .	54	38	2311	4054	3932	2787
	Recapitulatie.						
	Zuid-Holland	125	96	5246	9774	9603	6762
	Utrecht	54	38	2311	4054	3932	2787
	Totaal . . .	179	134	7557	13828	13535	9549

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	6*a*	"	4*e*	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	2*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	51*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	94*e*	"	"	1	"	"
"	"	4*a*	"	6*e*	"	"	"	"	"
38	101	388*e*	"	42*e*	2	18	7	1	"
4	22	6*a*	"	17*e*	"	"	"	"	"
1145	2593				77	55	275	18	6
2841	6134	"	"	"	282	316	867	172	4
1145	2593	"	"	"	77	55	275	18	6
3986	8727				359	371	1142	190	10

STAAT L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van den Heer Commissaris der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van* …

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E… in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in d… A… Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbei… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Zuid-Holland benoorden den rechter oever van de Lek, de Nieuwe Maas, het Scheur en den Nieuwen Waterweg, uitgezonderd de gemeente Rotterdam.						
1	Aar (ter)	„	„	9	7	7	7
2	Aarlanderveen . . .	„	4	37	39	49	49
3	Alkemade	„	„	8	1	7	7
4	Alphen	2	1	60	129	119	110
5	Ammerstol	„	„	34	96	65	33
6	Barwoutswaarder . .	„	„	6	13	20	11
7	Benthuizen	„	„	2	2	2	2
8	Bergambacht	„	„	27	121	46	26
9	Bergschenhoek . . .	„	„	8	7	14	14
10	Berkel	„	„	3	1	3	3
11	Berkenwoude	„	„	3	„	4	4
12	Bleiswijk	„	„	3	2	2	2
13	Bodegraven	1	1	58	53	58	48

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*g*	"	22*e*	"	"	"	1	"
"	"	4*a*	"	69*e*	"	"	1	"	"
"	2	12*a*	"	39*e*	"	"	1	"	"
9	33	4*a*	"	162*e*	"	8	4	"	"
32	6	*vd. tz.*	"	22*e*	1	1	"	"	"
9	14	*vd. tz.*	"	24*e*	"	"	1	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	7*e*	"	"	"	"	"
20	"	*v*	"	16*e*	3	"	"	"	"
"	"	24*e*	"	16*e*	"	"	"	"	"
"	"	6*a*	"	4*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	1*e*	"	"	"	"	"
"	"	*g*	"	"	"	"	"	"	"
10	5	2*a*	"	42*e*	"	"	2	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de			
				Aa			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
14	Boskoop	„	„	12	12	5	5
15	Cappelle a/d IJssel . .	2	5	33	92	124	110
16	Delft	5	4	332	717	875	692
17	Gouda.	5	6	385	792	961	618
18	Gouderak	„	„	28	35	60	40
19	's-Gravenhage	40	20	1614	2524	2437	1686
20	's-Gravenzande . . .	2	„	20	34	25	25
21	Haastrecht	„	„	18	7	18	16
22	Hazerswoude	„	„	23	19	23	23
23	Hekendorp	„	„	7	12	15	6
24	Hillegersberg	2	„	51	33	71	69
25	Hillegom.	1	„	31	19	30	30
26	Hof van Delft . . .	1	1	35	45	56	40
27	Katwijk	1	„	92	89	161	77
28	Kethel	„	„	10	12	18	6
29	Koudekerk	1	1	19	25	33	31
30	Krimpen a/d Lek . .	„	„	20	35	67	67
31	Krimpen a/d IJssel . .	„	3	21	63	104	92
32	Lange Ruige Weide .	1	„	6	8	8	6
33	Leiden	11	19	759	2207	1921	1052
34	Leiderdorp	2	1	20	75	46	46
35	Leimuiden	„	„	7	8	9	9

W E R K P L A A T S E N							A A N T A L		
zin der Arbeidswet.									
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	”	*v*	”	48*e*	”	”	”	”	”
14	35	4*a*	”	57*e*	”	”	13	2	”
183	92	150*e*	”	”	”	17	54	2	”
343	637	356*e*	”	”	31	56	28	1	”
20	50	4*a*	”	43*e*	”	”	”	”	”
751	1819	3931*e*	”	”	160	163	361	62	8
”	”	12*a*	”	103*e*	”	”	4	”	1
2	11	4*a*	”	18*e*	”	”	1	”	”
”	”	4*a*	”	41*e*	”	”	”	”	”
9	”	4*a*	”	”	”	”	”	”	”
2	7	24*e*	”	80*e*	”	”	1	”	”
”	”	*g*	”	142*e*	”	”	4	”	”
16	44	*vd. tz.*	”	32*e*	”	2	13	”	”
84	243	2*a*	”	26*e*	”	”	”	1	”
12	”	5*a*	”	23*e*	”	”	”	1	”
2	”	*vd. tz.*	”	26*e*	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	142*e*	”	”	2	”	”
12	32	4*a*	”	29*e*	”	”	12	”	”
2	”	3*a*	”	”	”	”	”	”	”
869	1557	3918*e*	”	”	53	45	128	2	”
”	20	4*a*	”	62*e*	”	”	15	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	”	”	”	”	”	1

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	FABRIEKEN E… in d… A… Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbei… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
36	Lekkerkerk	1	„	35	26	49	49
37	Lier (de)	1	„	6	4	5	5
38	Lisse	„	„	16	11	17	17
39	Loosduinen	2	1	24	47	33	13
40	Maasland	„	„	17	11	14	14
41	Maassluis	2	2	139	271	260	158
42	Moercapelle	„	„	10	1	5	5
43	Monster	„	„	19	15	30	30
44	Moordrecht	„	„	42	62	48	39
45	Naaldwijk	3	„	32	24	22	21
46	Nieuwerkerk a/d IJssel	„	„	7	32	32	26
47	Nieuwkoop	„	„	34	21	30	30
48	Nieuwveen	„	„	9	5	7	7
49	Noordwijk	2	3	52	24	76	61
50	Noordwijkerhout . . .	„	„	3	2	3	3
51	Nooddorp	„	1	3	3	4	4
52	Oegstgeest	1	„	18	22	17	17
53	Ouderkerk a/d IJssel .	„	1	26	36	71	54
54	Oudewater	„	„	45	76	70	51
55	Oudshoorn	1	1	37	48	59	59
56	Overschie	4	„	42	46	50	48
57	Papekop	„	„	1	1	1	1

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	1	*2a*	”	*82e*	”	”	2	2	”
”	”	*2a*	”	*10e*	”	”	”	”	”
”	1	*vd. tz.*	”	*114e*	”	”	”	”	”
20	97	*24e*	”	*48e*	8	4	12	2	1
”	”	*12a*	”	*50e*	”	”	1	1	”
102	116	*vd. tz.*	”	”	”	21	7	”	”
”	”	*g*	”	*6e*	”	”	”	”	”
”	”	*3a*	”	*28e*	”	”	”	”	”
9	10	*12a*	”	”	”	”	”	”	”
1	5	*12a*	”	*24e*	”	”	”	1	”
6	6	*vd. tz.*	”	*13e*	”	”	”	”	”
”	”	*12a*	”	*44e*	”	”	”	1	”
”	”	*g*	”	*29e*	”	”	”	”	”
15	157	*16a*	”	*21e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	*5e*	”	”	”	”	”
”	”	*4a*	”	*7e*	”	”	”	”	”
”	5	*4a*	”	*37e*	”	”	”	”	”
17	71	*5a*	”	*21e*	”	”	”	1	1
19	35	*v*	”	*86e*	3	”	2	1	”
”	1	*v*	”	*53e*	”	”	1	”	”
2	4	*vd. tz.*	”	*152e*	”	”	5	”	”
”	”	*1a*	”	”	”	”	1	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E… in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbei… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
58	Pijnacker	1	"	12	5	12	12
59	Reeuwijk	"	"	11	6	13	12
60	Rietveld	"	"	4	3	11	7
61	Rijnsaterwoude . . .	"	"	4	"	2	2
62	Rijnsburg	"	"	5	4	5	4
63	Rijswijk	1	"	25	78	77	34
64	Sassenheim.	"	"	14	6	12	12
65	Schiebroek	"	"	5	4	4	4
66	Schiedam	9	11	387	1083	968	674
67	Schipluiden.	"	"	6	1	6	6
68	Schoonhoven	1	"	68	111	151	130
69	Stolwijk	"	"	15	6	21	10
70	Stompwijk	"	1	18	8	17	17
71	Valkenburg.	"	"	5	13	5	5
72	Veur	"	"	5	1	3	3
73	Vlaardingen	11	3	323	512	598	397
74	Vlaardinger-Ambacht .	"	1	5	5	3	3
75	Vlist	"	"	1	"	1	1
76	Voorburg	1	1	34	41	55	33
77	Voorhout	"	"	5	4	3	3
78	Voorschoten	"	2	21	24	21	21
79	Vrijenban	2	"	13	102	112	112

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal kaarten voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	4*a*	"	8*e*	"	"	"	"	"
1	7	5*a*	"	4*e*	"	"	1	"	"
4	14	*vd. tz.*	"	21*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	12*e*	"	"	"	"	"
1	"	4*a*	"	6*e*	"	"	"	"	"
43	79	*v*	"	17*e*	7	"	5	2	"
"	"	24*e*	"	24*e*	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	4*e*	"	"	"	"	"
294	243	*vd. tz.*	"	"	1	18	48	16	"
"	"	2*a*	"	14*e*	"	"	"	"	"
21	7	6*a*	"	64*e*	"	"	3	1	"
11	4	*vd. tz.*	"	10*e*	"	"	"	"	"
"	2	3*a*	"	13*e*	"	"	"	"	"
"	6	4*a*	"	6*e*	"	"	1	"	"
"	2	3*a*	"	13*e*	"	"	"	"	"
201	315	6*a*	"	"	5	7	14	1	"
"	"	*vd. tz.*	"	10*e*	"	"	1	"	"
"	"	4*a*	"	"	"	"	"	"	"
22	50	1*a*	"	46*e*	5	"	5	1	"
"	"	4*a*	"	4*e*	"	"	1	"	"
"	2	4*a*	"	65*e*	"	"	2	"	1
"	14	4*a*	"	12*e*	"	2	20	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de			
				Aa			
						geldige arbei	
		oprichting.	uitbreiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
80	Waarder	„	„	7	9	21	8
81	Waddinxveen	„	„	40	78	88	81
82	Warmond	„	„	8	3	8	8
83	Wassenaar	1	1	8	4	13	13
84	Wateringen	1	„	9	11	9	9
85	Woerden	1	1	44	103	80	46
86	Woubrugge	„	„	12	7	12	12
87	Zegwaart	„	„	12	22	17	15
88	Zevenhoven	„	„	6	„	6	6
89	Zevenhuizen	„	„	7	7	11	11
90	Zoetermeer	„	1	8	2	6	6
91	Zoeterwoude	„	„	12	27	22	22
92	Zwammerdam . . .	„	„	28	28	30	29
	Totaal Zuid-Holland	123	97	5605	10440	10789	7542

WERKPLAATSEN zin der Arbeidswet. tal								AANTAL	
kaarten		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door		kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
13	”	*vd. tz.*	”	24*e*	”	”	”	”	”
7	5	*g*	”	26*e*	”	”	4	”	”
”	”	2*a*	”	25*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	23*e*	”	”	1	”	”
”	”	4*a*	”	10*e*	”	”	2	”	”
34	59	*vd. tz.*	”	90*e*	”	”	1	”	”
”	”	4*a*	”	19*e*	”	”	1	”	”
2	1	2*a*	”	11*e*	”	”	”	”	”
”	”	*g*	”	14*e*	”	”	”	”	”
”	”	*vd. tz.*	”	7*e*	”	”	1	”	”
”	”	2*a*	”	6*e*	”	”	”	”	”
”	2	*vd. tz.*	”	42*e*	1	1	”	”	1
1	”	4*a*	”	69*e*	”	”	1	”	”
3247	5928				278	345	788	102	14

VIERDE ARBEIDSINSPECTIE

(tot 1 Juli 1900 omvattende de provincie Noord-Holland, benevens het niet tot eenige provincie behoorende watergebied des Rijks).

(sedert 1 Juli 1900 omvattende dat gedeelte der provincie Noord-Holland, dat gelegen is bezuiden de noordelijke oevers van het Noordzeekanaal en het IJ, met uitzondering van het bezuiden die oevers gelegen gedeelte der gemeente Zaandam; de benoorden de genoemde oevers gelegen gedeelten van de gemeenten Amsterdam en Velsen; het niet tot eenige provincie behoorende watergebied des Rijks).

I. ALGEMEEN OVERZICHT.

Gedurende het tijdperk, waarover het thans uit te brengen verslag zal loopen, kwamen in het personeel en den omvang mijner inspectie wijzigingen tot stand, die voor de uitoefening van het toezicht op de naleving der wetten van ingrijpend belang kunnen worden geacht, en waarvoor ik in de eerste plaats mijne waardeering en erkentelijkheid meen te moeten betuigen.

Amsterdam met zijn vele groote, maar vooral ook kleinere fabrieken en werkplaatsen vereischte zoozeer in hoofdzaak mijne toewijding en vorderde langzamerhand zooveel van mijne werkkracht, dat dientengevolge noodwendig minder tijd kon besteed worden aan de inspectie van het gedeelte der provincie Noord-Holland, waarvan het bezoeken eene afwezigheid uit mijne standplaats van langeren duur noodzakelijk maakte.

Van de oorspronkelijke 4e inspectie, omvattende de provincie Noord-Holland, benevens het niet tot eenige provincie behoorende watergebied des Rijks, werd, met ingang van 1 Juli 1900, aangewezen als 5e inspectie, met standplaats Alkmaar, dat gedeelte der provincie Noord-Holland, dat gelegen is benoorden de noordelijke oevers van het Noordzee-kanaal en het IJ, met uitzondering van de benoorden die oevers gelegen gedeelten van de gemeenten Amsterdam en Velsen; het bezuiden de genoemde oevers gelegen gedeelte der gemeente Zaandam.

Het verslag zal derhalve betrekking hebben op mijne bevindingen tot 1 Juli 1900 in de *vroegere* 4e inspectie, en ná 1 Juli 1900 in de *tegenwoordige* 4e inspectie, omvattende dat gedeelte der provincie Noord-Holland, dat gelegen is bezuiden de noordelijke oevers van het Noordzee-kanaal en het IJ, met uitzondering van het bezuiden die oevers gelegen gedeelte der gemeente Zaandam; de benoorden de genoemde oevers gelegen gedeelten van de gemeenten Amsterdam en Velsen; het niet tot eenige provincie behoorende watergebied des Rijks; met standplaats Amsterdam.

Werd door de inkrimping der grenzen van de inspectie in vele opzichten reeds aan de bestaande bezwaren tegemoet gekomen, tegelijkertijd mocht ik vermeerdering van hulp ontvangen door de aanstelling van een adjunct-inspectrice van den arbeid, die met 15 Mei 1900 in mijne inspectie bevoegd werd verklaard.

Hoewel de splitsing en de overdracht van een gedeelte archief bemoeiingen vereischten, die niet van dadelijk nut kunnen worden geacht en dan ook geen materie voor dit verslag zullen uitmaken, hoewel ook de in Mei 1899 nieuw benoemde adjunct-inspecteur en de nieuw benoemde adjunct-inspectrice

uiteraard bij den aanvang van hun optreden behoorden te worden ingeleid in de beteekenis van hunnen werkkring, kan toch de nieuw getroffen toestand thans wel reeds eenige maanden geacht worden tot zijn recht te zijn gekomen en wordt de opstelling van dit verslag dan ook begonnen met een geheel anderen blik op het complex van belangen, dan zulks bij de beide vorige keeren het geval was.

De meerdere werkkracht, die ik in de mij toegevoegde ambtenaren verkregen heb, maakt het nu ook mogelijk meer onderwerpen in studie te nemen.

Hieraan kan worden toegevoegd, dat de instelling van de Kamers van arbeid juist door de samenwerking, welke ik van eenige dezer lichamen mocht ondervinden, er toe mocht leiden, dat behandeling van enkele zaken, waarvoor vroeger soms de bemiddeling van den inspecteur van den arbeid werd ingeroepen, thans naar die colleges kon worden verwezen, minder om mij zelf aan de behandeling dier zaken (van zeer belangwekkenden of delicaten aard) te onttrekken, dan wel om er toe mede te werken dat dit nuttig instituut tot zijn recht kome en tevens om zooveel mogelijk tijd beschikbaar te krijgen voor een nauwkeurig toezicht op de goede naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet.

In de behandeling van zaken kon geleidelijk een vast systeem worden verkregen; de geregelde toezending van te behandelen Hinderwetaanvragen bracht mij voortdurend in betrekking met hen, die nieuwe inrichtingen tot stand wilden brengen of bestaande uitbreiden; de aanvragen vereischten directe afdoening en de inrichtingen werden zooveel mogelijk bezocht om door tijdig optreden te bevorderen, dat zij naar den eisch der wet werden gebouwd en ingericht.

Het in 1898 aangevangen onderzoek van de bakkerijen door bezoeken ter plaatse werd krachtig voortgezet en tot een eind gebracht; bijna al deze inrichtingen zijn thans òf in overeenstemming met de wet gebracht, òf de bestuurders zijn door den aan de verleende vrijstellingen verbonden termijn, gehouden die inrichtingen binnen dien termijn in overeenstemming met de wet te brengen. Andere bedrijven, die in groot aantal in mijne inspectie worden uitgeoefend, de diamantslijperijen daaronder in de eerste plaats te noemen, werden op dezelfde wijze behandeld.

Niettegenstaande den gedrukten toestand dezer industrie werd gelijk uit de volgende hoofdstukken blijken zal, hier veel veranderd en waar voor het verleenen van vrijstelling voor eenigen tijd termen konden aanwezig worden geacht, werd hiervan toch op zeer bescheiden schaal gebruik gemaakt. Ook konden de confectie-inrichtingen aan dergelijk onderzoek worden onderworpen; dezulke waarvan het bekend was, dat daarop de eischen der Veiligheidswet van kracht waren door de aanwezigheid van een personeel van tien of meer personen, kwamen in de eerste plaats in aanmerking. De bekendheid met het voorschrift van artikel 13 der Veiligheidswet, liet nog in vele opzichten te wenschen over; van daar dat nog herhaaldelijk inrichtingen worden gevonden, die onder de Veiligheidswet vallen en waarvan het bestaan bij de

arbeidsinspectie niet bekend was. Er wordt thans door mij getracht om door het bezoeken van de kleinere ateliers op allerlei gebied de zekerheid te bekomen, dat alle die onder de wet behooren, ook daaraan voldoen. Voor dergelijk onderzoek loont zich beter een perceelsgewijs onderzoek van bepaalde wijken, in tegenstelling van het bedrijfsbezoek, als in vorig verslag bepleit en waarvoor thans minder aanleiding bestaat.

Tot mijn groote bevrediging kan ik vermelden, dat het toezicht op de naleving van de Arbeidswet niet is verflauwd; de overmatige arbeid kan aanhoudend worden bestreden en ik ben gelukkig het te mogen verklaren, met vrij voldoend succes. Vervolgingen bleven niet uit, het aantal opgemaakte processen-verbaal nam toe — voornamelijk in beteekenis — en de vonnissen geraakten op enkele uitzonderingen na meer in overeenstemming met den ernst der overtreding. Waar mij vroeger gezegd werd, dat het strijken voer open ramen op Zaterdagavond schering en inslag zou zijn, wordt thans bij een bezoek door politie geene overtreding geconstateerd. De sedert het einde van 1898 aan mij verstrekte maandelijksche gegevens van de Amsterdamsche politie stellen mij in staat de contrôle nauwkeurig te volgen en te weten bij welke bedrijfshoofden het dezerzijds nuttig en noodig kan zijn om eene inspectie te verrichten. De burgemeester van Haarlem wil op dergelijke wijze mijne taak vergemakkelijken, terwijl van de zijde der Rijksveldwacht de inspecteur van dien dienst mij de resultaten van de bezoeken driemaandelijks bleef mededeelen. De inlichtingen, verstrekt door vakvereenigingen en belangstellenden — soms belanghebbenden — bleven mij verder niet onthouden. Ofschoon verre van te beweren of te vermeenen, dat alles is, zooals het wezen moet, toch begint de loop van zaken er op te wijzen, dat bereikt kan worden, wat ik vermeen noodig te wezen: de mogelijkheid om, wat er op het gebied der beide wetten is te handhaven en te controleeren, op het bureau der arbeidsinspectie gecentraliseerd te zien.

Mijne werkzaamheden op het bureau nemen wel in omvang toe, waaronder het aantal persoonlijke inspectiën noodzakelijk lijden moet; het vereischt overleg om hierin het midden te houden. Meer en meer begint men den weg te kennen naar mijn bureau, ik moedig dit zooveel mogelijk aan, omdat toch het bespreken van bouwplannen en het overleggen van belangen, de directe aanraking tusschen partijen bevordert. De adjunct-inspecteur en de adjunct-inspectrice sporen met ijver en sympathie voor de zaak, toestanden op, waaromtrent eveneens overleg gewenscht is.

Van de verschillende autoriteiten mocht ik steeds de gewaardeerde hulp en medewerking blijven ondervinden; de verhouding tot de werkgevers bleef over het geheel eene welwillende; bij hen, die zelven instemmen met de bedoelingen der wet, draagt de behandeling van zaken het karakter van overleg, bij anderen begint de transactie met een gevoel van verplichting om als ordelijk burger aan de wet te voldoen. Bij velen dezer mocht ik er toch in slagen, de overtuiging te vestigen, dat de eischen der wet niet overdreven zijn en hand aan hand gaan met die van het bedrijf. Ook bleek soms een aanvankelijk minder tegemoetkomende houding in verband te staan met een

slecht gekozen tijdstip, als juist ondervonden moeilijkheden in het bedrijf of een korten tijd te voren door fiscale of andere ambtenaren gebracht bezoek. In zoodanige omstandigheden is voorzeker tact vereischt, waardoor onaangename ervaringen kunnen worden vermeden en voorkomen.

Een lijdelijk verzet kwam bij de inspectie slechts zelden voor; in één geval moest de toegang tot een atelier door inroeping van den sterken arm worden verkregen.

Dat bij een eerste bezoek de aard en de bedoeling van de inspectie verkeerd wordt begrepen, begint tot de hooge uitzonderingen te behooren.

Van de bezochte fabrieken en werkplaatsen zijn door mij wederom de gegevens vermeld met betrekking tot de daarin aangetroffen personen en krachtwerktuigen, welke in den hiervolgenden staat *A* voor de jaren 1899 en 1900 worden neergelegd. Waar dit aantal voor de jaren 1897 en 1898 gezamenlijk 1529 bedroeg, beliep dit over 1899 en 1900 gezamenlijk 2727 en wel 931 over 1899 en 1796 over 1900.

Het aantal inspectiën bedroeg 3886; het verschil tusschen dit cijfer en het aantal der bezochte fabrieken en werkplaatsen ten bedrage van 2727 ligt in het feit, dat aan onderscheidene inrichtingen een herhaald bezoek moest worden gebracht, onder meer om na te gaan of de besproken of voorgeschreven beveiligingen en wijzigingen behoorlijk waren uitgevoerd; of wel dat het bezoek inrichtingen betrof, die nog in aanbouw waren en waar dus nog geene personen in het bedoelde bedrijf werkzaam waren. Het totaal aantal personen in deze 2727 bezochte werkplaatsen bedroeg 35493, onder welke:

67 pct. mannelijke boven 16 jaar.
6 » » van 12—16 »
20 » vrouwelijke boven 16 »
7 » » van 12—16 »

De omvang van het administratieve werk laat zich als volgt in cijfers weergeven: het aantal ingekomen stukken beliep over 1899 10215, over 1900 9342; in 1899 werden 2407, in 1900 2329 brieven geschreven. Waar in dit hoofdstuk in hoofdzaak de naleving der wettelijke voorschriften zal worden besproken, zal eene artikelsgewijze behandeling naar mijne meening hiervoor aangewezen blijken, terwijl bij ieder zoodanig artikel zich die mededeelingen kunnen aansluiten, welke daarmede onmiddellijk verband houden.

Staat A.

OVERZICHT

van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuigen in de gedurende het jaar 1899 bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Noord-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Staat A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuige*

Noord-Holland, gerangschik

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichtend								
		Mannelijke					Vrouwelijk			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz.	4	1	17	7	1043	"	"	"	"
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	16	45	74	57	965	4	3	8	8
3	Bouwbedrijven	"	8	11	22	491	"	"	"	"
4	Chemische nijverheid enz. .	"	"	"	"	7	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	3	12	17	33	419	"	2	3	7
6	Kleeding en reiniging . . .	"	1	3	5	339	13	58	90	123
7	Kunstnijverheid	3	4	3	4	39	1	2	"	1
8	Leder, wasdoek enz. . . .	"	1	"	1	48	1	"	1	"
9	Metalen (winnen van) enz. .	"	"	"	"	6	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van)	1	11	22	17	201	"	"	"	"
11	Papier enz.	12	9	9	7	141	2	8	6	11
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	2	8	19	26	577	"	"	"	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	"	1	7	26	344	"	"	"	"
14	Textiele nijverheid	7	21	13	17	327	4	8	2	8
15	Verlichting, olie, vernis enz.	"	"	1	3	111	"	13	14	9
16	Voedings- en genotmiddelen.	36	69	105	81	3141	9	24	28	15
	Totaal . . .	84	191	301	306	8199	34	118	152	182

in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal.		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
9	„	1081	14	13	„	„	1	„	2
32	„	1212	35	9	„	„	7	„	20
„	„	532	18	1	„	„	6	„	11
„	„	7	1	„	„	„	„	„	1
59	3	558	32	7	„	„	14	1	10
1068	9	1709	69	8	„	„	2	„	59
14	„	71	3	„	„	„	1	„	2
2	„	54	4	„	„	„	„	„	4
„	„	6	2	„	„	„	1	„	1
„	„	252	41	4	„	„	12	„	25
27	1	233	5	1	„	„	1	„	3
„	„	632	14	8	„	„	1	„	6
„	„	378	12	3	„	„	6	„	3
76	2	485	9	1	„	„	3	„	5
70	„	221	13	3	„	„	5	„	5
694	255	4 457	659	45	„	„	10	8	625
2051	270	11 888	931	103	„	„	70	9	782

STAAT A.

OVERZICHT *van het aantal arbeid verrichtende personen en der krachtwerktuige*
provincie Noord-Holland, behoorende tot c

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal arbeid verrichten								
		Mannelijke					Vrouwelijk			
		12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.	boven 16 jaar.	12 — 13 jaar.	13 — 14 jaar.	14 — 15 jaar.	15 — 16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
1	Aardewerk, diamant, glas enz	3	7	4	4	3479	〃	6	8	13
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	31	69	119	82	903	8	11	11	6
3	Bouwbedrijven	1	1	13	13	201	〃	〃	〃	〃
4	Chemische nijverheid enz. .	4	〃	9	7	272	10	15	9	8
5	Hout- en stroobewerking enz	17	19	25	18	635	1	4	6	5
6	Kleeding en reiniging . . .	10	27	21	28	721	124	317	601	603
7	Kunstnijverheid	〃	〃	〃	〃	15	〃	〃	〃	〃
8	Leder, wasdoek enz. . . .	1	1	3	1	125	〃	〃	〃	〃
9	Metalen (winnen van) enz. .	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃
10	Metalen (eerste bewerking van)	2	8	16	21	290	〃	4	2	4
11	Papier enz.	4	8	4	4	13	5	9	5	6
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz. .	1	3	17	23	963	〃	〃	〃	〃
13	Stoom- en andere werktuigen enz.	2	14	28	28	1864	〃	〃	〃	〃
14	Textiele nijverheid	15	14	25	18	368	22	26	37	29
15	Verlichting, olie, vernis enz.	4	5	8	10	887	6	17	29	25
16	Voedings- en genotmiddelen.	47	79	133	150	4812	18	18	31	31
	Totaal . . .	142	255	425	407	15548	194	427	739	730

[1] In 2 bedrijven werden dieren als drijfkracht gebezigd.

in de gedurende het jaar 1900 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in het gedeelte der 4e inspectie, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.*

personen.			Aantal bezochte fabrieken en werkplaatsen.	Aantal der in deze bedrijven voorkomende krachtwerktuigen.					Aantal bedrijven zonder krachtwerktuigen.
Boven 16 jaar.		Totaal		Stoom.	Electriciteit.	Water.	Gas, petroleum, heete lucht.	Wind enz.	
ongehuwd.	gehuwd.								
12	13	14	15	16	17	18	19	20	21
47	„	3 571	91	64	„	„	9	„	29
21	„	1 261	44	11	„	„	20	„	15
13	„	242	16	2	1	„	4	„	9
29	„	363	11	3	„	„	3	„	4
46	„	776	38	11	„	„	7	„	20
3 999	43	6 494	787	53	„	„	7	1[1])	727
5	„	20	2	„	„	„	„	„	2
„	„	131	7	1	„	„	1	„	5
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
13	„	360	31	2	„	„	8	„	21
19	„	77	10	„	„	„	1	„	9
„	„	1 007	13	6	„	„	4	„	6
6	1	1 943	21	13	3	„	6	„	4
159	7	720	36	6	„	„	3	„	27
172	21	1 184	25	14	„	„	6	„	8
136	1	5 456	664	65	„	„	20	1[1])	613
4 665	73	23 605	1 796	251	4	„	99	2[1])	1499

Arbeidswet.

Art. 3. in het geheel werden 10 overtredingen, 5 in 1899 en 5 in 1900 geconstateerd. Bij mijne inspectie bevond ik, dat een jongen, die van school verwijderd was, daar hij niet wilde oppassen, zijn vader bij het netten breien hielp; de jongen werd onmiddellijk uit de werkplaats verwijderd. Herhaaldelijk doet zich nog hierbij de vraag voor of het opdragen van boodschappen kan worden teruggebracht tot het doen verrichten van arbeid. Nog dikwijls komen klachten in over schoolgaande kinderen, die vóór de ochtend-schooluren behulpzaam zijn bij het rondbrengen van brood of melk. Tot nog toe slaagde ik er niet in hiertegen te doen verbaliseeren en door den rechter te doen uitmaken, of hier arbeid in den zin der wet werd verricht.

Art. 5. Waar om zoo te zeggen het zwaartepunt van de Arbeidswet kan geacht worden in dit artikel te liggen, bleef het mijn streven de naleving en de contrôle in deze niet te laten verslappen Overtuigd van het feit, dat de overtredingen nog talrijk waren, werd ik in deze meening vele malen bevestigd door mededeelingen, welke men mij kwam doen, welke inlichtingen de contrôle bevorderen. In de meeste gevallen kan deze overtreding thans wel gebracht worden onder de opzettelijke of moedwillige ontduiking eener op goede bedoelingen en gezonde beginselen steunende bepaling. De clandestiene wijze, waarop in die uren wordt gewerkt, de kunstmiddelen, die worden gebruikt om bij eene eventueele bekeuring een strooman te hebben om de straf te ondergaan, zijn even zoo vele aanwijzingen en het is te hopen, dat de rechter zal voortgaan met de straffen te verhoogen, zooals dit door enkelen reeds wordt gedaan.

Een verblijdend verschijnsel is, dat de wet meer algemeen bekend, wellicht populair wordt. Het is een geheel verkeerd denkbeeld, dat het steeds het personeel is, dat mij de feiten komt aanbrengen; er wordt integendeel terecht of ten onrechte, naar mijne meening geheel afhankelijk van de bijomstandigheden, iets minder edels in gevonden, dat een arbeider zijn werkgever, van wien hij het loon trekt, aanklaagt. De toestanden moeten dan ook al zeer ergerlijk zijn, alvorens hiertoe wordt overgegaan.

Behalve dat het karakter van den overmatigen arbeid in de meeste gevallen aanleiding gaf, dat het water aan de lippen kwam, en hierdoor ruchtbaarheid aan de zaak werd gegeven, en ik zoodoende meestal van terzijde kennis kreeg van de wanverhoudingen, zijn er ook gevallen, waarin het na 7 uren te werk houden der jeugdige personen dezen de gelegenheid ontneemt om de vakschool te bezoeken, waarin terecht ergernis werd gevonden. De vraag rijst of dit laatste in zijne gevolgen al niet ernstiger is dan het eerste.

Het valt niet te ontkennen, dat er eenige bedrijven zijn, die ernstig de moeielijkheden ondervinden van de richtige naleving van dit artikel; ik heb hier het oog op het confectiebedrijf in het algemeen en de dameshoedenconfectie in het bijzonder. De redacteur Mumm van «die Heimarbeiterin, Organ des Gewerbevereins der Heimarbeiterinnen für Kleider- und Wäschekonfection» schreef dezer dagen: «Vooral in het vak van dameskleederen wisselen tijd van overwerken met weken van gebrek aan werk elkander af,

want de mode tyranniseert de costuumnaaisters nog onbarmhartiger dan de mode de dames». Het is daarom te hopen, dat strenge handhaving van den beperkten arbeidsduur, ook gedurende den drukken tijd, er toe zal leiden om de clienteele zich naar de wet te doen schikken; intusschen is van dezen wetsinvloed helaas nog weinig te bespeuren en vandaar dat de billijkheid vereischt, de seizoendrukte nog als eene bijzondere omstandigheid te beschouwen. Er wordt evenwel nog veel geklaagd over de moeielijkheid om in spoedeischende gevallen vergunning voor overwerk te verkrijgen, doch, zoo lang art. 5 hiervoor van kracht blijft, is het begrijpelijk, dat de burgemeester zich wil overtuigen, dat zich inderdaad een spoedeischend geval voordoet. De informatiën, die hiervoor behooren ingewonnen te worden, moeten soms ingrijpen in de clienteele van het bedrijfshoofd en er wordt beweerd, dat dit tot voor mij evenwel onbegrijpelijke onaangenaamheden aanleiding geeft. Ook in zoodanige gevallen ware het voorzeker gewenscht, dat het publiek meer met de wet wilde medeleven en de goede bedoeling er van begrijpen, om zoodoende de naleving te bevorderen.

Vele bedrijfshoofden bleken nog onbekend met de mogelijkheid om vergunning te krijgen; òf zij zien wellicht op tegen de moeite van het aanvragen, òf te laat blijkt, dat men aan de twee dagen niet genoeg heeft en de tijd is dan verloopen om op de aangevraagde verlenging bij den Commissaris der Koningin nog tijdig beschikking te krijgen.

Waar eenerzijds de contrôle op de naleving door het huidige stelsel zeer wordt vergemakkelijkt, acht ik het stelsel der Engelsche wet, waarbij de patroon de vrijheid heeft om een aantal dagen in het jaar naar vrije keus binnen bepaalde perken te doen overwerken, nog steeds zeer aanbevelenswaardig. Wanneer op een avond zal worden overgewerkt en hiervan tijdig bericht wordt gezonden aan de betreffende autoriteiten, is de contrôle eveneens uitvoerbaar.

Het zou te ver voeren om in bijzonderheden te treden omtrent den aard der overtredingen en de eigenaardige trucs van wegstoppen, licht uitdraaien, voorgewende theepartijtjes en dergelijke meer; toch diene vermeld, dat er omstandigheden zijn geweest, waarbij de overtreder onder het motto «nood breekt wet" dit artikel op onbeschaamde wijze overtrad en slechts te nauwernood de kans ontliep om met principale hechtenis te worden gestraft.

Ook ga ik de details voorbij van een geval, waarbij getuigenverhoor noodzakelijk bleek; de verklaringen van de getuigen-werksters deden vermoeden, dat die getuigen door deskundigen vooraf waren geinstrueerd aangezien hare ter terechtzitting afgelegde verklaringen in strijd waren met die, ten bureele van den commissaris van politie afgelegd.

Hierboven noemde ik het hebben van een strooman als een middel om de wet te ontduiken; een geval, dat hiermede tamelijk wel gelijk gesteld mag worden, deed zich voor in een mantelatelier, waar als bekend, de kleermakers bijgestaan worden door een meisje voor het garneerwerk en, hoewel er eenige loonsbetrekking tusschen deze twee bestaat, zijn toch beiden middellijk in dienst van den werkgever. Het meisje werd 's avonds na 8 uren aangetroffen, terwijl het de mantelmaker was, die haar direct den arbeid deed

verrichten, deze werd vervolgd en veroordeeld tot *f* 50 boete, subsidiair 5 dagen hechtenis. De patroon, te wiens behoeve de arbeid werd verricht en zoo hij daarmede al niet bekend was, daarvan dan toch op de hoogte behoorde te zijn, begon met zich van de zaak niets aan te trekken, doch na herhaald verzoek bood hij den mantelmaker *f* 2 vergoeding voor elken dag hechtenis! De gezellen, dit toch te bar vindende, gingen met de muts rond en als bewijs van hun verklaarbare verontwaardiging overtrof het gecollecteerd bedrag de *f* 50. Het overblijvende werd aan eene sinds eenige dagen ongesteld zijnde naaister afgedragen.

Ik herhaal, dat het mij te ver zou voeren om in nog veel meer bijzonderheden te treden. Bij dergelijk verloop van zaken, waar het ten slotte hard tegen hard moet gaan, waar door gradueel oploopen van boeten en vrees voor hechtenis eindelijk de weerspannige tot zijn plicht wordt gebracht, slaat deze dan over tot het zoeken naar andere middelen om toch met beperkt personeel in een zekeren tijd het te veel aangenomen werk af te krijgen en het noodlottige huiswerk treedt in de plaats.

Van de twee kwaden is evenwel dit laatste nog het minst te duchten, ten minste waar het zich bepaalt tot het medegeven van werk naar huis, daar de werksters zelven hiertegen ten slotte als vrucht van een gezond vakvereenigingsleven wel hare bezwaren zullen maken en het medegeven van fijner werk naar huis, waar daarvoor geen geschikte gelegenheid is, eveneens zijn eigenaardige bezwaren heeft. De vervanging van het atelierwerk door huiswerk blijft natuurlijk te duchten en voorbeelden, dat vrouwen overwerkt werden door of zich overwerkten voor firma's, die ook ateliers bezitten, zijn mij ter oore gekomen. Met enkele patroons kon het resultaat van besprekingen zijn, dat zij als algemeenen regel althans zich onthielden van medegeven van werk naar huis aan de werksters, die overdag op het atelier werkzaam waren.

In enkele bedrijven heeft feitelijk het overwerken veel geringer beteekenis gekregen, ik noemde hierboven reeds de strijkinrichtingen, waar natuurlijk de verleiding groot is om 's Zaterdag 's avonds na den wettelijken tijd te werken. Het publiek, dat daaromtrent wel eens bij mij komt klagen, verkeert evenwel dikwijls in de dwaling, dat deze inrichtingen als de andere des avonds te 7 uren moeten sluiten, terwijl toch artikel 1 sub XI van het Koninklijk Besluit van 9 December 1889 (*Staatsblad* n°. 176) voor de kleinere inrichtingen van dezen aard in sommige maanden van het jaar zonder bijzondere vergunning toestaat tot 9 uren te werken.

Niet te ontkennen valt, dat het uiterst moeielijk is bij zoodanige inrichtingen te controleeren, of alsdan niet meer dan elf uren in het etmaal zal zijn gewerkt en zoo ja, dit eventueel te bewijzen.

Het aantal geconstateerde overtredingen van artikel 5 beliep in 1899 221 en in 1900 234, door respectievelijk 117 en 116 bedrijfshoofden gepleegd. De wijze, waarop de boete werd toegepast in de omschreven kantons, wordt in den navolgenden staat weergegeven.

Hieruit kan blijken hoe langzamerhand de ernst van het vergrijp wordt geclasseerd tot *f* 10 per overtreding.

STAAT, *aangevende de bedragen der boeten, opgelegd wegens overtreding van* Artikel 5 *der Arbeidswet. (Arbeid doen verrichten op verboden uren) verdeeld over het aantal bedrijfshoofden en kantons in de jaren* 1899 *en* 1900

Bedrag Boete.	Amsterdam 1e Kanton.		Amsterdam 2e Kanton		Amsterdam 3e Kanton.		Amsterdam 4e Kanton.		Haarlem.		Hilversum.		Hoorn.		Totaal.	
	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.	Aantal boeten.	Aantal bedrijfs-hoofden.
f -- .50	16	10	"	"	1	1	"	"	"	"	5	1	"	"	22	12
" 1.—	33	19	"	"	5	3	7	4	9	8	3	1	1	1	58	36
" 1.50	23	14	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	23	14
" 2.—	9	5	3	2	7	2	7	4	3	3	7	2	"	"	36	18
" 2.50	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	4	2	"	"	5	3
" 3.—	11	3	"	"	10	8	15	5	3	1	11	6	"	"	50	23
" 4.—	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1
" 5.—	10	2	48	27	13	6	31	16	4	2	1	1	"	"	107	54
" 6.—	"	"	2	2	"	"	7	1	"	"	"	"	"	"	9	3
" 7.50	"	"	3	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1
" 10.—	11	1	73	34	4	2	28	15	1	1	2	2	"	"	119	55
" 15.—	"	"	1	1	5	3	1	1	"	"	"	"	"	"	7	5
" 20.—	"	"	3	1	1	1	1	1	"	"	"	"	"	"	5	3
" 25 —	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1
" 30.—	"	"	"	"	3	1	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1
" 40.—	"	"	"	"	3	1	"	"	"	"	"	"	"	"	3	1
" 50.—	"	"	"	"	2	1	1	1	"	"	"	"	"	"	3	2
Totaal	114	55	133	68	56	31	98	48	20	15	33	15	1	1	455	233

De contrôle van de arbeidstijden van de beschermde personen gaf gereede gelegenheid om ook van die der niet-beschermde personen aanteekening te houden; het resultaat van deze notitiën is neergelegd in de staten B, welke hier thans volgen.

De beschouwingen over deze staten zouden mij in herhalingen doen vallen van hetgeen over dit onderwerp in mijn vorig verslag en zulks meer uitvoerig over de bakkerijen werd gezegd, en het tijdperk is te kort om van sprekende veranderingen of verbeteringen te kunnen getuigen. Intusschen bleef de studie van dit onderwerp bij mij niet stilstaan en kwamen daarbij feiten ter kennis, waarop ik later zal terugkomen bij de behandeling van artikel 6.

Van belang kan nog zijn de opname van eenen staat, aangevende den werkduur in de bedrijven van de nijverheidsgroep VI, die van kleeding en reiniging.

NAMEN DER BEDRIJVEN.	Arbeidsduur van									
	9 uren of minder.		9½ uren.		10 uren.		10½ uren.		11 uren.	
	Aantal werkplaatsen.	Aantal werksters boven de 16 jaren.	Aantal werkplaatsen.	Aantal werksters boven de 16 jaren.	Aantal werkplaatsen.	Aantal werksters boven de 16 jaren.	Aantal werkplaatsen	Aantal werksters boven de 16 jaren.	Aantal werkplaatsen.	Aantal werksters boven de 16 jaren.
Costuumateliers	177	349	27	134	71	457	43	235	23	113
Hoedenateliers.	21	68	7	29	13	75	6	34	8	30
Ateliers voor geconfectioneerde heerenkleeding en mantels .	8	48	3	86	6	18	3	47	19	151
Lingerieateliers	23	453	3	38	5	18	5	59	3	4
Wasch- en strijkinrichtingen .	5	14	4	18	33	206	36	120	133	591

Dat op 177 van de 361 costuumateliers (dus 49 %) 9 uren of minder werd gewerkt, diene te worden toegelicht door de bemerking, dat op vele dezer het personeel uitsluitend uit leerlingen bestaat.

Staat B.

OVERZICHT

van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar 1899 *bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Noord-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.*

STAAT B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 189
naar bedrijfsgroepen.

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijve				
		beschermde personen gedurende:				
		9 uur of minder.	$9^1/_2$ uur.	10 uur.	$10^1/_2$ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	"	"	"	2	1
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	1	7	17	2	7
3	Bouwbedrijven	1	1	3	5	3
4	Chemische nijverheid enz.	"	"	"	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	4	"	7	7	6
6	Kleeding en reiniging	18	5	13	7	18
7	Kunstnijverheid	1	"	"	1	1
8	Leder, wasdoek enz.	"	2	"	"	1
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	7	5	4	9	9
11	Papier enz.	"	1	2	"	"
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	1	1	3	2	3
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	"	2	1	5	"
14	Textiele nijverheid	"	2	1	1	3
15	Verlichting, olie, vernis enz.	3	3	"	1	1
16	Voedings- en genotmiddelen	15	13	31	14	51
	Totaal . . .	51	42	82	56	104
		335 bedrijven [1]				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermd personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in de provincie Noord-Holland, gerangschikt

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	$9^1/_2$ uur.	10 uur.	$10^1/_2$ uur.	11 uur.	$11^1/_2$ uur.	12 uur.	$12^1/_2$ uur.	13 uur.	$13^1/_2$ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1	"	6	4	2	"	1	"	"	"	"
"	3	22	2	7	1	"	"	"	"	"
"	"	5	4	3	3	3	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"
2	"	5	5	6	3	3	1	1	"	2
2	3	7	1	6	2	"	"	"	"	"
1	"	"	"	1	1	"	"	"	"	"
"	1	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1	"	1	"	"	"	"	"
1	"	4	13	10	7	5	"	"	"	"
"	"	1	1	1	"	"	"	"	"	"
"	1	2	2	2	1	1	1	"	"	"
"	1	1	4	3	1	1	"	"	"	"
"	"	"	2	3	1	1	"	"	"	"
2	3	3	2	"	2	"	"	"	"	"
53	6	36	15	42	11	127	7	95	"	142
62	18	92	58	87	34	142	9	96	"	144

742 bedrijven. [1])

STAAT B.

OVERZICHT *van den werkduur in den zomer in de gedurende het jaar* 1900 *behoorende tot de 4e inspectie, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven beschermde personen gedurende: 9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.
1	2	3	4	5	6	7
1	Aardewerk, diamant, glas enz. . . .	11	2	7	3	8
2	Boek- en steendrukkerijen enz. . . .	5	4	28	3	"
3	Bouwbedrijven	5	1	3	3	3
4	Chemische nijverheid enz.	4	3	1	"	"
5	Hout- en stroobewerking enz.	3	5	5	5	10
6	Kleeding en reiniging	255	53	151	106	209
7	Kunstnijverheid	1	"	"	"	"
8	Leder, wasdoek enz.	1	1	2	1	"
9	Metalen (winnen van) enz.	"	"	"	"	"
10	Metalen (eerste bewerking van) . . .	3	3	3	4	6
11	Papier enz.	1	1	3	2	3
12	Scheepsbouw, rijtuigen enz.	"	1	2	5	"
13	Stoom- en andere werktuigen enz. . .	1	3	5	6	1
14	Textiele nijverheid	9	5	7	6	7
15	Verlichting, olie, vernis enz.	8	1	2	1	2
16	Voedings- en genotmiddelen	26	17	31	20	20
	Totaal . . .	333	100	250	165	269
		1117 bedrijven [1]).				

[1]) In de overige bezochte bedrijven waren de werkuren onbepaald of werkten geene beschermde personen of geen mannen of kon een bepaalde dagelijksche arbeidstijd niet vastgesteld worden.

bezochte fabrieken en werkplaatsen in het gedeelte der provincie Noord-Holland,

waar 's zomers werkzaam waren:

overige personen gedurende:										
9 uur of minder.	9½ uur.	10 uur.	10½ uur.	11 uur.	11½ uur.	12 uur.	12½ uur.	13 uur.	13½ uur.	14 uur of meer.
8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	60	1	2	3	1	"	"	"	"
5	3	27	4	1	"	"	"	"	"	"
"	"	"	1	8	2	2	1	"	"	"
1	3	1	3	1	"	"	"	"	"	"
"	1	3	3	8	8	4	2	2	"	1
3	"	3	5	13	4	8	"	"	"	"
1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	"	4	"	1	1	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	1	5	4	4	5	6	1	1	"	"
1	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"
"	1	3	2	1	3	1	"	"	"	"
"	3	7	3	"	3	1	3	"	"	"
2	"	1	5	3	2	"	2	"	"	"
1	3	2	4	2	1	4	"	"	"	"
17	4	46	20	71	16	197	23	50	"	50
31	19	163	56	115	48	224	32	53	"	51

792 bedrijven [1]).

Opvallend is het, dat de wasch- en strijkinrichtingen hier het minst gunstig uitkomen, waar toch dit werk wel het zwaarste kan worden geacht. Toch zal hier, vergeleken bij tijden vóór de invoering der Arbeidswet, eene groote verbetering bestaan. De toestanden in de bleekerijen zijn dank zij den doorgezetten maatregel ook voor het niet beschermde personeel verbeterd en met name de bleekers in Heemstede erkennen, dat door invoering van den elfurigen arbeid ook zijzelven (de patroons) meer regel in hun leven hebben gekregen en blij zijn, dat zij 's avonds gebonden zijn op een vast uur te eindigen.

Wat nu aangaat de vergunningen voor overwerk, zijn deze door mij in de navolgende staten C groepsgewijze uitgetrokken. Het totaal aantal beloopt 503 over de 2 jaren tegen 709 in het voorafgaand tweejarig tijdperk. Of deze vermindering in aanvragen een gunstig teeken is, zou ik nog niet geheel durven beweren. Het kan wijzen op een zich meer en meer voegen naar de omstandigheden en betreffende éène gemeente, is dit zeker waar; overleg met den burgemeester en de bedrijfshoofden leidde tot eene vernauwing der grenzen van het begrip «bijzondere omstandigheden». Ook zou het vrij groot aantal geconstateerde hierboven vermelde overtredingen van artikel 5 er toe hebben kunnen leiden, om zich maar liever te voegen naar de wet en zich den omhaal te besparen, verbonden aan het vragen van vergunning. Toch staat het denkbeeld bij mij voor, dat slechts een gering percentage van deze overtredingen wordt geconstateerd en ik zou het uit dien hoofde gunstiger achten, indien in de eerste jaren het cijfer van de geconstateerde overtredingen en het cijfer der verleende vergunningen toenemend ware.

Art. 6. De beoordeeling of de rusttijd, met name het uur tusschen 11 en 3, behoorlijk wordt gegeven, blijft helaas eene zaak van gelooven. Waar het personeel in het zoogenaamde schaftuur naar huis gaat, houdt alle twijfel natuurlijk op. In de kleinere gemeenten kan dit tamelijk wel als regel worden aangenomen, doch in Amsterdam zijn de afstanden dikwijls een onoverkomelijk bezwaar en biedt de slotalinea van artikel 6 een achterdeur. In vele inrichtingen, waar geen schaftlokaal is en waar naar aard en omvang van het bedrijf dit ook niet te eischen zou zijn, wordt het rustuur dan in de werkplaats doorgebracht; vooral voor personen, die aan stukwerk bezig zijn, wordt de verleiding ook groot om door te blijven werken. Doch zelfs wanneer de personen in het op de lijst vermelde rustuur nu werkende worden aangetroffen, stuit het constateeren van het feit, dat tusschen 11 en 3 uur geen rusttijd is gegeven, op groote practische moeielijkheden. Vele bezoeken in de schafturen gebracht, moeten het besef levendig houden, dat het oog op de naleving blijft gevestigd. In slechts enkele gevallen bleek de overtreding vervolgbaar; waar in 1899 slechts 14 overtredingen van dit artikel werden vervolgd, daalde in 1900 dit cijfer zelfs tot 2.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1899, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep waartoe de bedrijven behoorden.		Aantal malen door: den Commissaris der Koningin in de provincie:	Aantal malen door: burgemeesters in:	Totaal der vergunningen in de 4e inspectie.
N°.	OMSCHRIJVING.	Noord-Holland.	Noord-Holland.	
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	3	5	8
5	Hout- en stroobewerking enz.	4	"	4
6	Kleeding en reiniging:			
	a. Dames kleermakerijen . .	6	47	53
	b. Hoedenateliers	21	7	28
	c. Lingeriefabrieken	3	"	3
	d. Schoenfabrieken	1	1	2
	e. Wasch- en strijkinrichtingen	9	93	102
11	Papier enz.	"	1	1
15	Verlichting, vet enz. . . .	"	3	3
16	Voedings- en genotmiddelen:			
	a. Sigarettenfabrieken . . .	"	1	1
	b. Cacaofabrieken	6	3	9
	c. Vleeschhouwerijen . . .	1	"	1
	d. Bierbrouwerijen	"	2	2
	e. Conservenfabrieken . . .	1	1	2
	f. Confiseurs	2	"	2
	Totaal . .	57	164	221

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.

Voor zoover bekend werd op 13 aanvragen geheel of gedeeltelijk afwijzend beschikt.

STAAT C.

OVERZICHT *van het aantal vergunningen voor verlengden arbeidsduur, verleend gedurende het jaar* 1900, *gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Aanduiding van de groep waartoe de bedrijven behooren.		Aantal malen door: den Commissaris der Koningin in de provincie:	Aantal malen door: burgemeesters in:	Totaal der vergunningen in de 4e inspectie.
N°.	OMSCHRIJVING.	Noord-Holland. NB. De cijfers gelden voor het zuidelijk deel der provincie.	Noord-Holland. NB. De cijfers gelden voor het zuidelijk deel der provincie.	
2	Boek- en steendrukkerijen enz.	3	12	15
5	Hout- en stroobewerking enz.	3	1	4
6	Kleeding en reiniging:			
	a. Dameskleermakerijen . .	20	68	88
	b. Hoedenateliers	23	10	33
	c. Lingeriefabrieken	1	„	1
	d. Schoenfabrieken	1	1	2
	e. Wasch- en strijkinrichtingen	14	94	108
10	Metalen (eerste bewerking van)	1	„	1
11	Papier enz.	2	1	3
14	Textiele nijverheid	„	1	1
16	Voedings- en genotmiddelen:			
	a. Cacaofabrieken	11	2	13
	b. Bierbrouwerijen . . .	„	10	10
	c. Confiseurs.	1	„	1
	d. Biscuitsfabrieken	1	1	2
	Totaal . . .	81	201	282

Uit de kolommen 14 en 15 van den hierachter geplaatsten staat L blijkt het aantal malen, dat in de verschillende gemeenten deze vergunningen werden uitgereikt.
Voor zoover bekend werd op 12 aanvragen geheel of gedeeltelijk afwijzend beschikt.

De volgens het 2e lid toe te stane vergunning tot afwijking werd nog voor enkele zaken verleend, doch de aanvraag hiervoor neemt niet toe. In algemeenen zin kan de onderbreking van den arbeid door een schaftuur als hoogst gewenscht worden beschouwd, mits de verre afstand en de daaraan verbonden haastige wandeling heen en weer geen dubbele vermoeienis veroorzaken. In zooverre is het bestaan der aan artikel 6 gevoegde faciliteiten van veel waarde. Ook bij plotseling opkomend slecht weêr is het wenschelijk alsnog de keuze te hebben om te kunnen overblijven.

Art. 7. Waar in 1899 in 3 gevallen en in 1900 in 1 geval overtreding kon worden geconstateerd, zou zulks kunnen wijzen op betrekkelijk goede naleving van de Zondagsrust voor de beschermde personen. De bedrijven, waarin hoofdzakelijk dergelijke overtreding is te verwachten, zijn de banketbakkerijen en de slagerijen en waar in mijn verslag over 1897—98 de gewone bakkerijen met het oog op den arbeidsduur meer uitvoerig werden behandeld, doch de banketbakkerijen niet werden vermeld, zij het hier onder dit artikel de plaats om, wat mij hieromtrent bleek, nader te vermelden.

De werkuren in dit bedrijf zijn tamelijk ongeregeld, in den winter is het voor de stadsbanketbakkerijen het drukst, dàn zijn de families in de stad en worden de diners gegeven; de normale tijd is dan van 's morgens 7 à 8 uur tot des avonds 8 à 9 uur zonder vaste schafturen. Zaterdagavond wordt het gewoonlijk 12 uren eer alles aan kant is, en dan volgt de Zondag die de drukste dag der week is; dàn wordt des ochtends te 5 uren begonnen om op zijn vroegst te 7 uren te eindigen. In den zomer wordt Zondagsmiddags te 2 uren vrij gegeven tot 11 uren 's avonds. De Zondagbestellingen zijn gewoonlijk meer dan die van de andere 6 dagen der week te zamen; het publiek, dat 's Zondags dinertjes geeft, is hier klaarblijkelijk de groote oorzaak van misstand. In de week is het ook 's winters wel doenlijk een vrijen dag te geven; doch van 1 October tot 1 Mei is het ondoenlijk een vrijen Zondag te geven. De St.-Nicolaastijd is de meest inspannende periode; deze duurt van 1 November tot 5 December en dan wordt geregeld tot 11 à 12 uren 's avonds gewerkt; eens in de week kan dan 's avonds te 9 uren vrij worden gegeven. Het bedrijf moet, natuurlijk afhankelijk van den zoogenaamden «stand», of wel de clienteele, een vrij goede verdienste kunnen opleveren; maar het leven is gebonden, ook voor den patroon Een eigenaardig verschijnsel is het, dat men weinig gehuwde banketbakkersknechts aantreft, de meeste knechts zijn jongens uit den gegoeden burgerstand, die later zelf patroon worden. De loonen zijn daarom zeer laag, met daaraan verbonden kost en inwoning. Oude banketbakkersknechts ontmoet men daarom zelden; zij gaan dan meestal over naar de kokerij.

Waar in andere bedrijven het eene aanbeveling is om lang bij eenzelfden patroon te blijven, is het in dit vak juist omgekeerd. Met het oog op het later zelf patroon worden, blijkt het wenschelijk overal een kijkje te nemen en eenige recepten op te doen.

Een degelijk patroon, eigenaar van eene groote zaak, zeide mij 16 betrekkingen te hebben gehad, waaronder ook in het buitenland.

Het inwonen der knechts moge in enkele opzichten zijn goede zijde hebben, dat dit evenwel in grootere omgevingen met vrouwelijk eveneens inwonend winkelpersoneel aanleiding kan geven tot minder passende verhoudingen, mag niet onvermeld blijven De jongelui staan in dit bedrijf dan ook aan velerlei verleiding bloot.

De zoo juist genoemde werkuren slaan wel in hoofdzaak op de banketbakkerijen, die voornamelijk zoogenaamd bestelwerk hebben ; die zaken waarvoor winkeldebiet hoofdzaak is, zouden desbetreffend in betere conditie zijn. Toch is dit nog niet zeer mooi te achten als kan blijken uit een voorbeeld door mij gekozen van een zeer goede drukke zaak met 7 volwassen banketbakkers en 2 loopers.

Gedurende de weekdagen wordt daar gewerkt, van 's ochtends 7 tot 's avonds 8 uren, de rusttijd bepaalt zich tot het zoogenaamde koffiedrinken, een half uur, en gedurende het middagmaal een half uur of iets langer naar omstandigheden. 's Vrijdags wordt er 1 à 2 uren langer gewerkt en 's Zondags bijna uitsluitend aan besteld werk. Hieraan werkt dan het geheele personeel tot 's middags 2 uren, waarna er 3 personen blijven voor bestellingen, welke tegen 4 à 5 uren òf warm moeten worden bezorgd, òf slechts kort voor het gebruik kunnen gereed gemaakt worden. Van begin October tot St. Nicolaas wordt er gaandeweg van 1 tot 3 uren langer gewerkt, zoo ook op enkele dagen, voorafgaande aan algemeene feestdagen; dit meerdere werk wordt wel vergoed in geld, vacantie, enz.

Uit het bovenstaande zal wel voldoende blijken, dat de bakkers en de banketbakkers geheel verschillende bedrijven hebben, welker eenig punt van overeenstemming is, dat beide een oven gebruiken.

Eene krachtige beweging om in deze toestanden verbetering te krijgen, is uit den aard der zaak hier van de zijde der gezellen niet zoo spoedig te verwachten, omdat toch de meerderheid toekomstige patoons zijn. Wanneer hier eens eene goede wettelijke regeling plaats grijpt, waarnaar ook het publiek zich zal hebben te schikken, dan zullen voorzeker de patroons wel dezelfde verklaring geven als die der bleekers te Heemstede, onder art. 5 door mij vermeld.

Ik acht het niet ondienstig om juist hier ter plaatse en als tegenhanger, nog eenige bijzonderheden over deze inderdaad verbeterde toestanden mede te deelen.

In de 16 stoombleekerijen werken gezamenlijk 338 personen. Onder deze zijn 75 mannen, 29 gehuwde vrouwen, 203 ongehuwde vrouwen boven 16 jaar, 31 meisjes onder 16 jaar. Voor de invoering der Arbeidswet waren de werktijden van 5 uren 's morgens tot 8 uren 's avonds, doch werd algemeen 's Maandags en meestal ook op Dinsdag vroeger geëindigd; thans is de algemeene werktijd *elf* uren, aanvangende 's ochtends te 6 uren en eindigende te 7 uren des avonds met 3 tusschenliggende schafttijden. De stoker komt een uur vroeger, dus te 5 uren te werk. Des Zaterdagsmiddags wordt algemeen geëindigd

zoodra het werk klaar is. Deze verminderde arbeidstijd had slechts bij twee aanleiding gegeven tot plaatsing van meer personeel, bijna allen verklaarden in den korteren arbeidstijd evenveel werk af te maken als vroeger, ook na feestdagen slaagde men daarin. Overwerk voor de afdeeling wasscherij wordt daarom zelden meer aangevraagd. In de laatste jaren hebben de bleekers ook strijkinrichtingen bij hun bedrijf gevoegd, hetgeen eene belangrijke uitbreiding van het vrouwelijk personeel ten gevolge heeft gehad; een groot aantal dezer strijksters woont te Haarlem; voor deze vangt het werk te 8 uren aan. Het is voornamelijk deze catagorie, die nog dikwijls voor overwerk in aanmerking komt; iederen zomer neemt het aantal wasschen toe, die plotseling opgemaakt en gestreken moeten worden afgeleverd. Zoo het eenigszins kan wordt het echter vermeden; hoewel het overwerk duur wordt betaald, doen de werksters zelven het ongaarne omdat het strijken juist in den zomer een vermoeiend werk is.

Het schijnt niet gemakkelijk goede strijksters te krijgen; zoodra er een beter aanbod van bekwame werksters komt, is hier verbetering te verwachten. Eene vergelijking van de toestanden van dit onderdeel van het bedrijf met den tijd vóór de invoering der Arbeidswet zoude niet wel mogelijk zijn, omdat het strijken in die dagen nog niet werd gedaan Men beweert', dat overal op deze strijkerijen geld wordt toegelegd en slechts door de omstandigheden gedrongen, de bleekers overgingen tot het afleveren van opgemaakte wasschen om hierin met hun tijd mede te gaan. Waar vroeger de meiden en knechts meestal inwonend waren, treft men dit bijna niet meer aan, eene werkelijk goede verbetering. Tegen het werken van gehuwde vrouwen met kinderen is eene beweging op touw gezet. De loonen van eene flinke waschvrouw zijn niet hooger dan *f* 6,—, eene bekwame strijkster *f* 6,— à *f* 8,—, een volwassen bleekersknecht gemiddeld *f* 8,— per week. Eene oude gewoonte, waarmede nog niet gebroken werd, is om den knecht om 12 uur een borrel te schenken; de bleekers houden echter vol, dat er nooit misbruik van sterken drank wordt gemaakt.

Art. 8. Het constateeren van het feit of eene vrouw binnen vier weken na hare bevalling haren arbeid hervat, behoort natuurlijk tot de zeer moeielijke contrôles. Slechts in één geval — waarop trouwens van terzijde mijne aandacht was gevestigd — kwam hier een beweerd zoodanig feit in behandeling; bij onderzoek bleek intusschen, dat juist de vier weken op den dag af verstreken waren.

Art. 9. Eenige gevallen deden zich voor, waarbij ten gevolge van de laatste 4 woorden van dit artikel en in verband met de verklaringen het proces-verbaal moest worden ter zijde gelegd.

Een jongen, die in een rijwielherstelplaats na 7 uur werd aangetroffen, heette aldaar op zijn baas te zitten wachten. In eene bakkerij, waar een jongen 's nachts te 2 uren — art. 1Ia Koninklijk Besluit van 9 December 1889 (*Staatsblad* n°. 176) — aan het werk zou gaan, werd deze te half twee ure

aldaar aangetroffen — zijn vader wilde hem niet 's nachts alleen over straat laten loopen, en daarom moest hij, vroeg komende, in den kouden kelder gaan slapen. De jongen verkoos den warmen oven, doch beweerde toch niet vóór 2 uur te beginnen.

Artt. 10 en 11. In mijn vorig verslag legde ik eene wijze van administratie voor, die echter onuitvoerbaar bleek; de contrôle in de werkplaatsen moest de eenige maatregel blijven om de naleving te bevorderen.

Het vermeerderd aantal contrôles bracht feitelijk veel verbetering aan, hoewel het nog steeds voorkomt, dat de arbeidskaarten en lijsten geheel ontbreken. Zulks doet zich meer bepaaldelijk dáár voor, waar het bestaan eener inrichting onbekend was gebleven.

Nog steeds worden toch zulke inrichtingen ontdekt; de uitvoerige gegevens, door de politie verschaft, gaven mij de plaats aan, waar de inrichtingen te vinden waren, doch ook mij staan wederom gegevens ten dienste, waardoor nog inrichtingen worden opgespoord, welker bestaan aan de politie onbekend bleef. De samenwerking in deze kan niet genoeg worden gewaardeerd.

In mijn eerste verslag over de 9 maanden van 1896 en in het tweede verslag over 1897 en 1898 werd het bereiken van eene goede naleving van deze artikelen eenigszins in twijfel getrokken; het ijverige optreden van de politie moet op den duur hierin voldoende voorzien. Nadat reeds zoovele jaren met waarschuwen en vermanen was gepoogd de onordelijken en onverschilligen tot hun plicht te brengen, moest ten slotte worden overgegaan tot verbaliseeren. Het groote nut van dit veranderd optreden werd mij duidelijk, toen bij nader onderzoek van zoodanige vervolgingen bleek, dat een dergelijke dure les aan vakgenooten wordt medegedeeld en de waarschuwingen thans onderling worden gegeven. Dat hier een enkele keer de vervolging hard aankwam en hij, die in overtreding bevonden werd, de ontstane teleurstelling en wrevel op minder kalme wijze aan den ambtenaar kenbaar maakte, hetwelk weder de zaak verergerde, moge waar zijn; doch met voortdurende toegeeflijkheid zouden toch nimmer de resultaten kunnen zijn bereikt, die hoewel nog niet geheel ideaal, toch op goeden vooruitgang wijzen.

Om een denkbeeld te geven van de verkregene resultaten, zij de groep kleedingindustrie nader vermeld Op 535 bezochte inrichtingen werden bij 357 de kaarten en lijst geheel in orde bevonden, bij 59 ontbraken een of meer arbeidskaarten, bij 56 ontbraken een of meer namen op de arbeidslijst Bij 95 ontbraken lijsten en kaarten geheel, waarvan bij 69 dit bezoek het eerste was van de zijde der arbeidsinspectie en politie. Bij 3 was de arbeidslijst niet door of namens den burgemeester gewaarmerkt.

Op 224 bezochte wasch- en strijkinrichtingen werden bij 149 de kaarten en lijst geheel in orde bevonden, bij 16 ontbraken een of meer kaarten, bij 41 ontbraken een of meer namen op de arbeidslijst, bij 25 ontbraken kaarten en lijst geheel, waarvan bij 4 dit bezoek ook het eerste was van de zijde der arbeidsinspectie of politie. Bij 3 was de arbeidslijst niet door of vanwege den burgemeester gewaarmerkt.

Het aantal geconstateerde overtredingen beliep in 1899 420 wegens het niet hebben van eene arbeidskaart en 600 wegens het niet hebben van eene arbeidslijst of het niet behoorlijk in orde zijn daarvan; deze cijfers werden over 1900 respectievelijk 205 en 408. In aanmerking nemende, dat het toezicht hierop bepaaldelijk is verscherpt, kunnen deze cijfers wel typeerend worden geacht voor den vooruitgang in de richtige naleving. Het ligt voor de hand, dat het volmaakte nog niet werd bereikt; op de lijsten komen nu en dan onnauwkeurigheden voor als een rustuur van 3—4 of werkuren van 10—10, doch zoodanige behooren toch tot de zeldzaamheden en uitzonderingen.

Dat van artikel 10, 4e lid, het terugbrengen van de kaart na het eindigen van de arbeidsbetrekking, slechts 3 overtredingen werden vervolgd, wijst op eene mildere toepassing van dit artikel. Trouwens bij eene meer omvattende administratieve behandeling van de kaart- en lijstcontrôle dan nu nog mogelijk blijkt, zou deze maatregel eerst tot zijn volle recht komen en vruchtdragend zijn.

Art. 23. Nog dikwijls blijkt het, dat men in dwaling verkeert omtrent de richtige toepassing met name van het 2e lid van dit artikel en er niet voldoende op wordt gelet, dat alleen wanneer zonder hulp van *anderen* het bedrijf wordt uitgeoefend, de kaart of lijst niet noodzakelijk is. Ook deden zich gevallen voor, dat werksters voor dochters des huizes werden aangegeven; in een geval, dat natuurlijk ernstig onderzocht werd, zou het hoofd van het bedrijf de moeder zijn geweest van vijf volwassen dochters, wier leeftijd zeer weinig uiteenliep.

Art. 24. Het geval doet zich voor, dat meisjes, die overdag aan gewoon naaiwerk zijn geplaatst, 's avonds nog onder leiding van een of meer der eerste werksters in zoodanig werk zich willen bekwamen, hetwelk voor het verkrijgen van volledige kennis van het vak noodig is. Het verdient voorzeker overweging zoodanigen nuttigen maatregel in de hand te werken, mits de op deze lessen te bewerken goederen niet voor het bedrijf, maar voor eigen gebruik of philantropisch doel bestemd worden. Zoodanige inrichtingen werden echter steeds aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen, terwijl de politie met het resultaat daarvan in kennis werd gesteld, ten einde eenerzijds de contrôle op de voldoening aan de voorwaarden te bevorderen, anderzijds te voorkomen, dat hiertegen noodeloos zou worden geverbaliseerd.

De naleving van de artikelen der Koninklijke Besluiten, uitgevaardigd ingevolge de Arbeidswet en de desbetreffende beschouwingen, zullen meer uitvoerig behandeld worden in de hoofdstukken II en III, gelijktijdig met de analoge onderwerpen der Veiligheidswet.

In den navolgenden staat D is opgemaakt het aantal der bedrijven in den zin der Arbeidswet, voorkomende in de 4e arbeidsinspectie, waaruit blijken kan, dat het aantal der inrichtingen toenemende is. Dit verschijnsel behoeft nog niet te wijzen op eene uitbreiding, welke de industrie zou ondergaan, maar moet voor een groot deel worden geboekt op meerdere activiteit in het opsporen van de reeds lang bestaande, doch tot nog toe aan het oog der inspectie en politie ontsnapte inrichtingen.

STAAT D.

RECAPITULATIESTAAT *der bedrijven in den zin der Arbeidswet in de 4e arbeidsinspectie over* 1899, *gerangschikt naar bedrijfsgroepen en provinciën.*

Nummer der groep.	OMSCHRIJVING DER GROEPEN.	Aantal bedrijven in		
		Noord-Holland noordelijk gedeelte	Noord-Holland zuidelijk gedeelte.	Totaal.
1	Aardewerk, diamant, glas, enz.	24	313	337
2	Boek- en steendrukkerijen, enz.	52	246	298
3	Bouwbedrijven	450	298	748
4	Chemische nijverheid, enz.	10	18	28
5	Hout- en stroobewerking, enz.	119	699	818
6	Kleeding en reiniging.	327	1775	2102
7	Kunstnijverheid	1	25	26
8	Leder, wasdoek, enz.	18	39	57
9	Metalen (winnen van) enz.	„	7	7
10	Metalen (eerste bewerking van).	188	560	748
11	Papier enz.	24	40	64
12	Scheepsbouw, rijtuigen, enz.	52	132	184
13	Stoom- en andere werktuigen, enz.	15	60	75
14	Textiele nijverheid	25	87	112
15	Verlichting, olie, vernis, enz.	24	30	54
16	Voedings- en genotmiddelen	610	753	1363
	Totaal . . .	1939	5082	7021
	Totalen over 1900 . . .	2117	5680	7797

Veiligheidswet.

Hoewel de behandeling van de naleving van de bepalingen dezer wet meer uitvoerig hare plaats vindt in de hoofdstukken II en III, is het toch in dit «algemeen overzicht» aangewezen te vermelden, dat de vervolgingen wegens de niet-naleving niet zoodanig karakter aannamen als het hierboven beschrevene omtrent de Arbeidswet deed hooren. In de eerste plaats is het mijne meening, dat hier nog meer opleidend moet worden opgetreden en eerst bij gebleken onvergeeflijke nalatigheid of onwil de artikelen der strafbepalingen moeten worden toegepast.

Een der eerste, thans door mij met meer kracht ter hand te nemen artikelen is dat betreffende het doen van opgave van het bestaan, en de vraag rijst of een optreden, als bij de artikelen 10 en 11 der Arbeidswet beschreven, hier niet binnen korten tijd noodzakelijk zal blijken.

Waar nog herhaaldelijk inrichtingen worden aangetroffen, die tot art. 27 behooren en die dus vóór 1 April 1897 hunne opgave hadden moeten doen, zoodat hunne schuld verjaard is, ontstaat eene nieuwe complicatie, welke het verkrijgen van een volledig vertrouwbaar archief van stukken bemoeilijkt.

De naleving van art. 12 der Veiligheidswet werd zooveel mogelijk krachtig gehandhaafd; dat hier tegen vele bedrijfshoofden thans geverbaliseerd werd (20 in 1899 en 26 in 1900) en eene veroordeeling tot betrekkelijk hooge boete volgde, moge voor het oogenblik hen onaangenaam stemmen, nu het tijdstip nadert, dat de Ongevallenwet in werking zal treden, heeft dit ongetwijfeld opvoedende kracht. In hoofdstuk III worden de ingekomen kennisgevingen, krachtens dit artikel gedaan, uitvoerig behandeld. In hoeverre de opgaven trouw worden gedaan en hoevele opgaven worden nagelaten, is uiterst moeielijk te beoordeelen. De totaalcijfers zijn hiervoor een minder juiste maatstaf; beter is het om het aantal bedrijfshoofden na te gaan, die de opgave doen; hierin is gradueel verbetering te constateeren, waar dit toch in 1897, 304; in 1898, 350; in 1899, 411 bedroeg. Het cijfer over 1900, 310 heeft alleen betrekking op de tegenwoordige 4e inspectie en kan dus minder goed als vergelijking dienen.

Met den ambtenaar van het Openbaar Ministerie had ik over het al dan niet vervolgbaar zijn van enkele processen-verbaal breedvoerige besprekingen en hoewel de redactie van art 12 der Veiligheidswet tegenover die van het vervallen art. 15 der Arbeidswet beoogde, om den kring van hen, die verplicht waren kennis te geven, uit te breiden, en ook de ongevallen, die zich in den bestaanden kring voordeden in uitgebreiden zin bekend te maken, blijven zich toch gevallen voordoen, waarbij naar de bedoeling der wet eene kennisgeving had behooren te zijn gedaan, doch waar bij gepleegd verzuim de overtreding in de dagvaarding moeielijk viel te qualificeeren, in verband met de bewoordingen van den aanhef van het art. 12 der Veiligheidswet.

Het bleef kwestieus of een in aanbouw zijnd huis eene inrichting is, als bedoeld bij genoemd artikel, en indien ja, of de aannemer het hoofd of de bestuurder van die inrichting zou kunnen worden genoemd Te meer blijft hier twijfel, wanneer de werkzaamheden geschieden tot herstelling van een bewoond huis. Zoodra de aannemer van den bouw of de uitvoerder van de

herstelling eene eigene werkplaats heeft, kan het ongeval teruggebracht worden tot een ongeval in zijn bedrijf aan een persoon overkomen; doch waar nu ook bedoeld is kennis te moeten geven van een ongeval in zijn bedrijf ook aan andere personen dan die, welke hij in dienst heeft, overkomen, heeft feitelijk het woord «bedrijf» hier tweeërlei beteekenis. Dit gaf in een bijzonder geval aanleiding tot eene eigenaardige complicatie.

Eene machinefabriek buiten Amsterdam liet op eene scheepswerf in Amsterdam de machine aan boord van een aldaar gebouwd schip plaatsen. De werklieden stonden onder het bestuur van een ingenieur en een der werklieden overkwam een ongeval. Van dit ongeval werd geen kennis gegeven, doch kwam op andere wijze den contrôleerenden ambtenaar ter oore. De kwestie rees tegen wien hier geverbaliseerd zou behooren te worden. Den directeur van de buiten Amsterdam gelegen fabriek, in wiens bedrijf (in de eerste beteekenis van het woord) het ongeval voorviel, hiervoor aansprakelijk te stellen, was uiterst moeielijk, tenzij alleen op grond, dat hij nagelaten had, zijn ingenieur in deze opdracht te geven, om, mocht een ongeval zich voordoen, namens hem eene kennisgeving in te dienen. Tegen den bestuurder van de scheepswerf, in wiens bedrijf (in de tweede beteekenis van het woord) het ongeval aan een persoon overkwam, proces-verbaal op te maken, had eveneens zijne bezwaren, daar deze bestuurder onder die werkgevers behoorde, welke nog nimmer verzuimde een ongeval aan te geven, en hier de gekwetste niet in zijn dienst was. De kwestie loste zich op, doordat mij bij een kort geleden gehouden inspectie gebleken was, dat de directie van de scheepswerf aan den bedoelden ingenieur een gedeelte van de smederij had afgestaan om daarin de onder zijn bestuur gestelde werklieden te doen werken, zoodat hij feitelijk de bestuurder werd van deze inrichting waar*in* zijne werklieden pijpen, kranen, enz. gereed maakten en afwerkten, waarin dus eenige tak van fabrieks- of handwerksnijverheid werd uitgeoefend. De zaak is nu nog loopende.

Hoe dan ook bezien en hoezeer het bij den bedoelden ambtenaar voorstond, om in den geest der wet hem aansprakelijk te stellen, in wiens dienst een persoon, wien een ongeval overkwam, stond, bleef het hem voor de goede formuleering der dagvaarding steeds noodzakelijk, eene begrensde inrichting (localiteit) te kunnen noemen, waarin het bedrijfshoofd doet arbeiden.

Ook komen er bedrijven voor, waarin tal van ongelukken plaats vinden, en die zelfs onder de bedrijven der nijverheidsstatistiek zijn genoemd, waaromtrent de noodzakelijkheid van kennisgeving eveneens met art 12 aan de hand, kwestieus bleek. Ik noem hier de glazenwasscherijen

De grootere ondernemingen van dezen aard hebben alle een inrichting, waarin het materieel wordt onderhouden, doch van kleinere ondernemers, die dit onderhoud door derden laten verrichten, zou het zeer moeilijk zijn, hen als hoofd of bestuurder van een inrichting te kwalificeeren.

Niettegenstaande dit, was toch het begrip, dat bij een ongeval de kennisgeving behoorde te worden gedaan, betrekkelijk zoo goed doorgedrongen, dat zelfs in 1899, 105 op de 1611, dus 6,5 % en in 1900, 133 op de 1381, dus 9,7 % kennisgevingen inkwamen van ongevallen, waarvan beslist geene

kennisgeving behoefde te worden gedaan en die ook voorkwamen in bedrijven, niet genoemd onder een der groepen van de Nijverheidsstatistiek.

Betreffende de bepaling in verband met de naleving van art. 6 der Veiligheidswet, werd tegen een sigarenfabrikant proces-verbaal opgemaakt, daar dit bedrijf reeds sedert de tot standkoming der Arbeidswet, met de bepalingen omtrent vrije luchtruimte voldoende bekend kon worden geacht. Ook tegen een bakker, die na herhaalde waarschuwing, noch den toestand veranderde, noch om vrijstelling vroeg. Een geval van een onbeveiligde amarilschijf, die onder hoogst ongunstige omstandigheden liep en bovendien onbeschermd was, werd eveneens vervolgd.

Van art. 13 bleken 3 processen-verbaal vervolgbaar, maar moesten enkele als verjaard worden ter zijde gelegd.

Hinderwet in verband met de Veiligheidswet. Dit onderdeel van mijn ambtsbemoeiingen nam wederom een belangrijken tijd in beslag. De opvatting van zaken begint wel langzamerhand een vasten vorm te verkrijgen, vooral met de onderscheidene gemeentebesturen, waarmede dergelijke behandeling van stukken thans reeds 4 jaren loopende is en die de aanvrager ook tot het inzenden van betere teekeningen wisten te nopen, doch, al moge het administratieve beloop hierdoor vereenvoudigd worden, toch brengen deze nieuwe of uit te breiden inrichtingen direct optreden mede.

In den navolgenden staat E zijn aangegeven de verschillende aanvragen tot oprichting of uitbreiding, welke in 1899 en 1900 in behandeling kwamen.

In 1899 beliep dit in totaal 359; het totale cijfer 279 over 1900 heeft alleen betrekking op de nieuwe 4e arbeidsinspectie; tot 1 Juli kwamen ook nog 56 aanvragen in behandeling, waarvan de dossiers aan mijn ambtgenoot in de nieuwe 5e arbeidsinspectie werden overgedragen, en die in zijnen analogen staat E een plaats vonden.

Eene beschouwing van den staat E leert, dat er een betrekkelijk groote verscheidenheid van bedrijven is; ieder der bedrijfsgroepen is op eene enkele uitzondering na, vertegenwoordigd en slechts een enkel bedrijf, met name het bakkersbedrijf, treedt op den voorgrond.

Staat E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1899 *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven omschreven, in de provincie Noord-Holland.				Totaal der aanvragen, waaromtrent werd beslist, in de 4e arbeidsinspectie.			
		tot oprichting.		tot uitbreiding.		tot oprichting.		tot uitbreiding.	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	Aardewerkfabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Diamantslijperijen	8	„	4	„	8	„	4	„
	Glasslijperijen	3	„	1	„	3	„	1	„
	Steenhouwerijen	3	„	1	„	3	„	1	„
2	Boek- en handelsdrukkerijen	10	„	7	„	10	„	7	„
3	Bouwbedrijven	1	„	„	„	1	„	„	„
	Proefstation voor bouwmaterialen	1	„	„	„	1	„	„	„
	Waterleidingwerken	2	„	1	„	2	„	1	„
4	Blauwselfabrieken	„	„	1	„	„	„	1	„
	Bloedloogzoutfabrieken	„	1	„	„	„	1	„	„
	Chemicaliënbereiding	1	„	„	„	1	„	„	„
	Verffabrieken	1	„	3	„	1	„	3	„
5	Borstelfabrieken	„	„	1	„	„	„	1	„
	Creosoteerinrichtingen	1	„	„	„	1	„	„	„
	Fabrieken van machinale houtbewerking	17	„	17	„	17	„	17	„
	Kuiperijen	1	„	„	„	1	„	„	„
6	Gemaakte kleederen of confectie (Inrichting tot vervaardiging van)	3	„	„	„	3	„	„	„
	Kapokfabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Kleederbleekerijen en ververijen	2	„	5	„	2	„	5	„
8	Huidenbereiding	1	„	„	„	1	„	„	„
9	Zoutziederijen	2	„	„	„	2	„	„	„
10	Blikwerkfabrieken	1	„	3	„	1	„	3	„
	Goud- en zilversmederijen	2	„	1	„	2	„	1	„
	Smederijen	9	„	3	„	9	„	3	„
	Andere inrichtingen in deze groep	9	„	3	„	9	„	3	„
11	Lompensorteerderijen	1	1	„	„	1	1	„	„
	Zakkenplakkerijen	2	„	„	„	2	„	„	„
	Transporteeren . . .	83	2	51	„	83	2	51	„

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven omschreven, in de provincie Noord-Holland. tot oprichting. verleend.	tot oprichting. geweigerd.	tot uitbreiding. verleend.	tot uitbreiding. geweigerd.	Totaal der aanvragen, waaromtrent werd beslist, in de 4e arbeidsinspectie. tot oprichting. verleend.	tot oprichting. geweigerd.	tot uitbreiding. verleend.	tot uitbreiding. geweigerd.
	Transport . . .	83	2	51	„	83	2	51	„
12	Rijtuigfabrieken	1	„	1	„	1	„	1	„
	Rijwielfabrieken en reparatiewerkplaatsen	2	„	1	„	2	„	1	„
	Scheepstimmerwerven	„	„	4	„	„	„	4	„
	Sportkarrenfabrieken	„	„	1	„	„	„	1	„
13	Ammunitiefabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Ketelmakerijen	„	„	1	„	„	„	1	„
	Machinefabrieken	3	„	4	„	3	„	4	„
	Ventilatie artikelen fabrieken . .	1	„	„	„	1	„	„	„
14	Spinnerijen	„	„	2	„	„	„	2	„
	Touwslagerijen	1	„	„	„	1	„	„	„
	Weverijen	2	„	„	„	2	„	„	„
15	Eau de Cologne fabrieken	„	„	2	„	„	„	2	„
	Gasfabrieken	4	„	3	„	4	„	3	„
	Inrichtingen voor electrisch licht .	11	„	1	„	11	„	1	„
	Zeep- en vetloogmeelfabrieken . .	1	„	1	„	1	„	1	„
	Andere inrichtingen in deze groep.	3	„	1	„	3	„	1	„
16	Bakkerijen of broodfabrieken . . .	63	„	21	„	63	„	21	„
	Bierbrouwerijen	1	„	1	„	1	„	1	„
	Chocoladefabrieken	1	„	3	„	1	„	3	„
	Conservenfabrieken	1	„	2	„	1	„	2	„
	Koffiebranderijen	5	„	5	„	5	„	5	„
	Koffiepellerijen	1	„	4	„	1	„	4	„
	Maalinrichtingen	13	„	5	1	13	„	5	1
	Melkproductenfabrieken	3	„	1	„	3	„	1	„
	Suikerwerkfabrieken	4	„	2	„	4	„	2	„
	Tabak- en sigarenfabrieken . . .	12	„	6	„	12	„	6	„
	Vleeschrookerijen	1	„	3	„	1	„	3	„
	Andere inrichtingen in deze groep	7	„	5	„	7	„	5	„
	Totaal . . .	225	2	131	1	225	2	131	1

STAAT E.

OVERZICHT *der gedurende het jaar* 1900 *genomen beslissingen omtrent aanvragen tot eene vergunning ingevolge de Hinderwet, inrichtingen betreffende die tevens fabriek of werkplaats zijn in den zin der Veiligheidswet, gerangschikt naar provinciën en bedrijfsgroepen.*

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven omschreven, in het gedeelte der provincie Noord-Holland, behoorende tot de 4e inspectie.				Totaal der aanvragen, waaromtrent werd beslist, in de 4e arbeidsinspectie.			
		tot oprichting.		tot uitbreiding.		tot oprichting.		tot uitbreiding.	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
1	Diamantslijperijen	7	„	7	„	7	„	7	„
	Glasslijperijen	„	„	1	„	„	„	1	„
	Steenhouwerijen.	1	„	1	„	1	„	1	„
	Vuurvaste wand en plafond platen fabriek	„	„	1	„	„	„	1	„
2	Boek- en handelsdrukkerijen . . .	9	„	10	„	9	„	10	„
	Lettergieterijen	„	„	1	„	„	„	1	„
3	Aanleggen van stoomverwarming.	1	„	„	„	1	„	„	„
	Waterleidingwerken	2	„	1	„	2	„	1	„
4	Cocaïnefabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Verbandwattenfabrieken	„	„	3	„	„	„	3	„
	Verffabrieken	1	1	2	„	1	1	2	„
	Zwavelzuurfabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
5	Borstelmakerijen	2	„	„	„	2	„	„	„
	Fabrieken van machinale houtbewerking	13	„	5	„	13	„	5	„
	Kuiperijen	1	„	„	„	1	„	„	„
	Kunstbaleinfabrieken.	„	„	1	„	„	„	1	„
	Meubelmakerijen	„	„	1	„	„	„	1	„
6	Gemaakte kleederen of confectie. (Inrichting tot vervaardiging van)	1	„	„	„	1	„	„	„
	Kapokfabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Kleederbleekerijen	2	„	3	„	2	„	3	„
7	Fabrieken van religieuse sieraden.	1	„	„	„	1	„	„	„
	Kunstlakkerijen	1	„	„	„	1	„	„	„
8	Caoutchoucfabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Leerfabrieken.	„	„	1	„	„	„	1	„
9	Brandstof. (Inrichting tot bewerking van)	1	„	„	„	1	„	„	„
	Transporteeren . . .	47	1	38	„	47	1	38	„

Nummer der bedrijfsgroep.	OMSCHRIJVING van het bedrijf, waarop de beslissing betrekking had.	Aantal vergunningen als hierboven omschreven, in het gedeelte der provincie Noord-Holland, behoorende tot de 4e inspectie.				Totaal der aanvragen, waaromtrent werd beslist, in de 4e arbeidsinspectie.			
		tot oprichting.		tot uitbreiding.		tot oprichting.		tot uitbreiding.	
		verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.	verleend.	geweigerd.
	Transport . . .	47	1	38	„	47	1	38	„
10	Blikwerkfabrieken	1	„	„	„	1	„	„	„
	Galvanoplastiek	3	„	1	„	3	„	1	„
	Goud- en zilversmederijen	2	„	„	„	2	„	„	„
	Schijvenschuurderijen.	2	„	„	„	2	„	„	„
	Smederijen.	7	„	7	„	7	„	7	„
	Andere inrichtingen in deze groep	5	„	1	„	5	„	1	„
11	Zakkenplakkerijen.	„	„	1	„	„	„	1	„
12	Rijwielfabrieken en -reparatiewerkplaatsen	3	„	„	„	3	„	„	„
	Scheepstimmerwerven	1	„	1	„	1	„	1	„
	Wagenmakerijen	1	„	2	„	1	„	2	„
13	Lampen- en ornamentenfabrieken .	1	„	2	„	1	„	2	„
	Machinefabrieken	2	„	4	„	2	„	4	„
	Messen- en scharenfabrieken . . .	1	„	2	„	1	„	2	„
14	Breiinrichtingen	1	„	„	„	1	„	„	„
	Tapijtfabrieken	2	„	2	„	2	„	2	„
15	Eau-de-Colognefabrieken.	„	„	1	„	„	„	1	„
	Electrisch licht installatiën . . .	7	„	4	„	7	„	4	„
	Gasfabrieken	„	„	3	„	„	„	3	„
	Gomwasscherijen	1	„	„	„	1	„	„	„
	Lak- en vernisstokerijen	2	„	1	„	2	„	1	„
	Röntgenstralen. (Inrichting tot opwekking van)	1	„	„	„	1	„	„	„
16	Bakkerijen of broodfabrieken . . .	43	1	15	„	43	1	15	„
	Bierbrouwerijen	1	„	5	„	1	„	5	„
	Conservenfabrieken	3	„	2	„	3	„	2	„
	Koffiebranderijen	2	„	2	„	2	„	2	„
	Maalinrichtingen	„	„	3	„	„	„	3	„
	Melkproductenfabrieken.	6	„	1	„	6	„	1	„
	Suikerwerkfabrieken	1	„	1	„	1	„	1	„
	Tabak- en sigarenfabrieken . . .	10	„	„	„	10	„	„	„
	Vleeschrookerijen	„	„	2	„	„	„	2	„
	Andere inrichtingen in deze groep	10	„	10	„	10	„	10	„
	Totaal . . .	166	2	111	„	166	2	111	„

Toch begint het aantal dezer blijkbaar af te nemen; waar in de tegenwoordige 4e inspectie over de jaren 1897 en 1898, 139 bakkerijen werden opgericht of uitgebreid en dit aantal over de jaren 1899 en 1900 tot 113 is gedaald. Dat dit aantal afneemt, vindt zijne oorzaak in het feit, dat bij den aanvang van de invoering van het verband tusschen Hinderwet en Veiligheidswet en de gelijktijdige naleving van art. 27 der Veiligheidswet, onderscheidene bakkerijen werden ontdekt, waarvan de toestand niet in overeenstemming was gebleven met de stukken, en waarvan de hoofden of bestuurders zich, hetzij voor oprichting, hetzij voor uitbreiding alsnog opgaven, ten einde hunne stukken in orde te krijgen.

Het betrekkelijk groot aantal diamantslijperijen, welke voor oprichting of uitbreiding in behandeling kwamen, zou kunnen bevreemden met het oog op de in dit bedrijf geheerscht hebbende malaise; de oprichting betrof slechts kleine slijperijen met gemiddeld 10 molens, en de uitbreiding had in de meeste gevallen betrekking op electrisch-licht installatiën.

Zoowel in 1899 als in 1900 werden vrij belangrijke inrichtingen nieuw opgericht; hieronder wil ik in hoofdzaak noemen:

in 1899:

eene groote rijtuigfabriek van de Industrieele Maatschappij Trompenberg te Amsterdam;

eene koffiepellerij en -verlezerij van het Vriesseveem te Amsterdam;

een proefstation voor bouwmaterialen van Koning en Bienfait te Amsterdam;

» pompstation te Heemstede;

eene electrische centrale te Bloemendaal;

» gasfabriek te Beverwijk;

» spinfabriek te Edam;

» scheepsbouwwerf van H. Bernhard te Nieuwendam;

» acetyleengas apparatenfabriek te Velsen (IJmuiden);

» machinale kuiperij van H. van Blaaderen onder Velsen,

terwijl onder de uitbreidingen een voorname plaats innemen, die van de drukkerij van J. H. de Bussy te Amsterdam;

» » B. C. E. Zwart » »

stoomverffabriek te Haarlem;

gasfabriek te Zaandam.

Over 1900 zij meer speciaal vermeld:

eene goud- en zilverwerkenfabriek van J. A. A. Gerritsen te Amsterdam;

» messen en scharenfabriek van W. Beien & Co. » »

» loodgieterij van A. D. Hamburger » »

» drukkerij van het «Nieuwsblad van Nederland» » »

» drukkerij van den Algemeenen Nederlandschen Diamantbewerkersbond te Amsterdam;

eene borstelfabriek van J. G. Schadd te Amsterdam;

» brei-inrichting van F. J. Schefers » »

» steenhouwerij van F. Baas te Haarlem;

» gasornamentenfabriek van de Nederlandsche Gasgloeilicht Maatschappij

voorheen Selten & Co. te Ouder Amstel, welke zich alle verplaatsten en in betere localiteiten zich nieuw inrichtten;

Verder nog:

eene drukkerij van het dagblad «het Volk» te Amsterdam;
» machinale sigarettenfabriek » »
een electrisch krachtstation van de Gemeente »
eene fabriek van stoom- en andere werktuigen te Naarden;
» pulp en jamfabriek te Schoten;

terwijl een groote zwavelzuurfabriek van de Maatschappij voor zwavelzuurbereiding voorheen G. T. Ketjen & Co. te Amsterdam en de Gemeente lichtfabrieken te Haarlem, nog in aanbouw zijn.

Belangrijke uitbreiding ondergingen in 1900:

de fabriek van verbandstoffen voorheen Uthermöhlen & Co. te Amsterdam;
» koffieverlezerij van Gebroeders ten Cate te Amsterdam;
» ijzergieterij van G. H. Broekman » »
» Gasfabrieken te Bussum en te Hilversum;
» werf Conrad te Haarlem.

In het tweede hoofdstuk zal zonder juist in details te kunnen treden omtrent ieder dezer zaken, toch worden vermeld, op de naleving van welke beginselen bij de oprichting moest worden gelet.

Ten einde nog een goed overzicht te geven van de contrôle op de naleving der wettelijke voorschriften, zijn de staten F en G. opgesteld.

Bij de behandeling der betreffende artikelen is reeds op veel, wat in deze staten vervat is, gewezen geworden. In algemeenen zin zij opgemerkt, dat het trekken van conclusiën hieruit met eenige omzichtigheid moet geschieden, en niet naar eenvoudige toe- of afname in totaal cijfers moet worden beoordeeld.

Uit staat F over 1899 blijkt, dat het totaal aantal vonnissen over het éene jaar 1899, 434 beliep tegenover 392 over de beide jaren 1897 en 1898 gezamenlijk, hetgeen op een bepaalden vooruitgang de contrôle mag wijzen. Waar dit aantal in 1900 wederom tot 345 is gedaald, werd reeds te anderer plaatse verklaard, dat zulks mag wijzen op een betere naleving van de artt. 10 en 11 der Arbeidswet, waarvoor het aantal overtredingen 1023 in 1899 tot 613 in 1900 werd teruggebracht. Het aantal bezoeken van de politie houdt hiermede gelijken tred, met name voor Amsterdam, waar dit cijfer over 1897, 2811, over 1898, 3122, over 1899, 5868 tot 8211 steeg in 1900.

Bij de behandeling van art. 5 der Arbeidswet, werd een afzonderlijke staat gegeven, aanwijzende welke boeten aan de verschillende kantongerechten voor dit artikel werden geheven.

De staat G geeft een overzicht van het bedrag der boeten van elk der verschillende artikelen.

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in de provincie Noord-Holland, waar*

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet				
			Aantal ov… van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e li…
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Diamantbewerkers	4	1	”	”	”	1
	Glasslijpers	1	”	”	”	”	1
2	Boekbinders.	2	”	1	”	”	2
	Boekdrukkers	15	”	3	”	”	87
3	Loodgieters	6	”	1	”	”	5
	Metselaars	”	”	”	”	”	”
	Schilders	12	”	1	”	”	12
	Stoffeerders	4	”	”	”	”	2
	Timmerlieden en aannemers . . .	11	”	2	”	”	6
	Witwerkers.	1	”	”	”	”	1
5	Borstelmakers.	1	”	”	”	”	2
	Houtdraaiers	1	1	”	”	”	”
	Houtzagers	2	”	”	”	”	1
	Jalouzieënmakers.	1	”	”	”	”	1
	Mandenmakers	2	”	2	”	”	1
	Meubelmakers	10	”	”	”	”	11
6	Hoedenfabrikanten (Heeren) . . .	1	”	3	”	”	”
	Kleermakers	12	”	2	”	”	29
	Kleerververs	1	”	”	”	”	1
	Kunstbloemenwerkers.	1	1	”	”	”	”
	Modemaaksters, Naaisters	79	”	61	3	”	82
	Schoenmakers	69	1	38	1	”	44
	Wasch-, bleek en strijkinrichtingen (hoofden of bestuurders van) . .	60	”	64	10	”	18
7	Beeldhouwers	1	”	”	”	”	”
8	Leerbewerkers.	1	”	”	”	”	1
10	Goudsmeden	3	”	”	”	”	4
	Kachelfabrikanten	1	”	”	”	”	”
	Koper- en blikslagers	7	”	4	”	”	7
	Metaalwarenfabrikanten	”	”	”	”	”	”
	Smeden	25	”	3	”	”	19
	Transporteeren . . .	334	4	185	14	”	338

in het jaar 1899 eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar de bedrijven.

tredingen — 10, 4e lid. Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	tredingen — 11. Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Veiligheidswet. Totaal aantal vonnissen.	Aantal overtredingen van Art. 12. Geen mededeeling van een ongeval.	Aantal overtredingen van Art. 13. Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	Aantal overtredingen der overige artikelen.	Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215. ingevolge art. 6 der wet	Aantal overtredingen der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215. ingevolge art. 7 der wet.	Totaal aantal overtredingen.
"	4	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	92	"	"	182	1	1	"	"	"	"	1
"	7	"	"	13	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	13	"	"	26	"	"	"	"	"	"	"
"	6	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"
"	8	"	"	16	10	10	"	"	"	"	10
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
1	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	15	"	"	26	1	1	"	"	"	"	1
"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	39	"	"	70	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	151	"	"	297	"	"	"	"	"	"	"
"	55	"	"	139	"	"	"	"	"	"	"
1	59	"	"	152	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	7	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	10	"	"	21	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	27	"	"	49	2	2	"	"	"	"	2
2	502	"	"	1045	16	16	"	"	"	"	16

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet				
			Aantal ove				
			van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
	Transport . . .	334	4	185	14	"	338
11	Cartonwerkers.	1	"	"	"	"	"
	Zakkenplakkers	3	"	"	"	"	3
12	Rijtuigwerkers	2	"	3	"	"	3
	Rijwielherstellers	6	"	"	"	"	6
	Wagenmakers	5	"	2	"	"	3
14	Breiinrichtingen (hoofden of bestuurders van)	2	"	"	"	"	3
16	Banketbakkerijen	2	"	"	"	"	3
	Bierbrouwers	"	"	"	"	"	"
	Bierhuishouders	1	"	"	"	"	1
	Broodbakkers	17	"	1	"	3	16
	Boterfabrikanten	1	"	"	"	"	1
	Conservenfabrikanten	2	"	19	"	"	"
	Koffiebranders	1	"	1	"	"	"
	Sigarenfabrikanten	10	"	3	"	"	19
	Slagers.	16	"	5	"	"	12
	Suikerbakkers	3	"	2	"	"	7
	Suikerraffinadeurs	"	"	"	"	"	"
	Theehandelaars	1	"	"	"	"	"
	Verschillende beroepen	5	"	"	"	"	5
	Schippers.	1	1	"	"	"	"
	Totaal	413	5	221	14	3	420

…redingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
10, 4e lid.	11	der overige arti-kelen.	der bepalin-gen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtre-dingen.	Totaal aantal von-nissen.	van Art. 12	van Art. 13	der ove-rige arti-kelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		Totaal aan-tal over-tre-din-gen.
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6. der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
2	502	"	"	1045	16	16	"	"	"	"	16
"	3	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	9	"	"	15	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	7	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	6	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	1	"	"	2	1	1	"	"	"	"	1
"	16	"	"	36	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	19	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	28	"	"	50	1	"	"	"	1	"	1
"	11	"	"	28	"	"	"	"	"	"	"
"	7	"	"	16	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	5	"	"	10	1	1	"	"	"	"	1
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
3	600	"	"	1266	21	20	"	"	1	"	21

STAAT F.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen in het gedeelte der provinc*
volgde, gerangschikt naar de bedrijven.

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet				
			Aantal ove				
			van Artikel				
			3	5	6	7	10, 1e li
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
1	Diamantbewerkers	5	„	2	„	„	1
	Steenhouwers	1	„	„	„	„	„
2	Boekbinders	2	„	3	„	„	1
	Boekdrukkers	4	„	3	„	„	1
3	Lood- en zinkwerkers	5	„	„	„	„	4
	Metselaars	„	„	„	„	„	„
	Schilders	6	„	„	„	„	4
	Stukadoors	„	„	„	„	„	„
	Timmerlieden en aannemers	7	„	„	„	„	5
4	Zwavelzuurfabrikanten	„	„	„	„	„	„
5	Houtzagers	„	„	„	„	„	„
	Mandenmakers	2	„	1	„	„	1
	Meubelmakers	6	1	2	„	„	2
6	Bontwerkers	1	„	1	„	„	„
	Kleermakers	12	„	2	„	„	8
	Kleerververs	1	„	„	„	„	„
	Kunstbloemenwerkers	1	„	„	„	„	4
	Modemaaksters, naaisters	92	„	79	2	„	94
	Pantoffelfabrikanten	1	„	„	„	„	1
	Pettenfabrikanten	2	„	4	„	„	2
	Schoenmakers	37	„	21	„	1	16
	Wasch-, bleek- en strijkinrichtingen (hoofden of bestuurders van)	54	„	73	„	„	6
10	Goudsmeden	1	„	„	„	„	2
	Koper- en blikslagers	3	„	„	„	„	2
	Metaalwarenfabrikanten	„	„	„	„	„	„
	Smeden	7	„	9	„	„	6
	Transporteeren	250	1	200	2	1	160

Noord-Holland, behoorende tot de 4e inspectie, waarop in het jaar 1900 *eene veroordeeling*

tredingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
		der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen.	van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		Totaal aantal overtredingen.
10, 4e lid.	11					12	13				
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
"	8	"	"	11	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	5	"	"	9	2	2	"	"	"	"	2
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	6	"	"	10	2	2	"	"	"	"	2
"	"	"	"	"	2	2	"	"	"	"	2
"	5	"	"	10	14	11	3	"	"	"	14
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	"	"	"	"	2	2	"	"	"	"	2
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	9	1	1	"	"	"	"	1
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	25	"	"	35	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	4	"	"	8	"	"	"	"	"	"	"
"	175	"	"	350	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	33	"	"	71	"	"	"	"	"	"	"
"	62	"	"	141	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	3	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	"	"	"	"	1	1
"	6	"	"	21	"	"	"	"	"	"	"
"	349	"	"	713	26	22	3	"	"	1	26

Nummer der bedrijfsgroep.	BEROEP DER OVERTREDERS.	Totaal aantal vonnissen.	Arbeidswet. Aantal ove[…] van Artikel 3	5	6	7	10, 1e lid.
			Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren.	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.
	Transport . . .	250	1	200	2	1	160
11	Lompensorteerders	1	"	"	"	"	"
	Zakkenplakkers	1	"	"	"	"	"
12	Rijwielherstellers.	3	"	1	"	"	2
	Scheepsbouwmeesters	2	1	3	"	"	"
13	Horlogemakers	2	"	"	"	"	2
	Instrumentmakers	1	"	"	"	"	1
14	Breiinrichtingen (hoofden of bestuurders van)	4	"	2	"	"	"
15	Olieslagers	2	1	1	"	"	1
16	Aardappelmeelverpakkers	1	"	3	"	"	"
	Banketbakkers.	10	"	2	"	"	10
	Broodbakkers	13	"	10	"	"	10
	Chocoladefabrikanten	"	"	"	"	"	"
	Conservenfabrikanten	1	"	2	"	"	"
	Grutters	1	"	"	"	"	"
	Mineraalwaterfabrikanten	1	"	"	"	"	2
	Poeliers	1	"	1	"	"	1
	Sigarenmakers.	10	1	4	"	"	6
	Slagers	7	"	1	"	"	7
	Suikerraffinadeurs	"	"	"	"	"	"
	Suikerwerkers	2	"	4	"	"	3
	Schippers.	1	1	"	"	"	"
	Totaal . . .	314	5	234	2	1	205

…tredingen					Veiligheidswet.						
						Aantal overtredingen					
10, 4e lid.	11	der overige artikelen.	der bepalingen van het K.B. van 21. 1. 1897 *Stbl.* N°. 46.	Totaal aantal overtredingen.	Totaal aantal vonnissen	van Art. 12	van Art. 13	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* N°. 215.		Totaal aantal overtredingen.
Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.					Geen mededeeling van een ongeval.	Geen opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
"	349	"	"	713	26	22	3	"	"	1	26
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	2	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	4	1	1	"	"	"	"	1
"	3	"	"	5	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	8	"	"	20	"	"	"	"	"	"	"
"	12	"	"	32	2	1	"	"	1	"	2
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	4	"	"	"	"	"	"	"
"	1	"	"	3	"	"	"	"	"	"	"
"	14	"	2	27	"	"	"	"	"	"	"
"	5	"	"	13	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	1	1	"	"	"	"	1
"	2	"	"	9	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"
"	408	"	2	857	31	26	3	"	1	1	31

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1899 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet.									Veiligheidswet.					Totaal.
	Aantal overtredingen									Aantal overtredingen					
	van Artikel							der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	van Art.		der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215.		
	3	5	6	7	10 1e lid	10 4e lid	11			12	13				
	Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	Arbeid doen verrichten op verboden uren	Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	Zondagsarbeid.	Ontbreken van eene arbeidskaart.	Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart	Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.			Geene mededeeling van een ongeval.	Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.		ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	
0.50	„	14	7	„	148	„	172	„	„	„	„	„	„	„	341
1.—	„	22	3	„	118	3	162	„	„	1	„	„	„	„	309
1.50	„	14	„	„	2	„	3	„	„	„	„	„	1	„	20
2.—	1	15	„	1	124	„	222	„	„	2	„	„	„	„	365
2.50	„	4	„	„	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	5
3.—	„	24	1	2	21	„	27	„	„	6	„	„	„	„	81
4.—	„	1	„	„	„	„	7	„	„	„	„	„	„	„	8
5.—	2	58	3	„	5	„	5	„	„	11	„	„	„	„	84
6.—	„	9	„	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	10
7.50	„	3	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	3
8.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
10.—	1	50	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	51
12.—	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
15.—	„	4	„	„	1	„	1	„	„	„	„	„	„	„	6
20.—	1	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	2
25.—	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
50.—	„	1	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	1
Totaal.	5	221	14	3	420	3	600	„	„	20	„	„	1	„	1287

Staat G.

OVERZICHT *van het aantal overtredingen, waarop in het jaar* 1900 *eene veroordeeling volgde, gerangschikt naar het bedrag der opgelegde geldboeten.*

Bedrag der opgelegde boeten in guldens.	Arbeidswet. Aantal overtredingen van Artikel 3 — Arbeid van kinderen beneden 12 jaar.	5 — Arbeid doen verrichten op verboden uren	6 — Arbeid doen verrichten gedurende den rusttijd.	7 — Zondagsarbeid.	10 1e lid — Ontbreken van eene arbeidskaart.	10 4e lid — Niet terugbezorgen van eene arbeidskaart.	11 — Den naam niet vermeld op eene arbeidslijst.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 21 Jan. 1897 *Stbl.* 46.	Veiligheidswet. Aantal overtredingen van Art. 12 — Geene mededeeling van een ongeval.	13 — Geene opgave van in werking gebrachte fabrieken of werkplaatsen.	der overige artikelen.	der bepalingen van het K. B. van 7 Dec. 1896 *Stbl.* 215. ingevolge art. 6 der wet.	ingevolge art. 7 der wet.	Totaal.
0.50	,,	8	,,	,,	37	,,	84	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	129
1.—	1	36	,,	,,	65	,,	124	,,	,,	7	2	,,	,,	,,	235
1.50	,,	9	,,	,,	1	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	11
2.—	,,	21	,,	,,	87	,,	179	,,	,,	1	,,	,,	,,	,,	288
2.50	1	1	,,	1	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	3
3.—	,,	26	,,	,,	9	,,	15	,,	,,	2	1	,,	,,	,,	53
4.—	,,	,,	,,	,,	2	,,	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	4
5.—	,,	49	,,	,,	2	,,	3	,,	2	16	,,	,,	,,	,,	72
6.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
7.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
8.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
10.—	1	69	,,	,,	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	72
12.—	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,
15.—	,,	3	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	3
20.—	1	4	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	5
25.—	,,	,,	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	,,	3
30.—	1	3	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	4
40.—	,,	3	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	3
50.—	,,	2	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	,,	1	,,	3
Totaal.	5	234	2	1	205	,,	408	,,	2	26	3	1	1	,,	888

De vonnissen werden te mijner kennis gebracht door de Ambtenaren van het Openbaar Ministerie en daarvan door dien

	1899	1900
te Amsterdam (1e kanton)	103	78
» » (2e »)	127	92
» » (3e »)	74	78
» » (4e »)	76	68
» Haarlem	13	13
» Haarlemmermeer	1	
» Hilversum	21	16
» Alkmaar	7	
» Helder.	1	
» Hoorn	6	
» Purmerend	1	
» Schagen	1	
» Zaandam	3	

Verscheidene vonnissen tegen één beklaagde behelzen veroordeelingen van overtredingen van meerdere artikelen en ook ten opzichte van meerdere personen. Evenals in mijn vorig verslag laat ik hier nog volgen eene opgave van het totaal bedrag der vonnissen voor ieder individueel, waaruit zal blijken dat er nog 7 beklaagden waren, die er in het geheel met een boete van *f* 0,50 afkwamen, doch ook 5 die *f* 100 of meer te betalen hadden.

Van de 434 beklaagden in 1899 en 345 in 1900, die veroordeeld werden, beliep de boete voor:

1899	1900		1899	1900	
7	7	*f* 0,50	1	—	*f* 10,50
62	38	» 1,—	1	5	» 11,—
9	5	» 1,50	7	12	» 12,—
89	67	» 2,—	8	3	» 14,—
3	6	» 2,50	6	3	» 15,—
35	24	» 3,—	—	1	» 15,50
4	—	» 3,50	4	1	» 16,—
74	38	» 4,—	2	—	» 18,—
1	5	» 4,50	1	—	» 19,—
20	34	» 5,—	8	10	» 20,—
—	1	» 5,50	—	2	» 21,—
27	18	» 6,—	—	1	» 22,—
2	6	» 7,—	1	—	» 23,—
1	—	» 7,50	2	1	» 24,—
17	11	» 8,—	1	1	» 25,—
10	6	» 9,—	1	—	» 28,—
15	22	» 10,—	1	—	» 28,50

1899	1900		1899	1900	
1	—	*f* 29,—	—	1	*f* 56,—
1	4	» 30,—	—	1	» 60,—
1	—	» 32,—	—	1	» 62,—
1	—	» 33,—	—	1	» 64,—
—	1	» 34,—	1	—	» 75,—
2	1	» 36,—	—	1	» 90,—
1	1	» 40,—	—	1	» 100,—
1	—	» 42,—	1	1	» 110,—
1	—	» 49,—	—	2	» 120,—
3	2	» 50,—			

Een vergelijk met de jaren 1897 en 1898 doet zien, dat het vonnis voor 57% der beklaagden *f* 3,— of nog minder bedroeg; deze percentage werd voor 1899—1900 45%; zoodat nu de grootste helft boven *f* 3,— gestraft wordt.

II. INRICHTING VAN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Veiligheidswet.

Dat nog steeds de verbetering van de inrichting van fabrieken en werkplaatsen een ruim veld van arbeid blijft bieden, komt in de praktijk dagelijks aan het licht. Waar men eerst voor een onoplosbaar vraagstuk meent te staan, wanneer men overweegt door welke veranderingen eene fabriek of werkplaats zoude kunnen voldoen aan de eischen der wet, tracht men in den aanvang noodmiddelen aan te brengen ten einde den toestand nog voor eenigen tijd te kunnen bestendigen. Nadat dan voor eenigen tijd vrijstelling is verkregen, moet toch eene meer afdoende verbetering worden aangebracht.

Met het oog daarop schijnt het wel, dat de ervaring vindingrijk kan maken; het kwam toch herhaaldelijk voor, dat het bedrijfshoofd een voorstel aan mijn oordeel onderwierp hetzij hem van deskundige zijde aan de hand gedaan, hetzij het resultaat van eigen overwegingen. Eene verbouwing, eene ontruiming van voor opslag of ander doel bestemde localiteit, een uitbouw in den tuin, bracht herhaaldelijk de noodige verbetering. In gevallen, waarin een dergelijke verbetering niet was aan te brengen, moest naar een geheel andere gelegenheid worden uitgezien. Dit laatste deed zich zeer vele malen voor, hoofdzakelijk bij de kleine ateliers in huurhuizen gevestigd; en dan werd naar den raad geluisterd om niet te huren voordat het perceel dezerzijds was bezocht. Dikwijls deed het zich voor, dat de eigenaar met het oog op de verhuring dan nog gewenschte veranderingen wilde aanbrengen; met de verhuizing werd dan zoodoende verbetering in menig opzicht bereikt.

Intusschen het zijn niet uitsluitend de kleine ateliers, waarop het voorenstaande toepasselijk is, betrekkelijk groote bedrijven worden aangetroffen in woningen, die niet geschikt zijn en oorspronkelijk ook niet bestemd waren om er eenig bedrijf in uit te oefenen en waar het personeel opgehoopt en verdeeld is over allerlei hokkige vertrekken.

Artikel 2 der Veiligheidswet geeft aan hem, die een fabriek of werkplaats gaat oprichten, de bevoegdheid om de bouwplannen ter beoordeeling te geven en krachtens de gewijzigde Hinderwet moeten de stukken betreffende de oprichting of de uitbreiding van inrichtingen, die zoowel onder de Veiligheidswet als de Hinderwet vallen, in handen worden gesteld van den inspecteur van den arbeid. Hoewel daardoor de plannen van een groot aantal inrichtingen ter kennis komen van de ambtenaren der inspectie, blijft het van belang om zooveel mogelijk de inrichtingen op te sporen, welker toe-

standen voorziening en verbetering vereischen. Tot de vakvereenigingen en tot particulieren begint meer en meer door te dringen, dat de arbeidsinspectie ingevolge de wet zich ook op dit gebied kan bewegen. De inlichtingen, die mij door vakvereenigingen of door particulieren werden verstrekt, vestigden mijne aandacht op menige niet aan de eischen der wet voldoende inrichting.

Van de bevoegdheid krachtens artikel 2 der Veiligheidswet werd niet veel gebruik gemaakt; wel komt men in vele gevallen de voorgenomen bouwplannen bespreken, maar de wetenschap, dat binnen korten tijd de Hinderwet-aanvrage toch weder in nader officieel verband brengt, doet veelal afzien van deze eerste handeling. Mijn aangenomen gewoonte, om door een onderzoek ter plaatse de Hinderwet-aanvragen te beoordeelen, kon worden volgehouden en in de meeste gevallen bleek hiervan het groote nut, vooral waar uitbreiding bedoeld werd.

De beoordeeling van de door gemeentebesturen aan de vergunning te verbinden voorwaarden gaf vele bemoeiingen; in geen enkel geval kon niet tot overeenstemming worden gekomen, steeds bleek het mogelijk een middel te vinden om de interne en externe belangen met elkaar in overeenstemming te brengen. De voorwaarde, die veelal aan eene vergunning der Hinderwet wordt verbonden, om deuren en vensters gesloten te houden is, zooals voor de hand ligt, het groote struikelblok. Door doelmatige ventilatiemiddelen of wel door de voorwaarde te beperken tot bepaalde verrichtingen in het bedrijf, kon hierin worden te gemoet gekomen; soms is het ook mogelijk de belangen van partijen, die door reclames op de zitting de commodo et incommodo de voorwaarden in het leven hebben geroepen, in overeenstemming te brengen. Van enkele gevallen slechts wil ik hier eenige bijzonderheden doen volgen.

Eene voorwaarde was opgelegd om de ramen dicht te houden tijdens het lakken in een moffeloven; bij gesloten moffeloven kunnen echter geen hinderlijke dampen *in* het vertrek komen en dus niet *uit* de vensters ontsnappen; bij het koffiebranden bestaat de mogelijkheid, dat tijdens het storten der boonen zich dampen in het vertrek verspreiden, deze worden echter bij de nieuwe inrichtingen dadelijk weggezogen; tegen het voldoen aan de voorwaarde, om een heetwateroven met cokes te stoken, had de concessionaris groote bedenking; waar evenwel om bepaalde redenen steenkolen niet konden worden toegestaan, bleek ten slotte eene meer oordeelkundige plaatsing der waterpijpen in de moeielijkheid te voorzien; waar verspreiding der dampen bij eene vernisstokerij geducht werd, kon door eene condensatie-inrichting hieraan tegemoet gekomen worden.

Samenwerking tusschen de arbeidsinspectie en den gemeentelijken gezondheidsdienst is in menig geval zeer wenschelijk. Waar dergelijke samenwerking noodig was ondervond ik dien van den directeur van bedoelden tak van dienst te Amsterdam op de meest bereidwillige wijze in gevallen, als van vochtige kelderwerkplaatsen, stankgevende riolen of verkeerde privaatleidingen, en ook waar het zich voordeed, dat iemand zijn werkplaats wegens ongeschiktheid verliet om tot de ontdekking te komen, dat een concurrent bezig was de verlaten localiteit weder in te huren.

Hoogst onaangenaam is het eene nieuwe voltooide inrichting aan te treffen en te bemerken, dat met dezelfde kosten, indien de plannen vooraf ter beoordeeling waren gezonden, eene doelmatige inrichting zoude zijn verkregen. Het is daarom te hopen, dat de bedrijfshoofden meer en meer van hunne bevoegdheid om de plannen ter beoordeeling te geven, zullen gebruik maken. De verschillende architecten, met wie ik in aanraking kwam, beginnen zulks trouwens nu reeds te betrachten.

Het zij mij vergund thans meer in bijzonderheden te treden, en wel in volgorde van de artikelen 6 en 7 der Veiligheidswet.

Vrije luchtruimte.

In die plaatsen, waar de huren der huizen hoog zijn, is de naleving van de voorschriften omtrent de vrije luchtruimte zeker bezwaarlijk, vooral waar het industrieën geldt, die in gewone woningen worden uitgeoefend, waarmede ik hier in hoofdzaak bedoel de onderscheidene confectieateliers. Waar een gedeelte van deze inrichtingen eerst sinds 1898 aan voorschriften betreffende luchtruimte zijn onderworpen krachtens de Veiligheidswet en vroeger slechts door overreding verbetering kon worden verkregen, is het niet te verwonderen, dat in deze zich een ruim veld van arbeid voordeed. Onder de bezochte inrichtingen werden er vele aangetroffen, waarin minder dan 10 personen plegen te verblijven en waarvoor het een zegen zoude zijn, indien ook daar vermeerdering van luchtruimte kon worden geëischt.

In vele gevallen moest het aantal werkzame personen reeds dadelijk tot 9 worden teruggebracht ten einde aan de eischen, gesteld krachtens de Veiligheidswet, te ontsnappen.

Van 117 bezochte werkplaatsen, uitsluitend onder de Arbeidswet vallende en omvattende ateliers voor vervaardiging van costumes, hoeden of petten, werkplaatsen van roosjessnijdsters, zakkenplakkerijen en dergelijke werd nagegaan in hoeverre zij voldeden aan den bij art. 4 van het Veiligheidsbesluit gestelden eisch.

Het resultaat der bevinding is inderdaad niet schitterend, immers slechts 38 werkplaatsen hadden de verlangde luchtruimte ten volle beschikbaar, de overige slechts een deel er van en wel:

6	werkplaatsen	0,8—0,9	der	verlangde	luchtruimte.
7	»	0,7—0,8	»	»	»
13	»	0,6—0,7	»	»	»
17	»	0,5—0,6	»	»	»
6	»	0,4—0,5	»	»	»
7	»	0,3—0,4	»	»	»
10	»	0,2—0,3	»	»	»
13	»	0,1—0,2	»	»	»

Onder de in de laatste categorie bedoelde inrichtingen bevond er zich eene, waar 7 personen pleegden te verblijven, terwijl de luchtruimte volgens art. 4 van het Veiligheidsbesluit slechts voldoende was voor 0,7, dus voor nog niet één persoon.

In al de genoemde gevallen werd de patroon of patrones niet medegerekend; in kleine bedrijven mag evenwel geacht worden, dat zij in den regel in de werkplaats verblijven.

Het verminderen van het personeel is begrijpelijkerwijs eene zeer ingrijpende zaak; elk bedrijf heeft een cliënteele, waarmede het aantal werksters in verband staat; sommige dezer werksters zijn jeugdige krachten (leerlingen), met wie een overeenkomst is gesloten en die in den regel niet op staanden voet kunnen worden weggezonden; ook blijft de vraag of bij vermindering van personeel de werkster soms niet oogenblikkelijk de meest lijdende partij wordt. Ook niet dan in uiterste gevallen moet tot dergelijke vermindering worden overgegaan; veelal gelukt het een ander vertrek te doen inruimen; zoo werd in een werkplaats van heerenkleederen de ontvang- of zoogenaamde zijkamer, een ruim hoog vertrek, tot atelier ingericht, bij een andere confectiezaak werd het kantoor en magazijn tot atelier bestemd en werd het kantoor naar een achterkamer verplaatst; in eene andere inrichting waren de werksters op onoordeelkundige wijze verdeeld en bleek bij verbetering hierin aan den eisch der wet te kunnen worden voldaan, ook werd in onderscheidene gevallen de zoldering verhoogd. Uitbouwing van een tuinkamer, aantrekking van een gedeelte van den zolder, doorslaan van een tusschenmuur, zijn zoovele hulpmiddelen, die in de moeilijkheid konden voorzien. Het plaatsen van een gedeelte van het personeel met onderdeel van het bedrijf naar eene andere woning, in den geest eener filiale, bleek slechts in enkele gevallen mogelijk. Het afzonderlijk toezicht en technische moeilijkheden schijnen dat overbrengen zeer bezwaarlijk te maken. In zoodanige uiterste gevallen werd liever tot verhuizen besloten of tot radicale verbouwing of ook wel tot algeheel nieuwen bouw.

Een ander bedrijf, waarin de vereischte luchtruimte veelal niet aanwezig is, is dat der bakkers; voor deze werkplaatsen in lage sousterrains of kelders, geldt zoodra de hoogte minder dan 2,10 M. wordt, de eisch van 20 M^3. vrije luchtruimte per hoofd. Vermindering van personeel kan niet als in de naaisterswerkplaatsen ten gevolge hebben, dat geen eisch betreffende de luchtruimte wordt gesteld, omdat een bakkerij wegens de aanwezigheid van den oven in elk geval onder de Veiligheidswet valt. Bij deze bakkerijen is het zeer moeilijk om aan de voorschriften te voldoen: verhooging, waar gemetselde verwulven aanwezig zijn of zware vloerbalklagen der bovengelegen verdieping, is meestal uitgesloten; het eenige wat overblijft is dan het doen zakken van den vloer, doch dit is als het goed uitgevoerd wordt door het maken van een zoogenaamden drijvenden kelder een kostbare zaak. Voor vele van deze bakkerijen is ingevolge art. 26 der Veiligheidswet vrijstelling verleend. Een aantal van deze vrijstellingen zijn nog loopende; bij afloop van de termijnen, voor welke de vrijstellingen zijn verleend, voorzie ik nog vele moeilijkheden.

In de sigarenmakerijen valt op dit gebied meer bepaaldelijk toe te zien, dat de toestand niet ongunstiger wordt dan hij na de aangebrachte verbeteringen is geworden; hetzelfde geldt voor de drukkerijen met name de letterzetterijen.

In den loop van 1899 werden 3 tijdelijke vrijstellingen verleend, waarvan

de langste duur was tot 1 Mei 1902. In 1900 werden 42 tijdelijke vrijstellingen verleend, waarvan de langste duur tot 1 November 1903. Hieronder bevonden zich 23 bakkerijen, terwijl de overige vrijstellingen in hoofdzaak confectie-ateliers betroffen.

Luchtverversching.

Het vraagstuk der ventilatie geeft tot veelzijdige oplossingen aanleiding, terwijl de eisch van tochtvrije luchtverversching groote moeilijkheden in den weg legt. Het is eigenaardig, hoe de ervaring aantoont, dat de bij de wet gestelde grenzen van de vrije luchtruimte juist zoodanig blijken te zijn, dat nog goede ventilatiemiddelen daarbij moeten worden aangevoerd. Bij één bezoek kwam dit zeer sprekend uit; van een confectie-atelier bestaande uit 2 ineenloopende vertrekken was het eerste de knipkamer; daar zaten weinig personen en stond het raam open, toch was duidelijk waarneembaar, dat er iets abnormaals was, toen bij voortgezette inspectie bleek, dat nog eene andere kamer als werkplaats werd gebezigd en het totaal aantal personen voor de beide vertrekken, als een geheel gerekend, het wettelijk getal ook, hoewel weinig, bleek te overschrijden.

De zomertijd is voor de ventilatie der werkplaatsen natuurlijk de gunstigste, dan kunnen de ramen worden opengezet en indien er een weinig onderlinge inschikkelijkheid heerscht, blijven opengehouden.

In talrijke gevallen werden op mijne aanwijzing zoogenaamde klepramen met vaste zijschotten aangebracht, en zoo mogelijk de benedenramen draaiend gemaakt; deze combinatie acht ik voor ons klimaat inderdaad de aangewezene. Indien het vertrek buitenmuurvlakken heeft op verschillende windrichtingen gelegen, dan bleek het dat inderdaad met klepramen zeer goed was te ventileeren; voor de zijschotten werd door mij aangeraden, het driehoekig geraamte met glas in plaats van met houten paneel te voorzien, bij lage vertrekken onderscheppen anders deze zijschotten veel licht. Het inrichten van het bovenraam tot klepraam is niet steeds even gemakkelijk zooals daar, waar de lijst van het raam tevens als kalf voor het beneden draairaam dienst doet. Glasjalouzieën bleken mij ook zeer goed te voldoen, deze zijn bij opschuivende benedenramen een practisch middel, als het vertrek hoog genoeg is, dan is de last van tocht ook niet groot. Het aanbrengen van luchtkokers heeft zijn eigenaardige bezwaren voor vertrekken, waarboven nog verdiepingen liggen, toch bleken deze in onderscheidene gevallen, waar de toepassing mogelijk was, zeer afdoende; bij het onderwerp «verwijdering van schadelijke dampen en gassen» kom ik hierop terug.

Tochtdeuren voorzien ook zeer goed in de bezwaren tegen openstaande klep- of schuiframen; in enkele bedrijven, waar veel met voorwerpen van groote afmeting in- en uitgeloopen wordt, kunnen geen tochtdeuren worden aangebracht; zij nemen bovendien veel plaats in, als men ze ten minste doelmatig wil maken, waarmede ik het aanbrengen van een ruim portaal bedoel, waarop de deuren dan uit kunnen komen. Verlichting van het portaal door den bovenwand van glas te maken verdient aanbeveling.

Op het betrachten van het verkrijgen van goeden aanvoer van buitenlucht

moest door mij worden aangedrongen, vooral in die gevallen, waar de deur slechts zelden geopend wordt gedurende het werk. Voor niet te groote vertrekken heeft nu en dan eene spuiing een grooten invloed; dit bewijst het groote nut om tijdens schafttijden flink te luchten. Op het in acht nemen van dezen maatregel werd door mij herhaaldelijk gewezen.

Systematisch aangelegde ventilatie-inrichtingen worden in groote fabrieken met werkzalen, waar vele menschen gedurende hunnen werktijd onafgebroken verblijven, aangetroffen, met name in de diamantslijperijen; het goede effect is wel waarneembaar en het verschil tegenover de inrichtingen, die daarvan niet zijn voorzien, zeer sprekend.

In 1899 werd 32 maal aangedrongen op het spoedig aanbrengen van verbeteringen met het oog op art. 9 sub 1 van het Veiligheidsbesluit; in 27 gevallen werd aangedrongen op het inrichten van de bovenlichten tot klepramen. In 1900 werd 37 maal aangedrongen op dergelijke verbeteringen; in 27 gevallen hadden deze betrekking op klepramen, in 3 gevallen op het draaibaar maken van ramen en in 4 gevallen op het aanbrengen van luchtkokers.

Verlichting.

Het is hoofdzakelijk de dagverlichting, die aanleiding geeft tot klagen. Daar waar beschermde personen werken is het nemen van ingrijpende maatregelen mogelijk; soms kon dan een ander vertrek worden aangewezen, ook wel een deel van een binnenplaats worden bijgetrokken of getracht door reflector of luxfer prisma's aan het bezwaar tegemoet te komen. Van dit laatste middel had ik een zeer loonend succes bij een atelier, waar anders een drietal werksters zouden moeten zijn verwijderd geworden. Te weinig wordt er aan gedacht, hoe kostbaar op den duur kunstverlichting is; in een werkplaats, waar bij gebrekkig licht slechts op het middengedeelte van den dag het kunstlicht kan worden gemist, blijft dit gewoonlijk gedurende den geheelen dag branden. Wanneer toch het kunstlicht wordt uitgedraaid is de overgang tot het dàn enkel overblijvend daglicht te merkbaar en is het niet te verwonderen, dat zoodra patroon of opzichter zich verwijderd hebben, het kunstlicht weder wordt ontstoken. Dergelijk feit zag ik op een zetterij, waar bij werkelijk helder weêr toch alle electrische lampjes gloeiden. Eene verbetering van dien toestand zoodanig, dat bij het hervatten van den arbeid na de eerste schaft het gebruik van kunstlicht niet noodig is, zou in aanleg kosten medebrengen, welke echter voor de gevallen, die ik berekende, binnen een half jaar door de gasbesparing zouden zijn uitgewonnen. Hierbij wordt nog nog niet in rekening gebracht hoe in een goed gelijkmatig verlicht vertrek het werk met meer opgewektheid wordt verricht en ook het werk in behandeling wordt vergemakkelijkt en dus productiever gemaakt.

In 1899 werd eens aangedrongen op het spoedig aanbrengen van verbetering met het oog op art. 10 sub 1 van het Veiligheidsbesluit en 5 maal in 1900. Twee van deze gevallen hadden meer bepaaldelijk betrekking op art. 1 L 1 van het Koninklijk Besluit van 21 Januari 1897 (*Staatsblad* n°. 46), omdat het jongens en meisjes gold. In één geval kon de verleende vrijstelling slechts tot 1 Januari worden verleend, omdat met 1 Januari 1901 de in het slot

van art. 26 der Veiligheidswet genoemde termijn van 3 jaren was verstreken.

Maatregelen tot voorkoming van brand.

Het voorkomen van brand is een onderwerp, waarin voor de grootere steden reeds in vele opzichten wordt voorzien door de stedelijke autoriteiten, ook omdat de belangen van de omwonenden hier zoo zeer mede zijn gemoeid; de interne en externe belangen gaan hier hand aan hand. Met name in de bakkerijen zorgt de brandweer wel, dat toestanden, die brand zouden kunnen veroorzaken, niet voorkomen.

In mijn vorig verslag gaf ik over de in de bakkerijen aangetroffen toestanden meer uitvoerige mededeelingen. Het onderzoek in die inrichtingen werd voortgezet; de te verlangen voorzieningen bleken hetzelfde karakter te bezitten; om in geene herhalingen te treden veroorloof ik mij naar het vroeger gezegde te verwijzen.

Bij bedrijven, waar opslag en gebruik van benzine en dergelijke vochten brandgevaar kunnen opleveren, zijn veelal daaromtrent voorschriften bij politieverordening vastgesteld en werden ook bij het verleenen eener vergunning naar omstandigheden dikwijls nadere voorwaarden opgelegd. Mijne persoonlijke bemoeiingen beperken zich hier veelal hetzij tot overleg betreffende zoodanige voorwaarden hetzij tot détails van het fabrieks-procédé, zooals zich dit kan voordoen, bij chemische wasscherijen en dergelijke inrichtingen.

Het gevaar bij benzine of collodium en aether is inderdaad nimmer te gering te achten, omdat de dampen van deze stoffen, wanneer zij met lucht vermengd zijn, ontplofbare mengsels vormen.

Vooral omdat deze dampen zwaarder zijn dan lucht, verzamelen zij zich op den vloer en indien daar weinig luchtstrooming is en geene maatregelen voor verwijdering zijn getroffen, kan, indien de gevaarlijke verhouding van lucht en damp is ingetreden, eene gelijktijdige aanraking met vuur of vlam de vreeselijkste gevolgen opleveren. Vandaar dat in dergelijke localiteiten onbeschermd kunstlicht moet worden verboden, zoowel bij de bewerkingen als bij het overschenken.

De gaskomforen met gasaanvoer door indiarubber slang leveren ook een bron van gevaar. Zij komen veel voor op de strijkinrichtingen der confectieateliers voor het heetmaken der strijkbouten. Men ziet dan soms zeer licht ontbrandbare artikelen liggen in de buurt der open gasvlammen. De indiarubberslangen, die niet steeds in goeden staat van onderhoud zijn en hard zijn geworden of gespleten, kunnen eveneens, hetzij door afvallen gasontsnapping geven hetzij bij gelijktijdig inslaande vlam ernstig brandgevaar veroorzaken, indien de vlam het einde van de afgevallen slang bereikt.

Hoewel dergelijke ongevallen zich meestal voordoen in tegenwoordigheid van de werklieden en dan wel dadelijk de vlam kan worden gedoofd of gebluscht, kan het zich evengoed voordoen, als men onnadenkend in schafttijd het licht laat doorbranden. Reeds op verschillende werkplaatsen zag ik deze slangen door vaste compositiepijpen vervangen.

In 1899 werd in 62 gevallen aangedrongen op het spoedig aanbrengen van verbeteringen met het oog op art. 11 van het Veiligheidsbesluit; in 36

gevallen werd aangedrongen op het verwijderen van houten luikjes in den schoorsteenloop en in 19 gevallen op het vervangen van houten boezembalken door ijzeren, in de overige gevallen werd aangedrongen b. v. op het verwijderen van een houten balk, op de inrichting van een krullenbergplaats, op de inrichting van een petroleumopslag, op het brandvrij maken van een trappenhuis enz. In 1900 werd aangedrongen op spoedige verbetering in 53 gevallen, waarvan 19 op houten luikjes en 31 op boezembalken van ovens betrekking hadden.

Vrijstellingen voor eenigen tijd werden verleend in 1899 voor 260 bakkerijen, waarvan de langste duur tot 1 Mei 1903, en in 1900 voor 22 bakkerijen, waarvan de langste duur tot 1 Mei 1904.

Maatregelen tot voorkoming van ongevallen bij brand.

Het voorkomen van ongevallen bij brand geeft inderdaad veel zorg aan hem, die op de naleving en toepassing van de gegeven voorschriften heeft te letten. Waar toch in fabrieken, waar vele menschen op enkele lokalen zijn opeengehoopt, eene paniek de noodlottigste gevolgen kan hebben, moet worden getracht zoo goed mogelijk voorzieningen te treffen. Intusschen zijn dikwijls de middelen om op afdoende wijze te voorzien in eene reëele brandontsnapping òf zeer kostbaar òf zelfs niet te bereiken, wegens gebrek aan localiteit of begrensdheid door belendingen. Ook hier kon samenwerking met de brandweer in enkele gevallen tot goede resultaten leiden.

De trappen en noodtrappen vormden een belangrijk punt van studie en menige bespreking ter plaatse of op het bureau in verband met desbetreffende opgestelde teekeningen had over dit onderwerp plaats. Zonder in details over deze vele vraagstukken te komen, zij het mij toch vergund eene serie hier te omschrijven met name die betrekking hebben op diamantslijperijen.

Hoewel nu in dit bedrijf het brandgevaar niet groot is, zal men toch moeten erkennen, dat het gevaar bij brand daarentegen zeer te duchten zou zijn, als op een torenhooge verdieping een 50-tal slijpers op een oogenblik tot het besef moesten komen, dat de ééne deur van in- en uitgang geen uitvlucht meer geeft. Vele slijpers zullen vermoedelijk bij hun werk hier minder over hebben nagedacht, doch zij die bespeurd hebben, dat maatregelen werden getroffen om òf langs een anderen uitgang een andere trap binnendoor, òf bij een raam een goede buiten-nood*trap* te kunnen bereiken, zullen toch tot de overtuiging zijn gekomen, dat zij zich nu met recht rustig konden gevoelen, terwijl het toch wel langzamerhand bij hen door zal dringen, om bij voorkeur op zoodanige localiteit hun werk te gaan verrichten, waar deze voorzorgsmaatregelen het beste zijn doorgevoerd.

Van de 56 voornaamste diamantslijperijen vielen 19, wat de trapbreedte betreft, buiten de eischen der Veiligheidswet, welke zooals bekend is slechts dan een minimum breedte voorschrijft indien meer dan 50 personen in den regel daarvan gebruik maken. Van de overige voldeden 23 slijperijen aan de eischen, in 2 werden de verlangde veranderingen aangebracht, terwijl voor 12, krachtens art. 26 van genoemde wet een verzoekschrift werd ingediend om voor eenigen tijd te worden vrijgesteld. Een 9-tal vrijstellingen werd

verleend met termijnen, eindigende tusschen 1 November 1901 en 1 Mei 1904, terwijl omtrent 3 verzoekschriften nog geen beslissing genomen was. De verleening van deze tijdelijke vrijstellingen hield gewoonlijk verband met de gelijktijdige verbetering van toestand, betrekkelijk ontvluchting bij brandgevaar.

Van de bovengenoemde slijperijen voldeden er 33 aan den eisch van het Veiligheidsbesluit tot het hebben van een goede gelegenheid tot ontsnapping bij brand; in 15 slijperijen werden de verlangde veranderingen aangebracht, terwijl voor 8 slijperijen vrijstelling werd verzocht en verkregen voor termijnen, eindigende tusschen 1 December 1900 en 1 Mei 1902.

In de meeste gevallen bestaat deze gelegenheid tot ontvluchting in een gemakkelijken uitweg van de bovenste étages over de belendingen, hetgeen als voldoende aan den gestelden eisch mag worden beschouwd. Verkieselijker acht ik een tweede trap of een buiten-noodtrap; aangenomen kan worden, dat de hoogst bereikbare waarborg tegen gevaar geboden wordt, indien de lokalen op alle verdiepingen, behalve de hoofdtrap een nood-uitgang naar buiten bezitten, zoover mogelijk van de hoofdtrap verwijderd.

Noodtrappen werden in 1 geval aangetroffen, en in 12 gevallen nieuw aangebracht. In 4 slijperijen was behalve de hoofdtrap een tweede trap aanwezig, terwijl in 26 slijperijen de belendingen goede gelegenheid tot ontvluchting boden, waaronder in 4 eerst na het aanbrengen van verbeteringen. Aan de 13 slijperijen, waar zoowel het een als het ander ontbrak, werden zooals reeds boven vermeld, aan 8 vrijstellingen van korten duur verleend.

De noodtrappen werden naar de omstandigheden als binnen- of buitentrappen ingericht.

In enkele fabrieken heeft het geen bezwaar om de zalen onderling te verbinden door gewone steektrappen zonder wanden, in andere kunnen deze open binnentrappen alleen worden aangebracht, wanneer zij door luiken in den vloer blijven afgesloten, zoodat zij dan echte noodtrappen worden.

Intusschen moest in vele gevallen een buiten-noodtrap worden aangebracht hetzij als rechte steektrap langs de muren, hetzij als uitstaande rechte steektrap op bordessen uitkomende, hetzij als wenteltrap geplaatst in een geschikten hoek en verankerd op het muurvlak van de fabriek en het muurvlak van een belending. De toegang tot de noodtrap mag ook een noodtoegang zijn, dáár waar de ontoegankelijkheid van de werkzaal in het gewone bedrijf gebiedend is. Er moet dan een flink bordes zijn aangebracht voor het raamkozijn naar de entrée van de noodtrap; in geval van calamiteit of paniek moet dan het raam worden stuk geslagen, iets wat gemakkelijk genoeg te doen is als de ruiten in *houten* roeden zijn vervat.

Waar ik omtrent de diamantslijperijen in eenige meer uitvoerige mededeeling verviel, waren dit natuurlijk niet de eenige inrichtingen, waar voorzieningen omtrent de trappen moesten worden getroffen. In eene groote lingeriefabriek, waar het in art. 12 genoemde maximum van 100 personen verre werd overtroffen en waar de trappen juist voldeden aan den gestelden eisch, werd door mij nog wel gestreefd dezen toestand te verbeteren; ik kon

den eigenaar echter niet tot het aanbrengen van verbetering bewegen. Een persoonlijk bezoek bij het eindigen van het werk en het verlaten der werkplaatsen gaf mij den indruk, dat de eisch van het Veiligheidsbesluit voor inrichtingen met veel arbeiders nog gereedelijk zoude kunnen worden verscherpt, zonder daarom nog het bedrijf te groote lasten te geven.

Het cijfer van 50 personen als eisch voor de brandvrije trappen gesteld, doet bij het oprichten van een nieuw bedrijf in een oude woning, dikwijls besluiten zich binnen dit cijfer te houden. Ondanks herhaalde waarschuwing overschreed een bedrijfshoofd dit getal, nog wel met ongeveer 50 %, hetgeen aanleiding gaf proces-verbaal op te maken.

In 1899 werd naar aanleiding van art. 12 van het Veiligheidsbesluit in 4, in 1900 in 42 gevallen aangedrongen op spoedige voorziening. In 19 van deze gevallen betrof het een noodzakelijk gebleken noodtrap, in 4 gevallen moesten de trappen door brandvrije wanden worden omgeven, in 10 gevallen moesten de bestaande trappen worden verbreed, in 8 gevallen moest in een middel tot ontsnapping bij brandgevaar worden voorzien.

Vrijstelling voor eenigen tijd werd in 1889 in 3 gevallen verleend met betrekking tot de trapbreedte; de langste duur der vrijstellingen was tot 1 Mei 1900. In 1900 werd in 6 gevallen vrijstelling verleend met betrekking tot de trapbreedte; de langste duur der vrijstellingen was tot 1 November 1903. In 1900 werd in 2 gevallen vrijstelling verleend met betrekking tot den eisch omtrent de ontvluchting bij brand; de langste duur dezer vrijstellingen was tot 1 Mei 1902.

Kleedkamers en schaftlokalen.

De kleedkamers en schaftlokalen, zelfs dáár waar de wet deze verplichtend stelt, voldoen nog niet overal aan de gestelde eischen. Hierin moet nog in vele opzichten verbetering worden getroffen. In twee groote fabrieken, suikerraffinaderijen, begreep de directie, dat steeds voor de mannen afzonderlijke waschkommen behoorden beschikbaar te zijn in plaats van den tot dusverre gebruikten algemeenen grooten waschbak. Eenige stortbaden en eenige voetbaden werden bovendien ter beschikking gesteld. In een der fabrieken werden onderling bereikbaar aangelegd een schaftlokaal, een gelegenheid tot ophangen en bergen van bovenkleeding, een waschgelegenheid en binnendoor bereikbare privaten, een en ander tot groot gerief en voldoening van het personeel.

In de gasfabrieken van ouderen datum zijn deze gelegenheden nog veelal gebrekkig, doch hierin wordt langzamerhand bij uitbreiding of verbouwing voorzien.

Daar waar de wet niet speciaal dergelijke eischen stelt, b.v. in confectieateliers, ziet men toch het nut in om eene plaats aan te wijzen voor het ophangen der mantels en hoeden, vooral bij regenachtig weder een zeer gewenschte maatregel.

In den loop van 1900 werd in 4 gevallen aangedrongen op het aanbrengen van eene gelegenheid tot afzonderlijke berging van kleederen, terwijl in den loop van 1899 en 1900 in 3 gevallen op het aanbrengen van een schaftlokaal moest worden aangedrongen.

Privaten. De privaten laten ook nog in vele opzichten te wenschen over, hoewel bij nieuwere inrichtingen hier veel verbetering ten goede valt op te merken. Het aanbrengen van waterclosets begint meer algemeen te worden, terwijl ook het personeel bij goede inrichting dezer gelegenheden meer zorg draagt voor het zindelijk houden dezer plaatsen. Waar het hier dikwijls toestanden betreft, die met het stadsrioolstelsel in het nauwste verband staan, was hier, zooals reeds vroeger werd vermeld, dikwijls overleg noodig met den directeur van den gezondheidsdienst.

In 1899 werd in 5 gevallen aangedrongen op het beschikbaar stellen van privaten, terwijl zulks in 1900 in 33 gevallen plaats had. Het binnendoor bereikbaar maken moest in 4 gevallen worden geëischt en het ventileeren, van portaal voorzien, verbeteren of buiten gebruik stellen werd in 1899, 24, in 1900 22 keeren verlangd. Vrijstellingen betreffende de privaten werd voor eenigen tijd verleend in 1899 in 16 gevallen, in 1900 in 8 gevallen. Van deze 24 zijn 8 tot 1 Mei 1903, 1 tot 1 Mei 1902, de overige zijn reeds afgeloopen.

Zindelijkheid. Het begrip, dat het Veiligheidsbesluit ook eischen stelt met betrekking tot zindelijkheid, begint slechts zeer langzaam door te dringen; ik geloof, dat hier ook het personeel zelf veel meê kan werken, ook door het verlangen kenbaar te maken naar een schoonmaak.

In de meeste werkplaatsen is echter wel een geregelde tijd van wekelijksche opruiming; in sommige fabrieken wordt hier dagelijks de hand aan gehouden, vooral daar, waar door het bedrijf veel afval op den vloer verspreid raakt. Intusschen komen toestanden voor die oogenblikkelijke verbetering noodig maken. Krachtens art. 16 werden in 1899 één voorschrift en in 1900 voorschriften gegeven, waarbij een korte termijn werd bepaald. Deze hadden betrekking op het witten der muren en het aanbrengen van waschgelegenheden.

Bevorderen van eene dragelijke temperatuur. De bevordering van een dragelijke temperatuur geeft bij de bezoeken ook voortdurend aanleiding tot bemoeiing. Het beschieten van pannendaken moest in 6 gevallen in 1899 en in 19 gevallen in 1900 worden voorgeschreven. De werklieden toonen zich met deze verbetering steeds zeer ingenomen.

De zorg, dat het vertrek bij het te werk komen verwarmd is, moest ook enkele keeren worden aanbevolen; allerlei locale omstandigheden kunnen hiertegen bezwaar opleveren als de vrees voor brand bij vulkachels of de omstandigheid, dat de fabriek of het atelier 's nachts onbeheerd blijft. Er was een geval, dat hier persoonlijke bemoeiing noodzakelijk was, waar ook een werkstaking mede tengevolge van deze grief was ontstaan.

Verwijderen van schadelijke dampen, gassen en stof. De noodzakelijkheid om schadelijke dampen, gassen en stof te verwijderen gaf aanleiding tot onderscheidene voorschriften. In sommige bakkerijen met heete luchtovens bleek de ventilatie alleen door het aanbrengen van een wasemkap op voldoende wijze te bereiken; noodzakelijk was het toen op zoodanige wasemkap een afzonderlijken schoorsteen te doen uitkomen. Voor de hinderlijke lucht der strijkkachels werden verzamelkappen met goede

trekking verlangd in vertrekken, die niet op andere wijze afdoend konden worden geventileerd. In sommige omstandigheden werd verlangd om de werkzaamheden, die uiteraard schadelijk waren, niet te verrichten in localiteiten, waar ook andere werkzaamheden werden uitgevoerd, doch bepaalde vertrekken daarvoor te bestemmen, waarin de voorzorgsmaatregelen dan ook meer voldoende konden worden aangebracht; vooral voor de bronsmachines bleek dit noodzakelijk. Voor de localiteiten, waarin accumulator-batterijen zijn opgesteld, werd er op gelet, dat goede luchtdoorvoer bestond en ophooping van gas werd voorkomen.

Voor de amaril slijpmachines, voornamelijk die voor zagen werd stofafzuiging noodzakelijk geoordeeld en voorgeschreven. In de borstelmakerijen werd het afzuigen der pikdampen verlangd; sommige werklieden maken er bezwaar tegen, omdat de kap hinderen zou met het werk, deze zaak is nog in onderzoek.

In 1899 werden 15 voorschriften op korten termijn gegeven betreffende wasemkappen en stof- of dampafzuiging, in 1900 bedroeg dit aantal 14.

De krachtens art. 26 der Veiligheidswet verleende vrijstellingen van voorschriften van het Veiligheidsbesluit laten zich als volgt recapituleeren:

In 1899.

van art. 4 (vrije luchtruimte in inrichtingen, in werking gebracht *vóór* 1 Januari 1897)		
tot 15 Maart 1900, atelier voor kinderconfectie	1	
» 1 Mei 1902, linnennaaiinrichting	1	
» 1 » 1903, bakkerij	1	
	——	3
van art. 5 (vrije luchtruimte in inrichtingen, in werking gebracht *nà* 1 Januari 1897)		
tot 1 December 1899, mode-atelier	1	
	——	1
van art. 11 sub 1 (onbrandbaar materiaal, boezembalken).		
tot 1 Januari 1900, bakkerij	1	
» 1 Mei 1900, »	1	
» 1 » 1901, bakkerijen	8	
» 1 Augustus 1901, bakkerij	1	
» 1 Mei 1902, bakkerijen	33	
» 1 » 1903, »	213	
	——	257
van art. 12 sub 2*a* (trapbreedte bij meer dan 50 en minder dan 100 personen)		
tot 1 Mei 1900, diamantslijperij	1	
	——	1
van art. 12 sub 2*b* (trapbreedte bij meer dan 100 personen).		
tot 1 November 1899, koffieverlezerij	1	
» 1 April 1900, »	1	
	——	2

van art. 12 sub 4 (tweede trap of noodtrap):

tot 1 Mei 1900, diamantslijperij	1	
	——	1

van art. 15 sub 1 (aantal privaten):

tot 1 November 1899, koffieverlezerij	1	
» 1 April 1900, »	1	
	——	2

van art. 15 sub 3 (privaten in werklokaal):

tot 1 Mei 1899, bontwerkerij	1	
» 1 Augustus 1899, stoomkoffiebranderij	1	
» 1 November 1899, bakkerijen	3	
» 1 » 1899, boekbinderij	1	
» 1 » 1899, koffieverlezerij	1	
» 15 Januari 1900, bakkerij	1	
» 1 April 1900, koffieverlezerij	1	
» 1 Mei 1903, bakkerijen	3	
» 1 » 1903, boekdrukkerij	1	
	——	13

van artikel 15, sub 4:

tot 1 December 1899, modeatelier	1	
	——	1
Totaal aantal vrijstellingen over 1899		281

In 1900:

van art. 4 (vrije luchtruimte in inrichtingen in werking gebracht *vóór* 1 Januari 1897):

tot 1 November 1900, bakkerij	1	
» 1 Januari 1901, kleedingatelier	1	
» 1 Mei 1901, bakkerij	1	
» 1 » 1901, kleedingateliers	2	
» 1 November 1901, dameshoedenatelier	1	
» 1 Mei 1902, bakkerijen	6	
» 1 » 1902, kleedingateliers	4	
» 1 » 1903, bakkerijen	24	
» 1 November 1903, kleedingateliers	3	
	——	43

van art. 5 (vrije luchtruimte in inrichtingen in werking gebracht *nà* 1 Januari 1897):

tot 1 Mei 1903, costuumatelier	1	
» 1 » 1904, lingeriewerkplaats	1	
	——	2

van art. 10 (voldoende dagverlichting):

tot 1 Januari 1901, dameshoedenatelier	1	
	——	1

van art. 11 sub 1 (onbrandbaar materiaal boezembalken):		
tot 1 Mei 1902, bakkerijen	2	
» 1 » 1903, »	21	
» 1 » 1904, bakkerij	1	
	——	24
van art. 12 sub 2a (trapbreedte bij minder dan 100 personen):		
tot 1 Mei 1903, diamantslijperijen	4	
» 1 November 1903, pettenfabriek	1	
	——	5
van art. 12 sub 2b (trapbreedte bij meer dan 100 personen):		
tot 1 Mei 1902, diamantslijperijen	2	
	——	2
van art. 12 sub 4 (noodtrap):		
tot 1 December 1900 diamantslijperij	1	
» 1 Mei 1902 diamantslijperijen	3	
	——	4
van art. 15 sub 1 (aantal privaten):		
tot 1 November 1903 confectieinrichtingen	2	
	——	2
van art. 15 sub 3 (privaten in werkplaats):		
tot 1 Mei 1901 bakkerij	1	
» 1 » 1902 bakkerijen	3	
» 1 » 1903 bakkerij	1	
» 1 » 1903 boekbinderij	1	
	——	6
Totaal aantal vrijstellingen over 1900		89

Nog werden in 1900 vier verlengingen van vrijstelling verleend en wel voor eene broodbakkerij tot 1 Mei 1902 van art. 4, voor een koffiepellerij tot 15 Maart 1900 van art. 12 sub 2b en van art. 15 sub 1 en 3, voor een diamantslijperij tot 1 Januari 1902 van art. 12 sub 2 en 4 en voor een kinder-confectieatelier tot 1 Mei 1901 van het bepaalde bij art. 4.

Van de in mijn vorig verslag vermelde vrijstellingen zijn thans reeds eenige afgeloopen en de inrichting in overeenstemming gebracht met den eisch der wet; in het geheel waren op 31 December 1900 van de tegenwoordige 4de inspectie nog 157 vrijstellingen van kracht en wel 55 van art. 4, 2 van art. 5, 72 van art. 11 sub 1, 2 van art. 12 sub 2, 5 van art. 12 sub 2a, 1 van art. 12 sub 2b, 4 van art. 12 sub 4, 2 van art. 15 sub 1 en 14 van art. 15 sub 3. Van deze 157 vrijstellingen vervallen 7 op 1 Mei 1901, 1 op 1 November 1901, 2 op 1 Januari 1902, 62 op 1 Mei 1902, 77 op 1 Mei 1903, 6 op 1 November 1903 en 2 op 1 Mei 1904.

III. BEVEILIGING TEGEN ONGEVALLEN IN FABRIEKEN EN WERKPLAATSEN.

Het besef van de noodzakelijkheid om bewegende deelen te beveiligen en de wetenschap, dat een verzuim van deze voorzorgsmaatregelen een strafbaar feit oplevert, begint meer en meer door te dringen. Toch is nog niet overal de toestand, zooals die billijkerwijze kan worden verlangd. Waar dit het geval blijkt te zijn, worden door mij meer en meer de bij een bezoek mondeling gegeven voorschriften omtrent het aanbrengen van beveiligingen schriftelijk herhaald, waarbij tevens een termijn wordt gesteld, waarbinnen aan die voorschriften moet zijn voldaan. Geheele afwezigheid van beveiliging behoort tot de hooge uitzonderingen, doch te dikwijls trof ik aan, dat de genomen maatregelen onvoldoende waren, of dat de door mijn ambtsvoorganger of door mij zelf voorgeschreven beveiligingen, hetzij slechts gedeeltelijk uitgevoerd, hetzij wederom weggenomen waren. De steeds weerkeerende argumenten, dat er nog nooit een ongeluk met het werktuig in quaestie had plaats gehad, dat de werklieden de beveiligingen tóch op zij leggen of vernielen, dat die toestellen het gemakkelijk en productief werken in den weg staan, moet men nog steeds aanhooren.

Het komt mij dan ook nuttig voor, om op de naderende invoering der Ongevallenwet te wijzen, wanneer toch bij den aanslag er ook wel rekening mede zal worden gehouden, of het bestuurshoofd zóóveel gezag heeft, dat de beveiligingen blijven aangebracht.

Toch is eenige vooruitgang te constateeren; bij een nieuwen aanleg wordt de uitvoering der beveiliging en bloc uitbesteed en dan blijkt, dat er systematisch is te werk gegaan en met de goede voorbeelden, op het Veiligheidsmuseum voorhanden, rekening is gehouden, ook dat men zich bij vakgenooten of op andere wijze deskundig advies heeft verschaft. De aan het eind van dit hoofdstuk voorkomende omschrijving van den aard en de oorzaken der ongevallen bij den arbeid overkomen, zal doen zien hoeveel op dit gebied nog te doen is; die ongevallen toonen uiteraard nog dikwijls aan, waar toestanden moeten worden verbeterd, of doen de onopgemerkt gebleven bronnen van gevaar kennen.

In mijn vorige verslagen behandelde ik dit onderwerp meer uitvoerig; om niet in herhaling te vervallen en ook om andere onderwerpen meer tot hun recht te doen komen, wil ik mij thans bepalen tot de vermelding van datgene, wat in dit tweejarig tijdperk meer speciaal noodig werd geoordeeld

voor te schrijven. Het schijnt gewenscht, dit te doen in de volgorde door artikel 19 van het Veiligheidsbesluit aangegeven.

Tot beschutting van krachtwerktuigen (art. 19 sub 1*a*) werden in 1899 24 voorschriften gegeven, waarvan 12 op vliegwielen en torninrichtingen betrekking hadden, en 12 op gasmotoren; in 1900 werden 33 voorschriften gegeven, waarvan 27 voor vliegwielen en stoomwerktuigen en 6 voor gasmotoren golden.

Voor gewone werktuigen, persen en hijschinrichtingen (art. 19 sub 1*b*) werden in 1899 16 en in 1900 24 voorschriften gegeven, waaronder respectievelijk 14 en 9 voor boormachines.

Ten aanzien van het lage drijfwerk (art. 19 sub 1*c*) moesten in 1899 32 en in 1900 67 voorschriften gegeven worden; in hoofdzaak hadden deze het aanbrengen van doelmatig hekwerk ten doel.

Dat het ondervangen van zware drijfriemen bij hoog drijfwerk noodig is, begint meer begrepen te worden; daartoe strekkende maatregelen worden dan ook meer genomen.

Hoewel de weefgetouwen, vooral de snelloopende, in deze inspectie betrekkelijk schaars zijn, moest toch een voorschrift gegeven worden tot het aanbrengen van eene bescherming tegen het gevaar van uitvliegen van de spoel (art. 19 sub 4). Tot beveiliging van de snijdende deelen van werktuigen (art. 19 sub 5) werden in 1899 17 en in 1900 31 voorschriften gegeven, die in hoofdzaak op cirkel- en lintzagen, maar ook op schaaf- en freesbanken betrekking hadden. Ook voor de wringmachines der bleekerijen werden in 1900 4 voorschriften gegeven.

Indien veiligheidsbrillen (art. 19 sub 6) noodig zijn, bewijst een bezoek aan het museum dikwijls goede diensten; het is mij eenige keeren voorgekomen, dat ik zelf aldaar eene keuze met belanghebbenden vestigde. In eene fabriek, waar deze brillen bij de slijpsteenen zijn opgehangen en steeds beschikbaar zijn, wordt het niet gebruiken van den bril met boete gestraft.

Beveiliging van slijpsteenen (art. 19 sub 8) werd in 1899 in 3 gevallen in 1900 in 5 gevallen voorgeschreven. De gegolfde veerkrachtige band wordt hiervoor meestal aanbevolen.

De aanleg van eene leiding tot het geven van een sein aan den machinist werd in 1900 in 26 gevallen voorgeschreven. Deze maatregel ondervindt nog al eenigen tegenstand, omdat de werklieden zoo dikwijls de toestellen vernielen of onbruikbaar maken. Daar, waar deze ontredderd waren, werden zij weder hersteld. Gelukkig geldt het geen kostbaren aanleg of herstelling.

Op de naleving van de bepaling, dat bij het schoonmaken van een stoomketel uit een batterij van meerdere de stoomgemeenschap met de andere ketels onderbroken moet zijn (art. 19 sub 16) wordt door mij steeds de aandacht gevestigd, terwijl ik den machinist steeds ernstig wees op de noodzakelijkheid, aan dit voorschrift de hand te houden. In 1900 werden 7 voorschriften gegeven voor het aanbrengen van dubbele afsluiters.

De electrische geleidingen en installaties geven mij geen aanleiding tot het mededeelen van bijzonderheden.

De beveiliging van liften en hijschinrichtingen met name de openingen

daarvan, is herhaaldelijk het onderwerp van bespreking. Te weinig is men nog doordrongen van de gevaren, aan het gebruik dezer inrichtingen verbonden en eerst als er een ongeluk heeft plaats gehad, wordt ernstig begrepen, dat automatische afsluiting de eenige goede waarborg is. Hetzelfde geldt voor de luikopeningen bij hijschgaten en de toegangen van trappen. In verband met het bepaalde bij art. 19 sub 28—36 werden in 1889 14 en in 1900 47 speciale voorschriften gegeven, waarvan 15 alleen op liftopeningen betrekking hadden.

Het bepaalde bij art. 19 sub 38, gaf mij geen aanleiding om eene beproeving onder druk te bewerkstelligen; nog steeds kon voldoende zekerheid worden gevonden uit eene berekening, waarvoor de gegevens uit de teekening of ter plaatse konden worden verkregen.

Ik behoefde in dit tweejarig tijdperk krachtens het bepaalde bij artikel 20 van het Veiligheidsbesluit geene voorschriften te geven, omtrent den verblijfsduur in ruimten, waarin het verblijf schadelijk is, hetzij door hooge temperatuur, hetzij door de daarin voorkomende dampen of stof.

De behandeling der kennisgevingen van ongevallen, welke mij ingevolge het 4e en 5e lid van artikel 12 der Veiligheidswet door de burgemeesters worden toegezonden en het onderzoek naar de oorzaken en gevolgen dier ongevallen, vormen een vrij belangrijk onderdeel van mijne werkzaamheden. De cijfers zullen dit wel reeds dadelijk verklaren. In 1899 kwamen 1611 dergelijke kennisgevingen in, in 1900 bedroeg dit aantal 1381. Van de in 1899 en 1900 voorgekomen ongevallen, hadden er respectievelijk 1506 en 1248 plaats in bedrijven, die konden gerangschikt worden onder een der 16 groepen der nijverheidsstatistiek. De overige vielen hoofdzakelijk voor in de bedrijven van vervoer, van het laden en lossen van schepen of in het vrije sjouwersbedrijf.

De genoemde 1506 en 1248 ongevallen zijn in de hiervolgende staten H en I, gerangschikt naar hunne oorzaken en hun aard, terwijl staat K vermeldt, op welke dagen der week die ongevallen in de onderscheidene bedrijfsgroepen plaats vonden. Hierbij zij opgemerkt, dat de staten H, I en K over 1899 betrekking hebben op de ongevallen in de *vroegere* 4e inspectie met name de geheele provincie Noord-Holland, terwijl die over 1900 uitsluitend vermelden de ongevallen, welke in de *tegenwoordige* 4e inspectie, het deel van Noord-Holland bezuiden het IJ en het Noordzeekanaal, voorvielen. Die ongevallen, welke in de tegenwoordige 5e inspectie gedurende de eerste zes maanden van het jaar 1900 plaats hadden, worden in het verslag van mijn ambtgenoot in de 5e inspectie besproken.

Om de belangrijke materie, in de kennisgevingen en rapporten omtrent ongevallen neergelegd, tot haar recht te doen komen, kunnen deze staten noode voldoende worden geacht. Toch zal ik mij moeten beperken tot het geven van een overzicht der ongevallen met vermelding van enkele bijzonderheden; daarbij schijnt het gewenscht van de volgorde der groepen van de nijverheidsstatistiek in zooverre af te wijken, dat de ongevallen voorgekomen in bedrijfsgroepen, waarin analoge bedrijven zijn gerangschikt, zooveel mogelijk gelijktijdig worden besproken.

Staat H.

OVERZICHT

der ongevallen gedurende 1899 *en* 1900 *gerangschikt naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de* 4de *arbeidsinspectie.*

Staat H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschi*

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Krachtwerktuigen	”	”	”	”	”	”
2	Drijfwerk	1	1	”	1	1	”
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	”	”	3	”	1	1
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	3	”	18	2	19	”
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	”	”	”	1	1	”
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	”	26	”	2	3	1
7	Liften, lieren, kranen	2	2	22	”	1	”
8	Wagens en transport van voorwerpen	”	”	32	2	”	”
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	5	4	78	4	10	6
10	Vallende voorwerpen	1	3	42	2	8	”
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	”	1	7	1	1	”
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	1	”	5	4	2	1
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	”	”	”	”	”	”
14	Andere oorzaken	2	1	25	4	1	”
	Totaal . . .	15	38	232	23	48	9

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in de provincie Noord-Holland.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	1	5	„	„	„	2	8
„	„	„	3	„	1	7	1	„	3	19
„	„	„	8	„	49	78	2	3	2	147
„	„	„	1	„	24	8	„	„	3	78
„	„	„	1	1	3	2	3	„	11	23
„	1	„	22	3	18	19	7	5	17	124
„	„	2	„	„	8	17	1	2	12	69
„	„	1	„	1	38	43	„	12	13	142
„	2	2	8	1	102	60	4	26	41	353
„	„	4	12	2	76	75	„	3	33	261
„	„	1	2	„	43	50	2	5	10	123
„	„	„	2	„	3	14	„	3	12	47
„	„	„	„	„	1	2	1	„	„	4
„	„	„	1	3	27	23	3	3	15	108
„	3	10	60	12	398	398	24	62	174	1506

Staat H.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschi*
behoorende tot de 4e inspectie.

Volgnummer.	Het ongeval had plaats bij of door:	Groep 1 — Aarde-werk, dia-mant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steen-druk-kerijen enz.	Groep 3 — Bouw-be-drijven.	Groep 4 — Che-mische nijver-heid enz.	Groep 5 — Hout- en stroo-bewer-king enz.	Groep 6 — Klee-ding er reini-ging.
1	Krachtwerktuigen	1	„	1	„	„	„
2	Drijfwerk.	2	„	„	„	1	2
3	Werktuigen voor het bewerken van metalen	„	„	3	„	„	„
4	Werktuigen voor het bewerken van hout	„	„	20	„	21	„
5	Werktuigen voor het bewerken van andere grondstoffen	„	„	1	„	1	2
6	Andere werktuigen, zooals: slijpsteenen, persen, stempels, centrifuges enz..	1	19	„	1	„	2
7	Liften, lieren, kranen	1	„	3	„	1	„
8	Wagens en transport van voorwerpen	„	„	28	„	„	1
9	Het vallen van zolders, bordessen, loopplanken, ladders, uitglijden enz.	3	4	144	1	5	2
10	Vallende voorwerpen	3	„	31	„	1	„
11	Het ontploffen van licht brandbare stoffen, afvliegen van splinters of schilfers	„	„	1	„	„	„
12	Het ontsnappen van vergiftige gassen, van gevaarlijke vloeistoffen, het branden door kokende vloeistoffen, gloeiende of gesmolten metalen .	„	„	3	4	2	„
13	Stoomketels en kooktoestellen . .	„	„	„	„	„	„
14	Andere oorzaken	6	4	60	„	„	1
	Totaal . . .	17	27	295	6	32	10

naar oorzaken en bedrijfsgroepen in het gedeelte der provincie Noord-Holland,

Groep .7 — Kunst- nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	„	1	3	„	„	3	9
„	„	„	1	1	2	1	„	„	2	12
„	„	„	8	„	55	79	1	1	3	150
„	„	„	„	„	15	20	„	„	1	77
„	1	„	„	1	„	„	9	„	14	29
„	„	„	2	„	„	„	„	„	3	28
„	„	„	„	„	4	4	„	2	10	25
„	„	„	„	„	19	25	1	9	25	108
„	„	„	2	„	55	53	1	14	21	305
„	„	„	1	„	18	58	„	8	15	135
„	„	„	1	„	14	41	„	1	2	60
„	3	„	„	„	5	13	1	7	14	52
„	„	„	„	„	„	„	„	„	„	„
„	„	„	4	„	51	98	1	9	24	258
„	4	„	19	2	239	395	14	51	137	1248

Staat I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1899 *gerangschik*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging
1	Beleedigde deelen. Hoofd	2	1	20	2	2	1
2	Beleedigde deelen. Oogen	1	„	6	1	„	„
3	Beleedigde deelen. Aangezicht	„	„	3	„	1	„
4	Beleedigde deelen. Armen en handen	3	16	40	4	9	2
5	Beleedigde deelen. Vingers	3	10	23	3	19	1
6	Beleedigde deelen. Bovenlichaam	„	2	18	3	1	„
7	Beleedigde deelen. Onderlichaam	3	6	51	„	8	2
8	Beleedigde deelen. Voeten	1	2	28	5	4	1
9	Brandwonden	1	„	2	4	2	1
10	Inwendige kneuzingen	1	1	35	1	2	1
11	Gedood	„	„	6	„	„	„
	Totaal	15	38	232	23	48	9

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in de provincie Noord-Holland.

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	1	2	4	1	29	15	1	5	16	102
„	„	„	4	„	24	40	„	2	3	81
„	„	„	1	„	11	5	„	„	3	24
„	1	„	12	„	82	83	7	9	34	302
„	1	1	29	9	100	90	9	9	27	334
„	„	„	„	„	9	3	2	6	10	54
„	„	5	3	1	43	39	2	14	20	197
„	„	1	3	1	67	75	2	5	30	225
„	„	1	1	„	4	14	1	5	14	50
„	„	„	2	„	26	33	„	6	16	124
„	„	„	1	„	3	1	„	1	1	13
„	3	10	60	12	398	398	24	62	174	1506

Staat I.

OVERZICHT *der ongevallen gedurende het jaar* 1900 *gerangschik*
behoorende tot de 4e *inspectie.*

Volgnummer.	Aard van het ongeval.		Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking. enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
1	Beleedigde deelen.	Hoofd	„	2	27	„	1	1
2		Oogen	„	„	4	„	„	„
3		Aangezicht	1	„	6	„	„	„
4		Armen en handen	5	3	45	1	7	2
5		Vingers	3	13	35	1	19	3
6		Bovenlichaam	2	1	16	„	„	„
7		Onderlichaam	1	2	58	„	2	1
8		Voeten	2	5	33	„	„	„
9	Brandwonden		„	„	3	4	1	„
10	Inwendige kneuzingen		3	„	54	„	1	2
11	Gedood		„	1	14	„	1	1
	Totaal		17	27	295	6	32	10

naar hun aard en naar bedrijfsgroepen in het gedeelte der provincie Noord-Holland

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	1	23	11	"	1	6	73
"	"	"	1	"	20	34	1	2	4	66
"	"	"	"	"	3	9	"	1	3	23
"	1	"	4	1	39	78	7	4	22	219
"	"	"	7	"	60	99	5	7	24	276
"	"	"	1	"	5	2	"	1	3	31
"	"	"	3	"	23	48	"	14	19	171
"	"	"	3	"	35	68	1	9	28	184
"	3	"	"	"	6	9	"	6	14	46
"	"	"	"	"	24	36	"	5	13	138
"	"	"	"	"	1	1	"	1	1	21
"	4	"	19	2	239	395	14	51	137	1248

STAAT K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1899 *de ongevallen pla*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging
1	Zondag	"	"	1	1	"	"
2	Maandag	2	6	64	6	7	1
3	Dinsdag	2	2	39	1	5	2
4	Woensdag	1	13	28	6	10	"
5	Donderdag	"	7	40	2	10	1
6	Vrijdag	6	7	26	1	5	3
7	Zaterdag	4	3	34	6	11	2
	Totaal	15	38	232	23	48	9

hadden in de provincie Noord-Holland, gerangschikt naar bedrijfsgroepen.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van) enz.	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	„	„	„	„	2	9	1	4	4	22
„	„	5	7	3	61	55	2	13	26	258
„	1	1	7	3	77	85	3	14	29	271
„	1	1	11	1	69	70	6	7	31	255
„	„	1	11	3	67	58	4	5	24	233
„	„	2	11	2	64	61	5	8	31	232
„	1	„	13	„	58	60	3	11	29	235
„	3	10	60	12	398	398	24	62	174	1506

Staat K.

OVERZICHT *der dagen, waarop gedurende het jaar* 1900 *de ongevallen pla*[...] *gerangschikt naar bedrijfsgroepen.*

Volgnummer.	Dagen der week.	Groep 1 — Aardewerk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steendrukkerijen enz.	Groep 3 — Bouwbedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroobewerking enz.	Groep 6 — Kleeding e[n] reiniging.
1	Zondag	„	„	1	„	„	„
2	Maandag	6	5	64	1	6	„
3	Dinsdag	2	5	52	1	6	2
4	Woensdag	3	4	45	„	6	3
5.	Donderdag	3	7	63	3	5	1
6	Vrijdag.	2	1	30	1	7	1
7	Zaterdag	1	5	40	„	2	3
	Totaal . . .	17	27	295	6	32	10

hadden in het gedeelte der provincie Noord-Holland, behoorende tot de 4e inspectie

Groep 7 — Kunstnijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van).	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
"	"	"	"	"	"	8	"	5	2	16
"	"	"	3	"	45	65	1	11	24	231
"	"	"	4	1	37	72	3	5	17	207
"	"	"	4	"	34	67	2	8	22	198
"	1	"	3	1	44	60	1	6	25	223
"	3	"	"	"	39	68	4	11	26	193
"	"	"	5	"	40	55	3	5	21	180
"	4	"	19	2	239	395	14	51	137	1248

Groep I, de diamant- en aardewerkindustrie.

Van de 15 en 17 ongevallen, respectievelijk in 1899 en 1900 te mijner kennis gebracht, werden 1 in 1899 en 2 in 1900 door het drijfwerk veroorzaakt, meer in het bijzonder bij het opleggen van drijfriemen met de hand; zij hadden meer of minder ernstige gevolgen. De groote meerderheid had plaats door vallen en struikelen, nl. 3 in 1899 en 2 in 1900; door vallende voorwerpen 5 in 1899 en 4 in 1900; door vertillen, door het versjouwen van zware voorwerpen, door in spijkers te trappen, 2 in 1899 en 6 in 1900. Bijna al deze ongevallen kwamen voor in glasslijperijen en steenhouwerijen.

Groep II, de boek- en steendrukkerijen.

In deze kwamen 38 ongevallen in 1899 en 27 in 1900 voor. Behalve een ongeval door drijfwerk in 1899 overkomen aan een 14-jarigen knaap, die een gemetselde goot reinigde, waarin een drijfas ronddraaide, ontstond de groote meerderheid namelijk 29 in 1899 en 19 in 1900, bij en door de verschillende werktuigen in de tot deze groep behoorende werkplaatsen gebezigd en wel in 1899:

door verschillende persen (snel-, steendruk-, rotatie-, trappersen) 26;
door andere machines (pons-, verf-, snijmachines) 3;
in 1900:
door verschillende persen (snel-, steendruk-, rotatiepersen) 9;
door andere machines (snij-, niet-, bagetten-, bronsmachines) 10.

De ongevallen bij de persen hadden bijna uitsluitend plaats bij het drukken, inleggen en uithalen, reinigen en herstellen en ontstonden door met vingers, handen, armen of voeten bekneld te raken tusschen bewegende deelen. Bij de andere machines bestonden de ongevallen ook in hoofdzaak in vinger- of handverwondingen, door bewegende of snijdende deelen veroorzaakt. Vermelding verdient het ongeval, aan een 13-jarigen knaap overkomen, die door uit te glijden met zijn beenen geraakte in het onbeschermde vliegwiel van een ponsmachine en daarmede rondgeslingerd werd. De oorzaken der overige ongevallen geven tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding.

Een vermeldenswaardig verschijnsel in deze nijverheidsgroep is het groot aantal jeugdige personen, dat onder de gekwetsten wordt aangetroffen. In het jaar 1899 overkwamen van de 38 ongevallen 19 aan jongens beneden de 16 jaar, en in 1900 kwamen van de 27 ongevallen 11 bij jongens voor.

Behalve in het feit, dat vooral op steendrukkerijen vele jonge arbeidskrachten worden gebezigd, moet de verklaring van bovengenoemde cijfers ook gezocht worden in geringe geoefendheid en speelschheid. Deze oorzaken worden dan ook meermalen op de kennisgevingen vermeld gevonden.

In 1900 werden bovendien een 3-tal vrouwen, die werkzaam waren bij machines, daardoor aan hand of vinger verwond.

Groep III, de bouwbedrijven.

De oorzaken van het meerendeel der in beide jaren in deze bedrijfsgroep voorgekomen ongevallen, zijn gelegen in het vallen, struikelen e. d. Volgens

staat H moeten van de 232 in 1899 voorgekomen ongevallen 78 aan deze oorzaken worden toegeschreven, van de 295 ongevallen in 1900 145.

De oorzaken der overige ongevallen laten zich aldus verklaren:

	1899	1900
door ladders (breken, kantelen, uitglijden)	13	24
» steigers (breken, uitschieten enz.)	21	24
» misstappen, struikelen, uitglijden	34	68
» onbekende oorzaken gevallen	10	11
» instortende huizen	—	18

Bij 3 ongevallen in 1899 staat als oorzaak van het vallen, dronkenschap aangegeven. Het instorten van twee in aanbouw zijnde perceelen veroorzaakte 1 doode en 17 min of meer zwaar gewonden. De officier van justitie stelde eene vervolging in; de aannemer werd evenwel vrijgesproken. Bij een ander bouwwerk zakte op de 3e verdieping een steiger gedeeltelijk in, waardoor 2 metselaars en 2 opperlieden nederstortten, 1 hunner werd gedood, 2 zwaar en 1 licht gewond.

Vallende voorwerpen veroorzaakten in 1899 42 en in 1900 31 ongevallen; het knellen, beklemd raken bij het sjouwen en hijschen, het trappen in spijkers en andere voorwerpen in 1899, 30 en 1900, 61; bij het werken met lorries, kipkarren en wagens hadden resp. 8 en 13 ongevallen plaats en wel door aanrijden, bekneld raken en afvallen der opgeladen voorwerpen. Het aantal verwondingen door het gebruik der handgereedschappen is betrekkelijk gering: in 1899, 13, en 1900, 15; bij de machinale gereedschappen veroorzaakten de cirkelzagen resp. 2 en 3, de schaafbanken resp. 1 en 1, de heimachines resp. 2 en 1 ongevallen in 1899 en 1900.

Groep IV, de chemische industrie en *groep XV*, verlichting enz.

Deze groepen bevatten gelijksoortige bedrijven; de daarin voorgekomen ongevallen kunnen dus gezamenlijk besproken worden. Als meest kenmerkende kwetsuren treden hier brandwonden op den voorgrond. In 1899 ontstonden van deze verwondingen door gasontploffing 3, door het springen van een spirituslamp 1, door aanraking met bijtend loog bij transport, overschenken of door misstappen 4, door aanraking met gesmolten pek 2, met zuur 2, totaal 12 of 14,4 % der 85 ongevallen in deze bedrijfsgroepen, waarvan kennisgevingen inkwamen. In 1900 hadden 67 ongevallen in deze bedrijven plaats; daarbij bekwamen eveneens 12 personen brandwonden, waarvan 2 door uitslaande vlammen, 4 door aanraking met zuur, 1 door gloeiende teer, en 5 door gloeiende cokes werden veroorzaakt. Het vervoer met kipkarren, lorries en kolenwagens veroorzaakte voornamelijk aan de groote gasfabrieken in 1899, 10 en in 1900, 7 ongevallen. De oorzaken der overige ongevallen, waarvan het grootste deel, zooals uit de staten K blijkt, door vallen en struikelen plaats had en wel 27 in 1899 en 17 in 1900 geven tot geen bijzondere opmerkingen aanleiding. Bij een val met doodelijken afloop bleek de werkman onder den invloed van sterken drank te zijn geweest.

Groep V, hout-, kurk-, stroobewerking, enz.

Evenals in vorige jaren veroorzaakten in deze bedrijven de werktuigen de groote meerderheid der ongevallen Van de 48 en 32 ongevallen, die resp. in 1899 en 1900 plaats hadden, werden toch veroorzaakt:

	1899	1900
door cirkelzagen.	14	8
» schaaf- of vlakbanken	6	9
» freesmachines, zaagramen	5	4
» springende slijpsteenen	1	—
Totaal	26	21

derhalve resp. 54 % en 65 % van het totaal aantal ongevallen in deze bedrijven. Bijna alle bestonden in vinger-, hand- of arm-verwondingen en grepen plaats onder het gewone werk door misgrijpen en uitschieten of kantelen van het te bewerken voorwerp.

Vermelding verdient een ongeval aan een vlakbank, waarvan de beitels door een ijzeren kap op voldoende wijze werden beschut, terwijl het hout door toevoerrollen werd voortbewogen. De werkman aan deze bank werkzaam, greep om onverklaarbare redenen met zijn hand onder de beschermkap en verloor drie vingers. Waarschijnlijk meende hij, dat de beitels stil stonden, daar deze door de snelle rotatie moeilijk zichtbaar zijn.

Groep VI, kleeding en reiniging, *Groep VIII*, leder, wasdoek, enz. en *Groep XIV* textiele nijverheid.

De ongevallen, die in deze bedrijfsgroepen plaats hadden, geven weinig aanleiding tot bijzondere beschouwingen. Het aantal ingekomen kennisgevingen over de 3 groepen is gering, respectievelijk in 1899, 9, 3 en 24 en in 1900, 10, 4 en 14. Een ernstig ongeval werd in een confectie-atelier veroorzaakt doordat een arbeidster met haar hoofdhaar in aanraking kwam met een draaiende as.

In 1900 deed zich een overeenkomstig ongeval voor in een andere confectiewerkplaats, terwijl in een stoomwasscherij een werkster door een uitstekende as der stoommachine bij haar rokken gegrepen werd. Hoewel oogenschijnlijk licht gekneusd is zij den nacht na het ongeval overleden.

In 1899 had een 6-tal, en in 1900 een 2-tal glazenwasschers het ongeluk bij het uitoefenen van hun bedrijf neer te storten en min of meer zwaar letsel te bekomen, waaraan sommigen overleden.

Groep XI, papier enz.

Een 5-tal ongevallen van de 12, waaromtrent in 1899 kennisgevingen inkwamen, had bij machines plaats, waarvan 2 bij drukpersen op een zakkenplakkerij en drukkerij aan jongens van 12 en 13 jaren, die als inleggers werkzaam waren, overkwamen. De drie andere kwamen in papierfabrieken voor In 1900 vinden wij slechts 2 ongevallen vermeld.

Groep XVI, voedings- en genotmiddelen.

Een belangrijke factor bij het bekomen van letsel vormt in deze groep het transporteeren van goederen (vaten, kisten, balen enz.) op wagens en karren en met de hand. Van de 174 kennisgevingen in 1899 ingekomen, vinden wij 34 ongevallen, die door bovengenoemde oorzaak ontstonden, waarvan 15 in het bijzonder door bekneld raken of vertillen bij sjouwwerk. In 1900 werd kennisgeving van 137 ontvangen, waarvan 40 door gelijke oorzaak ontstonden, onder welke laatste 18 het gevolg waren van bekneld raken of vertillen. De ongevallen, door of bij werktuigen veroorzaakt, splitsende, vindt men, dat in 1899 door of bij stampmachines (voor blikwerk) 2, cirkelzagen 1, maal- meng- en roermachines 10, suikerzaag- en snijmachines (in raffinaderijen) 4, slijpsteenen 1, totaal 18 ongevallen ontstonden. In 1900 vindt men, dat werden veroorzaakt door of bij stampmachines (voor blikwerk) 2, kurk-, knip-, zift-, zakkenwaschmachines enz. 8, suikerzaagmachines 1, slijpsteenen 1, centrifuges (in raffinaderijen) 3, totaal 15 ongevallen. Bij de hijschwerktuigen kwamen in 1899 voor: bij liften 2 ongevallen, takels en lieren eveneens 2 en in 1900 bij liften 7, kranen en lieren 3 ongevallen.

In elk der jaren 1899 en 1900 werden in 8 gevallen brandwonden veroorzaakt door gloeiende suiker in raffinaderijen en gesmolten pek in brouwerijen. Ook de kwetsuren, bekomen door vallen of vallende voorwerpen, vormen zooals de staten H aangeven, een belangrijk deel der in deze bedrijfsgroep voorgekomen ongevallen.

Groep X, eerste bewerking van metalen, *Groep XII*, scheepsbouw, rijtuigen enz., *Groep XIII*, stoom- en andere werktuigen.

De ongevallen in deze drie bedrijfsgroepen vormen een zeer belangrijk deel van het geheele jaarlijksche aantal. In 1899 kwamen nl. van de 1506 ongevallen 856 in die groepen voor of 57 pct., in 1900 van de 1248 ongevallen 653 of 52 pct.

In 1899 deden zich in de blikwarenfabrieken (groep X) bij het stampen en persen 11 hand- en vingerverwondingen, bij het felsen 3, bij het snijden en voren 5 ongevallen voor.

Het aantal der overige ongevallen bij werktuigen bedroeg bij draaibanken 1, schaafmachines 2, walsen 1. Het gebruik van handgereedschappen veroorzaakte bij het smeden 3 ongevallen, bij het hakken 1 en het boren 4.

In verband met de splitsing der 4e arbeidsinspectie in 1900, waardoor de groote blikwarenfabrieken benoorden het Noordzeekanaal onder de 5e arbeidsinspectie werden gebracht, behoeft hier geen melding te worden gemaakt van de in 1900 in die inrichtingen voorgekomen ongevallen. In de tegenwoordige 4e inspectie deden zich in dat jaar voor bij of door freesmachines 1, walsen 2, slijpsteenen 2 ongevallen, terwijl bij het gebruik der handgereedschappen, door misslaan bij het smeden 1 en bij het boren 3 ongevallen plaats vonden.

Eene beschouwing van de ongevallen in de groepen XII en XIII, ontstaan bij of door werktuigen, geeft aan, dat ontstonden:

	1899.	1900.	
bij stoom- en valhamers	5	7	
» draaibanken	25	16	
» cirkelzagen	12	8	
» schaaf- en freesbanken	10	10	
» slijpsteenen	4	12	
» walsen, boormachines, knip- en ponsmachines	26	23	
Totaal	82	76	ongevallen

of 10 6 pct. en 12 6 pct der 772 en 633 ongevallen.

Het gebruik der handgereedschappen is nog belangrijker bron van verwondingen. Men vindt, dat in 1899 bij het klinken, smeden, afhakken en door het misslaan met hamers 77, door uitschietende beitels, dissels enz. 20 ongevallen werden veroorzaakt

De weggeslingerde splinters, gloeiende ijzerdeeltjes en andere voorwerpen veroorzaakten bijna alle oogverwondingen en treden in hoofdzaak op eveneens bij het klinken, smeden en afhakken van ijzer. Voor 1899 vinden wij onder deze rubriek 53 ongevallen; het totaal aantal ongevallen door handgereedschappen veroorzaakt bedraagt dus 150 of 19.4 pct.

Eveneens kwamen in 1900 voor:

bij het klinken, smeden enz	51	
door uitschietende beitels, dissels enz.	33	
door weggeslingerde splinters, vonken enz.	52	
Totaal	136	ongevallen

of 21.6 pct.

De andere ongevallen in deze beide groepen ontstonden zooals de staten H aangeven, voor een groot deel door vallen en vallende voorwerpen. Het klemmen, knellen en kneuzen van lichaamsdeelen bij het versjouwen van platen of zware voorwerpen veroorzaakte 86, het vertillen, het verrekken van spieren, geforceerde bewegingen, die ontsteking van peezen tengevolge hadden, veroorzaakten 18, het trappen in spijkers enz 12 ongevallen, totaal in 1899, 116 ongevallen; alle in staat H onder de rubriek «andere oorzaken» vermeld.

In 1900 vielen voor:

door klemmen, knellen enz	92	
» vertillen enz.	24	
» trappen in spijkers	12	
Totaal	128	ongevallen.

Onder de ongevallen onder groep XIII vermeld, kwamen in 1899 9 en in 1900 eveneens 9 voor bij het gieten, door het in aanraking komen met het gesmolten metaal.

In 1899 en 1900 werd kennisgeving ontvangen resp. van 105 en 133 ongevallen, voorgekomen in bedrijven, die niet in een der groepen van de nijver-

heidsstatistiek zijn gerangschikt. Van deze ongevallen, die ook niet onder art. 12 der Veiligheidswet vielen, hadden in 1899 8, en in 1900 9 een doodelijken afloop.

In hoofdzaak hadden deze ongevallen plaats in het vervoerwezen en bij het laden en lossen van schepen. Zij kunnen als volgt onderverdeeld worden:

	1899	1900
Ongevallen op of bij schepen door vallen in ruimen of in het water	28	23
» » » » » nedervallende balen enz. . .	18	21
» » » » » kneuzen, knellen enz. bij sjouwen	20	17
Totaal . . .	66	61
Ongevallen te land door overrijden door spoorwagens enz. . .	17	20
» » » » vallende voorwerpen	3	21
» » » » kneuzen, knellen enz. bij sjouwen . .	15	14
Totaal . . .	35	55

Een ongeval met doodelijken afloop had plaats, doordat een schippersknecht, bezig met lossen van sintels, in den kelder van een woonhuis met zijn arm in aanraking kwam met het ongeïsoleerde uiteinde van een kabel van het verlichtingsnet. Het houten kastje ter bescherming was er afgevallen, door vocht verteerd. De 2000 voltsstroom door het lichaam van den man gaande, veroorzaakte onmiddellijk den dood.

De ongevallen met doodelijken afloop hadden in 1899 de navolgende oorzaken:
een werkman werd getroffen door een neerstortenden hijschbok;
twee schilders, die in een bak opgeheschen werden, stortten met den bak naar beneden;
een houtzager bij een cirkelzaag kreeg een stoot tegen den buik door achteruitslaan van het hout;
een zinkwerker viel van het dak;
drie werklieden verdronken bij het varen;
een bankwerker werd getroffen door een neervallende zuigerstang;
» sjouwerman kreeg een stuk ijzer op het hoofd;
» werkman bezig aan een lift, stortte in den liftkoker;
» knaap raakte bekneld in een machinale spinbank;
» suikerbakker kreeg een slag van een handspaak tegen het onderlichaam;
» werkman viel van een trap;
» rangeerder op een spoorwegemplacement werd overreden;
» werkman werd bij het oversteken der rails overreden;
» arbeider raakte bekneld tusschen de buffers van spoorwagens;
» bootwerker werd op het hoofd getroffen door een balk.

In 1900 hadden de *ongevallen met doodelijken afloop* de volgende oorzaken:
een steenkruier viel in een schuit;
» slooper stortte van het dak;
» metselaar viel van een steiger;

een metselaar viel van een ladder door het breken van een sport;
» metselaar viel van een ladder door uitglijden;
» metselaar viel door het inzakken van een steiger;
» opperman viel uit een dakgoot;
» opperman viel van een steiger door het breken van een korteling;
» timmerman werd bedolven onder een instortend huis;
» timmerman viel in een kelder;
» timmerman viel van de balklaag der eerste verdieping;
» schilder viel van een tweede verdieping op straat;
» schuitenvoerder verdronk bij het varen;
» glazenwasscher stortte van een ladder;
» waschmeid werd door de as van een stoommachine bij haar rokken gegrepen;
een scheepstimmerman viel in het ruim van een schip;
» ketelmaker viel van een trap;
» pakhuisknecht stortte in een liftkoker;
» werkman viel in het water en verdronk;
» sjouwer kwam in aanraking met een ongeïsoleerden kabel, waarin een hooggespannen stroom liep;
een rangeerder werd aan het hoofd getroffen door een stukspringenden koppelbeugel;
een conducteur werd bij het oversteken der rails overreden;
» smid raakte bekneld tusschen de buffers van spoorwagens;
» bootwerker viel in het ruim van een schip;
» schippersknecht raakte bedolven onder een instortende vuilnishoop;
» koetsier kreeg een trap van een paard ;
» werkster werd bij haar rokken gegrepen door de as van een hakselmachine, door een paard gedreven.

Bovendien kwamen in 1899 2 kennisgevingen in van ongevallen, welke niet tot de bedrijfsongevallen gerekend kunnen worden en wel:

een arbeider zakte door een beroerte getroffen dood neder; de dokter constateerde hartverlamming;

een jongen over een afsluithek geklommen zijnde, werd door een locomotief overreden en gedood.

In 1900 kwam eveneens 1 kennisgeving in van zulk een ongeval, waarbij een drukker door een beroerte getroffen werd, met doodelijken afloop.

Het totaal aantal der ongevallen met doodelijken afloop is in 1899 21, en in 1900, 30.

In 1899 worden onder de 1611 ongevallen, 109 aangetroffen, overkomen aan jongens beneden de 16 jaren en 14 aan vrouwen of meisjes. In 1900 zijn onder het totaal aantal van 1381 ongevallen, 75 aan jongens beneden de 16 jaren en 13 aan vrouwen en meisjes overkomen; derhalve werden bij 88 ongevallen zijnde 6,4 % van het totaal aantal in 1900 beschermde personen getroffen. Voor 1899 zijn deze cijfers 123 en 7,6 %.

De ongevallen aan vrouwelijke arbeiders overkomen, afzonderlijk nagaande,

vindt men alleen in 1900 twee met doodelijken afloop, en wel een waarbij een 21 jarige waschmeid door de as der stoommachine bij haar rokken werd gegrepen en tegen den grond gedrukt, tengevolge waarvan zij den volgenden nacht aan inwendige kneuzingen overleed; het andere, waarbij een 31-jarige werkster bij haar rokken gegrepen werd door de as van een hakselmachine. Zij werd waarschijnlijk rondgeslingerd en overleed 3 dagen later. De overige ongevallen aan vrouwen en meisjes in het uitoefenen van haar bedrijf overkomen, zijn van minder ernstigen aard en laten zich voor zoover zij in 1899 plaats hadden als volgt beschrijven:

een 16 jarige werkster viel van een trap en bezeerde zich in het gelaat;

een 16 jarige sponzennaaister kreeg een brandwonde aan den voet door het ontbranden van phosphor;

een 14 jarige werkster verwondde zich aan een vinger bij een hijschtoestel;

een 15 jarige naaister geraakte bij het spelen met haar hoofdhaar in een draaiende as en ontving daarbij een zware verwonding. Zij bleef 117 dagen in het gasthuis onder behandeling en zal het hoofdhaar blijven missen;

een 28 jarige waschvrouw viel van een trap en brak een been;

een 14 jarige werkster brandde haar hand tusschen de rollen van den stoommangel;

een 23 jarige naaister wondde haar vinger aan de festonneermachine;

een 17 jarige blikwerkster verwondde zich de hand met een priem;

twee 15 jarige blikwerksters kregen een vingerverwonding bij de snijmachine;

een 19 jarige blikwerkster kreeg een vingerverwonding bij het felsen;

een 15 jarige werkster verwondde haar hand bij het afzagen van kaarsen;

een 18 jarige werkster kreeg een verwonding door een val;

een 21 jarige werkster struikelde en verwondde haar pols.

Betreffende de ongevallen, die in 1900 aan vrouwen en meisjes overkwamen, kan het volgende worden medegedeeld:

een 20 jarige werkster knelde een vinger tusschen een bagettenmachine;

een 13 jarige boekbindster kwam met haar vinger tusschen de bewegende deelen eener nietmachine;

een 33 jarige weduwe verwondde haar vinger tusschen een bagettenmachine;

een 18 jarige waschvrouw knelde de linkerhand tusschen de rollen van een wringmachine;

een 24 jarige werkster verwondde haar vinger bij het mangelen;

een 14 jarige naaister, bezig met aanstoffen, raakte met haar hoofdhaar, dat los viel, in de machine-as verward en bekwam een ernstige hoofdwond. Zij bleef 42 dagen onder behandeling en zal het hoofdhaar blijven missen;

een 15 jarige werkster kreeg een vingerverwonding bij het inslaan van nietjes in stalenboekjes;

een 12 jarige werkster knelde hare vingers tusschen de kamwielen eener spoelmachine, doordat deze bij het schoonmaken onverwachts in beweging kwam;

een 22 jarige breister knelde een vinger tusschen de bewegende deelen eener breimachine;

een 18 jarige pakster kneusde zich den voet bij het vervoer van kisten op een wagen;

een 19 jarige dienstbode verwondde een vinger der linkerhand tusschen de rollen eener mangelmachine.

Ten einde een duidelijk overzicht te krijgen op welke wijze de ongevallen aan vrouwelijke werksters en jongens beneden 16 jaren over de nijverheidsgroepen verdeeld zijn, volgt hiernevens eene tabel, waaruit kortheidshalve de bedrijfsgroepen waarin zoodanige ongevallen niet voorkwamen zijn weggelaten. Dit zijn de groepen IV chemische nijverheid, VII kunstnijverheid, VIII leder- en wasdoekindustrie, en IX het winnen van metalen, zout, enz.

Uit de laatste kolom der tabel blijkt dat, zooals reeds vroeger onder de aandacht werd gebracht, in boek- en steendrukkerijen het aantal gekwetste beschermde personen in verhouding tot het geheel aantal in de bedrijven verwonden, zeer groot is. Ook in groep VI (kleeding en reiniging) en in groep IX (papier enz.) is het percentage zeer hoog, maar in deze bedrijfsgroepen had een kleiner totaal aantal ongevallen plaats, zoodat het verkregen percentage minder waarde heeft.

De ongevallen bij jongens beneden 16 *jaren* meer in het bijzonder nagaande, bevindt men, dat in 1899 een met doodelijken afloop plaats had. Een 12 jarige knaap moest nl. bij een machinale spinbank toezien, ten einde de behandeling der machine te leeren. Door te dicht er bij te komen, raakte hij met hoofd en arm bekneld en overleed denzelfden dag aan de bekomen verwondingen. De oorzaken der 109 en 75 ongevallen aan jeugdige knapen respectievelijk in 1899 en 1900 overkomen, kunnen als volgt gesplitst worden:

	1899.	1900
door drijfwerk	3	2
» werktuigen	35	21
» handgereedschap (misslaan met hamers enz)	5	5
» vallen	37	18
» vallende voorwerpen	13	10
andere oorzaken	16	19
Totaal	109	75

De 3 ongevallen in 1899 door drijfwerk veroorzaakt, ontstonden: 2 door drijfriemen, bij het opleggen en vasthouden er van en 1 door in aanraking komen met een drijfas bij het schoonmaken. In 1900 ontstond 1 ongeval bij het opleggen van een drijfriem en 1 door het bij de mouw gegrepen worden door de uitstekende as van een slijpsteen.

Van 35 ongevallen door werktuigen in 1899 veroorzaakt, hadden plaats: door steendruk-snelpersen en snijmachines 10, door ponsmachines 5, door blikbewerkingsmachines (stamp-, snij-, felsmachines) 6, schaafmachines 3, boormachines 2, andere machines 9 In 1900 zijn van de 21 ongevallen bij werktuigen veroorzaakt: door snelpersen, brons- en snijmachines 4, schaafmachines 2, boormachines 2, freesmachines 2, knipmachines 1, door andere machines 8.

BEDRIJFSGROEPEN.		Totaal aantal ongevallen.	Ongevallen vrouwen en meisjes.	Ongevallen jongens ben. 16 jaren.	Totaal ongevallen besch. personen.	Percentage.
I.	1899	15	1	4	5	33.3
Aardewerk enz.	1900	16	„	1	1	6.2
II.	1899	38	„	14	14	36.7
Boekdrukkerij enz.	1900	27	3	10	13	48.1
III.	1899	232	„	7	7	3.0
Bouwbedrijven	1900	295	„	7	7	2.3
V.	1899	48	1	7	8	16.6
Hout- en stroobewerking .	1900	32	„	2	2	6.2
VI.	1899	9	4	„	4	44.4
Kleiding en reiniging . . .	1900	6	5	„	5	83.3
X.	1899	60	4	12	16	26.6
Metalen (bewerken van) . .	1900	17	„	5	5	29.4
XI.	1899	12	„	4	4	33.3
Papier, enz.	1900	2	„	1	1	50.0
XII.	1899	398	„	37	37	9.3
Scheepsbouw	1900	240	„	31	31	12.9
XIII.	1899	398	„	12	12	3.0
Stoomwerktuigen enz. . .	1900	393	„	13	13	3.3
XIV.	1899	24	1	4	5	20.8
Textiele nijverheid	1900	13	2	2	4	30.7
XV.	1899	62	3	„	3	4.8
Verlichting	1900	51	„	„	„	0.0
XVI.	1899	174	„	7	7	4.0
Voedings- en genotmiddelen	1900	136	1	3	4	2.9
Niet onder eene groep te	1899	105	„	1	1	0.7
brengen	1900	133	2	„	2	1.5
Ongevallen in alle groepen	1899	1611	14	109	123	7.6
te zamen	1900	1381	13	75	88	6.4

De voornaamste oorzaken van de hierbedoelde ongevallen zijn, zooals uit het bovenstaande blijkt, het vallen en de vallende voorwerpen; in 1899 en 1900 ontstonden hierdoor respectievelijk 46 pct. en 37 pct. van het geheele getal ongevallen, aan jongens beneden 16 jaar overkomen.

In het meerendeel der kennisgevingen betreffende deze ongevallen wordt spelen, stoeien en onoplettendheid als aanleiding vermeld, iets wat naar mijne meening bij knapen op gemiddeld 14-jarigen leeftijd moeilijk anders te verwachten is. Het hun opgedragen werk is dikwijls uiterst eentonig, de werklokalen weinig vrolijk, de werktijd in verband met de weinige afwisseling lang, de prikkel tot het afleveren van een goed stuk werk en het naar huis brengen van een goed weekloon, zooals voor de ouderen met huisgezinnen, bestaat voor de knapen niet, terwijl hierbij nog komt, dat met name bij het drukkersbedrijf en de blikwerkfabricage een kleine onwillekeurige misgreep onmiddellijk met het verlies van een of meer vingertoppen geboet wordt.

Omtrent de getroffenen werd bekend, dat in 1899 van 1495 gekwetsten 868 gehuwd en 627 ongehuwd waren. In 1900 bedragen deze cijfers over 1245 gekwetsten, 760 gehuwden en 485 ongehuwden.

Omtrent de tijdstippen, waarop de ongevallen plaats hadden, kan het volgende worden vermeld:

	1899	1900
's Voormiddags (tusschen 5 en 12 uren)	744	580
's Namiddags » 12 » 7 »	708	607
's Nachts » 7 » 5 »	50	57

Omtrent den ziekteduur kon ik ten aanzien van 2298 ongevallen betrouwbare gegevens verkrijgen, deze bedroeg:

in	617	gevallen	minder dan 8 dagen;
»	629	»	van 8 dagen tot en met 14 dagen;
»	340	»	» 15 » » » » 21 »
»	201	»	» 22 » » » » 28 »
»	352	»	» 29 » » » » 8 weken;
»	103	»	boven 8 weken » » » 12 »
»	33	»	» 12 » » » » 16 »
»	9	»	» 16 » » » » 20 »
»	14	»	meer dan 20 weken.

Het totaal aantal ziektedagen bedroeg bij de genoemde 2298 ongevallen: 50527, zoodat 22 ziektedagen als gemiddelde ziekteduur kan worden aangenomen.

Uit mijn vorig verslag blijkt, dat het gemiddeld aantal ziektedagen over de jaren 1897 en 1898, 20 bedroeg; als het gemiddeld aantal over het 4-jarig tijdvak 1897 tot en met 1900 wordt het cijfer 21 verkregen.

De navolgende staat geeft een meer uitgewerkt overzicht van de ziektedagen in ieder der bedrijfsgroepen.

OVERZICHT

van de ziektedagen in de bedrijven, naar de beroepsklassen gerangschikt over 1899 *en* 1900.

OVERZICHT *van de ziektedagen in de bedrijven, na*

DUUR DER ZIEKTE.	Groep 1 — Aarde-werk, diamant, glas enz.	Groep 2 — Boek- en steen-drukkerijen enz.	Groep 3 — Bouw-bedrijven.	Groep 4 — Chemische nijverheid enz.	Groep 5 — Hout- en stroo-bewerking enz.	Groep 6 — Kleeding en reiniging.
Aantal gevallen van:						
minder dan 8 dagen	9	10	70	6	8	1
8 tot en met 14 dagen	1	10	99	5	6	4
15 tot en met 21 dagen	3	2	54	4	7	1
22 tot en met 28 dagen	2	11	28	1	4	3
29 tot en met 56 dagen	5	11	58	4	24	6
57 tot en met 84 dagen	"	3	22	"	7	"
85 tot en met 112 dagen	1	2	11	1	2	"
113 tot en met 140 dagen	1	"	3	"	"	"
meer dan 140 dagen	"	"	4	"	1	1
Totaal . . .	22	49	349	21	59	16
Totaal aantal ziektedagen over 1899/1900	560	1647	9449	483	2325	736
Gemiddeld aantal ziektedagen over 1899/1900	25	34	27	23	39	46
Gemiddeld aantal ziektedagen over 1897/1898	5	23	27	33	28	17
Gemiddeld aantal ziektedagen over 1897/1900	21	29	27	29	32	35

beroepsklassen gerangschikt over 1899 *en* 1900.

Groep 7 — Kunst-nijverheid.	Groep 8 — Leder, wasdoek enz.	Groep 9 — Metalen (winnen van) zout, turf enz.	Groep 10 — Metalen (eerste bewerking van) enz.	Groep 11 — Papier enz.	Groep 12 — Scheepsbouw, rijtuigen enz.	Groep 13 — Stoom- en andere werktuigen enz.	Groep 14 — Textiele nijverheid.	Groep 15 — Verlichting, olie, vernis enz.	Groep 16 — Voedings- en genotmiddelen.	Totaal.
„	3	2	18	3	183	218	9	30	47	617
„	1	3	19	1	182	195	9	27	67	629
„	1	2	12	„	72	123	6	15	38	340
„	„	„	7	1	43	72	2	7	20	201
„	„	„	9	6	62	83	6	17	61	352
„	„	1	3	1	16	29	1	3	17	103
„	„	„	„	„	5	1	„	3	7	33
„	„	„	„	„	2	2	„	„	1	9
„	„	„	„	„	3	4	„	„	1	14
„	5	8	68	12	568	727	33	102	259	2298
„	42	151	1320	369	10405	13610	639	2123	6668	50527
„	8	19	19	31	18	19	19	21	26	22
„	28	„	17	64	16	17	23	26	31	20
„	17	19	17	45	17	18	21	22	27	21

IV. INSTELLINGEN IN HET BELANG DER WERKLIEDEN.

In mijn vorig verslag over 1897 en 1898 mocht ik uitvoerig de bevindingen uiteenzetten, welke een onderzoek naar de voorziening in de gevolgen van overkomen ongevallen opleverde; nieuwe gezichtspunten doen zich uit de daaromtrent thans verkregen resultaten niet voor.

Van de 1611 ongevallen in 1899 en 1381 ongevallen in 1900, waarvan de kennisgeving mij bereikte, en waaronder ook ongevallen zijn begrepen, waarop art. 12 der Veiligheidswet niet toepasselijk was, kon door mij respectievelijk omtrent 1532 en 1305 worden nagegaan, of en zoo ja welke aard van ondersteuning, aan de gekwetsten of bij doodelijken afloop aan de nabestaanden werd verleend.

Respectievelijk over de jaren 1899 en 1900 werd in 91 en 56 bedrijven het volle loon over 556 en 431 gevallen vergoed; in 86 en 67 bedrijven werd een gedeelte van het loon aan 383 en 310 gekwetsten uitgekeerd.

36 en 11 bedrijfshoofden, bij wie 104 en 34 ongevallen plaats vonden, hadden hunne werklieden voor het volle loon verzekerd; 101 en 103 bedrijfshoofden, bij wie 210 en 222 ongevallen plaats hadden, voor een deel van het loon.

Uit fabrieksfondsen ontvingen in 32 en 22 bedrijven 212 en 229 gekwetsten onderstand.

Van 15 ongevallen in 1899 en 28 ongevallen in 1900 was de duur van het verzuim te kort, om in de termen van onderstand te vallen.

Geen onderstand werd verleend door 28 en 22 patroons in 32 en 34 gevallen.

Omtrent den onderstand van de nabestaanden in gevallen met doodelijken afloop (21 in 1899 en 30 in 1900) kan het volgende worden vermeld:

Van de 21 personen, die in 1899 door een ongeval werden getroffen, dat een doodelijken afloop had, waren er 16 gehuwd; van de weduwen van deze personen, die te zamen 37 kinderen achterlieten, ontvingen volgens bekomen inlichtingen 9 weduwen met 25 kinderen, uitkeeringen van verzekeringsmaatschappijen of fabrieksfondsen, van *f* 900 tot *f* 1500, 1 weduwe met 8 kinderen ontving een toelaag van *f* 8 per week, 1 weduwe een pensioen van *f* 11 per week, 2 weduwen ontvingen als abonnés van het «Volksdagblad» en van het Nieuwsblad «de Echo» respectievelijk *f* 400 en *f* 600.

Een weduwe met 3 kinderen, wier man door een beroerte getroffen werd, ontving een ondersteuning van *f* 25 in eens, terwijl 1 weduwe met 1 kind geen ondersteuning ontving.

Omtrent eene weduwe werd over onderstand geen inlichting ontvangen.

Bij de 5 ongehuwden ontvingen de nabestaanden geen geldelijke hulp.

Van de 30 personen, die in 1900 tengevolge van een ongeval stierven, waren er 24 gehuwd. Van de weduwen van deze personen, die 63 kinderen achterlieten, ontvingen 14 weduwen met 38 kinderen een uitkeering van verzekeringsmaatschappijen of fabrieksfondsen van *f* 500 tot *f* 1500, eene weduwe kreeg *f* 400 uit een fonds en werd door den patroon in een zaakje gezet, terwijl een drietal bovendien als abonnés van het Nieuwsblad «de Echo», het «Volksdagblad» en het «Nieuwe Ochtendblad» respectievelijk *f* 600, *f* 400 en *f* 300 uitgekeerd kregen; 1 weduwe met 1 kind kreeg een voorloopige toelage van *f* 10 per week, 1 weduwe met 2 kinderen een toelage van *f* 6 per week gedurende 3 jaren; 1 weduwe met 1 volwassen zoon ontving als abonné van de «Echo» *f* 600, 1 weduwe met 2 kinderen een ondersteuning van *f* 25, terwijl 1 weduwe met 8 kinderen en 1 met 4 kinderen geen uitkeering of ondersteuning ontvingen. De man van laatstgenoemde was los werkman aan de gemeentegasfabriek te Amsterdam, en verkeerde voordat het ongeluk plaats greep, eenigszins onder den invloed van sterken drank. Op een request door de weduwe bij den Gemeenteraad ingediend, om alsnog pensioen of onderstand te mogen genieten, werd, nadat door Burgemeester en Wethouders hiertegen was geadviseerd, na discussie, afwijzend beschikt. Omtrent drie weduwen werd over onderstand geen inlichtingen verkregen. De nabestaanden van 6 ongehuwde overledenen, waaronder twee vrouwelijke werksters genoten geen geldelijke ondersteuning

Bij enkele gelegenheden werd mijn persoonlijke bemiddeling of raad gevraagd, waar de gekwetste vermeende maatregelen te moeten treffen om zijne rechten verzekerd te zien.

Het betreft hier inderdaad zeer delicate quaestiën, want door den patroon in rechten aan te spreken, wordt uiteraard eene goede of vertrouwelijke verhouding verbroken.

Een der belangrijkste takken van nijverheid doorleefde een hoogst moeilijken tijd in dit tweejarig tijdperk; tengevolge van de oorlogstoestanden in de Transvaal was de diamantnijverheid als het ware lam geslagen en beliep het aantal der werkloozen soms meer dan 45 % van het totaal der in die nijverheid werkzame personen, welk totaal ongeveer 7000 personen bedraagt. De gevolgen van een zoodanigen toestand zijn niet in enkele woorden te omschrijven; zij treffen toch niet alleen de gezinnen der werkloozen maar ook den neringdoenden stand.

Hoewel van particuliere zijde veel werd gedaan om in den nood te voorzien, moet allereerst geconstateerd worden, dat, indien het eene andere industrie had getroffen, de gevolgen nog veel ernstiger zouden zijn geweest. Immers de uitstekende vakorganisatie stelde in staat om den omvang en de ware beteekenis der feiten niet alleen te overzien, maar ook om in de voorziening der behoeften die orde en regelmaat te verkrijgen, welke een waarborg kon zijn, dat de hulp zooveel mogelijk op de ware plaats werd verleend en het geld niet in verkeerde handen terecht kwam.

Toen dan ook in den aanvang van 1900 het aantal werkloozen opvallend groot begon te worden, sloegen vele werklieden-vereenigingen de handen ineén, vormden een centraal comité, waarin gedelegeerden zitting namen, en kozen een commissie van uitvoering. Hierbij voegden zich de afgevaardigden der werkgeversorganisatie «de Amsterdamsche juweliersvereeniging», terwijl een commissie van finantieel beheer haren steun verleende. Een beroep werd gedaan op de offervaardigheid en in de eerste vijf maanden van het jaar kwam een rond bedrag in van *f* 143 150,—, waaronder giften van Hare Majesteit de Koningin, Hare Majesteit de Koningin Moeder en uit het buitenland zelfs ongeveer 18% van het totaal bedrag.

Het getal der werkloozen, aan wie uitkeering werd verstrekt, wisselde van 2100 tot 2250. Werkloos heetten aanvankelijk zij, die gedurende 5 achtereenvolgende weken, of in de laatste 9 weken gedurende 6 zonder werk waren geweest. De cijfers 5 en 6 werden achtereenvolgens verminderd tot 4 en 5, daarna tot 3 en 4. De uitkeering bedroeg aan de gehuwden *f* 4 per week (deels in specie, deels in bons) en aan de ongehuwden *f* 2. Van 4 Januari tot 26 Juni heeft men dit kunnen volhouden; daarna moesten de bedragen wegens gemis aan gelden worden gereduceerd. Pogingen om van gemeentewege ondersteuning te verkrijgen, toen van particulieren geen giften meer werden ontvangen, slaagden niet. Ik moet mij hier bepalen tot de mededeeling van de enkele feiten. Het orgaan van den Algemeenen Nederlandschen Diamantbewerkers Bond publiceerde geregeld den stand van de werkloosheid en den omvang van den onderstand; het gemeenteblad bevat eene discussie van 25 bladzijden over de vraag of een gemeentelijk subsidie in strijd met de bedoelingen der Armenwet moest worden geacht, dan wel of het hier gold, werkloozen tegen dreigende armlastigheid te vrijwaren. Het mag gelukkig geacht worden, dat de geldmiddelen eerst begonnen te ontbreken, tegen den zomer en op een tijdstip, dat er eenige verlevendiging in de diamantindustrie optrad.

Sinds dien doorleefde het bedrijf nog loonbewegingen en werkstakingen, over welker innerlijke waarde ik te dezer plaatse geen oordeel wil vellen; toch trekt het mijne bijzondere aandacht juist bij het opstellen van dit deel van mijn verslag, dat de voorzitter van den Algemeenen Nederlandschen Diamantbewerkersbond — iemand, die in deze tot oordeelen in staat is — bij eene in het Handelsblad gevoerde polemiek verklaart, dat hij met feiten en cijfers bereid is te bewijzen, dat onze diamantindustrie thans meer dan ooit in staat is en hoe langer hoe meer in staat komt tot het volhouden der concurrentie met het buitenland.

In mijn vorig verslag werden de vóór 31 December 1898 opgerichte Kamers van arbeid vermeld, sinds dien zijn er nog eenige gevormd en wel:

voor de bouwbedrijven te Hilversum;
» » katoen- en de tapijtindustrie te Hilversum;
» het handels-, crediet- en verzekeringswezen te Amsterdam;
» de bouwbedrijven te den Helder;

voor het haven- en dokbedrijf te Amsterdam;
» het logement- en koffiehuishoudersbedrijf te Amsterdam.

De Kamer van arbeid voor de diamantnijverheid te Amsterdam werd opgeheven en daarvoor in de plaats een Kamer van arbeid voor de brillantnijverheid opgericht.

Na den korten tijd van bestaan dezer instelling is over de samenwerking met de arbeidsinspectie nog weinig te vermelden; wel mocht ik ervaren, dat onderwerpen, die de naleving van Arbeids- en Veiligheidswet gelden, te mijner kennis werden gebracht met opgave van bekend geworden feiten. Wederkeerig is het mij voorgekomen, dat ik werklieden raadde, om zich bij voorkeur tot de Kamer van arbeid te richten, waar klachten over loon of persoonsquaestiën zich voordeden. Daar waar de bepalingen der Arbeidswet ingrijpen in het bedrijf, mocht ik soms meer officieel besprekingen hebben met leden of secretarissen en naar ik mij vlei hun van dienst zijn.

Hierboven haalde ik aan de op initiatief van den Raad der gemeente Amsterdam geconstitueerde commissie tot onderzoek van vaktoestanden; het zaakrijke rapport over de nooden in het confectiebedrijf kwam in den loop van 1900 in het licht en vormt een bron van kennis voor hen, die zich bewegen op het terrein van vakverbetering, niet het minst ook voor de arbeidsinspectie.

Waar de instellingen, welke het belang der werklieden beoogen, talrijk zijn en een zeer ruim veld voor beschouwingen aanbieden, vermeen ik goed te doen, met het oog op den omvang, aan dit verslag te geven, mij na het hierboven vermelde verder te bepalen tot eenige meer uitvoerige behandeling van één punt, naar mijne meening het meest belangrijke en wel de opleiding van den jongen werkman.

Er werd door enkele patroons over geklaagd, dat vele jonge werklieden te veel hun vrijen tijd besteden aan het bijwonen van vergaderingen, waarbij lotsverbetering in den vorm van hooger loon en korteren werktijd het overheerschende onderwerp van bespreking uitmaken. Voor den jongen werkman, die den leeftijd van leerling heeft overschreden, zoude het beter zijn — ook met het oog op zijne individueele lotsverbetering — indien hij ook een deel van het vereenigingsleven wijdde aan besprekingen van onderwerpen, die de veredeling van het vak als zoodanig bevorderden.

In vele vereenigingen wordt dan ook het gemis aan goed vakonderricht gevoeld.

Onder de bedrijven, welke op dit gebied het meest stiefmoederlijk bedeeld zijn, kan wel genoemd worden, die van de kleedingindustrie. In het belangrijk rapport van de bovenvermelde gemeentelijke commissie zegt deze, dat zij over de opleiding kort kan zijn wegens gebrek aan stof. Zoo ergens, dan is in dit vak groote behoefte aan goede vakopleiding. Op de bestaande naaischolen kan geleerd worden, wat voor een linnenmeid of huisvrouw nuttig kan zijn; van vakopleiding voor lingeriewerkster of costuumnaaister is hier echter geen sprake. Eene geregelde opleiding te ontvangen is dan ook uiterst

moeielijk; op een atelier wordt veelal in de zoogenaamde leerlinge een goedkoope werkkracht gezocht, en waar patronessen zich als onderwijzeressen opwerpen, zijn dit gemeenlijk personen, die zelven geen goed betaalde betrekking kunnen erlangen en nu in het leergeld een bestaan trachten te vinden.

Er zijn wel eenige teekenen, die wijzen op een streven om in dit gebrek tegemoet te komen.

De vereeniging «Arbeid adelt», erkennende, dat haar standpunt om alléén te doen werken door dames uit den deftigen stand, die onbekend wenschen te blijven, verouderd en onpractisch is, opende op zeer bescheiden schaal een opleidingscursus voor fijn lingeriewerk onder de leiding van een oudleerlinge van de Rotterdamsche industrieschool. Resultaten vallen nog niet te vermelden.

De maatschappij «de Voorpost» begreep, dat ook alleen door opleiding, in goede werkkrachten kan worden voorzien, en deed dit in eigen boezem door aan hare eigene lingeriewerksters twee uren per week een cursus te geven met het doel de handnaaisters tevens in het machine-naaien te bekwamen.

Een flinke leerschool voor costuum- en lingeriewerksters, direct aansluitende aan de lagere school, waar methodisch het naaien met de daarbij behoorende vakken wordt onderwezen, is en blijft een ernstig gevoelde behoefte.

Er behoort een zekere moed toe om dit neer te schrijven, indien ik hierop dadelijk moet laten volgen de weinig opwekkende resultaten van de vakschool «Amsterdamsche kleermakers patroonsvereeniging». Zes jaren geleden werd deze school opgericht, de beste krachten voor het geven van het onderwijs werden aan de school verbonden, de finantieele steun was voldoende en toch heeft deze school nimmer gebloeid. Aanvankelijk was een leergeld van *f* 30 gesteld en in de meening, dat dit een bezwaar was, werd gelegenheid tot kostelooze plaatsing gegeven en in alle volksbladen bekend gemaakt; slechts 5 leerlingen meldden zich aan. Gedurende het zesjarig bestaan der school werden slechts in het geheel 10 jongens afgeleverd, die den geheelen vierjarigen cursus hadden doorloopen. Waar nu het geheel aantal leerlingen der school tot 6 is teruggeloopen, ziet de vereeniging zich gedrongen de school op te heffen.

De oorzaak ligt hier echter dieper: men *vermeent*, dat in het maatwerk geen voldoende verdienste is te vinden. Uit het meergenoemde rapport blijkt, dat de niet-geheel bekwame maatwerkers allen tot de confectie zijn overgegaan, en nu is het begrijpelijk, dat ouders, die zelven uit het maatwerk naar de confectie zijn gedreven, hun kinderen het maatwerk niet laten leeren. Hierbij komt, dat als jongens bij het vak gaan, zij niet eerst 4 jaren gaan leeren, maar liever direct tot de confectie gaan, waar zij dadelijk iets kunnen verdienen. Om te voorkomen, dat het vak niet geheel verloope, zullen nu de 1e klasse maatwerkers op de ateliers zelven moeten worden gekweekt.

Dit precedent behoeft evenwel niet ontmoedigend te zijn voor hen, die het initiatief mochten wenschen te nemen voor een vakschool voor lingerie- en costuumnaaisters. In de vrouwenkleeding zal de confectie nimmer dien omvang nemen als zulks in de heerenkleeding het geval is. De vrouwenkleeding

eigent zich meer tot besteld werk en het verschil in prijs der geconfectioneerde met de bestelde kleederen zal nimmer zoo groot zijn, om de loonen in die mate te drukken, als zulks bij de heerenkleeding het geval was.

Als tegenhanger van het zoo juist geschetste kan gesteld worden hetgeen gedaan wordt voor de bouwvakken en de ijzerindustrie; om mij te beperken, wil ik mij hier nog tot de ijzerindustrie bepalen en er op wijzen hoe het teekenen reeds op de lagere scholen wordt onderwezen en met vrucht beoefend Op avondcursussen wordt hierin nog meer tegemoet gekomen en de jongens hebben reeds vroeg gelegenheid, te toonen of zij voor «het» vak aanleg bezitten. In het Oostenburger kwartier geldt voor de jongens het vooruitzicht op een plaatsing op een der fabrieken als het mooist te bereiken resultaat van hun schooltijd, terwijl een toekomst als «bankwerker» de aantrekkelijkste blijkt. Te dezer plaatse zij even aangestipt, dat in de andere branches van het zoogenaamde machinevak voor bekwame werklieden een minstens even goede toekomst kan liggen.

Voor jongens, die niet dadelijk behoeven te verdienen en die eene plaatsing op de Ambachtsschool kunnen verkrijgen, wordt de strijd om het bestaan gemakkelijker gemaakt. Ik hoorde van een zijde, die het goed beoordeelen kon, met zeer veel lof spreken over deze jongens; het ± 28 uren per week practisch werken onder goede leiding schijnt hen na hun 2 jarigen leertijd vrij wel geschikt te hebben gemaakt, om zich in de werkplaats verder te bekwamen. Deze jongens komen tamelijk wel terecht; twee jaren na het vertrek der school fluctueerde hun verdienste van 15 cent als maximum tot 6 cent als minimum, gemiddeld 9 cent per uur. Omtrent 63 jongens was 2 jaren na hun ontslag van 39 bekend, dat zij bij het vak gebleven zijn en slechts van 2, dat zij het vak verlaten hadden; van de overigen bleef onbekend of en waar zij werk vonden. Op de Nederlandsche fabriek van werktuigen en spoorwegmateriaal, het Koninginnedok, bij de Hollandsche IJzeren Spoorweg Maatschappij en aan de fabriek van de heeren H. & J. Suijver vonden velen van hen plaatsing. Voor de jongens, die dadelijk aan een fabriek of bij een smid terecht kwamen, zijn de teekencursussen als die der teekenschool voor kunstambachten in de da Costastraat, der burgeravondscholen en van enkele vakvereenigingen b. v. die van den Roomsch Katholieken Volksbond en van Patrimonium, evenzoo vele middelen om zich verder te bekwamen.

Ook op de fabrieken zelve wordt voor de leerlingen veel gedaan. In mijn verslag over 1896 deelde ik een en ander mede over hetgeen aan de Nederlandsche fabriek van Werktuigen en Spoorwegmateriaal op dit gebied werd gedaan en in vervolg daarop kan ik thans mededeelen, dat het peil van de jongens, die aangenomen worden zooveel verbeterd is, dat de fabrieksschool thans haar volle recht op den naam van herhalingsschool kan doen gelden. Deze school omvat een tweejarigen cursus, waarvan het eerste jaar aansluit aan de lagere school. Het onderwijs wordt 6 à 8 uren per week gegeven en omvat lezen, schrijven, natuurkunde, rekenen en meetkunde; in het 2e jaar ook nog lijnteekenen. De uren door de jongens overdag in de herhalingsschool doorgebracht worden aan hen vergoed.

Ten aanzien van het ambachtsonderwijs bleek het plaatsen van de leerjongens onder toezicht en leiding van de bekwaamste der werklieden niet aan de verwachting te beantwoorden. Er werden daarom bezoldigde leermeesters aangesteld in het geheel 10, verdeeld over de verschillende vakken: bankwerkers, draaiers, schavers, boorders, wagenmakers, ketelmakers, modelmakers, vormers, vuurwerkers, timmerlieden.

De directie der fabriek durft zich nog niet uitlaten over de resultaten van dit onderwijs, doch blijkt er toch goede verwachtingen van te hebben, omdat de statistiek van de vorderingen in kennis. vlijt en gedrag zeer bevredigend is.

Iets dergelijks wordt gedaan aan de fabriek van de heeren H. & J. Suijver. De leerlingen ontvangen daar ook geregeld teekenonderwijs onder leiding van den chef van het teekenkantoor. De richting is hier nog meer om de jongens in algemeenen zin het bedrijf te leeren kennen, waartoe zij gedurende hun leertijd achtereenvolgens de verschillende werkplaatsen bezoeken. Hoewel de jongens eenigszins zouden kunnen worden aangemerkt als zoogenaamde «volontairs», ontvangen zij toch dadelijk eenig loon en staan zij met de werklieden geheel op dezelfde lijn. Op een personeel van 200 man bedraagt het aantal zoodanige leerlingen ongeveer 20. Van dezen blijven slechts weinigen op de fabriek, na afloop van den leertijd moeten zij plaats maken voor anderen en elders een beter heenkomen zoeken; onder meer heeft de vloot van de Koninklijke Nederlandsche Stoomboot-Maatschappij dan ook een vrij groot aantal machinisten, dat van deze fabriek afkomstig is.

Op de werf van de Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij is sinds een jaar een afzonderlijk gebouw verrezen, naar mij werd medegedeeld een geschenk van een der commissarissen, waarin de vakteekenschool «de Eenheid» thans gevestigd is Deze teekenschool, die aanvankelijk in het gebouw «de Eenheid» op het «'s Gravenhekje» zetelde, werd in 1896 opgericht door de scheepmakersvereeniging «Eendracht», de scheepsbeschieters-vereeniging «Eenheid onder ons», en de ijzer en metaalbewerkers vereeniging «Verbetering zij ons streven». Het bestuur bestaat uit werklieden door bovengenoemde vakvereenigingen daartoe verkozen, terwijl een deskundig bestuur met den directeur der Maatschappij aan het hoofd hun ter zijde staat

De school heeft ten doel om ambachtslieden in den scheepsbouw werkzaam, het teekenen te leeren voor zoover dit op hun vak betrekking heeft. De cursus is driejarig, begint op den 1sten October en eindigt 31 Maart. Het onderwijs wordt 3 avonden per week gegeven van 8 uur tot 10 uur. De 3 overige avonden wordt nog aan hen, die het verlangen, onderwijs in vormleer gegeven

De leerlingen worden bij aankomst in 3 groepen verdeeld en ontvangen dan al naarmate het vak, dat zij overdag beoefenen, onderwijs in de werktuigkunde, het scheepsbeschietersteekenen, of scheepsbouwkundig teekenen. Zonder onderscheid van leeftijd of ontwikkeling worden allen aangenomen. De afgeloopen cursus werd door ongeveer 90 leerlingen gevolgd, onder welke personen van 14 tot 35 jaren. Een belangrijk contingent is werkzaam bij de Maatschappij, de overigen werken meest op de naburige fabrieken.

De school ontvangt een rijks-, een provinciaal- en een gemeentelijk

subsidie, tot een gezamenlijk bedrag van *f* 1450, verder een bijdrage der Nederlandsche Scheepsbouw-Maatschappij van *f* 500, welke maatschappij tevens op zich genomen heeft, eventueele tekorten te dekken. Het leergeld bedraagt slechts *f* 1 voor den geheelen cursus.

In het bovenstaande heb ik mij slechts tot enkele grepen moeten bepalen om een indruk te geven van de richting, waarin gewerkt wordt; voor een bepaald overzicht is dan ook de ruimte van het verslag te beperkt.

Het is evenwel toch goed er op te wijzen, hoe voor vaklieden van meerderen leeftijd eveneens de gelegenheid werd geopend om zich te bekwamen. De vereeniging «Ons Huis» geeft sinds 1895 een cursus in *natuurkunde.* De cursus werd in 1900–1901 door 77 leerlingen bezocht, wier leeftijd wisselt tusschen 18 en 54 jaren; onder de leerlingen kwamen 9 vrouwen voor. De meest uiteenloopende bedrijven zijn onder de leerlingen vertegenwoordigd. De cursus kost *f* 2 voor 20 lessen; iederen donderdagavond van 8.30 uur tot 10.30 uur wordt onderwijs gegeven. De betaling geschiedt in 2 termijnen; van de 77 deelnemers betaalden 70 op nieuw een gulden voor de 2e serie van 10 lessen. De cursus omvat twee winters. In den cursus 1900—1901 werd licht, geluid en electriciteit behandeld.

Er zijn nog enkele vakken in de ijzerindustrie, waarin belanghebbenden geen voldoende gelegenheid vinden om zich in eene bepaalde richting te ontwikkelen. Juist dezer dagen is dit weer aan het licht gekomen in een adres van de machinisten- en stokersvereeniging «Amsterdam», gericht tot den raad der gemeente. Deze vereeniging, die in de eerste plaats ten doel heeft verheffing van het vak, verzocht den raad haar streven te willen steunen door de leden hunner vereeniging in de gelegenheid te stellen, eenige hoog noodige kennis omtrent gebruik, werking en samenstelling der machine en wat daarmede in verband staat, op te doen. De vereeniging merkte daarbij op, dat de steun het doelmatigst te verleenen is door het aanwijzen van een deskundige, die voor rekening der gemeente een of twee avonden per week gedurende den winter in een voor dit doel beschikbaar te stellen lokaal onderricht geeft aan de leden der vereeniging; mochten daartegen bezwaren bestaan, dan meent de vereeniging dat haar een subsidie zoude gegeven kunnen worden van duizend gulden, teneinde zelve voor het gewenschte onderricht te kunnen zorgdragen.

Het is wel opmerkelijk, dat een dergelijke wensch uitgaat van de zijde van vakmannen, op wier gebied voorzeker reeds veel is en wordt gedaan; naar mijne meening kan dit zijn verklaring vinden in het feit, dat de vruchten uit goede opleiding te plukken, juist in dezen kring het best bekend zijn.

Waar omtrent Amsterdam enkele mededeelingen werden gedaan, zij ter voorkoming van eenzijdigheid nog vermeld, dat in Haarlem de opleiding van leerlingen in de ijzerindustrie evenmin wordt verwaarloosd. Ook hier bepaal ik mij tot het geven van een paar voorbeelden.

De Hollandsche IJzeren Spoorweg-Maatschappij heeft voor hare centrale werkplaats een leerlingstelsel, dat gegrond is op een 4-jarige opleiding van

jongelieden van den 16-jarigen leeftijd. Ook worden leerlingen opgeleid in 12 verschillende afdeelingen der werkplaats, waar de leerlingen onder leiding van bazen en werklieden werkzaam zijn. De leerlingen verbinden zich voor 4 jaren en ontvangen een loon van 7 tot 10 cent per uur. Jaarlijks moet een proefwerkstuk worden gemaakt ter beoordeeling van de gemaakte vorderingen. Zij, die het hoogste aantal punten daarbij behalen, komen in aanmerking voor een prijs, bestaande in een bedrag in geld, dat op de spaarbankboekjes wordt ingeschreven.

Den leerlingen, die zich daartoe aanmelden wordt eenige gelegenheid verschaft tot oefening in het rechtlijnig teekenen; 60 % maakt hiervan gebruik.

Sedert de invoering van het leerlingstelsel (Mei 1883) werden 309 leerlingen aangenomen, van welke thans nog 82 in opleiding zijn; 181 leerlingen volbrachten hun leertijd met gunstigen uitslag en werden als werkman aangesteld; van dezen zijn thans nog 123 in dienst der Centrale werkplaats, als werkman of voorman; 6 werden overgeplaatst als leerling-machinist op de locomotieven, terwijl een, twee of drie jaren na den leertijd 52 ontslag vroegen wegens vooruitzicht van tijdelijk hooger loon aan andere fabrieken. Van de 42 leerlingen, die hunne vierjarige opleiding niet voltooiden, waren 5 overleden, 27 werden op verzoek tusschentijds ontslagen en 10 wegens wangedrag of ongeschiktheid.

Aan de Haarlemsche machinefabriek (voorheen Gebroeders Figée) heeft men een stelsel, dat hiermede eenige overeenkomst vertoont. Hieraan is nog verbonden een fabrieksschool, waar iederen avond van 7 tot 8½ uur onderwijs wordt gegeven in teekenen, rekenen, aardrijkskunde, Nederlandsche en één vreemde taal. Het aantal leerlingen aan deze school beliep in den aanvang van den cursus dit jaar 50, van dezen verlieten 10 tusschentijds de fabriek; van de 40 overigen bleven 33 getrouw het onderwijs tot het einde volgen.

Waar in vorige verslagen onderscheidene onderwerpen op het gebied van de «instellingen in het belang der werklieden» door mij werden ter sprake gebracht, heb ik thans gemeend mij te moeten bepalen tot eene eenigszins meer uitvoerige behandeling van enkele punten. De Badensche Fabriksinspector Fuchs zegt zeer terecht: «Die Soziale Berichterstattung gehört zu den natürlichen Aufgaben der Gewerbeaufsichtsbeambten», doch laat hierop volgen: «Schon die Beschränkung des Raumes bringt es mit sich, dasz nur einzelne auffällige Erscheinungen in den Bericht Aufnahme finden können, die indem leicht geeignet sind den Leser zu unstatthaften Verallgemeinerung zu verführen». Er blijft dan ook nog veel onbehandeld, waarover in dit hoofdstuk mededeelingen zouden kunnen zijn verwacht, eensdeels wegens de grenzen, welke aan den omvang van dit verslag zijn te stellen, anderdeels omdat bij zoodanig beperkte grens de gewenschte volledigheid moeilijk is te verkrijgen.

Amsterdam, Mei 1901.

De Inspecteur van den Arbeid in de 4e Inspectie,

J. H. L. van Deinse.

STAAT L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van den Heer Commissaris der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

OVERZICHT *omtrent de naleving van d*

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[N] — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprichting.	uitbreiding.	in de[n] … Aa[n] … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid[skaarten] Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Noord-Holland.						
1	Aalsmeer	1	„	18	10	18	18
2	Abbekerk	1	„	2	2	2	2
3	Akersloot	„	„	5	2	3	3
4	Alkmaar	8	6	183	451	313	250
5	Amsterdam	120	64	3463	10147	9442	6105
6	Andijk	2	„	8	19	4	4
7	Ankeveen	„	„	3	2	2	1
8	Anna-Paulowna . . .	„	„	10	7	9	8
9	Assendelft	„	„	7	3	11	11
10	Avenhorn	„	„	10	3	5	5
11	Barsingerhorn	„	„	10	6	5	5
12	Beemster	1	„	26	16	23	22
13	Beets	„	„	6	3	5	5
14	Bennebroek	„	„	2	2	2	2
15	Bergen	„	„	5	2	2	2
16	Berkhout	„	„	25	14	18	18
17	Beverwijk	2	„	52	97	104	54
18	Blaricum	„	„	1	„	1	1
19	Bloemendaal	2	2	19	13	18	18
20	Blokker	„	„	5	6	2	2

Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1899.

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	2*a*	"	61	"	"	"	1	"
"	"	"	"	4	"	"	"	"	"
"	2	2*a*	"	2	"	"	"	"	"
63	80	*vd. tz.*	"	"	1	1	34	7	"
3337	4967	5868*e*	"	1	11	46	1019	355	19
"	"	*vd. tz.*	"	17	"	"	"	"	"
1	2	4*a*	"	31	"	"	"	"	"
1	2	4*a*	"	26	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	3	"	"	"	"	"
"	1	"	"	6	"	"	"	"	"
"	8	*vd. tz.*	"	22	"	"	"	"	"
1	5	4*a*	"	34	"	"	"	"	"
"	"	"	"	5	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	14	"	"	"	"	"
"	"	4a	"	10	"	"	"	"	"
"	6	"	"	26	"	"	"	3	"
50	15	12*a*	"	159	1	1	1	"	"
"	"	4*a*	"	10	"	"	"	"	"
"	74	4*a*	"	55	"	2	9	"	"
"	"	4*a*	"	14	"	"	"	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den — Aan — Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
21	Bovenkarspel	2	„	6	3	6	6
22	Broek in Waterland .	„	„	10	6	9	9
23	Broek op Langedijk. .	„	„	5	5	6	6
24	Buiksloot	„	1	12	12	9	8
25	Bussum	6	„	95	112	185	128
26	Callantsoog	„	„	„	„	„	„
27	Castricum	„	„	5	6	5	5
28	Diemen	1	„	6	2	30	5
29	Edam	1	2	72	89	144	115
30	Egmond aan Zee . .	1	„	8	4	7	7
31	Egmond Binnen . . .	1	„	4	4	7	7
32	Enkhuizen	2	2	103	115	193	144
33	Graft	„	„	14	16	16	16
34	's Graveland	„	„	35	17	17	16
35	Grootebroek	„	„	15	17	8	8
36	Haarlem	17	11	694	1553	1418	1155
37	Haarlemmerliede en Spaarnwoude . . .	1	„	12	6	10	10
38	Haarlemmermeer . .	3	1	34	20	37	37
39	Harenkarspel	„	„	3	3	4	3
40	Heemskerk	„	1	1	„	1	1
41	Heemstede	1	„	24	42	38	11

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	2*a*	"	9	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	4	"	"	"	"	"
"	"	6*a*	"	10	"	"	"	"	"
1	"	"	"	14	"	"	"	"	"
57	119	"	"	255	2	4	9	6	1
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	3*a*	"	2	"	"	"	"	"
25	"	4*a*	"	14	"	"	"	"	"
29	52	29*a*	"	34	"	"	1	"	"
"	1	4*a*	"	19	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	3	"	"	"	"	"
49	17	2*a*	"	64	"	"	4	1	"
"	2	2*a*	"	13	"	"	"	"	"
1	62	4*a*	"	141	"	2	"	4	"
"	"	"	"	29	"	"	"	1	"
263	643	"	"	"	33	18	227	11	"
"	"	6*a*	"	31	"	"	2	"	"
"	"	4*a*	"	58	"	"	1	"	"
1	"	"	"	2	"	"	"	"	"
"	"	12*a*	"	"	"	"	"	"	"
27	215	*v*	"	41	3	59	9	2	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN … in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in den … Aan … Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids… Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
42	Heer-Hugowaard . . .	"	"	5	6	9	9
43	Heilo	"	"	4	2	4	4
44	Helder	"	1	181	554	324	215
45	Hensbroek	"	"	4	2	3	3
46	Hilversum	14	2	189	478	455	349
47	Hoogkarspel	1	"	4	3	3	3
48	Hoogwoud	"	"	12	8	8	8
49	Hoorn	"	5	184	266	368	304
50	Huizen	"	1	36	72	104	67
51	Ilpendam	"	"	9	6	9	9
52	Jisp	"	"	2	2	2	2
53	Katwoude	"	"	"	"	"	"
54	Koedijk	"	"	1	"	"	"
55	Koog aan de Zaan . .	1	3	28	46	46	44
56	Kortenhoef	"	"	20	11	8	4
57	Krommenie	1	4	30	183	249	191
58	Kwadijk	"	"	"	"	"	"
59	Landsmeer	"	"	16	8	20	20
60	Laren	1	"	18	16	37	37
61	Limmen	"	1	1	51	"	"
62	Maarten (Sint) . . .	"	"	6	6	6	5
63	Marken	"	"	1	1	1	1

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten			Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	2	4*a*	”	13	”	”	”	”	”
”	10	”	”	”	”	”	”	”	”
109	9	*vd. tz.*	”	”	”	”	80	1	”
”	”	4*a*	”	9	”	”	”	”	”
106	58	285*e*	”	6	”	6	13	5	”
”	”	4*a*	”	22	”	”	1	”	”
”	5	*v*	”	29	”	”	”	”	”
64	104	1*a*	”	3	”	”	2	1	”
37	117	*vd. tz.*	”	137	”	”	1	2	”
”	”	12*a*	”	13	”	”	”	”	”
”	”	2*a*	”	3	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	1	1*a*	”	1	”	”	”	”	”
2	”	5*a*	”	”	”	”	4	”	”
4	37	4*a*	”	129	”	”	”	”	”
58	54	3*a*	”	18	”	”	29	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	18	”	”	”	1	”
”	8	3*a*	”	168	”	”	”	”	”
”	”	2*a*	”	2	”	”	”	”	”
1	1	4*a*	”	3	”	”	”	”	”
”	”	4*a*	”	1	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		FABRIEKEN EN ... in de ... Aa...			
						geldige arbeid...	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
64	Medemblik	1	„	24	17	22	19
65	Middelie	„	„	8	4	5	5
66	Midwoud	„	„	5	4	4	4
67	Monnikendam	„	„	34	22	33	33
68	Muiden	„	„	16	40	30	30
69	Naarden	„	„	35	48	47	42
70	Nederhorst den Berg .	„	1	28	17	18	14
71	Nibbikswoud	„	„	3	2	2	2
72	Nieuwendam	„	1	8	16	16	16
73	Nieuwe-Niedorp . . .	„	„	12	8	13	11
74	Nieuwer-Amstel . . .	1	1	40	26	34	34
75	Noord-Scharwoude . .	„	„	2	8	8	5
76	Obdam	„	„	7	4	6	6
77	Oosthuizen	„	„	8	2	4	4
78	Oostzaan	„	„	9	4	8	7
79	Opmeer	„	„	4	4	4	4
80	Opperdoes	„	„	3	3	1	1
81	Oterleek	„	„	1	1	1	1
82	Oudendijk	„	„	„	„	„	„
83	Oude-Niedorp	„	„	3	1	2	2
84	Ouder-Amstel	5	„	24	37	36	36
85	Oudkarspel	„	„	9	7	10	10

WERKPLAATSEN (zin der Arbeidswet.) — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL — kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
3	»	*vd. tz.*	»	50	»	»	»	»	»
»	»	»	»	3	»	»	»	»	»
»	»	*vd. tz.*	»	8	»	»	»	»	»
»	14	2*a*	»	12	»	»	»	»	»
»	»	5*a*	»	51	»	»	8	1	»
5	11	12*a*	»	270	»	»	3	»	»
4	28	*vd. tz.*	»	85	»	»	»	2	»
»	1	1*a*	»	11	»	»	»	»	»
»	»	34*e*	»	15	»	»	»	»	»
2	2	*vd. tz.*	»	29	»	»	»	»	»
»	»	191*e*	»	83	»	»	3	»	»
3	»	2*a*	»	6	»	»	»	»	»
»	»	4*a*	»	22	»	»	»	»	»
»	»	*vd. tz.*	»	8	»	»	»	»	»
1	»	*vd. tz.*	»	8	»	»	»	»	»
»	»	»	»	13	»	»	»	»	»
»	»	*vd. tz.*	»	»	»	»	»	»	»
»	»	»	»	5	»	»	»	»	»
»	»	»	»	»	»	»	»	»	»
»	1	»	»	12	»	»	»	1	»
»	11	14*a*	»	85	»	»	8	1	»
»	»	3*a*	»	»	»	»	»	»	»

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[...] — in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot: oprich-ting.	uit-breiding.	in de[...] — Aa[...] — Fabrieken en werk-plaatsen met gewaar-merkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeid[...] — Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
86	Oudorp	"	"	3	3	2	2
87	Pancras (Sint). . . .	"	"	"	"	"	"
88	Petten	"	"	"	"	"	"
89	Purmerend	1	1	87	90	133	132
90	Ransdorp	"	"	6	5	7	7
91	Rijp (de)	1	"	18	13	23	21
92	Schagen	"	"	34	26	49	48
93	Schellinkhout	"	"	3	4	"	"
94	Schermerhorn	"	"	3	1	2	2
95	Schoorl	"	"	3	1	2	2
96	Schoten	"	"	"	"	"	"
97	Sloten	"	"	38	56	64	48
98	Spaarndam	"	"	5	6	3	2
99	Spanbroek	"	"	13	7	8	8
100	Sijbekarspel	"	2	5	5	6	3
101	Terschelling	1	"	10	13	9	9
102	Texel	"	"	33	27	45	20
103	Twisk	"	"	4	1	4	4
104	Uitgeest	1	2	21	17	29	29
105	Uithoorn.	"	"	31	48	50	24
106	Urk	"	"	10	87	87	29
107	Ursem.	"	"	3	4	5	5

WERKPLAATSEN in den zin der Arbeidswet. — tal kaarten voor meisjes van 12–16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
”	1	*v*	”	4	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
1	2	*vd. tz.*	”	”	”	”	3	”	”
”	”	”	”	11	”	”	”	”	”
2	”	”	”	30	”	”	”	”	”
1	5	3*a*	”	27	”	”	”	”	”
”	”	18*e*	”	10	”	”	”	”	”
”	2	2*a*	”	3	”	”	”	”	”
”	1	2*a*	”	2	”	”	”	”	”
”	”	”	”	”	”	”	”	”	”
16	50	3*a*	”	35	2	15	”	”	”
1	”	12*a*	”	22	”	”	”	”	”
”	”	”	”	26	”	”	”	”	”
3	”	*vd. tz.*	”	3	”	”	”	”	”
”	8	89*e*	”	43	”	”	”	”	”
25	22	5*a*	”	104	”	”	1	”	”
”	”	2*a*	”	”	”	”	”	”	”
”	”	3*a*	”	25	”	”	2	”	”
26	16	3*a*	”	56	”	”	1	”	”
58	”	”	”	”	”	”	”	”	”
”	2	”	”	5	”	”	”	”	”

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in d			
				A			
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbei	
						Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
108	Velsen	5	„	90	174	196	152
109	Venhuizen	„	„	2	2	2	2
110	Vlieland	„	„	„	„	„	„
111	Warder	„	„	2	2	1	1
112	Warmenhuizen . . .	„	„	3	2	2	2
113	Watergraafsmeer. . .	„	„	23	75	74	58
114	Weesp	1	1	61	53	152	141
115	Weesperkarspel . . .	„	„	28	1	1	1
116	Wervershoof	„	„	10	4	10	10
117	Westwoud	„	„	7	7	5	5
118	Westzaan	3	1	31	51	89	85
119	Wieringen	1	„	11	45	24	15
120	Wieringerwaard . . .	„	„	5	1	4	4
121	Winkel	„	„	6	2	2	2
122	Wognum.	„	„	9	4	6	6
123	Wormer	„	1	30	39	47	45
124	Wormerveer . . .	2	1	64	74	153	151
125	Wijdenes.	„	„	4	2	4	4
126	Wijdewormer	„	„	1	1	1	1
127	Wijk aan Zee en Duin.	1	„	4	4	3	3
128	Zaandam.	10	13	184	426	506	407
129	Zaandijk	„	„	38	58	86	59

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.		den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.					
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
44	37	*vd. tz.*	"	309	"	5	8	"	"
"	"	"	"	2	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
"	2	"	"	8	"	"	"	"	"
16	36	"	"	58	"	3	1	5	"
11	343	*vd. tz.*	"	134	"	"	16	"	"
"	34	5*a*	"	27	"	"	1	"	"
"	"	4*a*	"	23	"	"	"	"	"
"	"	5*a*	"	24	"	"	"	"	"
4	2	*e*	"	4	"	1	2	"	"
9	"	6*a*	"	19	"	"	"	"	"
"	"	4*a*	"	12	"	"	"	"	"
"	3	2*a*	"	16	"	"	"	"	"
"	2	*vd. tz.*	"	21	"	"	"	"	"
2	5	7*a*	"	11	"	"	6	"	"
2	13	"	"	"	"	"	6	2	1
"	"	4*a*	"	12	"	"	"	"	"
"	"	2*a*	"	"	"	"	"	"	"
"	1	3*a*	"	8	"	"	"	"	"
99	93	62*e*	"	5	4	1	93	"	"
27	5	3*a*	"	31	"	"	1	"	"

		FABRIEKEN E					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in de			
				Aa			
						geldige arbeid	
Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	oprichting.	uitbreiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
130	Zandvoort	2	"	11	6	9	9
131	Zuid- en Noord-Schermer	"	"	6	6	5	5
132	Zuid-Scharwoude . .	"	"	4	4	2	2
133	Zwaag	"	"	3	3	3	3
134	Zijpe	"	"	29	14	10	10
	Totaal . . .	227	132	7048	16307	16024	11372

WERKPLAATSEN							AANTAL		
zin der Arbeidswet.							kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen.	
tal		Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der			Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door				
kaarten	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Plaatselijke politie.	Rijks-politie.						
voor meisjes van 12—16 jaar.			Koninklijke marechaussee.	Rijks-veldwacht.	den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.		Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
"	"	*3a*	"	15	"	"	2	"	"
"	1	*2a*	"	1	"	"	"	"	"
"	"	*4a*	"	9	"	"	"	"	"
"	"	*3a*	"	12	"	"	"	"	"
"	"	*vd. tz.*	"	75	"	"	"	"	"
4652	7433				57	164	1611	413	21

STAAT L.

OVERZICHT

omtrent de naleving van de Arbeidswet en de Veiligheidswet in het jaar 1900.

De invulling had plaats van de kolommen:

3 en 4 volgens opgave van Gemeentebesturen;

5—11 en 16 volgens opgave van H.H. burgemeesters;

14 volgens opgave van den Heer Commissaris der Koningin;

17 en 18 volgens opgave van H.H. Ambtenaren van het O. M.

a = algemeene; *e* = enkele; *v* = verschillende; *vd. tz.* = voortdurend toezicht; *g* = geene.

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		F A B R I E K E N E			
				in			
						geldige arbe	
		oprich-ting.	uit-breiding.	Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
	Noord-Holland (bezuiden de noordelijke oevers van het Noordzee-kanaal en het IJ, met uitzondering van het bezuiden die oevers gelegen gedeelte der gemeente Zaandam, de benoorden de genoemde oevers gelegen gedeelten van de gemeenten Amsterdam en Velsen; het niet tot eenige provincie behoorende watergebied des Rijks).						
1	Aalsmeer.	1	1	14	19	20	20
2	Amsterdam.	103	78	3821	11411	10446	6715
3	Ankeveen	”	”	3	”	1	”
4	Bennebroek.	2	”	6	6	8	8
5	Blaricum.	1	”	2	2	2	2
6	Bloemendaal	2	3	18	20	33	25
7	Bussum	5	2	97	82	153	102

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten — voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der — Plaatselijke politie.	Rijks-politie. — Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. — Rijks-veldwacht.	AANTAL — Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door — den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. — Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
„	. „	2	„	42	„	„	„	„	„
3731	5331	8211*e*	„	„	32	81	1053	285	30
1	3	2*a*	„	27	„	„	„	„	„
„	„	*vd. tz.*	„	12	„	„	„	„	„
„	„	4*a*	„	17	„	„	„	„	„
8	79	4*a*	„	60	„	5	2	„	„
51	160	*g*	„	232	3	6	6	4	„

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN E[...] in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot oprich-ting.	uit-breiding.	in [...] Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbe[...] Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
8	Diemen	2	1	5	1	30	5
9	's Graveland	1	"	36	45	44	19
10	Haarlem	22	9	967	1563	1411	1091
11	Haarlemmerliede en Spaarnwoude . . .	"	"	16	12	17	17
12	Haarlemmermeer . .	"	1	27	11	37	37
13	Heemstede	"	"	27	53	73	24
14	Hilversum	5	7	146	600	362	241
15	Huizen	2	1	46	106	132	81
16	Kortenhoef	"	"	13	2	7	4
17	Laren	1	"	13	28	46	46
18	Muiden	"	"	12	41	31	18
19	Naarden	2	"	38	47	43	36
20	Nederhorst den Berg .	"	"	30	21	27	15
21	Nieuwer-Amstel . . .	"	1	41	22	28	28
22	Ouder-Amstel	1	3	22	64	45	39
23	Schoten	1	"	"	"	"	"
24	Sloten	3	"	37	84	49	32
25	Spaarndam	"	"	1	7	4	4
26	Uithoorn	2	1	28	35	63	35
27	Velsen	6	"	124	164	216	180

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten: voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	AANTAL vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	AANTAL vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
25	"	4*a*	"	7	"	"	1	"	"
25	71	4*a*	"	127	2	2	"	"	"
320	685	2594*e*	"	"	33	20	238	6	"
"	"	8*a*	"	31	"	"	1	"	"
"	"	"	"	52	"	"	"	"	"
49	177	*v*	"	50	3	57	6	6	1
121	131	300*e*	"	6	1	3	22	10	"
51	154	*vd. tz.*	"	136	"	"	"	"	"
3	16	3*a*	"	149	"	"	"	"	"
"	4	1*a*	"	112	"	"	"	"	"
13	1	6*a*	"	55	"	"	9	"	"
7	18	23*e*	"	273	"	"	2	"	"
12	34	*vd. tz.*	"	97	"	"	"	"	"
"	2	12*a*	"	69	"	"	"	"	"
6	12	12*a*	"	89	"	"	5	1	"
"	"	"	"	"	"	"	"	"	"
17	51	2*a*	"	60	3	14	2	"	"
"	"	12*a*	"	14	"	"	"	"	"
28	9	3*a*	"	68	"	"	"	"	"
36	18	*vd. tz.*	"	50	3	12	6	"	"

Volgnummer.	NAMEN DER GEMEENTEN.	FABRIEKEN EN					
		in den zin der Veiligheidswet waaraan krachtens de Hinderwet vergunning verleend tot		in den			
				Aan			
				Fabrieken en werkplaatsen met gewaarmerkte lijsten als bedoeld bij art. 11 der wet.	uitgereikte arbeidskaarten.	geldige arbeids	
		oprichting.	uitbreiding.			Totaal kolom 8 en 9.	voor jongens van 12—16 jaar.
1	2	3	4	5	6	7	8
28	Watergraafsmeer. . .	3	"	3	85	74	52
29	Weesp	1	2	48	121	43	157
30	Weespercarspel . . .	1	"	28	8	8	3
31	Zandvoort	2	"	11	6	14	14
	Totaal . . .	169	110	5680	14666	13467	9050

WERKPLAATSEN — zin der Arbeidswet. — tal — kaarten: voor meisjes van 12—16 jaar.	vrouwen boven 16 jaar blijkens de lijsten. (art. 11 der wet.)	Verrichte inspectiën (art. 18 en 19 der wet). Opgave der Plaatselijke politie.	Rijks-politie. Koninklijke marechaussee.	Rijks-politie. Rijks-veldwacht.	Aantal malen dat vergunning tot overwerken werd verleend door den Commissaris der Koningin.	den burgemeester.	AANTAL kennisgevingen van ongevallen (art. 12 der Veiligheidswet).	vonnissen wegens overtreding der wettelijke bepalingen. Arbeidswet.	Veiligheidswet.
9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
22	39	1*a*	"	41	"	1	7	"	"
25	18	*v*	"	140	1	"	17	2	"
5	35	6*a*	"	26	"	"	2	"	"
"	1	3*a*	"	17	"	"	2	"	"
4556	7049				81	201	1381	314	31

